SCRIITORI ROMÂNI

ȘTEFAN PETICĂ

OPERE

FUNDAȚIA PENTRU LITERATURĂ
ȘI ARTĂ „REGELE CAROL II"

O P E R E

S'AU TRAS DIN ACEASTĂ CARTE, PE HÂRTIE VIDALON VĂRGATĂ, DOUĂZECI ŞI ŞASE DE EXEMPLARE NEPUSE ÎN COMERŢ, NUMEROTATE DELA 1 LA 26

ŞTEFAN PETICĂ

OPERE

EDIŢIE ÎNGRIJITĂ
de
N. DAVIDESCU

Cu 12 planşe afară din text

BUCUREŞTI
FUNDAŢIA PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ «REGELE CAROL II»
39, Bulevardul Lascăr Catargiu, 39
1 9 3 8

Ştefan Petică

Desemn de I. Marinescu Vâlsan. Originalul în posesia fratelui său Enache Petică din Buceşti.

PREFAȚĂ

Ștefan Petică s'a născut în satul Bucești, într'a 20-a zi din luna Ianuarie a anului 1877, dintr'o veche familie răzeșească. Părinții lui, Enache și Ecaterina, erau gospodari înstăriți și de cinste printre sătenii cari vorbesc și acum despre ei ca și despre fiul lor Ștefan. Evident că nu poate fi vorba despre o apreciere literară sau culturală a operii acestui poet și critic cu aspecte multiple, cât despre cinstirea, în faima pe care o simt și a lor, a unui consătean despre care știu acum cu toții că reprezintă o nobilă pagină de cultură românească apreciată de cărturarii țării. De altfel satul acesta, plin de membrii acestei familii de splendidă ținută răzeșească în cele mai mici amănunte ale vieții lor de gospodari cinstiți și cu vază, păstrează amintiri despre o mai veche faimă de cărturari sătești ai membrilor lui din neamul lui Petică. Tatăl său a fost notar și apoi jălbar al satului, în care calitate, mai ales, a fost apreciat de săteni în numele cărora se străduia să obțină dreptatea cauzelor pentru care lupta. Ștefan Petică, el însuși, a făcut o vreme această slujbă și d-l Grigore Tăbăcaru, în « Ateneul Cultural » nr. 3 publică mai întâi o petiție a mai multor săteni care, având războiul dela 1877, cer să fie « împroprietăriți cu câte un lot fără a mai fi tras la sorți » și o alta prin care sătenii denunță Ministerului de Agricultură și Domenii pe proprietarul de atunci al moșiei Ivești că nu respectă « Legea tocmelilor agricole », amândouă scrise de Ștefan Petică. Idealismul acesta de sătean îndu-

rerat de soarta fraților săi nu este străin de activitatea lui printre socialiștii timpului și, de sigur, predispozițiile lui cărturărești au fost hotărîtoare pentru apropierea de o mișcare, unde, ideal vorbind, putea crede că va afla în același timp și înțelegere și dreptate pentru ai săi și teren de liberă realizare de sine. Il găsim astfel ca inculpat pentru acțiunea lui de socialist într'un proces în fața Tribunalului din Tecuci, pentru ziua de 23 Octomvrie 1895. « Lumea Nouă » organul de atunci al grupului socialist anunță în 13 Martie 1896 că cu prilejul sărbătoririi de către socialiștii din București a Comunei din Paris s'au ținut cuvântări și că « prietenul Ștefan Petică « închină primul toast în onoarea luptătorilor socialiști ». Activitatea lui Ștefan Petică pe vremea când scria la « Lumea Nouă » trebue să fi fost prodigioasă de vreme ce, pe lângă o cantitate uriașe de articole, pe care le menționăm în « adenda » făcută de noi, la sfârșitul acestui volum, vedem anunțându-i-se, întâi, la 21 Decemvrie 1897 « libretul unei opere « comice în trei acte întitulată « Notarul Furtună » făcută în « colaborare cu amicul Macedonescu și a cărui muzică e « datorită maestrului C. Dimitrescu, compozitorul îndestul de « cunoscut de publicul român și autorul unei alte opere : Nini ». Nu am putut găsi nicio știre despre această lucrare și tot așa despre « o dramă în 3 acte întitulată « Păcatul strămoșesc » care urma să fie după cum anunța « Lumea Nouă » din 18 Fevruarie 1895 « prezintată în curând Direcției Teatrului Național ». Aceeași « Lumea Nouă » mai anunța la 3 Martie 1898, apropiata « punere sub tipar a unui frumos roman psichologic datorit d-lui Ștefan Petică, roman care se numește : « Vis primăvăratec ».

Toate aceste lucrări se vor fi pierdut fără urmă dacă nu cumva vor fi fost salvate, sub altă formă, de autorul lor care, revenind, potrivit obiceiului și metodei lui de lucru, asupra lor, din această întâie a lor formă le va fi concentrat sau difuzat în alte lucrări ulterioare, fie de proză fie de versuri. Ele, în tot cazul, făceau parte din epoca cea mai puțin carac-

teristică a activității lui Ștefan Petică și care a fost trecerea lui pe la socialiști. D-l Const. Graur, într'o serie de amintiri strânse într'un volumaș tipărit în biblioteca Dimineții, sub titlul de « Câțiva inși » vorbind despre Ștefan Petică, pe care îl cunoscuse personal, ca socialist, spune: « Firea lui Petică « nu se putea împăca în noul său mediu. Altfel își închipuise « el vieața în care avea să intre. Impetuos și visător, el simțea « nevoia grandiosului; îi trebuia lupta amețitoare, plină de « primejdii și de glorie, îi trebuia armata care să-l adore, să-l « aplaude și să-l urmeze ». Scriitorul acesta despre care tot d-l Graur spunea că « pricepea mai multe limbi, adora litera- « tura, discuta sistemele filosofice și sociale, se agita, recita, « avea viziunea unei lumi noi și împărtășea colegilor săi dorul « de luptă pentru cauza cea mare », evident trebuia să sfârșească prin a învinge circumstanțialul unor cluburi în descompunere ca acelea ale socialismului nostru de prin 1897—1898, prin regăsirea în sine a unui masiv ideal de artă și de cugetare proprie. Era, probabil, pentru un moment singura scăpare. Mai târziu luptătorul din el avea să își pună temperamentul său arzător în slujba cauzei organice lui, fecior de răzeș și scriitor, a naționalismului și, alături de un Aurel C. Popovici, de un Ovid Densusianu, de un N. Iorga, de un A. C. Cuza, la « România Jună », iar de un Hașdeu, de un V. A. Ureche, la « Apărarea Națională » să desfășure acea formidabilă activitate ziaristică în stare să dea și azi câteva pagini de antologie a genului.

Paralel însă cu aceasta, opera literară a lui Ștefan Petică începe să se amplifice considerabil și, după o scurtă colaborare literară la « Lumea Nouă », la « Literatorul » sau la suplimentul literar al « Lumei Noui », tipărește în 1900—901, în revista « Literatură și Artă Română »: « Solii Păcii », despre care, într'o notiță apărută în « Depeșa » din 10 Aprilie 1901, și inspirată probabil de el, după stil și după substanța ei, putea să creadă că « răsturnând cu totul vechiul concept « clasic, autorul stabilește o technică asemănătoare cu a lui

« Ibsen şi Maeterlink, păstrând în acelaş timp liniile gene-« rale ale artei romane din timpul maeştrilor bizantini ».

Tot atunci începe să publice în « România Jună » o serie de poeme care, sub titlul de « La Creatura di bianco vestita », tipărite primele patru în numărul de 24 Iulie 1900 şi având ca motto din Dante versul: « vedi che del desio ver lei mi piego », a cincea şi următoarele până la a unsprezecea cu un motto din Ugo Fascolo: « entra et adora », iar de aci înainte, în numărul din 7 August, cu un motto din Lord Tennyson: « But the tender of a day that is dead, will never come back to me », la 7 August 1900; aveau să apară pe urmă, în volum — adăugându-li-se alte 8 bucăţi dintre care cea de-a XVIII tipărită cu titlul de « Pribegie » tot în « România Jună » din 10 Iulie 1900 şi semnată cu pseudonimul M. Pall — cu titlul general de « Fecioara în alb ».

Apar apoi, rând pe rând, « Moartea visurilor » şi « Serenade Demonice », — despre care se vor găsi indicaţiile necesare în « Note asupra ediţiei de faţă » a acestui volum — alături de nenumărate schiţe, amintiri, evocări, nuvele, studii de critică literară, de sociologie, de estetică, risipite pretutindeni, sub o mie şi unul de pseudonime, unele poate rămase încă necunoscute, cu dărnicia înfrigurată cu care soarele, când e să apună vara, aruncă ultimele lui torente de lumină şi de căldură pământului.

Toată această înfrigurată activitate a fost însă, în vieaţa poetului, risipită în zadar. Lucrul acesta pare să fi fost, de altfel, presimţit şi de Petică, până la un punct. Omul care vorbeşte pentru întâia dată în faţa microfonului dintr'o cabină de radio-difuziune, trebue să aibă un sentiment de ciudată îndoială. Aparatul e destinat să ia contact de unde cu tot pământul. Vorbitorul ştie lucrul acesta şi îl simte cu voinţa de a fi aşa. Nu rămâne însă mai puţin teoretic prin aceasta şi înfăptuirea lui nu mai atârnă de el care, totuşi, va fi ales din gândurile şi din sensibilitatea lui, tot ce avea mai bun de spus, va fi înlăturat din ansamblul făpturii lui spirituale

toate scoriile unei existenţe de planuri mai mult sau mai puţin obişnuite, pentru a prezenta apoi pe cele de magică elaborare şi de maximă tensiune sufletească sau mintală, pentru a chema în jurul cuvântului său creator dreapta luare aminte a ascultătorului. Este îndoielnic însă, în clipa aceea, dacă tocmai cel care te-ar interesa se află la aparatul lui de recepţie şi dacă, dintr'o mie şi unul de cuvinte posibile, nu cumva însăşi sau numai acela lipseşte. In cazul acesta, fireşte, totul este de prisos. Şi aceasta a fost tragedia lui Ştefan Petică. A vorbit o vieaţă întreagă în faţa microfonului său sufletesc fără ca cineva să-şi fi dat osteneala să-şi acorde aparatul său de recepţie cu postul de emisiune al lui Petică. Situaţiunea aceasta i-a astupat pentru o vreme glasul. Lumea noastră literară nu şi-a dat, la început, seama de interesul pe care îl avea şi continuă, de altfel, să îl aibă, în orhestra sensibilităţii noastre, sunetul de harfă nouă care izbucnise dintr'odată, cu el; mai târziu apoi, când totuşi începuse să se simtă noutatea şi adâncimea cuvântului său, deprinderile literare ale vremii nu se acordau prea prietenos cu sunetul harfei lui Petică. Şi astfel opera unui scriitor de primul ordin a aşteptat peste treizeci de ani până să devină actuală. Am spus mai sus cuvântul « tragedie » şi termenul nu este nici fortuit şi nici exagerat. Sunt naturi fericite care ştiu, fără să îşi dea totuşi silinţa, să se acomodeze cu toate împrejurările potrivnice, prin ignorarea lor, până la complezenţă şi să rămână deasupra lor cu optimismul robust al unui organism sănătos în cadrul unui mediu pestilenţial. De jur împrejur germinează mcrobi; plămâni sănătoşi însă, inima la fel, sânge tare şi priviri ridicate în sus îşi fac dionisiac datoria şi înfruntă primejdia ambianţei.

Petică şi-a dat seama că trăieşte o vreme potrivnică idealului său de artă. « Era vremea — spune el în « argumentul » volumului « Fecioara în alb » — când se sfărmau idealurile cu pornirea furioasă cu care trebue « să se fi dărîmat odinioară « idolii depe altarele lor de marmoră albă ». Aceasta a fost,

de sigur, suferinţa lui cea mare. Desorientarea literară generală de atunci îl ţinea în afară de centrul din care ar fi trebuit să iradieze îndrumări în afară, şi mândria lui nu se împăca cu o situaţie pe care o socotea nedreaptă. « Ateneul Literar », anul I nr. 7 din Septemvrie 1925, de sub direcţia d-lui Gr. Tăbăcaru, ne aduce, în această privinţă, următoarea notiţă răzleaţă, dar revelatoare, a lui Ştefan Petică: « Semnul lui Cain ». Un roman în care să se arate omul care « nu s'a « bucurat niciodată de nimic, care a fost totdeauna respins, care « a văzut totdeauna pe alţii luându-i înainte, care e părăsit « cu încetul de prieteni, care nu are nicio femeie, care nu-şi « poate îndeplini nicio dorinţă pentru că poartă semnul lui « Cain adică, pentrucă sufletul lui e aşa făcut încât nu se poate « împăca cu nimeni şi cu nimic ».

Petică era dintre aceia care ţin la misiunea scrisului lor şi o vor realizată. Avea impresia că un cuvânt însemnează o incantaţie universală şi avea aerul, când îl scria sau îl formula, că şi trebue să îi asculte ecoul în lumea interplanetară, creator de vieaţă necontenit nouă în unde concentrice lui la infinit, ca o muzică platoniciană a sferelor. Nu este greu de văzut cum această concepţie despre artă se refuză oricărei necunoaşteri. Petică, de altă parte, nu era redus la simple însuşiri naturale. O cultură excepţional de bogată, întemeiată pe cunoaşterea literaturilor clasice, pe cunoaşterea destul de amănunţită a literaturilor moderne: germană, franceză, engleză şi italiană, îi spunea insidios la ureche rolul artistului în societăţile apusului cultivat. Noi, personal, cercetând în casa părintească a lui Petică, azi în posesia fratelui său Take, resturile foarte complexe ale unei biblioteci, din care mulţi confraţi încă în vieaţă au luat cu chitanţe cărţi împrumut, am putut găsi vestigii bogate de lecturi substanţiale în limbile: franceză, italiană, germană şi engleză, precum şi indicii de un început de studiere a limbii ruseşti.

Aspiraţiile lui, de altă parte, către o lume mai bună, înnoite prin dragoste şi prin avânt de socialismul în care se asvârlise

copilăreşte, şi întemeiate pe iubirea dintre oameni şi pe ridicarea nivelului lor sufletesc şi intelectual, deşteptau în inima lui dorinţa de a se vedea ascultat. In această privinţă au rămas câteva piese destul de elocvente. Il vedem, astfel, prin 1898 activând direct prin judeţul Brăila, cu broşuri de propagandă la subsuoară, din sat în sat, şi vorbind într'o scrisoare adresată unui amic de crima de « lèse burghezie », ca să zicem aşa :

« Suntem daţi în judecată şi vom avea în curând a ne « înfăţişa la Tribunal ca ultragiatori ai moralei publice : eu, tu « şi Corodeanu. Vezi unde au ajuns stăpânitorii. Tu ia seama « să nu vină vreun albastru pe acolo şi să nu cumpere vreun « ţăran care să mărturisească fals în contra noastră ».

Cunoaşterea cu timpul a mediului acesta şi a realităţilor lui, judaizarea lui treptată până la confundarea socialismului cu un neomesianism evreesc, în care cei mai buni dacă nu se chemau Niţă Piţurcă trebuiau să se cheme S. Edelstein, au îndepărtat pe Ştefan Petică dela socialism, şi l-au dus de-adreptul spre căile celuilalt fecund idealism care este naţionalismul. O serie de note fragmentare tipărite de d-l Gr. Tăbăcaru în « Ateneul Literar » nr. 7 din Septemvrie 1925, ne desvălue o parte din procesul acesta sufletesc al lui Ştefan Petică. « Să pun capăt — spunea el la un moment dat — « lăcomiei proletarilor, acestor haite cărora oricât li s'ar da ei « mai mult cer ». Poate fi, în această privinţă, concludentă următoarea observaţie tot din locul mai sus citat : « Incepuse « să se deschidă şcolile. Veneau tineri din toate părţile şi pe « lângă cei vechi şi alţii noui. Din aceştia nu erau care veneau « din simplă dorinţă de a învăţa carte, ci toţi cu dorinţa de « a scăpa de muncă, de a-şi creia o poziţie cu care să trăiască « din munca altora. Lor li se părea aceasta natural ; părinţii « care îi trimeseseră visau scopul lăudabil dar egoist de a-şi « scăpa copiii de strădania fără spor a lor ».

Observarea aceasta meticuloasă şi îndurerată a vieţii constitue o criză în vieaţa oricărui artist şi ea nu poate rămâne fără urmări. Petică notează una din aceste stări confiden-

ţiale de spirit: « ura şi nenorocirea îşi găsesc solul natal în « aceste spirite (vezi mai sus pasajiul în legătură cu « Semnul « lui Cain » N. D.) despotice. Ei trăesc ca nişte regi căzuţi « mereu, insultând şi rănind, având toate mizeriile orgoliului, « dar neavând nicio mângâiere, incapabili de a gusta nici « societatea, nici singurătatea, prea ambiţioşi pentru a se mul- « ţumi cu tăcerea, prea mândri pentru a se servi de lume, « născuţi pentru revoltă şi « defaite », meniţi prin pasiunea şi « neputinţa lor la disperare şi la talent ».

Or, această constrângere disperată « la talent », prin înfrângerea din afară, implică totala concentrare a insului în interiorul său. Petică găseşte în sine o întreagă lume de amintiri din copilărie, de splendide amurguri sau răsărituri pe luncile Siretului, îşi aminteşte de sine ca « de un Taras Bulba al luncilor moldoveneşti », de părinţii săi, de familia sa, de tradiţia ei de veche răzeşie, răscoleşte în amintirile bătrânilor săi, găseşte în ele tradiţii de miraculoasă legendă şi nu pregetă să le îmbrăţişeze cu căldură. In satul Buceşti circulă şi azi — şi noi am controlat lucrul acesta printre bătrânii localnici — legenda unui Petică, stegar pe vremea lui Ştefan cel Mare, al cărui steag de mult ce fusese purtat prin lupte ajunsese o « petică », de unde apoi porecla dată purtătorului şi apoi rămasă nume. D-l Const. Graur, ţinând lucrul acesta dela Petică, spune că « un strămoş al lui ar fi fost văr bun cu « Ştefan cel Mare. In timpul unui războiu aramta moldo- « venească pierde steagul. Strămoşul acela rupse o bucată din « cămaşa sa, o înălţă pe o prăjină şi o lăsă să fluture drept « steag; oştirea se îmbărbătă din nou, bătu pe duşmani şi re- « cuceri steagul pierdut. Eroul fusese supranumit Petică pentru « că învinsese cu o petică ». Şi adaugă, ceea ce de altfel am constatat noi înşine, că: « în satul Buceşti familia Petică e « foarte numeroasă — cuprinde şi oameni bogaţi — şi nimeni « nu-i contestă nobila origină ». D-l Gr. Tăbăcaru, în nişte note biografice apărute în 1924 în volumul « Ştefan Petică », tipărit la Bacău, confirmă lucrurile acestea. « Familia Petică

« este o familie de răzeşi şi ţărani împrăştiată prin toate « satele din jurul Buceştilor. Origina familiei ne-a povestit-o « poetul : un străbun purta steagul în războaie, pe vremea lui « Ştefan cel Mare. Tovarăşii de arme l-au poreclit pentru « aceasta : « petică », de unde i-a rămas numele familiei, transmis « neamului întreg. « După ce Ştefan Vodă a biruit pe Tătari, « i-a făcut lui Petică danie, pentru vitejia şi credinţa lui, « răzeşia de pe Siret, tot aşa după cum lui Nicoară i-a dăruit « Nicoreştii şi lui Şendrea Şendrenii din judeţul Tecuci. Poetul « vorbea cu mândrie despre această origină vitejească şi inde« părtată a familiei. Parte din vechea răzeşie a viteazului « Petică este şi astăzi în stăpânirea familiei Petică ». Ilarie Chendi, într'un foileton apărut după moartea poetului în « Voinţa Naţională » din 29 Octomvrie 1904, observă că : « Muşat » iscălea el articole năpraznice şi sfâşietoare prin « care vestejea demonica soartă ce ne cântă modernitatea şi « civilizaţia. Şi sub « Muşat » el se înţelegea pe sine ca răzeş « moldovenesc şi descendent din viţa marelui Ştefan ».

Amănuntele acestea definesc o întreagă latură din psichologia literară a lui Petică. Ştefan Petică nu a fost nicio clipă în vieaţa lui nici mincinos şi nici impostor ci, aplecat asupra lui însăşi, pentru că nu găsise asupra cui alt să se aplece, destăinuitor, întregindu-şi singur imaginile cu care trăia exclusiv, clipă cu clipă, suferind sau bucurându-se de ele, ca şi cum ar fi fost făpturi aevea din propria sa carne, le scria, deopotrivă, şi le vorbea. Cuvântul lui avea sinceritatea mişcătoare şi gravitatea actului similar rugăciunii care trebue să fie scrisul. Ştefan Petică îşi trăia astfel întreg materialul operei lui de artă, şi este greu ca lucrul acesta să fi fost doar un fenomen de reversibilitate a nevoii de consolare faţă de indiferenţa întâmpinată de opera lui. Ştefan Petică trecuse peste acest moment sufletesc pentru a intra în sfera de contopire absolută a insului fizic cu opera lui sufletească de artă, şi vice-versa. Cuvântul lui avea totdeauna un accent atât de convingător şi atât de mai presus de orice luare în deşert se păstra,

încât chiar şi aceia dintre prietenii săi, mai puţin înţelegători, păstrează încă impresionante amintiri despre el. Era, de sigur, repetarea faptului mitologic al îmblânzirii fiarelor de către divinul Orfeu.

In legătură, de altă parte, cu o altă afirmaţie locală, privitoare la tradiţia cărturărească a nemului Petică, şi cu toată rezerva cuvenită, ne îngăduim să propunem pentru cercetări ulterioare, (din Eliade Rădulescu, « Echilibrul între antiteze », vol. I pag. 124, ediţia Minerva, îngrijită de d-l Petre V. Haneş), următoarele rânduri, citate, la rândul lor, din « Cu- « vântul lui A. Hasdeu, efor basarabean, pronunţat la 25 « Iunie 1837, la examenul şcoalei din Hotin către elevii ruşi « şi moldoveni şi publicat în « Curierul Român » din anul « 1839 » : « Prinţul Despotul a întemeiat în Cotnar o univer- « sitate cu bibliotecă publică, cu direcţia panegeristului său « vice-scriitorul Somer şi a doi bărbaţi învăţaţi, cunoscuţi pe « vremea aceea, Gaspar Peucer, ginerile vestitului Melancton « din Würtenberg şi Ioachim Petică, profesor de matematici « din Cracovia ».

Ştefan Petică însuşi a studiat pe lângă litere, la Facultatea din Bucureşti şi matematicile. In « Jos Vandalii*», număr unic din 28 Noemvrie 1897, al ziarului « Lumea Nouă » semnează un protest studenţesc în felul următor: «* Şt. Petică, student în matematici ».

Complexitatea aceasta a lui Ştefan Petică a lăsat, de altfel, urme printre contemporanii săi şi ea formează legenda de care încă se mai vorbeşte de către acei care au avut prilejul să-l cunoască. D-l Tutoveanu spune, de exemplu, că « vorbea « tare, cu autoritate şi e n u n ţ â n d principii care nu mai « sufereau nici cele mai mici modificări. Dacă îl contraziceam, « se supăra grozav, şi atunci ne mustra cu aprindere că ne « bălăcim » în « proza neroadă » a vieţii şi nu suntem în stare « să ne « avântăm » de-asupra micilor mizerii. In clipe de « acestea Petică avea în ochii lui albaştri fulgere de o mân- « drie sălbatecă ».

Vedere asupra casei din Buceşti unde s'a născut şi a murit Ştefan Petică
In colţul de sus al ferestrei din stânga se află o piatră comemorativă, pusă de Ateneul Cultural din Tecuci, prin îngrijirea d-lui avocat Vasile Radu, preşedintele acestui Ateneu.

UNIVERSITATEA DIN BUCURESCI

FACULTATEA DE LITERE ŞI FILOSOFIE

No. 37 Anul scolar 1902 — 1903

No. Matricolei

Cartă liberată de noi, Decanul Facultăţei de Litere şi Filosofie

D-lui Ştef. Petica

Student al Facultăţei, născut la

anul luna

astă-zi 23 Nov. 1902

Decan *Secretar*

I. Bogdan

Semnătura Studentului

St. Petică

UNIVERSITATEA DIN BUCURESCI

Cartea de student la Litere şi Filosofie a poetului Ştefan Petică.

Crucea comemorativă de pe mormântul lui Ştefan Petică din Buceşti.
(Pusă de Ateneul Cultural din Tecuci, prin îngrijirea pioasă a d-lui avocat Vasile Radu, preşedintele acestui Ateneu)

D-l D. Karr, cu care a fost coleg de redacţie, mărturiseşte în acelaş număr din « Freamătul » închinat lui Ştefan Petică, din Ianuarie-Martie 1912, din care am citat şi pe d-l Tutoveanu, că: « avea temperament, cultură, spontaneitate la « scris, combativitate » şi că « sufletul, temperamentul lui poetic, « arta lui, se rafinaseră prin lungi lecturi şi meditaţii asupra « operelor lui: Baudelaire, Mallarmé, Verlaine, Verhaeren, « Samaine, Moreas » şi că « dela Ştefan Petică a rămas un « maldăr de preţioase manuscrise: versuri, romane, nuvele, « impresii de artă, studii filosofice, etc. ». Ba chiar d-l C. Demetrescu fost redactor-şef al ziarului « Minerva » şi fost preşedinte al « Sindicatului Ziariştilor din Bucureşti », merge mai departe pentru a crede, într'o serie de amintiri publicate în acelaşi « Freamăt » consacrat lui Petică, următoarele: « a « scris el unele încercări de sociologie şi economie politică de « rostul cărora nu ştim: poate le-a publicat cineva sub altă « semnătură mai norocoasă ». Ilarie Chendi, de altfel foarte ostil scriitorului Petică, în articolul mai sus amintit, recunoaşte că: « dintre modernii noştri el avea cea mai solidă « cultură. Era un autodidact foarte muncitor. Cetise multă « literatură mai nouă, franceză şi italiană şi m'a uimit cât « de bine cunoştea pe tinerii germani dintre care îşi alesese ca « model pe cei mai eterici, pe Hugo von Hoffmansthal şi pe « Ştefan George. Era bine orientat şi asupra curentului nou « al artelor, îndeosebi al picturei ».

Complexul acesta de cultură şi de sesnsibilitate tragică, de revoltă şi de reverie intensă avea să dea una din cele mai complexe opere din literatura noastră, Poezia lui, de altfel, cât şi teatrul, poema în proză, schiţa prinsă în fugă, toate, în sfârşit, se oglindesc una într'alta, se definesc între ele prin amplificare, îşi împrumută metoda de expresie, material de sugestivitate, preocupări de cugetare, finalităţi şi alcătuesc astfel un tot organic şi armonic de adevărată orhestră. « Technica « poemelor din acest volum, care este technica poemelor din « volumul dinainte, a putut părea ciudată — spunea el, într'una

din notele la care ne-am raportat și mai sus, editate de d-l Gr. Tăbăcaru în « Ateneul Literar ». — « Sunt bucăți legate « psihologicește. E mai bine așa decât a da o serie de « fenomene sufletești printr'o singură bucată care ar fi nece- « sarmente declamatorie ». Și adăugă în concluzie: « Dar nu « mai avem gustul construcțiilor mari ». Acest gust al construcțiilor mari însă exista la Petică și poate fi urmărit din felul cum o asociere izolată de cuvinte este reluată în altă parte și amplificată, devine refren sau leit-motiv mai târziu, capătă aspect de poem, poemul se desfășoară unul dintr'altul spre un lirism de amploare epică și cum, elemente de felul acesta, vin mai târziu de solicită intrarea și vieața în dramă, în comedie, în eseu sau în studiu. Există astfel o seamă de constante de ordin intelectual sau sufletesc care apar în opera lui Petică nu ca la alți scriitori, în legătură cu formația subconștientă a personalității lor, ci ca preocupare necontenită de cercetător, de alchimist al propriului său suflet, de creator de miraje și de constructor și inginer în același timp, așa cum ogiva este, principial, întreg stilul gotic. Imagina unui parc, a unei femei, a unui clar de lună, a unui gest caracteristic, constituiau pentru el realități aevea până la tortură. Poezia lui este o autobiografie a vieții lui spirituale de fiece clipă. Cinsteà însă, odată cu spiritul poeziei vremii, și pe acela al realităților noastre românești. Așa se face, bunăoară, că note de cea mai exotică originalitate se scutură cu firească grație din creștetul celor mai autentici « tei moldovenești », sau că arabescuri de prețioasă linie se topesc în conture de sboruri himerice de păsări, din covoarele oltenești. Analogiile dintre legenda sufletească a lui Petică și dintre poezia lui, sunt adeseori izbitoare. Așa, de exemplu, în Solii Păcii găsim un erou cu numele de « Cavalerul Negru », a cărui psihologie amintește pe aceea pe care Petică însuși o îmbracă în momentele lui solemne. Găsim în « Fecioara în Alb » și acel « diamant negru » al familiei sale de care vorbea Petică pritenilor săi de odinioară. « Solii Păcii » însăși, de altfel, pe un fond de

legendar şi romantic românism, cu eroi strânşi într'o Vrance de purpură şi de aur, cu uşi mari, deschise visului, cu săli de marmoră şi cu sfeşnice de aramă, desfăşura epopeea sufletească a luptei dintre fericirea pământească şi ideal. Este exact decorul în care Petică îşi vorbea sau îşi scria dorurile, nostalgiile cele mai confidenţiale, în care visa să poată întâlni pe aleasa inimii sale şi în care, până la urmă, izbutea să creadă că o şi întâlnise. « La Sinaia 'n mânăstire », « tragicele Magdalene », mergeau alături de « blonde visuri înstelate ». Ecouri de veche poezie populară germană, ori de vagneriană punere în scenă tind astfel să rezolve un conflict de conştiinţă ibsenian în acest « Soli ai Păcii ». Influenţa poeziei noui, cu întregul ei idealism, şi în special al celei germane de atunci, şi apoi a lui Wagner, ca folositor al legendei şi ca interpret personal al ei, constitue însuşi fondul dramatic al poeziei lui Petică, topită în toată firea lui şi trăită astfel aidoma, cu gândul, cu sufletul şi cu ţinuta. Nu este mai puţin adevărat însă că în toate acestea mai găsim şi poezia autentică a peisajului său natal dela Buceşti, nu departe de acei munţi din poem, găsim pe acei ţărani văzuţi de noi şi mândri de origina lor străveche, conştienţi de însemnătatea lor pe acest pământ strămoşesc, drepţi ca brazii şi ca ei de simpli, vorbind în limba de cronicari, ospitalieri şi până şi cu numele lor proprii obişnuite în sat. Un « Coman » din piesă corespunde numelui unei familii din sat înrudită cu Petică, tot răzeşească, şi foarte numeroasă, un « Juga » există în familia sa proprie şi tot aşa şi acel « Viorel », toţi în carne şi oase, pe vremea cât el a trăit, şi astăzi încă. Nu este deci decât o foarte simplă şi firească concluzie dela sufletesc la raţional, faptul că semna cu un pseudonim ca acel de Ştefan, sau pur şi simplu Muşat.

Preocupările intelectuale ale lui Petică, în sensul desvoltării gândului iniţial în cât mai ample simfonii, se pot vedea, cum am arătat, din realizarea temelor favorite şi desvoltarea lor treptată. Un exemplu caracteristic în această privinţă ni-l

dau articolele apărute, unul în « România Jună » din 7 Mai 1900 și intitulat « Momentul Național în Artă », iar celălalt apărut tot aici, în 14 Mai 1900 și intitulat « Herzen și Turghienev » și care, apoi, amândouă, sunt reluate pur și simplu textual, ca două fragmente integrante într'un mult mai însemnat studiu « Arta Națională », apărut în « România Ilustrată » din Martie-Septemvrie 1901. Aici Petică apare ca un naționalist în arta cât și în concepția generală a statului : « In România, generația dela 1848 a făcut într'o măsură mai « mare ceea ce voia să facă Turgheniev în Rusia. Entusiastă « și primitoare de cultură acea generație ne-a făcut mult bine, « dar în același timp ne-a înzestrat cu o mulțime de insti- « tuții care nu aveau nicio legătură cu vechile noastre insti- « tuții. Datoria generației de acum este de a se întoarce la stu- « diul trecutului nostru și din istoria desvoltării poporului să « scoată formele care să reguleze vieața națională ». Și în altă « parte : « ceeace se cere acum în artă e cunoașterea adâncă și « deplină a poporului, dar cunoașterea liberă neîmpiedicată de « niciuna din acele forme ale judecății sub care se obișnuia « odinioară a se privi poporul. Această cunoștință va fi astfel « temeiul artei sănătoase și îndărătul romanelor, poemelor și « dramelor, se va simți puternicul său spirit veșnic dătător « de viață, veșnic înoitor. Așa a făcut Ibsen, așa a făcut « d'Annunzio, așa a făcut Walt Whitman ». Și în concluzie : « artistul care va voi ca opera sa să oglindească poporul « român, va trebui să studieze arhitectura care e simbolica « sa, iconologia, care e credința sa și poezia care e vieața sa. « El va trebui să determine metafizica și psichologia po- « porului român, și să cunoască etica și estetica limbii « române ».

Moartea la vârsta numai de 27 ani, a lui Ștefan Petică, la 17 Octomvrie 1904, constitue astfel o mare pierdere nu numai pentru scrisul românesc literar, dar și pentru gândul românesc, pentru orientarea întreagă a culturii noastre, față de care Ștefan Petică se găsea pregătit să contribue cu admira-

bile mijloace. A murit aproape neluat în seamă, şi reviste sau ziare la existenţa cărora contribuise hotărîtor colaborarea lui, abia au înregistrat, ca pe un lucru divers, faptul. Pe atunci porecla de « simbolist » sau « decadent » servea să deprecieze hotărîtor pe cei de care se lipea; era în deajuns ca cineva să fi fost etichetat astfel pentru ca lumea, fără alt control, să îl ocolească.

Critica de pe vremuri a abuzat de lucrul acesta şi abuzul ei a înglobat în el şi pe Ştefan Petică. Avem astăzi impresia că moartea acestui poet rimează, undeva, departe, şi în umbră, cu o scurtă şi dureroasă sugrumare, şi printre rândurile unui articol neînţelegător în fond al lui Ilarie Chendi abia dacă sugerează, alături de două articole din « Românul Literar » câteva linii din silueta de aristocratică ţinută intelectuală a poetului. Din ele se desprinde însă, pentru puţinii cunoscători ai scriselor lui, fantoma unui iluminat. Astăzi cuvântul « simbolist » nu mai înseamnă nimic dacă nu este sinonim cu talentul. Generaţia scriitorilor de după Petică a izbutit să scuture sensul de turmă ciumată şi de cafenea literară al acestor silabe şi să arate că în literatură, pe deasupra tuturor erorilor colective, există adevărul talentelor de sine stătătoare şi al conceptului etic în artă. Sub înrâurirea lor, o conştiinţă publică a început să înjghebeze şi în jurul frumoaselor scripturi un control menit să pună stavilă bunului plac al unei critici prea îndelung sprijinită pe expediente poliţiste. Lucrul acesta ajunge ca să explice de ce numele lui Petică iese cu atâta fatală îndârjire din umbra cimitirului singuratic din Buceşti, de lângă chiar casa unde şi-a dat duhul, a părinţilor săi, şi de ce, după atâţia ani de ingrată uitare tinde să îşi găsească prietenii şi admiratorii săi naturali. Lumea poate primi în cel mai firesc chip din lume cântece cu sclipiri de stele pe timpul nopţilor friguroase de iarnă, sau imagini de fecioară cu mâini întinse în rugăciune şi cu ochii negri de păcate :

« Le-am urmărit ; erau frumoase
« Și gestul lor de stăpânire
« Punea pe buzele-mi setoase
« A voluptății amăgire ».

Petică însă a plătit scump luxul acesta de iluminat al artei sale și gândul morții lui ne deșteaptă imaginea unei zile reci de toamnă, cu ploaie măruntă și deasă, și al unui car singur, târît spre cimitir de-a-lungul satului pustiu, în mersul șovăitor al unei gloabe. Este probabil, ironia tragică a unei soarte care se răzbună astfel, împotriva încăpățânării de vizionar al unui uns cu mirul Domnului adversar al ei :

« Vor înflori iar trandafiri ». Incet un glas tremurător
« Se înălța sfios și trist ca adierea unui vânt,
« Și-o frunte largă lumina întunecatu-ne mormânt:
« Heĭ încă unu 'nebunit de chinul crunt și-amețitor ».

Pentru Petică din păcate, acești trandafiri nu au mai înflorit ; pentru scrisul lui, în schimb, nu s'au uscat niciodată. Parfumul lor e în toată poezia bună dela noi. In literatura românească puțini poeți au avut, mai adânc decât Petică și mai contaminant decât el, simțul fatalității tragice, al durerilor misterioase, fără pricină, aproape estetice, și totuși de-a-dreptul fizice prin intensitatea lor, pur cerebrală, și al unei vaste și mute, până la teatral, agonii. Peisajul ca și spectatorul, omul cu natura, realitatea cu iluzia, se îmbină astfel pretutindeni, în această poezie pătrunzătoare ca un țipăt de ajutor în noapte, într'o fastuoasă și permanentă rugă murmurată cu spaimă :

« Vai chinul nopților de vară,
« Și groaza razelor de lună,
« Misterul lor e o povară
« Și pacea lor e o minciună »

sau :

« Păunii sub arcade visau plângând în somn
« Și rozele păliră ca albele fecioare
« Ce mor chemând zadarnic al visurilor domn ».

Avea de asemeni cultul imaginei statuare, cu o grandioasă viziune estetică cizelată, nu numai formal, dar în însăși sursa,

substanța ei organică de intelectualizată emoție și expresia ei norocos lapidară.

« Și degetele fine, în umbră, sclipitoare
« Păreau ca niște clape de fildeș, ridicate,
« Pe flaute de aur în seri de evocare
« A imnurilor triste din templele uitate ».

Petică a fost astfel un revoluționar în poezia noastră, dar nu în sensul ruperii de eticul românesc ci în sensul unei aspirații spre o cât mai înaltă realizare de sine prin necontenită desăvârșire :

« Dragă Tutovene, am primit ceea ce mi-ai trimis și îți « mulțumesc. Văd însă că în articolul tău spui despre mine « că nu mai sunt decadent. Ca și când aș fi fost vreodată.

« O mică lămurire se impune. Dacă este vorba de decadent « în înțelesul vulgar, țin să declar că așa ceva nu am fost niciodată. « Dacă însă se înțelege prin aceasta o cugetare mai subtilă, o « psichologie mai adevărată, o formă mai corectă, atunci astfel « de decadent am fost totdeauna » (« Freamătul », Ianuarie-Martie 1912).

Această preocupare de artă l-a dus la minunate realizări de personală sensibilizare și intelectualizare a celor mai simple motive ale poeziei contemporane lui. Balconul, noaptea și iubita, bunăoară, pot fi de-a-dreptul, și numai prin ele însăși poate, rușinoase.

Petică, totuși, a reușit chiar după Eminescu, să găsească accente personale și emoționante în aceste motive în aparență uzate și perimate :

« Peste balconul de ghirlande
« Te-apleci și stai pierdută 'n vis
« Ca o coloană de lumină
« Intr'un amurg de paradis ».

Petică, însă, nu numai că nu se sperie de motivele lui Eminescu, dar se simțea, ca poet nou, simbolist cum se spunea pe atunci, înrudit cu Eminescu : « Poezii ca Melancolie și « altele, ar îndreptăți mai curând trecerea lui Eminescu printre

« rândurile simboliștilor » (Arta Națională). Poate chiar că vedea în Eminescu un punct de legătură cu eticul nostru național al ideilor sale de desăvârșire de sine: « Școala estetă « modernistă propaga de o potrivă cultul divin pentru technica « măestrită la care s'a ajuns în străinătate și cultul pentru « sufletul românesc desbrăcat de orice valuri înșelătoare puse « de cosmopoliții raționaliști ».

In cadrul tuturor acestor date, Petică putea, astfel, să spună pe drept cuvânt, despre Eminescu că « e înainte de « toate român, s'a născut și a copilărit în țară, s'a îmbătat « de doinele și de legendele străbune, s'a înflăcărat de un mare « și înalt ideal național și l-a cântat în versuri minunate. Dar « alăturí cu această personalitate a sa, strâns și intim unită « cu dânsa, așa de strâns și de intim încât nu poate fi despăr- « țită, e personalitatea lui Eminescu creiat la școala filozofiei « germane, părtaș sincer și convins al lui Schopenhauer, ado- « rator al Nirvanei indiene, pesimistul adânc și adevărat pe « care l-a cunoscut lumea. Aceste două personalități așa de « diferite prin natura și origina lor, s'au contopit într'una « singură și poezia Eminescului a izvorît din această conto- « pire. De aceea nu se poate spune că poezia sa este curat « națională. Dar nu se poate spune nici că e cosmopolită. Ea « este poezia izvorîtă din altoirea cugetării germane pe firea « românească și într'însa se găsesc caracterele etnice ale celor « două popoare care i-au dat naștere. In această poezie însă nu « se află nicio urmă de cosmopolitism pentru motivul foarte « simplu că niciodată cosmopolitismul n'a avut o existență « în sine, ci a fost totdeauna o noțiune lipsită de sprijinul « realității ».

Socotim că această judecată este un act freudian « avant la lettre » prin care Ștefan Petică, indiferent de faptul că ea se aplica atât cât se aplica și lui Eminescu, s'a definit în primul rând pe sine, hotărîtor.

N. DAVIDESCU

ŞTEFAN PETICĂ

Volume apărute.

FECIOARA IN ALB, poeme, tipărite de Ştefan Petică, în 1902, la «Tipografia Lucrătorilor asociaţi Marinescu & Şerban» cuprinzând ciclurile: «Fecioara în alb», «Când viorile tăcură» şi «Moartea visurilor», epuizată.

MORFOLOGIA SOCIALĂ, Bucureşti 1903, editura autorului, epuizată.

SOCIOLOGIA VECHE ŞI SOCIOLOGIA NOUĂ, Bucureşti 1903, editura autorului, epuizată.

FRAŢII, dramă în 3 acte, editura autorului, Bucureşti 1902, epuizată.

POEME, editura Bibliotecii Dimineaţa, cuprinzând ciclurile: «Fecioara în alb», «Când viorile tăcură», «Moartea visurilor», «Cântecul Toamnei», «Serenade Demonice», ediţie îngrijită şi prefaţată de N. Davidescu, epuizată.

CÂNTECUL TOAMNEI ŞI SERENADE DEMONICE, Bucureşti, Noua tipografie profesională Dimitrie C. Ionescu, 1909, ed. G. Tăbăcaru, epuizată.

R e f e r i n ţ e

FREAMĂTUL, Bârlad, Ianuarie-Martie 1912, număr închinat memoriei lui Ştefan Petică, cu colaborarea d-lor G. Tutoveanu, Şt. O. Iosif, C. Demetrescu, Alexandru T. Stamatiad, A. Mândru, I. Minulescu, D. Karnabat, N. Pora, G. Andoni (G. Bacovia N. D.), Il. Chendi, un articol reprodus din revista «Versuri» N. Davidescu, D. Gorgos, reprodus din «Evenimentul», Iaşi, I. Dongorozi şi P. Şeicaru, Dr. P. Zosin, P. Crăescu, Eugeniu Speranţia, P. Şeicaru.

ŞTEFAN PETICĂ, note biografice, amintiri, scrieri, etc. de Gr. Tăbăcaru, editura librăriei Dimitrie C. Patron Bacău, 1924.

ŞTEFAN PETICĂ în volumul « Impresii » de Ilarie Chendi, ed. « Minerva », reprodus din « Voinţa Naţională » dela 29 Octomvrie 1904.

ŞTEFAN PETICĂ, în volumul « Câţiva inşi » de Const. Graur, editura Biblioteca Dimineţii nr. 137.

ŞTEFAN PETICĂ, în volumul « Câţiva Scriitori » de d-l Al. T. Stamatiad, editura « Biblioteca Semănătorului », Arad 1925.

ŞTEFAN PETICĂ, articol tipărit în « Românul » din 25 Octomvrie 1904, fără semnătură, editorial.

ŞTEFAN PETICĂ, articol de Valeria Dragomir « Românul » 7 Noemvrie 1904.

ŞTEFAN PETICĂ, OMUL ŞI POETUL, « Românul » Noemvrie 1904, semnat St. Micu.

INSEMNĂRI, « Făt-Frumos » din 15 Noemvrie 1904, semnat E.

ATENEUL CULTURAL, revistă, Bacău, de sub direcţia d-lor Gr. Tăbăcaru şi G. Bacovia.

ISTORIA LITERARĂ A BÂRLADULUI, de G. Ursu, Bucureşti 1936, atelierele Grafice « Peiu », Bârlad.

NOTE ASUPRA EDIŢIEI DE FAŢĂ

Ediţia de faţă este, în convingerea noastră personală o ediţie de încercare, menită să fie completată, cu vremea, dacă interesul publicului cetitor ne va cere lucrul acesta, prin alte volume menite să desăvârşească figura nedreptăţită încă a lui Ştefan Petică. Ea este departe de a cuprinde ceea ce s'ar putea numi opera lui Ştefan Petică, cu mult mai mare decât paginile ce urmează. Am căutat totuşi să dăm, din complexul acestei opere, paginile cele mai caracteristice, şi am dat în întregime piesele « Solii Păcii » şi « Amicii Poporului », după cum am mai dat aproape în întregime, poemele în proză, schiţele şi amintirile, nuvelele şi, atât cât ne-a fost dat să găsim sau să identificăm, toate poeziile.

Toată această lucrare a întâmpinat marea dificultate a identificării numeroaselor pseudonime cu care Petică şi-a semnat opera. Pentru identificarea l o r existau două metode: o cercetare de aproape a stilului, şi apoi aceea a informaţiei. Niciuna nici alta nu ar fi fost însă deplin satisfăcătoare, şi de aceea am căutat pe o a treia mixtă. Am plecat, evident, dela informaţia precisă. D-l Gr. Tăbăcaru în lucrarea sa « Ştefan Petică » (Tecuci 1924, editura Librăriei Dimitrie C. Patron) spune că: « pseudonimele lui Petică sunt: Ştefan, Muşat, Sergiu, Sentino, Trubadur, Caton, Fanta-Cella, M. Pall, Sapho Erics, Ywann ». Ilarie Chendi, într'un foileton apărut în « Voinţa Naţională » din 29 Octombrie 1904, vorbeşte de articolele sale pseudonime şi confirmă pseudonimele: « Trubadur », « Musat ». D-l G. Tutoveanu, într'o « Notă Biografică » apărută în « Freamătul » din Ianuarie-Martie 1912, mai confirmă pe lângă aceste două de mai sus

şi pe un al treilea: Ştefan, pe care îl mai confirmă şi d-l D. Gorgos în «Evenimentul» din Iaşi, citat în acelaş «Freamăt». Altele ne-au fost apoi confirmate personal de d-nii D. Karr (D. Karnabat), C. Demetrescu, Al. Cazaban şi de fratele poetului, d-l Niculae Petică, el însuşi autor al unui poem istoric intitulat «După Furtună». Aceste amănunte ne-au servit drept punct de plecare. De aci înainte am început prin a urmări măsura în care aceste pseudonime însoţeau apariţia numelui lui Ştefan Petică, sau a iniţialelor sale la deosebitele publicaţii unde devenea succesiv colaborator şi dispariţia lor din coloanele acestor publicaţii odată cu plecarea din redacţie a poetului. Această primă probă a fost îndeplinită pentru toate. Necesitatea atâtor pseudonime se datoreşte faptului că era, nu odată, silit să scrie întreg ziarul la care colabora: «odată, pe când lucra la «Dorobanţul» întâlnindu-l pe Calea Victoriei, a scos din buzunar doi lei şi, întinzându-i înspre mine, mi-a spus: — uite, vezi, atât mi-a dat azi «evreul» pentrucă i-am scris singur toată gazeta dela articolul de fond şi până la cea din urmă informaţie». D-l C. Demetrescu, fost preşedinte al Sindicatului Ziariştilor din Bucureşti şi fost coleg de redacţie cu Petică la «România Jună» confirmă lucrul acesta spunând că «avea o mare înlesnire la vorbă ca şi la scris» şi că «scria 7—8 ore pe zi în redacţie»; D-l D. Karnabat spune că avea spontaneitate la scris», iar d-l Gorgos afirmă ca «un amănunt caracteristic din vieaţa lui de gazetar că odată a scris la «Antisemitul» patru reviste pentru suma de ... 1 leu». Toate aceste date au fost luate din «Freamătul» citat şi până acum şi închinat în număr festiv din 1912 lui Ştefan Petică.

O alta şi mai hotărîtoare probă a pseudonimelor a fost făcută prin apariţia mai târziu a unor bucăţi, semnate cu pseudonime, sub numele adevărat al poetului, fie în volum, fie numai în publicaţiile timpului: aceasta ne-a folosit de altfel, şi la descoperirea de noui pseudonime. Aşa s'a întâmplat de exemplu cu bucăţile apărute în «România Jună» din 14 August 1900 şi intitulată «Crizantemă» şi «Amintire» şi aceea, tot din acelaş loc, apărută la 18 Septemvrie 1900, intitulată «Duioase Note», semnate Narcis, şi apărute apoi sub semnătura lui Ştefan Petică între «Cântecele de seară» ale sale. Pseudonimul Erics, de exemplu, ne-a fost confirmat şi de o bucată apărută

în « Lumea Nouă » Literară și Științifică din 17 Noemvrie 1896, dedesubtul căreia se află indicația satului natal al poetului: « Bucești ». M. Pall, bună oară semnează o poezie apărută cu titlul de « Pribegie » în « România Jună » din 10 Iulie 1900 și pe care o publică apoi în volumul său « Fecioara în alb », fără titlu, cu nr. XVIII; pseudonimul Senez ne-a izbit întâiu din faptul că, întâlnindu-l în revistele și ziarele unde scria Petică, am mai dat de el, ca personaj, într'un fragment dramatic al poetului, în « Cântecul Singurătății »; căutând atunci mai amănunțit am găsit în « Lumea Nouă » semnatură Șt. P.-Senez. Altele, ca și acestea de altfel, ne-au mai fost confirmate și prin jocul motivelor, al leit-motivelor, al frazelor caracteristice lui Ștefan Petică, trecute dintr'un loc într'altul, dela o bucată la alta, și găsite apoi sub propria semnătură a poetului. In felul acesta ne-au fost confirmate toate semnăturile folosite în această culegere.

Ne-am rezervat să dăm aici, în loc de a da la tabla de materii unde ar fi îngreunat prea mult pagina, din pricina complexității lor, explicații și datele în legătură cu poeziile cuprinse în ciclurile de până la rubrica « Varia ». « Fecioara în alb » a apărut astfel: primele patru poezii în « România Jună » din 24 Iulie 1900, un alt grup apare tot acolo la 7 August 1900. Bucata XV care începe cu versul « Tu ești o roză parfumată » a apărut cu titlul « Hymn profan » în Literatorul din 5 Martie 1899; bucata XVIII, care începe cu versul « toată noaptea argintată » a apărut în « România Jună » din 10 Iulie 1900, sub semnătura M. Pall; bucata care poartă nr. III, din ciclul « Moartea Visurilor » și începe cu versul « O, alba elegie care moare » a apărut cu titlul « Sonet» în « România Jună » din Aprilie 1900; bucata care poartă numărul IX, din « Cântecul Toamnei » și începe cu versul « voi merge către munții ce stau albaștri 'n zare » a apărut cu titlul « Poemă » în numărul din Decemvrie 1901 al revistei « România Ilustrată ». « Serenadele Demonice » au apărut în « Românul » din 20 Noemvrie 1903 și din 18 Decemvrie 1903. Ciclurile « Fecioara în alb », « Când Viorile tăcută » și « Moartea Visurilor », le-am reprodus după ediția publicată de poet în 1902, « Serenadele Demonice » după « Românul », iar « Cântecul Toamnei » din ediția tipărită postum de d-l Gr. Tăbăcaru în 1909 și în sfârșit, « Cântece de seară », după « Ateneul Cultural » unde tot d-l

Tăbăcaru în nr. 1 din Martie 1925 şi în nr. 3, le-a publicat după manuscrisele lui Petică, aflate la d-sa. Alte indicaţii asupra acestor poezii, nu am izbutit să mai avem.

Evident că atât cât am făcut e departe de a fi totul şi recunoaştem dinainte posibilităţile de perfecţionare şi de completare a acestei ediţii, mai târziu. Deocamdată însă era foarte greu, dacă nu cu neputinţă, pentru noi, de a face mai mult. Atâta însă cât am făcut poate servi drept un început destul de bogat, pentru care ne simţim datori să mulţumim, în primul rând şi din tot sufletul, d-lui Al. Rosetti, al cărui entusiast indemn a fost cel mai de seamă sprijin şi colaborator al nostru pe o cale mai mult decât spinoasă.

N. D.

ARGUMENT

Am scris aceste poeme într'o vreme de zbuciumare tăcută şi de deznădejde tragică. Era vremea când se sfărmau idealurile cu pornirea furioasă cu care trebue să se fi dărâmat odinioară idolii de pe altarele lor de marmoră albă. Conştiinţa obştească pălea; omul privea încruntat şi trist. Când conştiinţa supremă se stinge, se face noapte în suflete. Şi soarele sta gata să apună. Razele sale din urmă întindeau pe cerul, odată limpede, o mantie de purpură şi aur. Mulţimea privea înfiorată, căci apropierea întunericului este întotdeauna înfiorătoare. Pe buzele sale vinete rugile triste erau şoptite cu teamă ca într'o biserică veche. Eu nu am fost decât un glas din mulţime.

ŞT. P.

FECIOARA ÎN ALB

CÂND VIORILE TĂCURĂ. MOARTEA VISURILOR

FECIOARA ÎN ALB

I

La Sinaia 'n mânăstire
De sub arcul cărunţit
Luminos de fericire
Zboară cântul potolit;

Către bolta azurie
Se înnalţă aruncând
Blondul văl de poezie
Peste straniul meu gând.

Pun făcliile de ceară
Faţa negrului altar,
Intr'o vie, caldă pară
Ca 'ntr'un nimb de aur clar.

Şi pe frunţile plecate
In pioase rugi fierbinţi,
Cade trista voluptate
Din adâncii ochi de sfinţi.

La Sinaia 'n mânăstire
Ochii trişti şi chinuiţi
Peste file de psaltire
Se apleacă liniştiţi.

Peste toţi s'abate clipa
Albelor înfiorări;
Ruga-şi tremură aripa
Blândelor înduioşări.

Stinsă-i flacăra de vise
Din trecutul greu ş'amar:
Crini cu florile deschise
Plâng în umbră de altar.

Şi din bolta înstelată
A bisericii, încet
Cade pacea fermecată
Peste tragicul poet.

La Sinaia 'n mânăstire
Sub căruntul arc oval
In de aur poleire
Apăru profilul pal.

Pală 'n rochia ei albă
Sta fecioara ca un crin:
Intrupare fină, dalbă
Dintr'un vis de cheruvin.

De sub greaua boltă par'c'a
Tresărit în mine lin
Visul blândului Petrarca
Imbătat de cer senin.

Şi-a mea frunte idolatră
Am plecat-o pocăit
Peste recea, veche piatră
De sub arcul cărunţit.

II

Ochii mari şi melancolici
Trişti de visele duioase
M'au privit odată dornici
Pe sub gene mătăsoase.

Şi în calda tremurare
Din adânca lor ispită
Ei păreau o rugă care
Se înnalţă tăinuită.

Faţa pală ca petala
Rozelor de primăvară
Se 'nclină cu ideala
Rafaelică fecioară.

De-al său zâmbet, ca şi blândul
Suflet îmbătat de rouă,
Inflorea extatic gândul
Fermecat de viaţă nouă.

Iar cu zbor de aripi fine
Cobora pe raze clare
Din adâncuri cristaline
Lin, albastra 'nseninare.

Şi dorinţa chinuită,
Groaza mea de altă dată
Fu o umbră rătăcită
Peste-o seară parfumată.

III

Botticelli întristatul,
Mult vestitul florentin,
Suflet dulce ca 'nstelatul
Cer de-al nopţii farmec plin,

Urmărit de viziunea
Sfântă a lumilor de sus
Măestrit-a fin minunea
Idealului apus.

Şi fecioarele lui pale,
Visătoare frumuseţi,
Pe noianuri de petale
Plâng de dorul altor vieţi.

Intristate, graţioase
Se înclină ca un crin;
Ce-o fi plâns în nopţi duioase
Mult vestitul florentin!

Sfântă botticelliană
E-adorata şi-al meu vis
Ca o fragedă liană
Intr'o rugă s'a deschis.

Plin de graţia tristeţii
Feciorelnice mă 'nchin
Albei flori a tinereţii
Ca vestitul florentin.

Numai gânduri vechi, ciudate,
Negre flacări care ard,
Aprind grelele păcate
Cu parfum păgân de nard.

IV

Melancolia adorării
Cu mâni întinse, obosite,
In ceasul sfânt al înserării
La ţărm de ape liniştite,

Eu o cunosc. Odinioară
In vremea negrelor vedenii
Simţeam ce dulce mă doboară
Cu-o tremurare caldă-a genii.

Căci obosit am fost şi 'n minte
Torturatorul vis chimeric
M'a îndemnat mereu 'nainte
Pierdut în marea de 'ntuneric.

La poarta albă-a fericirii
Acuma bat ca 'n aiurare;
Doritul ceas al mântuirii
L'aştept în caldă tremurare.

Mi-e fruntea arsă şi 'nnegrită
De-aşa de lungă aşteptare
Şi gura mea e ofilită
Chemând suprema sărutare.

Melancolia adorării
Cu mâini întinse, obosite,
O simt ca 'n ceasul înserării
La ţărm de ape liniştite.

V

O, marile pasionate,
O, tragicele Magdalene,
Femei etern îndurerate
Ca nişte triste cantilene,

Au urmărit pe drumuri grele,
Ca o lumină ce s'aprinde
In noaptea neagră fără stele,
Ceace nu se poate prinde,

Cu mâini întinse înainte,
Cu ochii negri de păcate,
Au rătăcit purtând în minte
Supremul vis de voluptate.

Şi tremurând în adorarea
Intunecatelor abisuri
S'au depărtat în căutarea
De tăinuite paradisuri.

Le-am însoţit; erau frumoase
Şi gestul lor de stăpânire
Puneau pe buzele-mi setoase
A voplutăţii amăgire.

Dar mă întorc din lunga cale
De visuri roşii sângerată;
Mi-e dor de-un cântec plin de jale,
De-o adiere parfumată.

S'ascult cuvintele grăite
Ca într'un imn de fericire
Asemeni rugilor şoptite
Sub vechiul arc de mânăstire;

Pe când de-asupra aplecată
In semn de veşnică ertare
Va coborî înseninată
Privirea albelor fecioare.

VI

Tu eşti o albă rugăciune
'Nălţată 'n templul sfânt al vieţii
Asemeni rozelor plăpânde
Ce-n ceasul clar al dimineţii
Zâmbesc de rouă tremurânde.

Tu eşti o blândă rugăciune
Asemeni binecuvântării
Ce din 'nălţimea azurie
Coboară 'n faptul înserării
Pe-un val de lină armonie.

Tu eşti o caldă rugăciune
Ca o privire de madonă
Iar vorba ta înaripată
E un parfum de anemonă
La o icoană întristată.

Tu eşti o sfântă rugăciune
Căzând pe frunţi în umilinţă.
O, de-aşi putea cunoaşte-odată
Pierdut în dulcea pocăinţă
Misterul rugii fără pată!

VII

Blonde visuri înstelate,
Voluptoasă poezie,
Le-am purtat orgolioase
Ca pe-o mantă purpurie.

De-a lor caldă strălucire
Şi de ritmul lor molatec,
Se 'mbăta visarea tristă
Din trecutu-mi singuratec.

Şi în tragicul orgoliu
Din vieaţa zbuciumată
Numai ele-au pus pe frunte-mi
Pala floare parfumată.

Dar acum regala mantă
Purpurie dinnainte
Ţi-o aştern în tremurarea
Aşteptării clipei sfinte.

Mâna ce-a făcut odată
Largul gest de cucerire
Se apleacă sfiicioasă
Cu adâncă umilire.

Tu să treci surâzătoare
Albă 'n rochia ta clară
Răspândind în jur parfumul
Visului de primăvară.

VIII

Stingheră tinereţe străină de plăcere!
Ea n'are roze 'n plete, nici râsuri fericite
Şi amforele 's goale de vinuri strălucite
Iar faţa ei e faţă de zbucium şi durere.

In noaptea 'ntunecată se 'nvălue 'n tăcere
Cu straniu văl chimeric pe doruri chinuite;
Pe note lungi şi triste cu glasuri aiurite
Porneşte singuratec un tragic Miserere.

Eu nu am cântul vesel din temple larg deschise
Nici fruntea'ncununată de verzi cununi de palmi
Căci viersul meu e viersul pierdut al unor psalmi
Cântat sub grea povară din lumile de vise.

Ci trec ca umbra 'n giulgiu în nopţi de rătăcire
'Nălţând privirea stinsă spre ceruri zbuciumate;
Sub paşii mei petale de flori îndurerate
Se sting în invocarea de imnuri de iubire.

IX

Era odată-un prinţ vestit
Cu ochii trişti, cu faţa blândă;
Un viers de cântec rătăcit
Doinea în vorba-i tremurândă.
Pe tristul prinţ cu ochii mari
Un gând adânc de pribegie
Sub negrii codri solitari
Il îndemna cu viclenie.
Ah, pală-i floarea de cicoare
Ca floarea dorului ce moare!

Un cal şi-o spadă şi-a gătit
Şi s'a pierdut în depărtare,
Vai, blândul, tristul prinţ vestit
Ce trişti sunt crinii pe cărare!
In urma lui îngândurat
Privea un chip alb de fecioară
Dar numai colbul argintat
Se joacă 'n razele de seară.
Ce tristă-i floarea de cicoare,
Ah, floarea dorului ce moare!

Trecut-a timp şi s'au lăsat
Dureri pe 'ntinsa 'mpărăţie
De dorul celui ce-a plecat
Pe lungul drum de pribegie,
Iar ochii candizi şi albaştrii
Ce-au plâns pe urma frumuseţii
Păreau pe ceruri nişte aştrii
Pierind în zarea dimineţii.
Şi plânge floarea de cicoare
Ah, floarea dorului ce moare!

Târziu de tot a revenit
Intr'un amurg de toamnă rece.
Vai, blândul, tristul prinţ vestit
Era o umbră care trece
Infăşurată 'ntunecat
In greaua mantie de vise:
Domnea tăcere în palat,
Fecioara palidă murise.
Uscată-i floarea de cicoare
Ah, floarea dorului ce moare!

X

Şi nota fu din nou sonoră
Şi gravă ca o invocare
A dragostelor triumfale
La singuratece altare.

Părea o mare 'nvăpăiată
Măreaţa boltă purpurie
Scăldată 'n aurul de seară:
Un cer de veche tragedie.

Plutea o 'ntinsă dezolare
Ca o mânie aruncată
In şoapta vânturilor triste:
Plângea Isolda zbuciumată.

«Tristan! Din ceasurile sfinte
Tortura dulce mi-o revarsă;
Din lanţuri grele îţi apleacă
Spre mine fruntea ta cea arsă!».

Şi nota fu şi mai sonoră
Şi gravă ca o renunţare
La dragostele ce-au fost plânse
In cea din urmă 'mbrăţişare.

« Isolda! albă ca o rugă,
O, lasă zilele-asfinţite;
E noapte neagră 'n al meu suflet
Şi plâng cântările iubite! ».

Şi nota fu şi mai sonoră
Şi gravă ca o blestemare
A dragostelor sângeroase
In greul ceas de remuşcare.

« Tristan! O lasă gândul aprig
Spre stinse zile să mă poarte;
Iubirea noastră arzătoare
Mai grea îmi pare către moarte! ».

Şi braţe albe, zbuciumate
Spre cer se 'ntind în a lor ură
Căci au băut eroii tragici
Din fermecata băutură.

Şi nota fu şi mai sonoră
Şi gravă ca o evocare
A dragostelor ce omoară
Intr'o supremă 'mbrăţişare.

XI

Fecioarele îngenunchiate
Pe lespezi reci în mânăstiri
Au frunţile încununate
De slava dulcilor martiri.

Fecioarele care se 'nchină
In liniştea din mânăstiri,
Au în privirea lor senină
Ceva din tristele iubiri.

Fecioarele care visează
In învechite mânăstiri
Strălucitoare 's ca o rază
A misticelor fericiri.

Dar sunt fecioare zbuciumate
Ce plâng în negre mânăstiri.
Ah, tragicele adorate
In clipa albei pocăiri!

XII

Apune soarele pe dealuri
In slava purpurei de sânge
Şi răsunând adânc din valuri
Doineşte-un glas şi parc'-ar plânge;
De simţi o caldă adiere
Trecând pe fruntea ta curată
Ca şi o şoaptă care piere
Sub bolta serii înstelată,
Să ştii că-i ruga mea senină,
Ca visul nopţilor de vară,
Ce se înalţă 'n umbra lină
In ceasul jertfelor de seară.

De vezi plutind pe blonda rază
O umbră albă visătoare
Şi crezi că-i îngerul de pază
Cu aripi lungi ocrotitoare,
Să nu te 'nşeli căci visu-mi trece

In zborul său primăvăratec,
Şi-i tot aşa de alb şi rece,
Când se înalţă singuratec
Spre marea boltă luminoasă,
Făcând durerea mai amară
Şi amintirea mai duioasă
In ceasul jertfelor de seară.

Şi dacă roua clară cade,
Frumoşii ochi adânci de-i scaldă,
Când treci sub vechile arcade
In parfumata noapte caldă,
Nu-i roua rozelor în floare
Căzută 'n nopţile cu lună,
Nici plânsul dulce de izvoare
Ci e iubirea mea nebună,
Căci lacrimi mari şi tăinuite
Ca roua limpede şi rară
Coboară 'ncet şi liniştite
In ceasul jertfelor de seara.

XIII

Coboară seara blândă umbrind albastra cale
Şi pacea lin se lasă în gândurile tale;
Pe faţa ta tristeţa de-aducere aminte
A pus melancolia profilurilor sfinte
Când singur visul tainic în preajmă stă veghind
Ah, câte visuri blonde văzut-am eu murind!

Ci arsă e-a mea frunte de aprigă dorinţă
Şi buzele 's setoase de dulcea suferinţă
A caldelor săruturi vibrând de voluptatea
Ce plânge 'n noaptea sfântă vrăjind singurătatea
In care flori albastre visează adormind!
Ah, câte visuri blonde văzut-am eu murind.

Eternul dor ce puse în nopţi de duioşie
Pe fruntea mea cernită cununi de poezie
Spre tine ca o rază mă 'mbie şi mă chiamă,
Dar lacrimile triste mă turbură de teamă
Să nu văd visul gingaş în negură pierind.
Ah, câte visuri blonde văzut-am eu murind!

Şi-acum când întrupată frumoasă înainte
Te am, ce văl de ceaţă coboară pe-a mea minte
Şi 'ntunecă privirea de tremur să nu piară
Vedenia-ţi ca faţa nălucilor de seară
In dulce-amurg de vară fantastice plutind?
Ah, câte visuri blonde văzut-am eu murind!

Sub farmecul din juru-mi lin dreapta mi-aşi întinde
Şi mijlocul subţire în braţe l-aşi cuprinde.
Ah, mijlocul ce pare o ramură 'nflorită
De albe roze pale în noaptea 'nvăluită
In mantia albastră de stele strălucind!
Dar câte visuri blonde văzut-am eu murind!

XIV

Ca să-ţi vrăjesc singurătatea
Venii cu cânturi care 'ncet
Suspină limpezi pe ghitare...
Ah, ese luna din boschet!

Şi ca să dau avânt visării,
Din flaut note argintii
Se 'nalţă 'n seara parfumată
Strălucitoare şi zglobii.

Iar ca să dau serbării mândre
Din vremi păgâne, dulci fiori,
Pusei pe fruntea mea senină
Cununi de crini mirositori.

Peste balconul de ghirlande
Te-apleci şi stai pierdută 'n vis.
Ca o coloană de lumină
Intr'un amurg de paradis.

Dar de-ai lăsa să-ţi cadă roza
Ce 'nsângerată-ţi stă în mâini
Şi-ai tremura din înălţime
Privirea ochilor stăpâni,

Pe încordate struni de harpe
Ce plâng un dor abia 'nflorit,
S'ar veşteji sărmana floare
C'un vaet trist și prelungit.

Şi 'n noaptea caldă, visătoare,
Infiorat nebunul cânt,
S'ar pierde 'n umbra viorie
Pe aripi sprintene de vânt.

XV

Tu eşti o roză parfumată
Din valea Şirazului cald,
Iar ochii tăi ascund curată,
Lucirea mării de smarald.

In părul tău ca diamantul
De flacări negre 'ntunecat
Şi-a revărsat întreg Levantul
Misterul antic și ciudat.

Şi când în seri de primăvară
Treci singuratecă încet,
Pari o visare albă, clară,
Elegiacă de poet.

Eu sunt un imn duios ce plânge
Pe triste note de viori,
Pe când în zări pribeag, se stinge
Amurgul rece de fiori.

Şi în grădina ce visează
Sub adierile de vânt
E numai un parfum în rază
Şi viersul lin al unui cânt.

XVI

Noaptea ochilor albaştri ţi se 'ntunecă şi cade
Liniştită şi măreaţă cu încete, dulci saccade,
In adâncul lor de patimi şi de doruri nepătrunse
Care zac întunecate în adâncurile-ascunse
Ale visului de aur din iubirile-asfinţite
Cu icoane-abia zărite şi cu nume cald şoptite.
Şi din taina lor ce vine arzătoare şi profundă
Ca un sol primăvăratec, ca un glas încet de undă,
Brună patima răsare cu 'nţelesuri vechi, păgâne,
De 'nfioară 'n voluptate ruga nopţilor bătrâne.
Vântul serii îşi trimite blând şăgalnicii fiori
Printre frunzele de cyprişi, peste tinerele flori;
Trandafirii scuturat-au sângeratele petale
Ce căzură 'nvineţite de cruzimea buzei tale
Şi pieriră risipite pe cărarea fermecată
De luciri misterioase şi de umbră parfumată.
Numai tu rămâi pe gânduri fără veste înţeleaptă
Şi surâzi neştiutoare ca o statuă de dreaptă,
Templu alb, stăpânitoare către care se 'ndreptară
In zadar cerşiri din ochii ce-al tău farmec îndurară.
Căci mă turburi ca şi noaptea ce imensă, nesfârşită,
Işi desfăşură aripa peste lumea adormită
De sculptează 'n umbra neagră marmoreicul tău sin
Şi-a mea frunte ce se 'nclină cu un trist şi palid crin.

XVII

Sună pe dealuri doina bătrână
Noaptea se 'ntinde 'n singurătate
Peste adâncuri veşnic stăpână.
— Palide vise cresc pe 'nnoptate.

Vântul prin frunze palide trece
Roua se lasă limpede, rară
Peste 'nvechita marmoră rece.
— Curg lacrimi calde în noaptea clară.

Searbede raze curg adormite,
Luna zâmbeşte blondă şi dragă
Culmilor albe şi fericite.
— Numai durerea-mi plânge pribeagă.

XVIII

Toată noaptea argintată
Pribegind pe drum m'am dus
Mă privea adânc mirată
Mângăioasa stea de sus.

Mângăioasa stea din zare
Tremurând încet visa;
Din petale-albastra floare
Triste lacrimi revărsa.

Triste lacrimi curg în noapte
Din frumoşii ochi cerniţi.
Eu mă duc. Duioase şoapte
Trec prin teii înfloriţi.

XIX

O, ceasul trist al renunţării
Pe frunţi a pus melancolii
Şi 'n glas fiorul înserării
Cu dureroase nostalgii.

E oare imnul de 'ngropare
A fericirilor sfârşite
Sau e durerea viitoare
Căzând pe visuri chinuite?

Ah, de-am fi mers pe drumul vieţii
In mâini cu albe flori de crini
Pierduţi în zarea dimineţii,
Cu visuri blonde 'n ochi senini!

Ne-am fi pierdut în adorarea
Eternei sfinte soimfonii
Ce-ar fi vărsat-o depărtarea
Pe fruntea noastră de copii.

Ci tu rămâi figura clară
Şi albă 'n rochia ta pală;
O fină marmoră 'ntr'o seară
De o tristeţă ideală,

La care 'n calea depărtată
In întuneric mă închin
'Nălţând privirea 'ntunecată
De trist şi dornic pelerin.

XX

Puţin parfum în umbra lină,
Surâsul florilor de seară
O rugăciune-abia şoptită
Un vis pierdut în noaptea clară

Ce melancolică, senină,
In cadrul său de primăvară
Se pierde 'n negura vrăjită
De albe sonuri de ghitară.

CÂND VIORILE TĂCURĂ

I

Viorile tăcură. O, nota cea din urmă
Ce plânge răzleţită pe strunele 'nvechite
Şi 'n noapte solitară, o, cântul ce se curmă,
Pe visurile stinse din suflete-ostenite.

Arcuşurile albe în noaptea solitară
Stătură: triste pasări cu aripile 'ntinse
Păreau c'aşteaptă semne şi strunele vibrară.
Ah, strunele ce tremur de viaţă le cuprinse!

Şi degetele fine, în umbră, sclipitoare
Păreau ca nişte clape de fildeş, ridicate
Pe flaute de aur în seri de evocare
A imnurilor triste din templele uitate.

Murise însă cântul de veche voluptate
Şi triste şi stinghere viorile părură
In noaptea 'ntunecată de grea singurătate
Fecioare 'mpovărate de-a viselor tortură.

II

Şi flautul magic vorbi; tremurată
O notă stângace sălta peste clape
Ca vocile stinse în murmur de ape
Şi 'ncet simfonia căzu întristată.

Plutea o durere ca 'n tainele sfinte
Pe sala cea veche şi 'n flacări aprinse
Murea ziua albă pe stofele 'ntinse
Iar flautul magic plângea înainte.

Mănunchiuri albastre de mici viorele
Lăsară parfumuri subtile şi clare
In preajmă: O dulce şi caldă 'ntristare,
Şi nota uşoară lovea în perdele.

Ea sta glorioasă ca 'n razele sfinte
Şi iată! In vraja de note uşoare
Iubeam pe frumoasa etern visătoare;
Iar flautul magic plângea înainte.

III

Cântarea care n'a fost spusă
E mai frumoasă ca oricare;
Misterul ei e o beţie
De voluptoasă 'ndurerare.

In nota sfântă care piere
In tremurările sfioase
A unor rugi de Magdalene
Curg clare lacrimi preţioase.

Dar în cântarea fără nume
Ascunsă 'n negrele vioare,
E-o tragedie tăinuită;
Plâng albe vise moarte 'n floare.

Tristeţa lor neprihănită
Atât e de chinuitoare
Că pune 'n suflete pătate
O mistică înfiorare.

Şi o chemare zace 'n ele
De-o zdrobitoare nostalgie;
Tortura ei necunoscută
Este suprema poezie.

Şi cel menit să ducă dorul
Cântării sfinte şi alese
Işi simte inima cuprinsă
De suferinţi neînţelese.

In flacără nemistuită
S'aprinde sufletul şi arde
Şi moare dornic de misterul
Cântării stranii depe coarde.

Ah, când în inimi zbuciumate
Orice dorinţă 'ncet se curmă
Zdrobiţi vioara fermecată:
Grozav e cântecul din urmă.

IV

« Iubito, tu floare fatală
Cu faţa suavă de crin
Sărută-mi blând fruntea mea pală
Şi şterge-acea umbră de chin.

Iubito tu floarea cea rară
Pe tine am vrut să te am;
In vraja de-amurguri de seară
Spre tine-al meu suflet 'nălţam.

Iubito, tu floare aleasă
Eu mâine în zori am să mor;
Desfă-ţi al tău păr şi ţi-l lasă
Pe umeri. O, tristul fior!

Iubito, tu floare 'nfocată
Revarsă-mi al tău cald parfum;
In tina de sânge udată
Dormi-voi eu mâine pe-acum.

Iubito, tu floare de vise
Ah, când în pământ voi dormi
Cu buzele vinete 'nchise
Ce singură 'n lume vei fi.

Iubito, tu floare fatală
Sărută-mă lung şi duios,
Sărută-mi blând fruntea mea pală
Şi mângăe-mi părul lucios».

Iubita l'ascultă pierdută
Şi ochii ei ard grei, fierbinţi;
Pe faţa-i suavă o cută
S'apasă de-adânci suferinţi.

Nu spune o vorbă ci mută
In braţele-i albe îl strânge,
Il mângăe tristă 'l sărută,
Sărută 'n neştire şi plânge.

V

Vai, chinul nopţilor de vară,
Şi groaza razelor de lună!
Misterul lor e o povară
Şi pacea lor e o minciună!

Incet un înger pal revarsă
Din fina mână 'nvineţită
Visări ce cad pe fruntea arsă
De taine grele şi trudită.

Iubiţii dorm. De-asupra pare
Că trece dragostea pierdută;
Un glas de clopot e-o chemare
In noaptea clară şi tăcută.

Le 'ngălbeneşte faţa luna
Cu dureroasa-i poezie;
Ei dorm mai strânşi ca totdeauna
Şi plâng în somn fără să ştie.

VI

Intinde-mi iubito suava ta gură
Să 'nnec în săruturi supremul suspin
Cu farmecul straniu din dulcea-ţi făptură.
Acei care pleacă sărută-aşa trist!

Cu farmecul straniu al buzelor tale
Vărsat-ai în cupa iubirii venin
Şi totuşi mi-e sete de buzele pale.
Acei care pleacă sărută-aşa trist!

Şi totuşi mi-e sete de dulcea otravă
Din ochi-ţi ca marea 'n amurgul senin
A zilelor clare din stinsa-ne slavă.
Acei care pleacă sărută-aşa trist.

Ca 'n zilele moarte tu lasă-ţi alene
Pe pieptu-mi să cadă blând fruntea-ţi de crin;
O lacrimă-ţi cade încet printre gene.
Acei care pleacă sărută-aşa trist!

O lacrimă-ţi cade. Nu plânge iubită
Şi blândă priveşte cum stă înainte
Iubirea pierdută sub flori adormită.
Acei care pleacă sărută-aşa trist!

Iubirea cea moartă, o sentimentală
Romanţă uitată şi fără cuvinte
Se pierde în noapte: poveste banală.
Acei care pleacă sărută-aşa trist!

VII

In calda voluptate din serile-argentine
Fecioarele trecură cu mijlocuri de trestii
Plecate 'n tremurare iar famecul povestii
Cânta în note clare pe culmile senine.

Râdeau privind 'nainte albastra depărtare
Cum tremură în raza de purpură 'nfocată
Căzută 'ncet din bolta înaltă şi sculptată
In cerul singuratec dormind pe larga zare.

Şi vorba lor ritmată pe forma făurită
De rugile din temple urca în vântul serii
Cum urcă liniştită în calda noapte-a verii
Spre stelele de aur dorinţa fericită.

Ca stoluri rătăcite pe frunze se lăsară
Suspine prelungite în blonde note stinse;
In umbră 'nfiorate cu aripile 'ntinse
Plângeau romanţe triste pe coarde de ghitară.

VIII

Femei cu flori de sânge în păru 'ntunecat,
Femei cu flori aprinse trecură pe 'noptate
Şi paşii lor de umbră pe căi ne mai umblate
Sunară trişti ca viersuri din cântecul uitat.

Mantile fluturate în pacea tristei seri,
Mantile fluturate ca visuri uşurele,
Lăsară vechi parfumuri pe visurile mele
Trezind din nou suspinul trecutelor dureri.

Seri triste coborîră pe visu-mi vechi şi sfânt,
Seri triste ca un flaut ce plânge 'n depărtare:
Păreau o liturghie la veştede altare
Şoptită 'n dulce tremur la umbră de mormânt.

Acorduri rătăcite din imnul părăsit
Acorduri rătăcite ca suflete-osândite
Căzură greu ca stoluri de pasări pribegite
Iar sufletu-mi se plânse pe-amurgul ostenit.

Şi ea veni cu braţe lăsate trist în jos,
Şi ea veni: din neguri o umbră evocată,
Un cântec de ţări calde pe-o inimă 'ntristată,
Pe valuri de 'ntuneric un blând copil sfios.

IX

Ah, palidele umbre pe albele perdele:
Icoane de madone uitate 'n mânăstiri,
Parfumuri adormite în file de psaltiri,
Ce trist le port în suflet în nopţi adânci şi grele!

Acorduri murmurate de negre pianine
Atinse 'ncet şi dulce de mâni ce-au tresărit
Sub visul care, palid, o clipă-a răsărit,
Sunt lacrimi neştiute în tainice suspine.

Şi mâna diafană ce lunecă pe clape
Trezind din somn de veacuri dulci visuri din mormânt
E tot minunea veche mai sus de orice cânt,
Iar ochii par o mare de-adânci şi triste ape.

Şi lampa ce veghează! Albastra ei lumină
Căzând pe frunţi plecate sub caldul vis tăcut
Vesteşte vechea pace senină din trecut
Ca ruga ce se 'nnalţă în seri de lună plină.

Afară e 'ntuneric. Incet mărunta bură
Din cerul greu ca plumbul se cerne amorţiu
Iar noaptea e ca moartea pe sufletul pustiu
Şi eu mă duc 'nainte pierdut în ceaţa sură.

X

Cum, palidă, cântase eternei cantilene
De dragoste apusă, senină nota gravă
A morţii închinate în purpură și slavă,
Mâini triste revărsară parfumuri tyriene
Vrăjind în întuneric ciudata voluptate
Ce umple seara caldă de imnuri blestemate.

Zadarnice fanfare cu note triumfale
Sunau beţia luptei din turnuri majestuoase
Lărgind viteze gesturi spre flamuri luminoase;
Un imn păta albastrul și pacea de pe vale:
Plângeau așa de dulce viorile-ostenite
Pe coarde tremurate durerile rănite.

« Săruturi exilate în ţările de vise
Şi nopţi provocătoare ca mantii desfăcute
Pe sânuri de prinţese abia întrevăzute,
O glorii dăruite de florile deschise!
Vom merge 'n pribegie pe-aducerile-aminte
Şi buzele curate vor fi de-orice cuvinte.

Ca blonzii crini de noapte, în magică lumină
Rotunde braţe albe întinde-vom spre stele
Din viaţa 'nnegurată de vise-adânci și grele,

Romanţă fără gesturi cântată 'n umbra lină.
Pe note în surdină, pe coarde ostenite
Muri-vor tremurate durerile rănite ».

XI

Un vis de-amurg de vară în cadrul lui de aur
Palpită: Fantezie aşa de arzătoare
Că pune pe-a mea frunte cununa cea de laur
Pe când în suflet tragic speranţa tristă moare.

Şi braţele-obosite de rugile-asfinţite
In umbra care cade topită în azur
Din nou în invocare se 'nnalţă 'nvineţite
Iar ochii trişti şi umezi se uită împrejur.

Ci norul fin se şterge în pete care curg
Pe 'ntinsa frumuseţă a zilei care moare
Iar umbra de fecioară se pierde în amurg
Şi nici un ton de flaut nu plânge 'n depărtare.

Nimic. Doar un parfum subtil de hiacint
Işi lasă aripi albe pe pala suferinţă
Şi'n seara întrinstată un crin plăpând de-argint
Profilul şi-l arată. O, dulcea mea dorinţă!

XII

Parfum din flori pălite şi uitate,
Poemă tăinuită 'ntr'o petală,
Te stingi în dureroasa-ţi voluptate
In seara singuratecă şi pală,
Parfum din flori pălite şi uitate.

Visare-a unei roze gânditoare
Te stingi — un cântec leneş care piere —

Ci 'nvie din uşoara-ţi tremurare
In sufletu-mi o stranie durere,
Visare-a unei roze gânditoare.

De vechile parfumuri rătăcite
In mine se topiră desmierdări
Şi doruri vechi rămase adormite
Din seri de voluptoase 'ndurerări,
De vechile parfumuri rătăcite.

Viori care-au tăcut pe ne-aşteptate
Işi plâng cântarea lor neisprăvită.
Grăbiţi-vă! Din florile uitate
Curând s'a stinge vraja tăinuită.
Viori care-aţi tăcut pe ne-aşteptate.

XIII

Parfumul ei se 'nalţă 'ncet tremurător în seara clară,
Parfum de blondă visătoare într'un amurg de primăvară
Ce-adoarme lin şi întristat, pe-un cer de purpură şi aur.
In taina păcii vesperale ce-a răsfirat al ei tezaur
De-azur şi raze pe 'nnălţime, parfumul cald şi-ameţitor
Se răspândeşte 'n note clare: O simfonie 'n «*re*» minor
Pe care-un zeu poet, şi trist, a făurit-o 'n deşteptarea
Dintr'o visare depărtată şi nepătrunsă ca şi marea.
Sub vraja cântului de-argint s'aprind pe culmile albastre
Surâzătoare şi senine, blând scânteerile de astre,
Făclii ce ard din veşnicie în sfântul templu închinat
Cu' n gest de veche adorare, strălucitorului păcat:
De pe altarul părăsit pe care moare amintirea
Frumoasei blonde visătoare şi-apune palidă iubirea,
Zaimf de vis fluturător, un gând uşor se 'mlădiază
Spre tremurările de stele ce jertfa patimei veghiază.
Ca două braţe ostenite şi îndreptate către cer,
In evocarea luminoasă a durerosului mister

Parfumul ei se 'nalţă trist. O, sărutarea depărtată
Ce reînvie voluptuoasă cu gingăşia de-altă dată.
Şi ochii mari, glauci şi-adânci, ca undele 'nfiorătoare
Şi 'mbrăţişerile nebune în fuga lor istovitoare
Şi dulcii crini ce surâdeau peste petalele lor albe
Visând în somn visări păgâne cu nimfe goale şi rozalbe!
Parfumul lor torturător se 'nalţă alb în seara clară
Parfum de blondă 'namorată într'un amurg de primăvară.

XIV

Am palida tristeţă a apelor ce plâng
Pe jghiabul clar şi rece al albelor fântâni
Sculptate'n întuneric de meşterele mâini.
Am palida tristeţă a apelor ce plâng.

Pe faţa blondei unde încet şi trist s'abate
Ca umbra unor aripi o doină din bătâni
Ce cade ca un freamăt al codrilor păgâni
In care mor legende şi vise depărtate.

Pe marmora cea rece se lasă un amurg
De toamnă 'ntârziată ca negura pe vale
Şi sufletul se plânge pribeag pe vechea cale
Iar lacrămi, calde lacrămi ca roua'n seară curg.

Adâncul întuneric se'ntinde ca'ntr'un vis
Şi nici o licărire în zare nu se-arată
Vestind speranţa pală ce turbură şi'mbată.
Fântâna e o noapte, tăcerea un abis.

XV

Amurgul are astăzi luciri ca de mătasă
Pe care lunecară mâini albe de prinţese
Şi 'n faldurile care pe-albastre culmi se lasă
Scântee pietre scumpe din stofe vechi şi-alese.

Ci mândră de durerea-i în purpura de seară
Cetatea arde facle pe turlele 'negrite
Pe care vechi coroane de slavă seculară
Topeau de aur raze în zile fericite.

Pe surele frontoane a vechilor palate
Un vis de răzvrătire a pus o 'nfiorare
Iar florile 'n grădină stând pale și uitate
Se plâng în invocarea lucirilor de soare.

Cântări voevodale sunară 'n amurgire
Cu glas de altă dată umplând singurătatea
Şi 'n notele lor grave de-adâncă tânguire
Colinele-ascultară cum moare 'ncet cetatea.

Şi turlele părură ca braţe disperate
Intinse 'n frământare spre cerul azuriu;
Străvechea frumuseţe murea pe înserate
Şi sufletul cetăţii se plânse 'ntr'un târziu.

Ah, cântul răzvrătirii în seara somptuoasă
Şi turlele 'nălţate spre cerul cel senin
Când pacea cade lină din falduri de mătasă
Şi limpede ca roua pe albe flori de crin!

XVI

Mandolinele 'ntristate!
— Să-ţi invoc iubito oare
Notele istovitoare
Ce cântară fermecate
Mandolinele 'ntristate?

Roșii flori însângerate!
— Să mă plâng iubito oare
Că 'n a visului splendoare
Pun apusuri depărtate
Roșii flori însângerate?

Vinul dulcilor păcate!
— Să-ţi mai torn iubito oare
Cu reci mâini tremurătoare
In pahare cizelate
Vinul dulcilor păcate?

Nopţi de iarnă 'nstrăinate
— Vin iubito prin ninsoare
In chilia unde moare
Dorul trist care străbate
Nopţi de iarnă 'nstrăinate!

XVII

Apleacă-te spre cântecele mele:
Sunt gingaşe şi triste şi duioase
Şi singure ca palidele stele
In nopţile de iarnă friguroase.

Şi lasă-a ta privire de mătasă
Să cadă ca o seară 'mbălsămată
Pe ruga care tremură sfioasă
Din lacrimile plânse altă dată.

Parfumul din grădina fermecată
A visurilor mele-ucigătoare
Se 'nnalţă ca în taină şi le 'mbată
De vraja ta în veci torturătoare.

Sunt arse de văpăile apuse
Şi zac aşa de pale şi 'ntristate
Pe când o umbră 'n preajma lor le puse
Podoaba crizantemelor uscate.

Ci nu le mai atinge-a lor mistere
Cu mâinile de sânge 'mpurpurate
Căci flăcări izbucni-vor cu putere
Din noaptea rătăcitelor păcate.

XVIII

Tortură arzătoare a nopților senine
Un psalm încet se lasă pe sufletul sfios
In note tremurate pe ritmul de suspine;
E noaptea 'ntârziată şi psalmul dureros.

O albă crizantemă se stinge 'ndurerată
In vasul de Tanagra; caliciul închis
Păstrează-'n fund parfumul iubit de altă dată
Şi blând ca o cântare şoptită într'un vis.

Şi eu închid psaltirea pe dragoste 'ngropată,
Pe visul clar de roze, pe dulcele parfum;
Zadarnic invocare-aşi trist ochii mari de fată
Pe murmuru 'n surdină a notelor de-acum.

O psalmul pasiunii din palidele file,
Parfumul care plânge pe vasul fin sculptat
Şi floarea care moare de dorul altor zile!
Ci eu închid psaltirea pe visu 'ndurerat.

XIX

Pe harfa învechită o ultimă cântare
Incerc la miez de noapte, cu mâna tremurată
Şi strunele cuprinse de-adâncă 'nfiorare
Zadarnic vor să 'nvie iubirea 'mormântată
— Târziu bătură 'n uşe nebunele fecioare,
Ah, candelele stinse, speranţa care moare!

Ci 'n murmurul de note plâng dorurile-ascunse
Şi-şi chinue o roză potiru 'nsângerat;
Din tainice adâncuri de gânduri nepătrunse
Un veşnic de profundis se 'nnalţă 'ntunecat.
— Târziu, târziu veniră nebunele fecioare,
Ah, uşile închise cu grelele zăvoare!

Şi n'a fost tânguire vreodată mai amară
Să tremure pe harfă şi vorbe 'nflăcărate
Nicicând în pacea nopţii astfel nu răsunară
De tragice 'n grozava durerii vuluptate.
— Târziu se tânguiră nebunele fecioare,
Ah, sunetele clare din vesela serbare!

E psalmul pocăinţei ce picură pe strune
Ca plânsul cel din urmă al palei Magdalene
Şi 'n notele 'ntristate din cântul ce apune
Simt lacrimile-amare cum tremură în gene.
— Târziu vărsară lacrimi nebunele fecioare,
Ah, mirul care cade pe albele picioare.

XX

Florile roşii muriră
Flori de gherghine în vânt;
Vise în stoluri răsfiră
Pale tristeţi pe mormânt.

Umbra păru alinare,
Umbra pe fruntea trudită,
Ce 'nchide grozava visare
In racla pe veci tăinuită.

Tăcerea căzu 'n tremurare,
Tăcerea pe doruri pierdute,
Când noaptea sună din fanfare
Chemarea durerii trecute.

Albe fecioare şi pale
Albe fecioare 'ngropate
Sub grelele stânci ideale
Din vise adânc zbuciumate,

Păşiră în giulgiuri închise
Păşiră în ceată-argintie.
Inchideţi mormântul! sunt vise
Ce-omoară în noaptea târzie.

MOARTEA VISURILOR

I

E ceasul negru 'n care se face crucea grea
Pe umeri slabi şi vineţi de Crist îndurerat
Urcând cu paşi de spectru calvarul sângerat
Pe când pe cerul morţii încet s'aprinde-o stea.

Din cerul greu de vise încet se stinge-o stea.
Ah, zilele grozave de suflet zbuciumat,
Aripi de pasări negre ce 'n sumbra boltă bat,
Ca veacuri lungi trecură pe tristă fruntea mea.

Din fund de suflet veşted se urcă un suspin.
Ce plâns străin s'abate pe sloiuri reci de ghiaţă,
Ce Crist zdrobit priveşte din nou pocalul plin?

Spre care zeu 'nălţa-voi în umbră alba-mi faţă,
La ce altar de raze genunchii să-mi închin
In noaptea fără stele şi fără dimineaţă?

II

Furtuna viforoasă în noaptea fără stele,
Trecu ca o fantomă cu aripi mari de fer
Pe turnul singuratec veghind sub negrul cer
Şi smulse crucea veche în noaptea fără stele.

In clopotul din turlă bătăi sinistre, grele
Ca lacrimile-amare din rugile ce pier
Sub bolţile 'nvechite zadarnic mila cer.
Ah, gândurile triste, ah, visurile mele!

Ca facle 'ngălbenite pe-un alb sicriu uitat
In cripte neumblate, pe sfeşnice de-aramă,
Ard singure în noapte sub astre 'ntunecat.

O, de-aşi putea pe braţe duioase, tâmple reci
Să reazim sub căldura din dulcii ochi de mamă
Şi 'ncet s'adorm în pacea din somnul cel de veci!

III

O, alba elegie care moare
Pe marmora în ritmuri evocată
De blondele fecioare de-altă dată
Se plânge 'n raze roze dela soare.

Revine clar în note curgătoare
Vestalul vis cu fruntea 'ncoronată:
O mână ce se 'ntinde tremurată
In clipa voluptăţii arzătoare.

Trec lebede visând pe albe unde
Şi dorul înfloreşte-acolo, unde
Un cântec ca un freamăt de suspine,

Din zările ascunse 'n umbre line
Vibrează în amurgul clar şi-albastru
Şi 'n sufletul ce arde ca un astru.

IV

O, moartea glorioasă de antic luptător
Căzut în manta roşă a sângelui cel cald
Sub vechiul cer elenic de aur şi smarald;
O purpură în flacări pe-un soclu lucitor!

Intins pe scutul sacru cu braţ cutezător,
Sub haina încreţită în magicul său fald,
Viteazul e-un zeu tânăr cu-obrazul alb şi cald
Iar gestul, gestul falnic se 'nnalţă orbitor.

Eterna mare blondă cu tragicul ei cânt
Vesteşte 'n glas de valuri misterele de-apoi
Şi harfele lui Eol se tângue în vânt.

De sus, măreţ, Apollon şi mândru şi senin
Trimite raze clare spre grupul de eroi.
Ah, visul meu de-apururi, povara mea de chin!

V

Eu voi muri în una din zilele aceste
Purtând pe umeri crucea calvarului amar;
Pe lespezi reci cădea-voi cum cade 'n visul rar
Din minţi pierdute 'n noapte, o veştedă poveste.

Parfumuri vechi, uitate încet să cadă peste
Trudita faţă rece şi 'n murmurul lor clar
Să simt că se înalţă ca'n anticul altar,
Pe straniu glas de imnuri, etern dorita veste.

Nici rugi adânci şi calde, nici plânset zbuciumat
Din ochi duioşi în lacrimi şi nici în josul porții
Lumini şi facle roşii sub cerul înstelat.

Ci faţa mea 'ndreapta-voi spre falnicul abis
De-albastru şi de taine în care astrul morţii
Luceşte singuratec: o culme-a unui vis!

VI

Noi stam cântând în noapte în turnul fermecat
Ce-şi 'nalţă fruntea sură din negrele ruine
Iar viersurile noastre, ciudate şi străine,
De şi voiau să râdă plângeau un vechi păcat.

Stam singuri şi cum cerul greoi şi 'ntunecat
Părea o carte veche cu taine sibiline
Noi glasul ridicarăm în cântece senine
Chemând uitarea sfântă în tragicul palat.

Bătând din aripi grele trecu grozava noapte
Plutind demoniacă în valuri lungi de şoapte
Iar jos, căzând în umbră, stau roze la picioare.

Păunii sub arcade, visând plângeau în somn
Şi rozele păliră ca albele fecioare
Ce mor chemând zadarnic al visurilor domn.

VII

Păunii verzi plecară în noaptea solitară
Cu strigăte de jale ca nota care trece
Plângând sub ceruri triste; iar sus în turnul rece
Trei lacrimi umeziră pe coarde de chitară.

Şi palidele trupuri de roze s'adunară
Pe marginea 'n ruină încet să se aplece
Murind ca nişte albe columbe 'n noaptea rece.
O, visele, poema de vise 'n noaptea clară!

Şi noaptea cea muiată în aurul de lună
Părea apoteoza fantastică şi vagă
Căzând pe frunţi de ceară în taina lor nebună.

Poeme dulci de vise, poeme de petale
Ce mor în tremurarea din mintea-ne pribeagă!
Departe trec păunii cu strigăte de jale.

VIII

Şi rozele muriră pe marmoră stelată
Plecând petale roşii cu blândă tremurare:
Parfumuri dulci şi scumpe lăsate în uitare,
Suspin ce trece singur prin noaptea întristată.

Ci eu vedeam în minte fecioara depărtată
Ce plânge şi m'aşteaptă privind albastra zare;
O floare sângeroasă cu foile amare
Pe rochia sa albă luceşte ca o pată.

Suspinul melancolic al vântului de seară
I-atinge alba frunte şi ea se înfioară
De flacăra de visuri, de lungă suferinţă.

In pacea serii blonde trist braţele îşi frânge
Şi lacrimi stau în ochii aprinşi de grea dorinţă
Iar noaptea se coboară şi visul clar se stânge.

IX

Se stinse alba lampă căzând pe piatra tare
Cu geamăt lung şi jalnic de suflet chinuit
Şi umbra fu ca plumbul în turnul urgisit
Iar corbii s'adunară strigând în depărtare.

Ha, corbii s'adunară strigând în depărtare
Căci pradă lor gătirăm din trupul prihănit
Ce sta întins şi rece în turnul părăsit:
Şi mortul era visul suprem de aşteptare.

Şi noi, omorîtorii, stam palizi şi tăcuţi
Privind cu ochii turburi în noapte aiuriţi.
Ah, nopţile din suflet ce triste şi amare-s!

Simţirăm plini de groază o mână nevăzută
Stând gata ca să scrie în noaptea grea şi mută
Cu slove arzătoare sinistrul: Teckel, Phares.

X

«Vor înflori iar trandafiri!». Incet, un glas tremurător
Se înnălţă sfios şi trist ca adierea unui vânt
Şi-o frunte largă lumină întunecatu-ne mormânt;
He, încă unul 'nebunit de chinul crunt şi-ameţitor!

Noi îl priveam. Era frumos şi-avea ceva stăpânitor
In ochii dulci înflăcăraţi de melancolicul avânt
Şi glasul lui suna ciudat ca melodia unui cânt.
«Vor înflori iar trandafiri!». Ce-adânc parfum îmbătător!

Şi ne surprinserăm şoptind sub neagra mantă de 'ntuneric
Vor înflori iar trandafiri! Şi dorul nostru vag, chimeric
Părea din lumea unde duc ascunse tainicele căi.

Va tremura din nou parfum în şoapta dulce-a blândei firi
Va flutura iar visul alb ca floarea misticelor văi
Şi noaptea tristă va pieri. «Vor înflori iar trandafiri!».

CÂNTECUL TOAMNEI

I

— Melancolia adorată
A toamnei pare al tău cânt;
Plângi oare graţia 'ntristată
De recea batere de vânt?
— O, lasă toamna care piere
Ca graiul dulcilor poveşti,
S'ascult vrăjita adiere
Din vechii tei moldoveneşti.

— In ochii tăi e voluptatea
Adâncă-asemeni unei mări;
Ţi-e milă de singurătatea
Ce cade 'ntinsă peste zări?
— O, nu, dar dulce mă 'nfioară
Un vis crezut de mult apus,
El plânge trist ca o vioară
Splendoarea vremii ce s'a dus.

— Pe buza ta o rază pală
Iţi pune-un zâmbet aurit;
E oare raza ideală
Vestind al toamnei asfinţit?
— O, nu, dar crudă, amintirea
Mai grea se face de acum,
Voi să mă 'mbăt de fericirea
Torturătorului parfum.

— Pe fruntea ta o 'ncreţitură
De suferinţă s'a brăzdat;
Eşti trist că falnica natură
Comoara blondă şi-a 'ngropat?
— O, nu, dar dorul de plecare
In al meu suflet s'a aprins.
Amici, uitaţi-vă în zare
Ce trist mă chiamă visul stins!

II

Bătui la porţile străine;
In lovitura mea plângea
Splendori de doruri în ruine,
Cântarea slavei ce-apunea
Şi-un suflet trist ce obosise
Pe căi zadarnice de vise.
Bătui la porţile străine
Şi 'nchise porţile-au rămas.

Rugai icoane 'ndurătoare;
In ruga mea se ridica
Singurătatea unui soare
In clipa de-a se 'ntuneca
Şi vechi revolte 'nnăbuşite
In nopţi de zbucium tăinuite.
Rugai icoane 'ndurătoare
Şi reci icoanele-au rămas.

Mă 'ntorc din drumurile mele,
Străin mereu rătăcitor,
Arzând sub tremurul de stele
De focu 'n veci mistuitor.
Grădina albă-a amintirii
Şopteşte psalmul mântuirii.
Mă 'ntorc din drumurile mele;
Un singur vis mi-a mai rămas.

III

Mai ţii oare minte frumoasă pribeagă,
Acele nopţi clare în aur scăldate
Când caldă privirea de visuri stelate
Cădea tremurândă şi-atâta de vagă?

Doinind ca din flaut trecea cristalină
O dalbă poemă din vremile stinse
Vărsată pe valuri albastre şi 'ntinse
Din note cântate în imn de lumină.

Cădea clar argintul pe teii în floare,
Un suflet ce vine din lumi asfinţite,
Un stol alb de visuri pe frunze-adormite,
Sub luna pribeagă şi 'n veci visătoare.

O, nu tremurase în inimi vreodată
Un tremur mai dulce ca 'n inima noastră
Şi nici se 'nnălţase spre bolta albastră
O rugă mai sfântă în noaptea 'ntristată.

E toamnă. Plâng teii pe trista cărare;
Şi lor li-e dor poate de nopţile-albastre,
Pe gloria albă a dragostei noastre
Suspină-o romanţă pe note amare.

IV

O, lacul în apus de soare
E trist ca ochii mari şi grei
Ce-au plâns în nopţi turburătoare
Sub mângăeri de flori de tei.

IV

O, lacul în apus[illegible] [illegible]are
E trist ca norii mari și grei
Ce-au plâns în nopți turburătoare
Sub ningeri de flori de tei.

Priviri adânci ca o chemare
Și voluptoase ca un vis
Cu-o negrăită înfiorare
Pătează limpedele-abis.

O amintire aburată
De grații albe ce-au murit
Adoarme 'n unda tremurată
Ca ruga pală 'n asfințit

Tăcerea cercă liniștită
Ce intr'un templu părăsit
O, dulcea taină adormită
În lacul trist în asfințit!

Fotografie după un manuscris al poetului.

IV

Mai ții ~~[illegible]~~, ~~Natalie dragă~~ frumoasă pribeagă,
Acele nopți lunare în aur scăldate
Când caldă privirea de visuri stelate
Cădea tremurândă și atâta de vagă?

Doinind ca din flaut trecea cristalină
O dalbă poemă din vremile stinse
Vărsată pe valuri albastre și'ntinse
Din note cântate în imn de lumină.

Cădea clar argintul pe teii în floare,
Un suflet ce vine din lumi asfințite
Un stol alb de visuri pe frunze-adormite
Sub luna pribeagă și'n veci visătoare.

O, ne tremurase în inimi o'dată
Un tremur mai dulce ca'n ruina moartă
Și nici se'nălțase spre bolta albastră
O rugă mai sfântă în noaptea'ntristată.

E toamnă. Plâng teii pe trista cărare;
Și' [illegible] doi pași de nopțile albastre.
Pe gloria albă a dragostei noastre
Suspină - o romanță pe note amare

Fotografie după un manuscris al poetului.

Priviri adânci ca o chemare
Şi voluptoase ca un vis
Cu-o negrăită 'nfiorare
Pătează limpedele-abis.

O amintire 'ndurerată
De graţii albe ce-au murit
Adoarme 'n unda tremurată
Ca ruga pală 'n asfinţit.

Tăcerea urcă liniştită
Ca într'un templu părăsit;
O, dulcea taină adormită
In lacul trist, în asfinţit!

V

Să nu 'ncepi corn fermecător
Căci viersul tău mă înfioară
Când cade greu și arzător
Precum cădea odinioară.

In cânţu-ți trist și depărtat
Parfumul toamnei care moare
A pus tot chinu 'nflăcărat
Din slava dragostei în floare.

Şi 'n trista seară cenușie
Plâng pale flori înfiorate
Ce 'n dureroasa agonie
Par niște sfinte torturate.

Melancolia amintirii
Are-adâncimi misterioase
Ca ochii verzi ce mint iubirii
Sub gene lungi și mătăsoase.

VI

In noaptea clară ce vibrează
De irităr ambroziace
Pe gânduri faunul veghiază
Peste-a frunzişurilor pace.

Pe solul rece, îi îmbată
Torturi din vechi şi stinse slăvi
Şi chiamă vara depărtată
Şi vraja sfintelor dumbrăvi.

In umbra tainei liniştite
Suspină-o doină 'n depărtare;
O, glasul doinei rătăcite,
O, nota tristă 'n înserare!

De străveziul văl de visuri
Ce-şi plâng durerea lor în şoapte
Cu dor de stinse paradisuri
Suspină parcu 'n alba noapte.

Şi tragic faunul se plânge
Cu braţe 'ntinse rugătoare
Spre slava albă ce se stinge
In noaptea toamnei care moare.

VII

In parcul torturei se sting crizanteme
Se sting ca uitate şi triste poeme
Şi rozele moarte în brazde-ofilite
Au pus în parfumuri suprema tortură.
— Eu văd ochii limpezi ai dulcei iubite
Şi 'n albe petale suava-i făptură.

Un sunet de clopot din turlă se frânge,
Iar toamna 'ntristată cu clopotul plânge
Şi 'n crăngi cântă vântul un imn de 'ngropare
Pe când ca 'ntr'un giulgiu se 'nvălue dealul.
— Aud şoapta dulce din teii în floare
Şi glasu-i în care răsună cristalul.

E rece amurgul ce cade alene
Vrăjit de acorduri de vechi cantilene
Şi 'n ceaţă se plânge un viers trist pe coarde
Pe coarde 'nvechite de negre ghitare.
— Ah, viersul acesta în sufletu-mi arde
Şi 'n notele pale e-o 'ntreagă serbare!

VIII

Aci grozavul întuneric
Omoară visul arzător
Şi-un chip de Crist răsare veşnic
Cu glas de mare-adormitor.

O umbră de îndurerare
Pe frunţi cunună e de spini;
Un geniu pal spre înserare
Se 'nalţă dornic de lumini.

Aici în noapte se întinde
Pustiu de reci singurătăţi;
Doar numai geniul aprinde
Tortura tristei voluptăţi.

Şi în amurg îndurerează
Cuvântul geniului pal
Iar toţi cu ochi deschişi visează
Necunoscutul ideal.

Aci visări martirizate
Aşteaptă-al lor mântuitor;
Puţine însă 'nfiorate
Urmează gestu 'nnălţător.

Dar cei ce-ascultă pe 'nserate
Pe solitarul visător
Se 'nnalţă în singurătate
Se 'nnalţă tragici, plâng şi mor.

IX

Voi merge către munţii ce stau albaştri 'n zare
Voi merge către munţii în veci mângâetori
Să-mi plec pe stânca rece trist tâmple arzătoare
'Nălţând din buze pale pioasa mea cântare
Ca fumul unei jertfe 'n ajun de sărbători.

Intrând în vechiul templu cu-altare părăsite,
Intrând în vechiul templu de stinsă fericire
Răsună paşii singuri pe lespezi înnegrite.
O, psalmul care plânge din rugile-asfinţite
O, candela aprinsă pe trista amintire!

Visând în pacea nopţii la viaţa depărtată
Visând în pacea nopţii sub bolţile albastre
Din clara înnălţime de-argint învestmântată
Pe fruntea-mi chinuită cădea-va parfumată
O dulce alinare durerilor sihastre.

Cu ochii supţi de visuri sub pulberea de stele
Cu ochii supţi de visuri căta-voi peste deal
Cum iese luna plină din negrele vâlcele,
Pe când eu trist şi singur cu visurile mele
Clădesc altar de rugă spre noul ideal.

X

Măreţ, precum e-un rege în zile glorioase
Oraşul se 'ncunună cu purpură şi aur
Pe turle ruginite, pe creştete de case
Şi albe capiteluri brodate 'n flori de laur.

Şi mândru de podoaba de raze sclipitoare
A sculelor regale, norocul îl îmbată
Şi gloria-l tâmpeşte. El râde către soare:
Un râs de poftitoare femeie 'ndestulată.

Nici Tyrul şi Sidonul în vechea lor mărire
Când ţările de basme făcuseră din ele
Altare frumuseţii bogate 'n strălucire
Nu-şi puseră 'n cunună podoabe-atât de grele.

De-ar sta pe totdeauna în pacea sa tâmpită
Râzând în fericirea beţiilor trecute
Ar fi ca o poemă de nimeni siluită
Căci marmora e albă şi pietrele sunt mute.

Dar furnică mulţimea în colbul de pe uliţi
Şi ochii ei ce poartă mocirle de păcate
Aruncă răutate asemeni unor suliţi
Ce 'ntind zăbranic negru pe albele palate.

XI

Serbare zgomotoasă
Ca 'n bâlci. Decor banal:
O boltă luminoasă
Scăldată 'n aur pal.

Pe culmea azurie
Chiar soarele de-aramă
Se pare-o jucărie
De proastă melodramă.

Mulţimea îmbătată
De pulbere şi soare
Intoarce 'nfierbântată
Un dans nebun pe care

Il farmecă orgia
Din surle, din ţimbale
Din naiu şi măestria
Din cornuri triumfale;

O muzică ciudată
Ce 'nnalţă orgolioasă
Spre bolta 'nflăcărată
Prostia glorioasă.

Mulţimea se aprinde
Şi râde, strigă 'njură.
Paiaţa se desprinde
Din gloată. O figură

Ciudată; meseria
I-a pus pe buze-un rânjet
Pe care sărăcia
Mereu îl schimbă 'n scâncet.

In ochi îi arde para
Durerii care creşte;
Ar plânge dar ocara
Mulţimii-l îngrozeşte

Ce, crudă, îmbuibată
Vrea glume, joc, plăcere.
Paiaţa întristată
Priveşte cu durere.

O lacrimă îi pică
Incet şi el tresare
Şi mândru îşi ridică
Privirea sfidătoare

Sper cer, iar a sa minte
Orgoliul străbate;
El trece înainte
Cu braţe încleştate

Zâmbind din înnălţime,
Decât robit durerii,
Să ceară la mulţime
Pomana 'nduioşării.

XII

Sunt demonu 'nfocat cu tristă faţă
Cu râsu 'n veci amar, cu fruntea arsă;
In mintea mea sărmana voastră viaţă
Şi lumea îşi găsesc icoana 'ntoarsă.

Pe mantia de umbră-a vieţii voastre
Pun fluturii de-argint ai vervei mele
Şi glumele ce 'n nopţile albastre
Le 'nnalţ cutezător până la stele.

In ochii voştri mari ca de viţei
Şi veşnic aplecaţi către pământ
Cu viersul meu eu ştiu s'aprind scântei
Şi patimi care ard de focul sfânt.

Din vise dureroase am luat
Cuvinte 'n care tainele vibrează
Adânc şi strălucesc aşa ciudat
Când sufletu-mi aprins le 'nviorează.

In vorba mea de glume înflorită
Sunt lucruri care par de mult ştiute
Deşi viaţa lor e chinuită
De para unei lumi necunoscute.

Dar ce vă pasă? Râsul zgomotos
Ajunge să vă 'mbete de plăcere
Şi viersul meu se pierde dureros
Cu dulcea sa comoară de mistere.

De-aceea prin mulţimea ghiftuită
De râsul plămădit de mine însumi,
Deşi trecând cu fruntea încreţită,
Eu râd ca nu cumva să-mi aud plânsu-mi.

XIII

Amara, trista voluptate
A fericirilor pierdute
In tragica singurătate
Răsare, tainică virtute.

Fiţi binecuvântate, stele
Ce peste veşnica durere
A visurilor reci şi grele
Vărsaţi suava mângâere!

Fii, noapte, binecuvântată
Că în tăcerea ideală

Arunci cu 'n gest de Prea-curată
O mantă sumbră triumfală!

Un peregrin în rugi sfioase,
La o răspântie de drumuri,
Vă 'nnalță imnuri dureroase
Ca o tortură de parfumuri.

SERENADE DEMONICE

I

Intristarea mea e-o gingaşe terasă
Unde visul blând întârzie spre seară
Indemnat de-albastra umbră ce se lasă
Liniştită pe-acest colţ de primăvară

Peste care roze roşii împletite
In ghirlande 'nflăcărate-şi risipesc
Preţiosul lor parfum pe poleite
Trepte largi de-albastru 'mpărătesc.

Dar cum albul vis al meu stă răzimat
Gânditor de o coloană de porfir,
Beat de cerul ce 'n amurgu 'nflăcărat
Somptuos e ca o purpură de Tyr.

O romanţă se înalţă 'n depărtare
Pătimaşe ca o dragoste târzie
Şi 'n adânca sa durere arzătoare
E o lume zbuciumată ce mă 'mbie.

Ci vrăjit de voluptoasa înserare
Leneş mâna mea subţire-o las să cadă,
Netezind în călduroasă desmierdare
Eleganta şi lucioasa balustradă.

Căci se plânge pasiunea 'n depărtare,
Visul meu la umbra albelor arcade
Infrăţitu-s'a cu blonda întristare
Sub surâsul blând al serei care cade.

II

O ceată 'ntunecată s'a oprit
Tăcută şi răzleaţă la răscruce;
Atât de greu îi cade 'n asfinţit
Tortura de-a nu şti 'ncotro s'apuce.

Cât fuse ziua clară sa'mbuibat
Cu cântece şi joc în loc de pâine
Şi beată de plăcere a uitat
De grija zilei groaznice de mâine.

Dar seara se coboară răcoroasă
Şi-amurgul sărbătoarei e amar
Ca drojdia cea neagră ce o lasă
Năspritul must pe fundul de pahar.

Cu trândavi ochi priveşte spre apus
Mirată că nu poate să-l priceapă;
O rugă pare c'ar avea de spus
Dar nu ştie măcar nici cum s'o 'nceapă.

Ci stă îngrămădită ca o turmă
Şi tremură de taina ce-o 'nfioară
Cu moartea zilei blonde care curmă
Şi jocul şi cântarea de vioară.

Şi tristă de pierduta fericire
Tăcută stă cu fruntea încruntată
Chemând ceva din stinsa strălucire
S'aprindă facle 'n noaptea 'ntunecată.

III

Vecernia sună alinătoare
Sună târziu şi lung în astă seară
Părând o dulce binecuvântare
Ce cade peste frunţi arzând în pară.

Şi notele de clopot uşurele
Zburând asemeni unor aripi pale
Purtară vestea liniştii cu ele
Lăsând în urma lor o albă cale.

Se 'nchină robii muncii şi visează
Un vis al lor din basme depărtate
Şi-o pace nesfârşită se aşează
Pe sufletele lor îndurerate.

Şi cum îi pleacă ruga către glie
Cu umeri obosiţi şi 'mpovăraţi
Le piere 'n inimi urma de mânie
Şi toţi se simt o clipă între fraţi.

Dar noi pe care vechea pasiune
Ne arde ca un rug mistuitor,
Noi nu cunoaştem tainica minune
A ceasului a tot izbăvitor.

Ci 'n zbucium stăm cu braţe 'ncrucişate
Cu ochii pironiţi spre-albastrul cer,
Rostind blestem că nu putem străbate
Cu mintea 'ngrozitorul său mister.

IV

Aruncă, noapte, mantia-ţi regală
Pe slabii noştri umeri gârboviţi
Sub sarcini de păcate şi 'ndoială
Pe care le purtarăm răzvrătiţi.

Şi pune vălul tău de umbră deasă
Pe ochii noştri 'n veci întrebători:
Lumina e un chin care ne-apasă,
Iar cerul nesfârşit ne dă fiori.

Intunecă luminile din stele
Şi murmurul din ape-l amorţeşte
Punând tăcerea doamnă peste ele,
Aromele din flori le risipeşte,

Din inimi sângerate fă să piară
Avânt, răscoală, zbucium şi mânie
Şi flacăra ce arde 'n nopţi de vară
Alături cu-a iubirii nebunie.

Şi când vom fi străini de orice viaţă,
De stele, de parfum, de flori albastre,
O roză, ca pe-o insulă de ghiaţă,
Va creşte sfântă 'n sufletele noastre.

V

Cântăreţii de vioare
Cu lungi note turburară,
In acorduri arzătoare,
Seara tainică de vară.

Şi chemară râsuri calde,
Sărutări şi voe bună,
Palpitânde să le scalde
Fine razele de lună.

Pe cărarea parfumată
Trec perechi îmbrăţişate;
Eu simţesc cum fermecată
In piept inima-mi se zbate.

Şi, în umbră, furtunatec,
Mă vrăjeşte-un tainic dor
Ce se 'nnalţă singuratec
Indemnat de viaţa lor.

VI

Demonic cântăreţ de serenade
Zâmbind îmi înstrunez încet ghitara
La umbra unei albe colonade
Pe care-o 'nvestmântează 'n taine seara.

Cântarea mea e cinică, trufaşă,
Şi minte 'n nota ei sentimentală,
Dar noaptea este vechea mea părtaşă
Şi-i dă o duioşie ideală.

De-aceea ca să turbur fericirea
Fecioarei cu vis alb ca de hermină
Şi 'n umbră s'o atrag unde pieirea
Işi picură cântarea în surdină,

Fiorul unei limpezi nopţi de vară
Ce tremură pe zările înnalte
Ii dau eu blândul suflet de fecioară
De doruri fără nume să tresalte.

Pe taina unei seri îmbătătoare
Arunc un colţ al mantiei de stele
Ca visurile sale-amăgitoare
Să plângă 'ncet pe cântecele mele.

Şi 'nvinsă, palpitândă 'nfiorată,
Cu nervii biciuiţi de zbuciumare,
Fecioara 'ntinde 'n noaptea 'ntunecată
Spre mine braţe albe, rugătoare.

CÂNTECE DE SEARĂ

I

Spre seară când viu dela câmpuri
Mă 'ntâmpină-adesea în cale
Un cântec duios ce se 'nalţă
Din pacea dumbrăvii din vale.

Străin pare glasul ce-şi spune
Cântările 'n lacrimi scăldate
Şi totuşi ades mă duc paşii
Prin luncă târziu pe 'nnoptate.

Ca 'n vis mă apropii de locul
De unde cântarea răsună
Văzduhul albastru mişcându-l
Sub veşnica vrajă de lună.

Ci cântul se stinge cu 'ncetul
Când simte-a străinilor şoapte;
Se vede că-i vraciu cel ce cântă
Şi-i place să stea numa 'n noapte.

Dar singur înalţă el falnic
Cântarea de pare un plâns;
Din câţi o ascultă 'n uimire
Puţini o pricep în deajuns.

Căci nu-i doar un cântec de-acelea
Ce zilnic se-aud pe la sate
Ci 'ntrânsul se sbuciumă viaţa
Străinilor lumi depărtate.

Şi 'n viersuri sunt vorbe măreţe
Deşi multe-s taină adâncă,
Dar totuşi pătrunde în suflet
Iar seara mă farmecă 'n luncă.

II

Dormi! o, pală crizantemă
Sub un cer etern albastru,
Raze blonde se coboară,
Din al serii blândul astru.

In petalele-ţi pălinde
Au ieşit trei lăcrămioare;
Dormi, pe când zefiru 'n noapte
Iţi dă lin o sărutare.

Dormi, tu floare, semn de doliu
Nimeni somnul nu ţi-l mişcă,
Dar din deal o să te-alinte
Blânde note dela trişcă.

III

Mai ţii tu minte de-altădată
Acel cuvânt: « întotdeauna? »
Curgeau visările prin stele
Şi ne privea cu zâmbet luna.

Păreai un vis din altă lume
Ţesut din raze de lumină,
Păreai o rază luminoasă
Pierdută 'n zarea cea senină.

O floare-am rupt de pe o creangă
Şi-am pus-o 'n bucla-ţi aurie,
Tu mi-ai răspuns cu zâmbet dulce
O rază de-astru viorie.

Şi-acum târziu, te 'ntreb, iubito,
Când nu mai ne zâmbeşte luna:
Mai ţii tu minte de-altădată
Acel cuvânt «întotdeauna?».

IV

Se pierd în zările albastre
Duioase note de ghitară;
E-un plâns duios adus pe-aripa
Unui zefir de primăvară.

Natura, orgă obosită,
Trist scoate note ca 'n surdină,
E-acordul dintr'o rugăciune
In calmul unei seri senină.

In jur pluteşte melancolic
Parfumul florilor de seară,
Pe când din cer revarsă luna
Etern lumina ei cea clară.

Acordul notelor duioase
Târziu se stinge în tăcere,
E-un plâns, un dor, al unui suflet
Ce moare singur în durere.

V

Când te-am pierdut m'am îndreptat
Spre veşnica natură
Şi jertfă de 'mpăcare-a fost
Intreaga mea făptură.

Căci o lăsasem de demult
Uitând-o pentru tine,
Copilul ei cel răsfăţat
Şi draga ei minune.

La umbra ulmilor pletoşi
Veneam zile de-arândul
Şi fără ţintă mă lăsam
Pribeag să-mi umble gândul.

Iar vântul şuera mereu
Poveşti adormitoare
Şi crăngile se clătinau
Şoptind ispititoare.

Vorbeam încet, necontenit
De lumea depărtată
De dragoste şi de plăceri
De tine, adorată.

VI

Ochi, voi stele mângaioase
Cu lumina-vă senină
Luminaţi întunecimea
Nopţii mele cea deplină.

Desveliţi-mi din cer partea
Inălţatei fericiri
Unde murmură în versuri
Valul limpedei iubiri.

Don Juan s'avântă 'n cânturi
Şi în liniştea de seară
Se ridică 'naripată
Blânde note de ghitară.

. . . .

Dar de ce zâmbeşte oare
Când în viersuri se avântă?
Don Juan îşi bate singur
Joc de dragostea ce-o cântă?

V A R I A

CÂNTEC

Rătăcită 'n depărtare
După deal încet s'a dus
Singurică printre stele
Steaua serii spre apus.

Ori de câte ori o văd
Mă gândesc fără să vreu
La un suflet singuratec
Ah, şi sufletul sunt eu.

SEMI ORIENT

Se mişcă apa 'ncetişor
Şi pânzele s'au ridicat
In vânt uşoare fluturând:
E totul gata de plecat.

In ochii bieţilor pribegi
Veniţi din mândre depărtări
Sclipeşte vag melancolia
Şi nostalgia altor ţări.

Hrănit de-albastrul nesfârşit
Din luminatul firmament,
Nedeslușit îmi flutureazǎ
In minte-un vis de orient.

EXOTIC

Lumină, soare şi senin
Vestesc în viers fermecător
Acele cânturi ce ne vin
Din depărtătul arzător.

Lumină, soare şi senin
Cer, când se chem tânguitor,
Acele pasări ce ne duc
Spre nord cu gândul călător.

Lumină, soare şi senin
Imi cere sufletul în dor.
Nu vă miraţi când mă vedeţi
Privind cocorii visător...

CÂNTEC

Noaptea 's cântece şi râsuri,
Intâlniri şi voe bună,
Ocrotite de seninul
Blând al razelor de lună.

Pe cărările vrăjite
Trec perechi îmbrăţişate:
Eu simţesc cum fermecată
In piept inima-mi se zbate.

Şi mă simt fără de voe
Covârşit de-un jalnic dor
Ce se 'nnalţă singuratec
Indemnat de viaţa lor.

CÂNTEC DE TOAMNĂ

Incet se stinge în pădure
Seninul zilei care moare,
Şi-abia de mai străbat stinghere,
Plăpânde, razele de soare.

Astfel în inima-mi pierit-a
Căldura altor vremi mai bune
Şi rar de mai străbate-o rază
A unui soare ce apune.

Buceşti

POVESTE VECHE

*Ei plâng adesea deşi
par că ar cânta.*

I-ademeni un vânt de-April
Sub umbra vechilor castani
Pe cei doi bieţi desmoşteniţi,
Copii pribegi, copii sărmani.

Şi 'mpinşi de-acelaşi tainic dor
Povestea vieţii lor întregi
Şi-au spus-o numai cu 'n suspin:
Copii sărmani, copii pribegi.

Iubirea naşte din dureri!
Mai fericiţi ca nişte regi
Trăiră-o vară 'ndrăgostiţi
Copii sărmani, copii pribegi.

Sfârşeşte trist povestea lor:
La umbra vechilor castani
I'nmormântă al toamnei vânt
Copii pribegi, copii sărmani.

NECUNOSCUTĂ

Necunoscută!
Te-am întâlnit într'o seară;
Privirea ei pierdută
Avea ucigătoarea pară
A visului zdrobit pe totdeauna,
A, tristul vis, zdrobit pe totdeauna.

Tu erai singură pe cale
Aşa cum într'un asfinţit de soare
In negrul cadru plin de jale
Pe marginea întunecoasă de cărare
O cruce se înnalţă singuratecă,
O, crucea albă şi singuratecă!

Părul tău tremura
Ca o superbă noapte orientală
In care s'ar înflăcăra
Splendoarea tragică din vechea sală
A orgiilor de curtezane
Orgii aprinse de curtezane!

Faţa ei avea
Torturătoarea suferinţă
A unui înger ce ar cădea
Din culmile albastre de credinţă
In noaptea grea şi fără visuri,
Grozava noapte omorîtoare de visuri.

Un crin de-argint plângea
Pe alba tunică de fecioară
La pieptul în care murea
Suspinul visului de seară
Ca imnul unei religii dispărute,
Sfâşietorul imn al unei religii dispărute.

Şi întreaga ei făptură
Părea vedenia mistică, duioasă
Şi dulce 'n magica natură
Din seara tristă şi frumoasă,
A unei sfinte îndurerate
Şi a unei lumi apuse şi uitate.

Eram un peregrin pierdut
In pulberea viselor mele spulberate
Şi am trecut
Ca peste nişte foi uscate
Pe dinainte-ţi, palidă madonă,
Şi palidă şi tristă şi tânără madonă!

Mă torturează acum
In neagra mea singurătate
Suavul şi delicatul tău parfum
Şi toată strania-ţi voluptate
Ca imnul unei religii dispărute,
Sfâşietorul imn al unei religii dispărute.

Şi mă apasă greaua povară
A visului nesfârşit întâlnit în cale
Sub chipul tău, fecioară,
In seara caldă şi plină de jale.
O, tristul vis zdrobit pe totdeauna!
Ispititorul vis pierdut pe totdeauna!

SONET

Am palida tristeţă a apelor ce plâng
Pe jghiabul clar şi rece al albelor fântâni
Sculptate 'n întuneric de maestrele mâini,
Am palida tristeţă a apelor ce plâng.

Pe faţa blondei unde încet şi trist se frâng
Ca umbra unor aripi, dulci doine din bătrâni
Ce cad ca o poveste a codrilor păgâni
In care mor legende şi visele se stâng.

Pe marmora cea rece se lasă un amurg
De toamnă 'ntârziată ca negura pe munţi
Şi lacrimi, calde lacrimi ca roua 'n seară curg.

Adâncul întuneric se 'ntinde ca un vis,
De jghiab doi spectri gârbovi se reazimă cărunţi,
Fântâna e o noapte, tăcerea un abis.

VISĂTORI

Visători, spre largul mării,
In gondolă ei plutesc;
Varsă farmecul uitării
Stelele care clipesc.

De pe mal zefirul vine
Miros dulce să le-aducă,
Să-i îmbete, să-i închine
Dorul lor să li-l conducă.

Peste ape lin coboară
Fiori de singurătăţi,
Luna, palida fecioară,
Le-a zâmbit ca alte dăţi.

Iar pe când din mandolină
Sboară dulcea serenadă,
El şi-apleacă fruntea lină
Peste sânuri de zăpadă.

IN NEGURĂ

Lumină de crepuscul pe cer. In depărtare
Din pajişti se desprinde un cântec de păstor,
Se pierde-o lume 'ntreagă în sunetele clare
Şi tainic cavalerul în negură dispare,
In negură vitejii se sbuciumă şi mor.

Păstorul cântă dulce: Sirena însă cântă
Pe-un ţărm ce nu se vede şi cântu-i dă fior;
E luminos amurgul, dar negura 'nspăimântă
Şi tainic cavalerul în negură s'avântă,
In negură vitejii se sbuciumă şi mor.

LA O FLOARE

Plăpândă floare zâmbitoare
Parfumul tău de mângâeri
Il poartă pe-aripa-i zefirul
In calmul dulce-al unei seri.

Tu porţi în alba dimineaţă
Doi stropi din lacrimile tale:
E plânsul tău duios în noapte,
Doi stropi pe-albastrele-ţi petale.

Şi când voi fi şi eu ţărână
Albastră floare zâmbitoare
Atunci mânuţa ei cea mică
Te-o smulge 'ncet alinătoare.

Şi te va duce 'nduioşată
Pe-al meu mormânt de tot uitat,
Te-o creşte muma 'n lacrimi triste
Intotdeauna pe 'nserat...

ROMANŢĂ
după Hugo Salus

Vorbii către Rege: « Ascultă-mi cântarea
Şi-asculte-o Regina cu suflet dorit! »
Şi-un semn mândrul Rege făcu obosit;
Cântai despre ochii adânci ca şi marea.

« Sunt ochi blânzi şi dulci şi caşti şi curaţi
Şi totuşi au taine şi-adânci întristări,
Căci plâng sub atingeri de pale 'nserări
De doruri nocturne ades tulburaţi.

Şi cine-i pricepe îi vede 'n lumină
De caldă iubire şi dor tăinuit
De nopţi sbucimate, de vis chinuit...
Aceasta-i cântarea-mi, o dulce Regină! ».

Privii în spre Rege şi Regele-alene
Mi 'ntinse în aur răsplata regală,
Dar blânda Regină? De ce-i aşa pală
Şi-i tremură 'n lacrimi frumoasele gene?

DESPĂRŢIRE

A plecat de mult în lume,
Orice urmă i s'a stins,
Peste pragul vechei case
Muşchiul verde s'a întins,

Rătăci în lumea largă
Fără sprijin, nici iubire,
Dragii din copilărie
I-au pierdut de mult de ştire.

Fruntea lui au netezit-o
Mâni străine-amăgitoare;
Cei ce l'au iubit pe dânsul
Nu mai sunt acum sub soare.

DUPĂ WALT WHITMAN

Iată ceasul tău, o suflet,
Liber ia-ţi în lume sborul
Fără grija zilei aspre
Să te poarte 'n lume dorul.

Te înalţă 'n altă lume
Lasă gândul să te poarte
La dorinţele iubite:
Noapte, stele, somn şi moarte.

T E A T R U

SOLII PĂCII

TRAGEDIE IN 5 ACTE

Persoanele :

Craiul Glad
Viorel
Coman
Iuga
Cavalerul Negru
Intâiul sol al păcii
Al doilea sol al păcii
Al treilea sol al păcii
Aprodul
Ileana
Simina, zâna închipuirii

Curteni, Soli străini, Femei, Popor.
Acțiunea se petrece în Vrancea legendară.

ACTUL I

SALA TRONULUI

In fund, tronul încărcat de purpură şi aur. La dreapta şi la stânga două uşi mari dau în sala de serbare. Uşile sunt deschise şi se vede mulţimea împodobită care se învârteşte în joc. La peretele din dreapta altă uşe duce în palat. In peretele din stânga altă uşe duce în sala de marmoră. Imprejurul tronului stau jeţuri răspândite. E noapte. Lumini albe ard în sfeşnicile de aramă. Nunta lui Viorel cu Ileana.

SCENA I

(COMAN, IUGA).

IUGA

Serbarea-i o minune!

COMAN

Ea pare-o zi de vară
Măreaţă şi senină sub blonda sa povară
De raze aurite.

IUGA

In sunete uşoare
Se 'nalţă veselia din coarde de vioare
Şi trece ca un freamăt voios prin sala veche.

COMAN

E-o nuntă 'mpărătească şi fără de pereche
Vre-odată 'n Vrancea noastră.

IUGA

Când Doamna din Nicule
Frumoasă ca o sfântă sub grelele ei scule
Şi-a dat pe a sa fiică feciorului crăesc
Ştiut-a ce alege.

COMAN

Poveştile grăesc
In limba lor cea dulce de nunta strălucită
A mândrei Cosânzene în cântece slăvită
Cu Făt-Frumos din cetini, dar nu ştiu dacă fuse
Mai mare 'nsufleţire în vremile apuse
De-atunci.

IUGA

Dar de o parte când stau pierdut şi-ascult
Imi sună la ureche un cântec de demult
Şi 'n mintea mea 'ncetează voioasele fanfare
Şi slava fără seamăn din vesela serbare
De-mi pare că pe coarde suspină ostenite
Tristeţi care-au să vină, dureri întrezărite
Prin flacările crude ce ard în marea sală.
Ades cântarea cade cum cade-o frunte pală
Sub vântul rece-al Toamnei şi-atuncea se aude
Un plânset trist şi tainic.

COMAN

A, strunele sunt ude
De vinul plin de spume.

IUGA

O, nu numai din strune
Răsună acest plânset ce sufletă-mi răpune.
Il simt la toţi nuntaşii; pe feţele aprinse
De-a jocului plăcere, pe frunţile cuprinse
De sprintenele gânduri, în ochii cei cuminţi

Ai sfetnicilor gârbovi trec nori de suferinţi.
Şi Craiul, ah, chiar Craiul se pare câteodată
Că stă în loc şi-ascultă cu mintea 'ngândurată
Un glas din altă lume.

COMAN

Păreri nechibzuite!
Ci vino de priveşte în sălile-aurite
Ce veselă mulţimea în jocuri se avântă
Când strunele răsună vestind cântarea sfântă.

(Il duce la una din uşile din fund).

Veniră soli cu carte din falnici depărtări
Veniră şi cu dânşii aduseră urări
De caldă fericire. Tigheciul ne trimise
Doi soli cu ochii umezi de doruri şi de vise,
Căci pare că la dânşii viaţa-i o visare
Şi lupta are vraja de dulce sărutare.
Din ţara Bârlădeană veniră 'mpodobiţi
Alţi soli prin bogăţie şi daruri mari vestiţi.
Şi chiar Cazacii mândri din ţara depărtată
Ce stă pe malul mării, solie 'mbelşugată
Trimisu-ne-au cu carte de multă plecăciune.
Din ţara cea frumoasă a Fagilor, minune
Pe care toţi o cântă, alţi soli venit-au iarăşi
Şi 'n drumul lor luară să aibe de tovarăşi
Pe solii ţării care pe Mureş e-aşezată.
Din ţara Oltenească atât de lăudată
Veniră soli de-asemeni cu grai frumos şi lin
Şi soli măreţi veniră din mândrul Severin.
Doar Negrul Voevodul din asprul Făgăraş
La nuntă nu-şi trimise nici soli şi nici ostaşi
Dar Negrul Voevodul avu întotdeauna
Porniri pline de vrajbă ce seamănă furtuna.

IUGA

Să vie, de pofteşte, cu altfel de solie.

COMAN

Deci, când în jur de tine e-atâta veselie
Cum inima-ţi se pleacă s'asculte de 'ndoială?

(Intră Cavalerul Negru)

Alungă-aceste gânduri şi intră 'n marea sală
De-ascultă cum se 'nalţă cântarea cea măeastră.

SCENA II

(COMAN, IUGA, CAVALERUL NEGRU).

CAVALERUL NEGRU *(se apropie, fără să fie băgat de seamă de Coman şi-l bate pe umăr)*

Şi totuşi, chiar mai mândră de-ar fi serbarea voastră
Şi facle s'ar aprinde în sala seculară
Mai multe decât stele pe-un cer senin de vară,
Tot nu veţi da lumină în sufletul trudit
Al tânărului mire.

COMAN

Tu, crainic urgisit
Al soartei duşmănoase, ce negru gând te-aduce?

CAVALERUL NEGRU

Nu voi s'ascult blesteme. Mai bine fă-ţi o cruce
Şi roagă-te, căci duhul noptatecei pierzări
Veghiază chiar în mijloc de falnice serbări.

COMAN

E tare-al nostru suflet şi nu cunoaştem teama.

IUGA

Nici moartea nu-l răpune.

CAVALERUL NEGRU

Semeţule, ia seama!
Sunt lucruri despre care în veci nu se vorbeşte
Căci vorba e o rugă ce groaza o măreşte

Şi mult ar fi mai bine tăcerii să le dăm,
Căci nu-i senină vieaţa decât dacă uităm
De toate. O, tăcerea şi soră-sa uitarea
Sunt sfintele mirezme ce toarnă alinarea
Pe rănile deschise a inimilor prinse
De chinul fără tihnă al vremurilor stinse!

IUGA

Şi totuşi ale tale cuvinte-s o ispită
Grozavă.

CAVALERUL NEGRU

Poate! Insă cu mintea liniştită
Aşteaptă în tăcere. căci vremea va sosi
Când cele 'ntunecate pe rost s'or limpezi
Şi-or fi prea limpezi poate.

COMAN

Şi mult vom aştepta?

CAVALERUL NEGRU

Zadarnică 'ntrebare şi proastă! Nu uita
Că toată 'nţelepciunea e-o pacinică-aşteptare.
Fiţi gata dar la toate şi plini de 'mbărbătare
Căci nu se ştie ceasul durerii depărtate.
La ce 'ncercare-am oare furtuna a abate
Când slabi suntem din fire şi mici şi pătimaşi?
Pe câmp, în lupte aspre, sunteţi viteji ostaşi
Dar faţă de acela ce 'n taină se ascunde
Au cine poate oare cu arma a pătrunde?
Lăsaţi dar cercetarea asupra celor sfinte
Să nu mai chinuiască sărmana voastră minte,
Ca nu cumva în vremea de crâncene nevoi
Să fie mai grozavă greşeală de apoi,
Precum se 'ntâmplă-adesea.

COMAN

De unde ştii?

IUGA

De unde?
Nu vezi că acest demon în orice loc pătrunde?

CAVALERUL NEGRU

Aceasta mi-e menirea. In mijloc de serbări
Când lumea 'nflăcătată de vesele cântări
Petrece zgomotoasă, eu intru liniştit
In manta-mi de 'ntuneric. De unde am venit
Şi unde mă voi duce apoi? E taina mea
Dar ce vă pasă? Faţa-mi e albă ca de nea
Dar haina mea mai neagră-i ca noaptea fără stele.
Eu trec astfel prin sală, al gândurilor mele
Fir tainic urmărindu-l şi cine mă priveşte
Mă crede-o ironie ce lumea 'nveseleşte,
Dar totuşi...

APRODUL *(intrând)*

Vine Craiul!

COMAN

Ce pildă-o să ne 'nveţe?

SCENA III

(CRAIUL GLAD, VIOREL, ILEANA, IUGA, COMAN, CAVALERUL NEGRU, SOLII STRĂINI, CURTENII, FEMEI, POPOR Fanfarele sună, Craiul Glad se aşează pe tron. Viorel şi Ileana stau pe jeţuri la dreapta şi la stânga sa. Solii şi curtenii se orânduesc în faţă).

CRAIUL GLAD

Lăsaţi blajin surâsul să fluture pe feţe
In noaptea 'nfiorată de-atâta veselie
De strigăte, de jocuri, de muzică zglobie.
Eu voi să ia toţi parte la draga-mi fericire
Şi inima-mi bătrână, cu dulce mulţumire
Să simtă 'n jur tot inimi ce, cum la încercare
Au fost de credincioase, să fie la serbare

Cuprinse de beţia plăcerilor vrăjite
De veşnica minune a vârstei aurite.
Căci chiar în iarna vieţii e dulce mângăerea
Ce 'n inimă revarsă avântul şi plăcerea
Asemeni unei raze a blondei primăveri;
Au nu gândiţi tot astfel şi voi, cinstiţi boeri?

COMAN

Slăvite Crai, cuvântu-ţi e sfântă 'nţelepciune!

CRAIUL GLAD

Uitaţi dar de durere, uitaţi de-amărăciune
Căci rob e omul nostru al multor din păcate
Dar soarta rea un suflet statornic o abate
Şi-un zâmbet feciorelnic, o rază de plăcere
In orice suflet pune o tainică putere.
Chemaţi dar veselia cu inimile calde;
In valuri de lumină serbarea să se scalde,
Să pară că 'nviarăm în Vrancea noastră veche
Acele vremuri mândre şi fără de pereche
De care ne dau veste doar basmele cu zâne.
Iar solii ce veniră din ţările vecine
Ajunşi la ei acasă să poată toţi să spună:
La Craiul Glad, la Curte, domneşte voia bună!

SOLII STRĂINI

Domnească pe vecie tot astfel mândre Crai!

CRAIUL GLAD *(Către Viorel)*

Tu, fătul meu, ascultă acum bătrânu-mi grai.

VIOREL

Da, tată!

CRAIUL GLAD

Fericit e-acel care credinţa
Şi-o pune întru Domnul şi uită năzuinţa
Zadarnică, de luptă cu visurile grele.

O stea-i lucește 'n ceruri măreață printre stele
Şi sufletul său poate să fie mântuit
De focul care arde pe veci nemistuit.
El nu știe durerea și nici cunoaște plânsul
Căci binecuvântarea și pacea sunt cu dânsul.

VIOREL *(se scoală repede)*

Părinte, de vre-odată uitare-mi-aşi de tine,
De dragostea femeii, de pildele-ţi senine
Blestemul veșniciei să cadă-asupra mea!

CRAIUL GLAD *(cu dulce mustrare)*

De ce să arunci soartei ispită-atât de grea?

VIOREL

Eu nu mă tem de dânsa *(Se așează iar pe jeț).*

CRAIUL GLAD

Aceasta-i semeţie
Prea mare.

ILEANA

Dar frumoasă!

VIOREL *(cu o privire de recunoştinţă)*

O, dulcea mea soție!
(Afară se aude un sunet de corn)

CRAIUL GLAD

Dar ce s'aude oare?

IUGA

Vre-un sol întârziat
Sosit la miez de noapte.

CRAIUL GLAD

Să fie cercetat
Şi-adus 'naintea noastră!

APRODUL

Indată voi plini
Porunca înţeleaptă. *(Iese).*

CRAIUL GLAD

Ce oaspe poate fi
Acela care vine cu-atâta 'ntârziere
Ca raza unui soare ce 'n umbra nopţii piere?

CAVALERUL NEGRU *(înaintează încet din mulţime. Buzduganul său se atinge de lespezile de marmoră şi răsună prelung)*

In totdeauna 'n toiul serbărilor voioase
Un oaspe ce 'ntârzie pe căi întunecoase
Soseşte'n miezul nopţii. E-un oaspe nepoftit
Şi nimeni nu-l cunoaşte, dar tainic, liniştit
El intră şi se-aşează tăcut la cap de masă
Şi ochii lui aprinşi-s de-o flacără sticloasă.
El tace, dar o cută pe frunte-i se-adânceşte
El tace, dar durerea în preajma lui vorbeşte.
Chiar basmele bătrâne vorbesc de-o ursitoare
Ce nu a fost poftită odată la serbare,
Dar ea veni în urmă cu patimă grozavă
Şi 'n cupele de aur vărsă neagră otravă...

COMAN

Blestem!

SOLII STRĂINI

Viclene vorbe!

CURTENII

Străin nelegiuit!

CRAIUL GLAD

Tăcere! Graiul vostru e grai nechibzuit!
Eu ştiu că la poftirea-mi toţi solii se grăbiră
Din ţările vecine la nuntă de veniră,

Căci toţi ne sunt prieteni şi vorba ne-o urmează
Precum din alte vremuri, de mult, se 'ndătinează.
Doar Negrul Voevodul de n'a răspuns chemării
Căci gândul său e veşnic ispită a pierzării
Dar nu de el ne temem şi nici de-al său norod.

APRODUL *(intrând)*

Măria ta, sunt solii lui Negrul Voevod!

SCENA IV

(ACEIAŞI, SOLII PĂCII) (intră îmbrăcaţi în negru şi înaintează până în faţa tronului)

INTÂIUL SOL AL PĂCII *(cu glas adânc şi pătrunzător)*

Noi suntem solii păcii veniţi din depărtarea
Ţinuturilor negre şi sfântă ni-e chemarea,
Căci punem mâini duioase pe frunţile 'nfocate
De dorul greu al luptei, de visuri turburate
Şi facem să 'nceteze povara dureroasă
A cruntelor vedenii din noaptea furtunoasă.
In mantiile negre păşim ca nişte regi
In mijlocul durerii, noi veşnicii pribegi,
Căci soarta noastră fuse o taină peste fire
Şi greu străbate 'n lume cuvânt de mântuire
Cât lupta şi mişcarea vor fi suprema lege.
Dar cine-a noastră vorbă pe rost o înţelege
Pătrunde adâncimea pe care muritorii
N'o văd.

COMAN

Nu dau de tâlcul adânc al ghicitorii
Ce-o spune acest crainic.

CAVALERUL NEGRU

Aşteaptă; în curând
Pricepe-vei, căci toate urmează al lor rând.

CRAIUL GLAD

Frumoasă vi-i solia. Dar ce mult semănaţi!
Păreţi a fi tot unul, la chipuri.

SOLII PĂCII

Suntem fraţi.

CRAIUL GLAD

Şi-aceeaşi cugetare pe toţi vă 'nsufleţeşte?

INTÂIUL SOL AL PĂCII

Aceeaşi pe toţi trei. Şi unul de vorbeşte
Tâlmaci al celarlalţi e.

CRAIUL GLAD

Fiţi dar bine-veniţi
Voi soli ce cu 'nţelesuri de pace îmi vorbiţi.
Eu sunt bătrân şi pacea pricep s'o preţuesc;
Vederea mi se duce şi braţele-mi slăbesc
Iar arcul care-odată svârlea săgeţi semeţe
Atârnă de perete, a zilelor măreţe
Iubită mărturie. Deci pacea e-o solie
Ce sufletu-mi cucernic cu dragoste îmbie.
Cât despre tinereţe... Insă de-ajuns vorbit-am!
Iubiţi boeri ai Curţii, cu pildele sfârşit-am.
Luaţi pe noii oaspeţi în sala de serbare
Să vadă tinereţea frumoasă cum răsare
In sprintenele jocuri. Deşi bătrâni la minte,
Nu cred să nu iubească plăcerea ce 'nainte
Şi dânşii au simţit-o în vremile apuse.

SOLII PĂCII

Măria-Ta, plăcerea cea mare-a moastră fuse
Când te-am văzut.

CRAIUL GLAD

Să sune iar vesela fanfară!
Eu voi să uit o noapte de-a anilor povară.
(Iese urmat de toată curtea. Viorel şi Ileana rămân în urmă).

SCENA V

(VIOREL, ILEANA).

VIOREL

Rămâi aşa o clipă; în rochia ta clară
Tu pari o întrupare a unui vis de vară
Şi 'n pacea care, dulce, surâde pe-a ta faţă
Şi-a pus toată minunea o caldă dimineaţă.
Când văd sfioasa umbră din ochii tăi cei galeşi
Pe umărul tău moale eu capul meu plecare-aşi
Să 'nece duioşia din calda ta privire
Trecutul meu de neagră şi tristă amintire.

ILEANA

Tu fuşi odată-un suflet în luptă 'nverşunată
Cu lumea.

VIOREL

Da, odată gândirea-mi 'naripată
Mă duse pe 'nnălţimea stâncoaselor ispite
Ce 'nşeală sbuciumarea din inimi chinuite.
Mai sus de norii negri 'nălţasem albul steag;
La el priveam adesea cu gândul meu pribeag
La lumile de basme ce 'n noapte au apus.
Dar calea fu spinoasă şi steagul fu prea sus.
Şi iar venii în lumea cu flori şi cu cântări,
Cu buze parfumate, cu calde sărutări.

ILEANA

Şi steagul şi visarea?

VIOREL

Rămăseră în ceaţă
Pierdute: roi de stele în pala dimineaţă.
Căci tu venişi 'nainte-mi, în păr cu flori de nalbă

In mâini cu crinii fragezi şi 'n rochia ta albă
Păreai o întrupare a unui vis de vară.

ILEANA

O, vorbele-ţi ciudate ce-adânc mă înfioară!

VIOREL

De ce?

ILEANA

N'aş putea spune; dar parcă un abis
De umbră şi de groază 'nainte-mi stă deschis.
A ta gândire mândră prea mult e sbuciumată
Şi prea în zbor s'avântă de vise 'nfierbântată
Pe căi ne mai umblate, pe culmi ne mai pătrunse
Şi cine ştie câte dureri îmi sunt ascunse!

VIOREL

Tu crin plăpând, tu dulce-o! N'ai teamă, viaţa veche
Poveste e ce-mi sună străină la ureche.
Eu nu visez acuma decât seninătatea
Ce-o dă a ta privire; în ea e voluptatea
Pe care-o urmărisem zadarnic pe-alte căi.
Nu floarea de pe munte, ci crinul blând din văi
Ascunde parfumatul surâs al fericirii,
Şi nu 'n singurătate, ci 'n farmecul iubirii
E toată înălţarea, căci limpedea lumină
Din noapte nu se naşte.

ILEANA

Doresc să-ţi fac senină
Şi blândă-a ta viaţă.

VIOREL

Şi astfel o vei face
Căci toată-a ta făptură e-un sol dorit de pace.

SCENA VI

(VIOREL, ILEANA, APRODUL)

APRODUL

Domniţă, Craiul nostru doreşte să-ţi vorbească

VIOREL

Aşteaptă!

APRODUL

Inălţate, porunca cea crăiască
Nu sufere zăbavă.

VIOREL

Te du atunci iubită
Şi-ascultă-l.

ILEANA

Ca o fiică supusă şi smerită
Urma-voi ale sale poveţe părinteşti. *(Aprodul iese).*

VIOREL

Şi 'n urmă vino iarăşi, crin fraged

ILEANA *(îl ia de mâini şi-l priveşte drept în ochi. Cu nespusă gingăşie) :*

Mă iubeşti? *(Viorel o sărută lung. Ileana iese).*

SCENA VII

VIOREL *(singur)*

Şi totuşi, în serbarea aceasta strălucită
Un tainic gând mă 'ndeamnă spre vremea asfinţită
Căci noaptea când se lasă în ceasul cel de pace
Din care trist parfumul visării se desface,
In sfeşnicul de-aramă, grozavă şi ciudată,
Se sbate-alabastră parcă încet şi 'nfiorată.
In preajmă visul palid se 'nalţă: un parfum

Urcând pe raze clare noptatecul său drum;
El pare-o adiere ce lin şi blând mă chiamă
Ca dulcea mângăere a mânilor de mamă
De-mi las pe albe palme să cadă greaua frunte
Şi simt pe faţă lacrimi cum picură mărunte,
Căci vine-atunci aproape fantastica minune
Ce-şi tremură durerea pe visele-mi nebune
Şi 'n fund pe învechitul perete, liniştită
O umbră răstignită se mişcă rătăcită:
Mustrare 'ntunecată a clipelor trăite
In stinsa sărbătoare din nopţile-aurite.

SCENA VIII

(VIOREL, SIMINA).

SIMINA *(intră pe uşa din stânga şi coboară încet până lângă Viorel).*

Sub vraja amintirii venii din nou la tine
Cu braţele deschise ca 'n zilele senine
A dragostei trecute.

VIOREL

Simina! Drag noroc
Al zilelor apuse, ce tainic dor, ce foc
Nestins în al tău suflet pe veci în zbuciumare
Te-aduce?

SIMINA

Dureroasă şi aprigă chemare
Simţii crescând în mine la vestea nunţii tale.
In sufletul meu singur plângea o dulce jale,
Plângea aşa de caldă şi sfântă şi curată,
Plângea ca o pribeagă iubirea de-altădată.
In noaptea răcoroasă, sub bolta înstelată
A cerului de vară stătut-am nemişcată.
Tăcea în jur câmpia de raze poleită,

Tăcea pădurea neagră de umbră străjuită,
Tăcea vrăjit izvorul ce curge pe prundiş
Tăcea şi adierea ascunsă în tufiş
Şi numai a mea jale în noaptea 'mbălsămată
Plângea cà o pribeagă iubire de-altădată.

VIOREL

Iubirea de-altădată! Ce caldă 'nfiorare
Cuprinde al meu suflet cu dulce întristare
De parcă ascultare-aşi un cântec rătăcit
In mintea mea pierdură spre traiul asfinţit
Al pururii iubite şi dulci copilării.
Eram pe-atuncea veseli şi rumeni şi sglobii,
In ochii noştri umezi de roua dimineţii
Pusese primăvara seninul dor al vieţii
Şi 'n fragedele buze beţia adorării
Pusese voluptatea şi taina sărutării.
Ci totul asfinţit-a în ceaţă plumburie
De pare o poveste ciudată şi târzie
Ce-o murmură în şoaptă o minte rătăcită.
Adesea mi se pare că vremea fericită
Stă gata să învie în slava ei de-atunci,
Să fim din nou pribegii din tainicile lunci
Pe când cavalul cântă o doină 'ndepărtare
Dar numai o părere-i ce-apune cum răsare.

SIMINA

Şi 'n urmă?

VIOREL

Ah, în urmă! Ascultă ce 'nfocată
Răsună 'n sala mare serbarea minunată.
E-un cântec ce se 'nalţă din strune fermecate
De mişcă tot norocul în valuri sbuciumate
Şi pune 'n feţe-aprinse lumina fericirii
Şi 'n inimi blând revarsă plăcerile iubirii.

Dar numai o vioară se tângue pe coarde,
Se tângue 'ntr'un cântec ce tremură şi arde,
Se tângue de-o parte şi-aşa de ostenită,
Se tângue ca ruga în umbră rătăcită
Şi inima mea tristă se tângue cu ea.
Dar vesela fanfară răsună şi iar ia
Cântarea zgomotoasă pe aripele sale
Şi şterge amintirea şi tainica ei jale.

SIMINA

Şi şterge amintirea! Ah, cum putea-vei oare
Să uiţi tu vreodată întâia sărutare?
Ţii minte? Coborîseşi vânând necontenit
In lunca unde curge Siretul liniştit...

VIOREL

Când tu-mi venişi în cale cu flori de iasomie
In mâinile-ţi suave şi-o blândă poezie
In toată-a ta făptură şi cum îndurerată
Povara mea de gânduri pe fruntea 'ntunecată
Cădea istovitoare tu fuşi o albă zână
Ce-ai pus în noaptea tristă iubire şi lumină.

SIMINA

Şi altădată iarăşi la şipotul din vale...

VIOREL

Şi 'n munţii singurateci pe unde a mea cale
Adesea o pierdusem.

SIMINA

Şi 'n alte-atâtea locuri!

VIOREL

Tu fuşi aprinsa faclă a stinselor norocuri
Din vremea neuitată de dragoste cerească.

SIMINA

Şi n'ai vrea acea vreme din nou să înflorească?

VIOREL

La ce ne-am face oare ispite-amăgitoare
Când rana, crudă încă, atât de rău ne doare?
Eu port pe a mea frunte coroana sângeroasă
De visuri chinuite ce groaznic mă apasă
Şi 'ntunecă vederea punând zăbranic des
Pe-un dor fără de margini şi fără înţeles,
De toată-a mea vieaţă e-o 'ntindere nebună
De braţe obosite în mijloc de furtună.
Un demon fără milă mă mână înainte
Departe de norocul limanurilor sfinte
Şi-apasă pe-a mea frunte coroana tot mai tare
Cu greaua sa povară de visuri zdrobitoare.
Eu simt că de această coroană am să mor.
Şi-acum când pentru o clipă norocul zâmbitor
Imi iese blând în cale cu chipul fecioaresc,
Cu grai de alinare, ai vrea să-l părăsesc?

SIMINA

Urmează-ţi dar norocul blajin ce te aşteaptă
Şi n'aş dori vreodată din calea lui cea dreaptă
S'abaţi spre micul templu în care amintirea
Veghiază obosită şi pală fericirea
Trecută ce-odinheşte în somnul său de veci
Lăsată 'n părăsire pe lespedele reci *(Vrea să plece, face câţiva paşi, dar se întoarce nehotărîtă şi de-odată, cu obidă):*
Mai ştii să săruţi oare şi-acum ca altă dată?

VIOREL

O zilele apuse de dragoste 'nfocată
Ţin toate 'n sărutarea adâncă şi setoasă
Ce-am pus odinioară pe buza-ţi amoroasă! *(O sărută încet pe frunte).*

SIMINA

O, nu pe fruntea-mi arsă. Tu ştii, în colţul gurii
E taina voluptăţii. In mijlocul pădurii
Eram odată singuri când tu ţi-ai apăsat
Pe rumenele-mi buze sărutu 'nflăcărat.
Cădea prin frunze dese o ploae aurită
De raze şi prin ramuri trecea ca aiurită
Cântarea pătimaşe a unei turturele.
De cântecul acela, ah, visurile mele
S'au fost legat şi 'n urmă, în grea singurătate
M'am prins gândind adesea, cu tristă voluptate,
La cântecul cel dulce, la farmecul pădurii,
La taina sărutării arzând în colţul gurii.
De n'ai uitat iubirea-mi, oh, fă să 'nvie iarăşi
Sărutul zilei calde de când eram tovarăşi,
Să-l duc de-acum cu mine în noaptea rătăcirii
Ca sculă preţioasă şi dragă-a fericirii
Apusă pe vecie.

VIOREL

Frumoaso, mă 'nspăimânt
De ruga ta că-i rugă de suflet trist şi sfânt
Ce arde de dorinţa grozavă-a sărutării:
Dar colţul gurii tale e sufletul pierzării.

SIMINA *(cu o mişcare din umeri)*

Ci uite-te în preajmă, iubite: ce povară
De gânduri neguroase de-asupra se coboară
De 'ntunecă şi feţe întunecă şi minţi
Şi lasă numai grija de silnice dorinţi
Ce cad ca plumbul grele pe frunţile-obosite.
In jurul tău nu-s roze, ci frunze ofilite,
Nu-s cânturi de plăcere, ci plânsete 'nfundate
Şi 'n cupele de aur cu slove vechi săpate
Nu curge vinul roşu, ci drojdii înegrite.

Surâsurile voastre sunt searbede, silite
Şi 'n vorba voastră este ceva care vă minte
Dar totuşi păreţi veseli şi râdeţi înainte
Deşi surâsul vostru pe nimeni n'amăgeşte
Ci numai doar trufia cu el se ameţeşte.
Nu astfel de vieaţă ce cugetul doboară
Şi inima ucide visam odinioară,
Ci 'n visurile mele semeţe 'nflăcărate
Clădeam pe culmi senine fantastice palate
Din care gândul mândru ca vulturul în sbor
Să-şi tae largă cale viteaz, cutezător.
Şi tristă în mândria-mi din falnica 'nălţime
Să-mi plec a mea privire spre jalnica mulţime;
Cuvântul meu să fie cuvântul de îndemn
Şi gestul meu să fie doritul, sfântul semn
Ce varsă 'n inimi slabe măreaţa mântuire
Pe când cu-o mână 'ntinsă, spre-a ochilor uimire
A palelor noroade, o faclă scutura-voi
Şi sufletelor negre zări albe arăta-voi.
Că 'n lumea ce se pierde pribeagă 'n trista ceaţă,
Sunt veşnica lumină, sunt veşnica vieaţă.

VIOREL

Viaţa ta măreaţă-i ca moartea şi grozavă;
Pe purpura ce cade în falduri pe-a ei slavă,
La para sângeroasă a faclei ce-o înclini
Eu văd cum stă de-asupra cununa cea de spini.

SIMINA

Dar nu vezi a mea rugă spre tine înălţată
Ca fumul de tămâe din jertfa întristată
Făcută la icoana a tot mângăetoare
In seri de sbuciumare adânc chinuitoare?
Şi iată-a mea privire ce tremură sfioasă
Şi arde pătimaşe atât de 'ntunecoasă
Cerşind dulcea 'ndurare din ochii visători

Să cadă ca o rouă pe veștedele flori.
Şi umedele-mi buze întinse 'nfiorate
Ca 'n clipa sfintei taine spre-amara voluptate
Ce stă în sărutarea fierbinte-a gurii tale
Ce tremur le cuprinde!

VIOREL

Sărmane buze pale! *(O sărută lung pe buze).*

SIMINA *(cu un strigăt de izbândă)*

Apasă buze roșii pe palida mea gură!
De tremurul plăcerii întreaga mea făptură
Să simt că se cuprinde și 'n flacări mistuită
Să 'nalţ a mea viață la culmea mult dorită
A rugului pe care se ard însângerate
Iubirile de slava veciei luminate.
Apasă buze roșii și 'nsângeră-a mea gură
Sărutul tău să fie grozav ca şi o ură
Străveche 'nverșunată. Apasă şi rănește;
Iubrea cea scăldată în sânge înflorește
Grozavă peste veacuri. Apasă crunt, sălbatec
Să simt în colţul gurii arsură de jeratec
Şi sufletu-mi din mine mi-l soarbe 'n sărutare.

VIOREL

Şi ce făcurăţi, triste în clipele amare,
Voi buze pentru care sărutul e plăcerea
Mai sfântă decât raiul, mai dulce decât mierea?

SIMINA

O, nu 'ntreba! Sărută, sărută înainte,
Imbată-mă de vraja fiorurilor sfinte,
Otrava lor cea dulce pe buzele-mi revarsă
Căci dornic e-al meu suflet și inima mi-e arsă
De-o clipă-a fericirii trăită pe deplin.

Să piară zbuciumarea, să piară negrul chin
Al zilelor de-adâncă şi grea singurătate;
Iubirea azi învie şi inima-mi se bate
De flacări mistuită. N'auzi în blânda noapte
Trecând prelung un freamăt de 'ndemnuri şi de şoapte?
E dragostea cea veche mereu izbânditoare!

SCENA IX

ACEIAŞI, ILEANA).

ILEANA *(intrând prin fund)*

Iubite, glasul tău... *(Ii vede îmbrăţişaţi)* Ah! *(Rămâne ca de piatră).*

SIMINA

Domniţa!

VIOREL *(se smulge din braţele Siminei).*

Indurare! *(se repede spre Ileana).*

Cortina cade

ACTUL II

SALA DE MARMORĂ

In fund o boltă cu arcuri sprijinită pe stâlpi de marmoră. La dreapta o uşe care dă în sala Tronului. La stânga o uşe care dă în camera nouilor soţi. Noapte, târziu.

SCENA I

(SOLII PĂCII, CAVALERUL NEGRU).

SOLII PĂCII *(înaintează de sub arcurile din fund).*

CAVALERUL NEGRU *(intră prin dreapta)*

He, aide, soli ai păcii! Serbarea s'a sfârşit
Şi cântecul din urmă se stinse liniştit
Ca visul ce-amăgeşte o palidă fecioară.
In sala de serbare tăcerea iar coboară
Şi 'nvălue în giulgiu podoabele-i măreţe.
De-acuma întristarea iar cade peste feţe
Ce-şi poartă oboseala prin tragicul palat
Urmate ca de-o umbră, de-un vis întunecat.
Se stinse strălucirea. Voi ce mai aşteptaţi,
Şi'n umbră de portice de ce întârziaţi?

INTÂIUL SOL AL PĂCII

Urmăm o taină-adâncă.

AL DOILEA SOL AL PĂCII

O taină 'ngrozitoare.

AL TREILEA SOL AL PĂCII

O taină fără nume.

CAVALERUL NEGRU

Şi n'aş putea şti oare
Ce taină e aceea?

INTÂIUL SOL AL PĂCII

Nu! Mintea se 'nfioară
De-ascultă acea taină şi strania-i povară
E-un chin ce nu sfârşeşte.

CAVALERUL NEGRU

Decât doar în mormânt!

SOLII PĂCII

Ştiut-ai?

CAVALERUL NEGRU

Eu ştiu toate. Menirea-mi pe pământ
E tocmai de-a cunoaşte.

SOLII PĂCII

Dar cine eşti?

CAVALERUL NEGRU

Un frate
Al vostru şi un sol al soartei neîmpăcate.
In lumea 'npovărată de chinurile sale
Avem aceeaşi ţintă şi-urmăm aceeaşi cale.

SOLII PĂCII

Jucăm o comedie cam tristă.

CAVALERUL NEGRU

Dar frumoasă
Şi-atâta ne ajunge căci nouă nu ne pasă
De lacrimile-amare din ochii care plâng.
Şi chiar când inimi calde în urmă-ne se frâng
Noi râdem.

SOLII PĂCII

Râsul nostru e greu ca un păcat.

CAVALERUL NEGRU

Umblaţi dar astă noapte prin tragicul palat,
Pătrundeţi prin unghere ascunse de lumină.
Căci ori şi cât e pacea de blândă şi senină
Ca ruga care cade din suflete pioase,
In astă noapte totuşi visări întunecoase
Vor sta de-asupra multor cu aripi negre 'ntinse,
Şi mulţi vor plânge-amarnic durerile lor stinse,
Căci cele viitoare vor fi cu mult mai mari;
Chiar vântul se va plânge prin ramuri de stejari *(Solii păcii ies).*

SCENA II

CAVALERUL NEGRU, SIMINA (în grădină).

SIMINA *(îşi picură încet cântecul).*

Cântarea care n'a fost spusă
E mai frumoasă ca ori care;
Misterul ei e o beţie
De voluptoasă 'ndurerare

In nota sfântă care piere
In tremurările sfioase
A unor rugi de Magdalene
Curg clare lacrimi preţioase;

Dar în cântarea fără nume
Ascunsă 'n negrele vioare,
E-o tragedie tăinuită;
Plâng albe vise moarte 'n floare.

CAVALERUL NEGRU

Aha, ciudatul cântec se 'nalţă 'n noaptea rece
Asemeni unui farmec ce turbură şi trece
In inimi obosite de triste amăgiri.

El spune 'n note calde a şterselor iubiri
Dulci taine îngropate, dar arde ca o pară
Grozavul chin ce-adoarme în mintea solitară,
Şi nu cunosc un mijloc mai sigur de pierzare
Ca dorul care noaptea se tângue 'n cântare.

SIMINA *(în grădină, îşi urmează cântecul).*

Tristeţa lor neprihănită
Atât e de chinuitoare
Că pune 'n suflete pătate
O mistică înfiorare.

Şi o chemare zace 'n ele
De-o zdrobitoare nostalgie:
Tortura ei necunoscută
Este suprema poezie.

Şi cel menit să ducă dorul
Cântării sfinte şi alese
Işi simte inimă cuprinsă
De suferinţi neînţelese.

CAVALERUL NEGRU

Ha, cântă-ţi suflet tragic cântarea-ţi zbuciumată
Şi inima topeşte-o în vraja lui ciudată.
Te 'nalţă cânt demonic pe aripi de suspine
Pe doruri vestejite, pe visuri dulci şi line;
Parfum, tortură-amară din clipe desgropate
Revarsă zbuciumarea din vremuri evocate
Pe nota din cântarea ce plânge tremurată.
Pierzania începe în noaptea 'ntunecată. *(Iese).*

SCENA III

(VIOREL, SIMINA în grădină).

VIOREL *(intră încet, ca în vis, prin stânga)*

Ce cântec mă aşteaptă! Odată ea avea
Aceleaşi note calde în glas când se 'ntrista
Lăsându-şi capul palid pe umeri să s'aplece
Ca roza vestejită pe marmora cea rece,
Şi când pe buze arse, pe fruntea-mi zbuciumată
Şi arsă de tortură şi grea şi 'ntunecată
A visului sălbatec, lăsa ea străvezie
Să cadă alba-i mână cu flori de iasomie.
Dar cântecul urmează, grozav, chinuitor;
Eu simt că de această cântare am să mor.

SIMINA *(îşi urmează cântecul, în depărtare)*

In flacără nemistuită
S'aprinde sufletul şi arde,
Şi moare dornic de misterul
Cântării stranii de pe coarde.

Ah, când în inimi zbuciumate
Orice dorinţă 'ncet se curmă,
Zdrobiţi vioara fermecată:
Grozav e cântecul din urmă!

VIOREL

Şi totuşi voi s'ascult cântarea cea nespusă,
Să 'nviu măcar o clipă iubirea mea apusă
Şi-apoi să mă ajungă blestemu 'ngrozitor.
Aşteaptă-mă, iubito! Viu iar cu vechiul dor
Să faci să cadă raza din ochiul tău himeric
Pe marea grea de patimi şi plină de 'ntuneric
Ce arde 'n adâncimea demonică din piept
Ca vechiul stâlp de pară ce stă înalt şi drept
In nopţi de rătăcire pe şesuri pustiite.

ILEANA *(din camera din stânga)*

Iubite, vin la mine. Cu-adânci priviri uimite
Te-apropie sub vraja tăcerii din odae
Sub razele de lună, sub magica-i văpae,
Să piară floarea pală a viselor stinghere
Şi 'n umbra poleită din tainice unghere
O caldă sărutare pe umedele guri
Să urce dulce 'n somnul noptatecei naturi
Ca viersul unui cântec frumos şi singuratec.

VIOREL

O, dulce viers de cântec ce moare singuratec! *(Iese repede prin fund).*

SCENA IV

ILEANA *(singură).*

Dar unde e? Il caut şi glasul meu răsună
Aşa de singuratec sub razele de lună
Incât mă înspăimântă. Au visurile sale,
Din nou îl urmăriră cu-aceeaşi veche jale
Ce-i stă fără 'ncetare în inimă ascunsă.
Eu nu 'nţeleg această durere nepătrunsă,
Durere ce adâncă în suflet se topeşte
Durere ce în lume nimica nu clădeşte: *(Iese prin fund).*

SCENA V

(VIOREL, IUGA).

IUGA *(aduce pe Viorel prin dreapta).*

Stăpâne noaptea-i rece şi vântul a 'nceput
Să bată.

VIOREL

Las'să bată!

IUGA

O clipă m'am temut
Că viața-ți prețioasă...

VIOREL

Nu tocmai cât gândești
Ah, viața prețioasă e numai în povești,
Incolo...

IUGA

E frumoasă viața ori și când
De treci prin ea șăgalnic, cu 'n zâmbet fluturând
Pe rumenele buze.

VIOREL

Sunt vinete-ale mele
Şi arse sunt de doruri zadarnice și grele.

IUGA

De doruri! Dar ce doruri?

VIOREL

N'auzi un jalnic geamăt
Ce trece prin grădină asemeni unui freamăt?

IUGA

Stăpâne-i pitulicea ce cântă în desiș;
In fiecare noapte în verdele frunziș
Ea stă și-și plânge jalea iubirii de-altă dată
Şi cântecul ei pare o șoaptă tremurată
Ce trece rătăcită în nopțile de vară
Ca vântul cel de seară, ușorul vânt de seară.

VIOREL

Şi n'auzi în grădină ce tristă urcă 'n noapte
O slabă rugăciune asemeni unei șoapte?

IUGA

Stăpâne-i porumbiţa din turnul singuratec,
Purtată 'n ceasuri negre de dorul ei noptatec
Spre lungă pribegie în zarea 'ntunecată.
In umbră trupu-i pare o dungă luminată
Ce urcă veşnic albă, frumoasă, solitară
Sub cerul cel de vară, seninul cer de vară.

VIOREL

Şi n'auzi tu ce grele curg lacrimi în grădină?

IUGA

Grădina adormită visează 'n umbra lină
Dar flori de piersic roşii se scutură mărunte
Pe umedele brazde.

VIOREL

Şi nu vezi pe-a mea frunte
Cunună dureroasă de ramură de spin?

IUGA

Eu văd pe fruntea-ţi 'naltă şi albă ca un crin
Frumosul păr ce cade în negrele inele
Atât de măestrite.

VIOREL

Vai, gândurile mele!

IUGA

Ci uită-aceste gânduri de chinuri şi păcate.

VIOREL

Să uit? Dar ştii tu oare ce-adânci şi zbuciumate
Crescură 'n al meu suflet? Tăria lor mă doare,
Povara lor m'apasă atât de 'ngrozitoare
Cât mintea omenească nu poate să priceapă.
Ci lasă-mă! Doar somnul de plumb de mă mai scapă
De chinuri. Voi să dorm. Să cadă somnul sfânt

Pe ochi-mi plini de trudă şi-asupră-mi ca un cânt
De leagăn să plutească un vis nevinovat.
O, cântecul de leagăn, o, visu 'naripat!

IUGA

Inchină-te, căci Domnul e bun. *(Iese)*

VIOREL

Să mă închin?
Ah, ruga cere cuget de pace şi senin
Şi n'am astfel de cuget. He, cine-mi va aduce
Duiosul timp în care făceam sfioasa-mi cruce
Sub calda privighere a ochilor de mamă,
Şi când 'nălţăm privirea cuprins de-o dulce teamă
Spre vechile icoane din care blânde sfinte
Păreau că-şi pleacă faţa spre ruga mea fierbinte?

SCENA VI

(VIOREL, ILEANA).

ILEANA *(intrând prin dreapta)*

Te caut. Prin grădina sub lună adormită
Umblat-am ca o umbră tăcută, rătăcită.
Visau un vis de pace suavii crini de vară,
Visa înduioşată sulfina solitară,
Visau aşa de triste şi florile de nalbă.
Şi 'n mijlocul acestor visări eu umbră albă
Trecut-am turburată de-un gând nedeslușit:
Era acolo teiul sub care ne-am iubit,
Era acelaşi freamăt prin ramuri aurite,
Era acelaşi cântec de păsări fericite,
Dar tu lipseai iubite, şi singură am stat
In cale unde plâns-am trecutul fermecat.

VIOREL

Noi toţi cătăm în noapte ceva ce nu găsim.
Cătăm şi 'n întuneric zadarnic ne-obosim,
Căci nu ştim nici noi singuri ce sufletul doreşte; ,
Ci 'n zarea depărtată un vis ne amăgeşte,
Un vis fără de formă şi fără înţeles,
Un vis udat de lacrimi și sânge-atât de des!
Şi 'n goana cea nebună călcăm nepăsători
Parfumurile sfinte şi brazdele de flori
Şi trecem înainte cu ochii aţintiţi
Spre zarea nevăzută. O, palizii smintiți;
Şi totuși două inimi se sting însârgerate.

ILEANA

Şi totuși două inimi se sting însângerate!
Ah, inimile-acestea de n'ar fi ale noastre!
Ci jură-mi pe 'nălţimea tăriilor albastre,
Pe focul care arde în stelele eterne,
Pe pacea care noaptea pe lume se aşterne
Asemeni unei mantii de înger cu chip blând
Că nu mai simţi tortura străvechiului tău gând,
Că-ai dat pe veșnicie uitării minunate
Grozava amintire de doruri zvăpăiate.

VIOREL

Imi ceri prea mult.

ILEANA

Dar pacea din sufletul meu cere
Această 'ncredinţare.

VIOREL

De-ai şti tu ce durere
Adâncă mă cuprinde când văd suava-ţi faţă
Pălind ca steaua serii în clara dimineaţă!

ILEANA

E greaua îndoială din sufletul în chin
Ce-mi face faţa pală ca florile de crin.

VIOREL

Alungă îndoiala cum eu încerc s'alung
Din gându-mi amintirea trecută.

ILEANA

Dar prelung
Se 'nalţă singuratec atuncea un suspin.

VIOREL

Incinge-ţi a ta frunte cu foi de rosmarin
Şi umple albe braţe cu roze 'mbobocite
Şi 'n blonda dimineaţă pe treptele 'nvechite
De marmoră coboară la lumea din grădină:
Bujorii te aşteaptă şi gingaşa gherghină
De mult şi 'ntinde floarea cerşindu-ţi sărutarea.

ILEANA

O, florile-s frumoase dar nu pot da uitarea.
Ascultă 'n depărtare un plâns duios ce moare,
Un plâns ce câte-odată se pare o cântare
Atât de sfânt şi dulce se 'nalţă 'n noaptea rece.
Ca zborul unor pasări uşoare aşa trece
Prin umbra cea topită în razele-argintii
Ce cad din înălţimea albastrelor tării
Şi umbra se 'nfioară şi tremură plăpândă
De lacrima ce cade încet aşa de blândă
Că pare ca o rouă de aur pe o floare
De sânge 'mpurpurată. Ah, plânsul care moare
Mă turbură atâta cât n'aş putea să spun!
Şi-adesea mi se pare în gândul meu nebun
Că plânsul care trece e traiu-mi asfinţit

Şi dulcea mea nădejde din timpul fericit
A 'ntâelor săruturi. Şi-atuncea stau şi-ascult
Cum piere 'n noaptea rece povestea de demult.

VIOREL

Copilă, lasă gândul acesta 'ntunecat.
Noi toţi visăm aicea un vis plin de păcat
Şi teama ne cuprinde de însuşi acest vis
Ce 'ntinde greaua-i mantă pe cerul negru 'nchis
Incât părem asemeni copiilor pierduţi
In codrul de 'ntuneric în care stăm tăcuţi
De teama fără nume ca nu cumva 'n neştire
Să facem să răsară vre-o pală amintire
Mai tristă decât groaza din sufletele noastre.
Ci 'nalţă-ţi înspre mine luminile albastre
A ochilor tăi umezi în care-un cer de seară
Şi-a pus melancolia-i frumoasă, solitară
Şi dă-mi, înviorată, din pacea lor senină
Indemnul către rugă şi-o rază de lumină. *(O sărută pe frunte).*

SCENA VII

(VIOREL, ILEANA, SIMINA).

SIMINA *(intrând prin fund)*

Uitat-ai a mea rugă atât de arzătoare?

VIOREL

Simina!

ILEANA

Iar femeea aceasta 'ngrozitoare!

SIMINA

Aruncă-aceste lanţuri ce-acum te 'nlănţuesc
De tot ce pieritor e şi trist şi pământesc,
Căci iată! Eu venit-am din culmea cea senină

A lumei nesfârșită și plină de lumină
In care orice taină a minții încetează
Şi blondele fecioare cu roze 'ncoronează
Pe cei care putut-au la ele să ajungă.

VIOREL

Ah, culmea luminată!

ILEANA

Iubitul meu, alungă
Această umbră pală.

SIMINA

Urmează-mă, tu minte
Trudită de visarea grozavă și fierbinte,
Căci toată-a ta visare povară-i dureroasă
Ce lumea mea asupră-ți să cadă grea o lasă.

ILEANA

O, Doamne! Această umbră! Ea are ochi de ghiață.
Şi glasul său e glasul acelor ce din viață
Plecat-au către moarte.

VIOREL

A, fruntea ta, fecioară,
E-o falnică lumină ce-o 'nalți așa de clară
In noaptea vieții mele. Şi părul tău se pare
Cunună măestrită de flori mirositoare.

ILEANA

Un giulgiu e vestmântul asemeni unui mort.

VIOREL

O, alba ta tunică și 'ntregu-ți mândru port!

ILEANA

In jurul său domnește suflare de mormânt.

VIOREL

De-asupra ta un soare lucește-așa de sfânt!
Lumină din lumină a caldei frumuseți,
Tu ești izbânda vieții asupra tristei ceți,
A visurilor grele.

SIMINA

In jurul tău e-o rece
Minciună, căci iubirea-ți de-acum curând va trece
Şi tu vei fi iar singur; eu însă voi rămâne
Aceeași totdeauna.

ILEANA

O, dulce-al meu stăpâne
Să n'o asculți!

VIOREL *(cu patimă)*

Femee, din lacrimi și din tină
De ce-ți închizi tu ochii la limpedea lumină
Ce-o clipă-a pus-o Domnul în mintea-ți rătăcită?

SIMINA

Urmează-mă, iubite, spre culmea fericită
A vieții nesfârșite!

VIOREL *(cu hotărîre)*

Al tău sunt pe vecie!

ILEANA *(cu duioasă umilință)*

Rămâi!

SIMINA

Te-aștept!

VIOREL *(cu putere Ilenei care-i stă în cale)*

In lături!

SIMINA *(cu nerăbdare).*

Hai, vremea întârzie. *(Iese).*

SCENA VIII

(VIOREL, ILEANA).

ILEANA *(cu lacrămi în glas)*

Gândeşte-te!

VIOREL *(amar)*

Destul gânditu-m'am.

ILEANA

Cum pleci

Pe calea ce străbate pustiurile reci?

SCENA IX

(VIOREL, ILEANA, CRAIUL GLAD)

CRAIUL GLAD *(intră prin dreapta)*

In noaptea liniştită un gând mă înfioară
Şi 'n sufletul meu singur eu simt că o povară
Apasă 'n întuneric. E vre-unul care plânge
Aicea, scumpi copii?

ILEANA

Ah, inima-mi se frânge

De plânsul greu.

VIOREL

Părinte!

CRAIUL GLAD

Ha, ce s'a petrecut

In sufletele voastre? *(Văzând că niciunul nu răspunde).*

De ce vi-i graiul mut?

ILEANA

El pleacă!

CRAIUL GLAD

Pleacă! Unde?

ILEANA

In lungă pribegie.

CRAIUL GLAD *(privind aspru pe Viorel)*

Şi când te vei întoarce?

VIOREL

Doar singur Domnul ştie!

CRAIUL GLAD

Doar Domnul! Ce 'nsemnează cuvintele-ţi ciudate?

ILEANA

Inseamnă că domnia străvechilor păcate
Se 'ntinde-asupra noastră.

CRAIUL GLAD

Vorbeşti în tâlcuri grele
Şi mintea mea-i bătrână.

VIOREL

Al visurilor mele
Chin groaznic mă îndeamnă să merg tot înainte
In neagră pribegie, în pulberea fierbinte
A drumurilor arse de soarele de vară,
Căci viaţa mea de-acuma e-o jalnică povară
Mai grea decât e piatra ce cade pe-un mormânt.
Voi merge dar departe mânat de asprul vânt
De gânduri zbuciumate chiar dacă un pustiu
Intinde-s'ar în juru-mi.

CRAIUL GLAD

Cum? Singurul meu fiu
Se duce? Visul oare mă chinue deştept?

ILEANA *(îndurerată)*

Nu-i vis.

VIOREL

Din alte visuri e singuru 'nţelept,
Căci toţi până acuma cu ochii mari deschişi
Visarăm visuri goale şi doruri de proscrişi

Din alte lumi avurăm. Dar vremea a 'ncetat
Şi fapta luminoasă în zări s'a arătat.

CRAIUL GLAD

Dar vezi tu bătrâneţea ce trupul îmi răpune
Şi părul ce pe fruntea-mi de timp brăzdată pune
Cunună de zăpadă. Privirea mea greoae
Cu greu se uită 'n zare şi braţu-mi se 'ncovoae
De voi să-l 'nalţ puternic precum făceam odată
Pe când cu gestul mândru mânam oştirea toată.
Ca mâine mă voi stinge şi fără de suflare
Voi zace 'n părăsire în cripta albă 'n care
Zac toţi ai mei de veacuri. Vrei oare s'amărăşti
Şi zilele-mi din urmă?

VIOREL

O, tată, Cum trezeşti
C'o vorbă 'n al meu suflet atâtea amintiri!
Departe-i însă timpul trecutei fericiri
Şi inima-mi rănită străină-i de plăcere:
Străină şi de pace. Mi-e sete de durere,
Mi-e sete de misteruri, de luptă 'nverşunată
Cu gândul şi cu lumea în negură 'mbrăcată.
La umbra de portice în marmoră sculptate
Pun visele 'nflorite visări înghirlandate
De roze parfumate ca 'n serile antice
Şi-o muzică se joacă în umbră de portice.
Cântări se 'nnalţă seara prelung tânguitoare
Din coarde de vioară; par tristele fecioare
Ce plâng în întuneric cu semne disperate
Chemând din lumi de visuri iubiri înflăcărate.
Şi 'n umbră de portice fanfarele sunară
Ca 'n zilele de glorii şi larg desfăşurară
Stindarde 'mpurpurate spre vesela serbare.
Ci 'ntârzie-al meu suflet la stinsele altare
Şi-un glas sfios se pare că plânge 'n întuneric.

Ah, visul meu de-apururi şi dorul meu himeric
De câte ori voit-am uitării a le da!
Dar totul fu zadarnic şi nu mai pot răbda
Tortura 'ngrozitoare de gânduri zbuciumate.

SCENA X

(ACEIAŞI, SOLII PĂCII, CAVALERUL NEGRU).

CRAIUL GLAD *(privind cum înaintează de gravi solii păcii)*

Şi voi ce veste-aduceţi cu feţe 'ntunecate?

INTÂIUL SOL AL PĂCII

Noi suntem solii păcii veniţi din depărtarea
Ţinuturilor negre şi sfântă ni-i chemarea...

CRAIUL GLAD

Cunosc povestea voastră, dar pacea de-o vestiţi
Fiţi grabnici şi solia cea sfântă vo 'mpliniţi
Acum căci este vremea

INTÂIUL SOL AL PĂCII

Ci lasă neclintită
A soartei hotărîre.

CRAIUL GLAD

Hm, pacea prevestită
Cu tâlc, în graiul vostru e-o pace mincinoasă.

SOLII PĂCII

Nu, nu!

CRAIUL GLAD

Minţiţi!

INTÂIUL SOL AL PĂCII

E-o pace blajină şi duioasă.

AL DOILEA SOL AL PĂCII

E-o pace fără pată.

AL TREILEA SOL AL PĂCII

E-o pace nesfârşită.

CRAIUL GLAD *(nerăbdător)*

Cuvinte 'n loc de fapte! Voi fapta lămurită
Şi plină de putere!

CAVALERUL NEGRU

In ţara 'ntunecată
A visului o faptă ar pare blestemată.

CRAIUL GLAD

Vai, fapta!

VIOREL

Şi vai, visul!

ILEANA *(merge către fund şi strigă cu tărie)*

He, toţi voi cei din casă
Uniţi a voastră rugă cu ruga-mi dureroasă
Să stea în loc pierdutul!

SCENA XI

(ACEIAŞI, COMAN).

COMAN *(trece în fugă prin fund lovind cu putere în ferestre)*

Sculaţi-vă! Sculaţi
Voi toţi ce 'n somnul paşnic cu 'n vis vă 'nvioraţi,
Sculaţi-vă voi robii molatecei plăceri
Şi voi toţi obosiţii strădaniei de ieri,
Sculaţi-vă din somnul de viaţă dătător!
La Craiul Glad, la Curte, e jalea în popor!

CRAIUL GLAD

Ce faci?

COMAN

Incerc să'nlătur furtuna ce soseşte

VIOREL

Zadarnic căci furtuna, mai tare 'n pieptu-mi crește.

SCENA XII

(ACEIAȘI, CURTENII).

COMAN

Veniți, căci Domnul vostru se duce 'n pribegie.

CURTENII

Stăpâne, oh, stăpâne!

VIOREL

Ce stranie solie!

CURTENII

Ascultă-ne!

VIOREL *(izbucnire)*

Voi, ceată nemernică, 'napoi!

CRAIUL GLAD *(cu disperare)*

Aceasta-i rătăcirea grozavă de apoi.

VIOREL

Mai bine 'n rătăcire. *(Vrea să plece)*

ILEANA

Oprește-te!

CRAIUL GLAD

Furtuna

Zdrobi-te-va în cale.

VIOREL *(hotărît)*

De-acuma mi-e tot una!

(Iese repede prin fund. Ileana cade leșinată în brațele bătrânului Crai Glad).

Cortina.

ACTUL III

O CULME SĂLBATECĂ

In munţii Vrancei. In fund un povârniş care duce într'o prăpastie. La stânga munţii se înalţă necontenit şi-şi pierd vârfurile în ceaţă. La dreapta o potecă duce în vale. Pe scenă sunt pietre mari şi sure. Aproape de fund un tufiş mic apare în întuneric.

SCENA I

(VIOREL, SIMINA).

SIMINA *(intră în scenă prin dreapta, sprijinind pe Viorel care abia mai poate să mai umble)*

O culme am urcat-o.

VIOREL

Şi multe mai sunt încă?

SIMINA

Da, multe şi lucioase.

VIOREL

Piciorul meu pe stâncă
Alunecă adesea.

SIMINA

Suirea e greoae
Pe culmile de stânci.

VIOREL

Şi trupu-mi se 'ncovoae
De chiar a lui povară.

SIMINA

Răbdare, în curând
Ajunge-vom la vârful de care al tău gând
Dorea în ceasuri triste cu-adâncă voplutate.

VIOREL

Dar fruntea mi-e fierbinte şi buzele-s uscate
De setea arzătoare. Aşi vrea o picătură
De apă, ca o rouă, să ude a mea gură,
Să prind putere nouă.

SIMINA

Aice nu e apă,
Pe culmea solitară chiar sufletul s'adapă
Din visurile sale, căci soarta a voit
Să fie greu suişul la locul strălucit,
In care înfloreşte viaţa nesfârşită,
Şi toţi cei câţi urcară poteca tăinuită
Ce duce la limanul luminilor senine
Avură să îndure dureri tot ca şi tine.
Dar sus curge izvorul cel clar de apă vie
Şi cine bea din apa-i trăeşte pe vecie.

VIOREL *(cu nemărginită desnădejde)*

Ah, sus e-aşa departe! Şi simt în jur cum creşte
O negură ce 'n manta-i de plumb mă înveleşte.

SIMINA *(cu înflăcărare)*

N'ai teamă! Sus e soare şi falnică lumină
E-o dulce mângâere pioasă şi blajină
Pe inimi zbuciumate. In valuri aurite
Străbat ale ei raze câmpiile 'nflorite
Punând cunună blondă pe-albastre depărtări.
Privirea e stăpână pe falnicile zări
Şi tot ce se arată 'nainte rob e ţie:
Pâraele şi munţii şi floarea din câmpie,
Oraşele măreţe şi cei ce locuesc
La ţărm de ape clare şi 'n cânturi te slăvesc.

VIOREL

Slăvesc! Dar oboseala grozavă mă cuprinde;
Imi sângeră tot trupul şi braţul meu se 'ntinde

Zadarnic după-o umbră, căci iarăşi cade 'n jos
Ca piatra care cade în valul spumegos
A râului de munte. O, apa cristalină
A clarelor izvoare şi alba lor lumină!

SIMINA *(aspră)*

Izvoarele-s departe şi turbure în unde.

VIOREL *(clătinând din cap)*

Şi totuşi în auzu-mi încet şi blând pătrunde
Un murmur de izvoare. Pe-aice pe aproape
Se tângue un şipot din limpezile-i ape *(Rugător)*
Găseşte-l!

SIMINA *(repede şi hotărît)*

Nu se poate să bei din apa care
Se tângue aicea cu-atâta 'ndurerare.
Acesta e izvorul durerilor de jos
Şi cine bea din apa-i cu murmurul duios
Cuprinde-se de dorul lăsaţilor în urmă
Şi visul lui cel falnic în noapte i se curmă.
Pe piatra stâncii negre el capul şi-l apleacă
Şi-amara amintire avântul îi înneacă
De nu ştie el singur de trebue 'nainte
Să meargă spre 'mplinirea visărilor lui sfinte
Sau calea să-şi întoarcă spre cei ce i-a lăsat
Şi fruntea iar să-şi plece sub jugul apăsat
Al josnicei plăceri.

VIOREL *(istovit)*

Dar nu mai pot să merg.

SIMINA *(după ce a privit o clipă spre culmile din stânga)*

Aşteaptă-mă! La culmea înnaltă eu alerg
S'aduc din apa vie un strop răcoritor. *(Măsurând cuvintele)*
Ci nu te-ademenească ispita din izvor!

SCENA II

(VIOREL singur).

VIOREL *(se uită câtva timp în urma Siminei)*

Ea merge 'n ceaţa deasă: lumină care piere,
Lumină întrupată din chin şi din durere.
Şi noaptea se întinde şi-s singur pe colină
Şi nimenea durerea-mi din suflet n'o alină,
Căci totu-i fără viaţă şi rece şi tăcut.

(Cu o tresărire nelămurită în privire)

Doar singur pârâiaşul ce murmură pierdut
Pe prundul alb se plânge în noaptea 'ntârziată
Şi inima-mi trudită şi-atât de zbuciumată
Cu dânsul plânge-asemeni stinghera ei viaţă.

(Apropiindu-se de tufişul din fund)

Pârâu fără de nume pierdut în neagra ceaţă
Ca mine eşti de singur şi poate că murim
De-acelaş dor. Venit-am durerea s'o unim!

(Se apleacă şi bea prelung din izvor).

GLASUL ILENEI *(înălţându-se încet şi tânguitor din fundul izvorului)*

Viorele, Viorele,
Ai băut din apa mea;
Triste-s lacrimele mele
Dar mai trist cine le bea!

VIOREL *(se trage îndărât înspăimântat)*

Ce glas străbate unda adâncului izvor?
Ce plâns se 'nalţă oare? De ce mă înfior
De murmurul din apă? Eşti tu iubita mea
Ce urci aşa de tristă spre mine calea grea?

SCENA III

VIOREL, CRAIUL GLAD, ILEANA (Umbrele Craiului Glad şi ale Ilenei apar din dreapta şi trec încet prin fundul scenei sprijinindu-se una de alta).

ILEANA *(cu duioşie către Craiul Glad)*

Te sprijină pe mine. Să trecem împreună
Pribegi și singurateci prin noaptea fără lună.

CRAIUL GLAD

Pribegi şi singurateci! O, fiica mea iubită,
Spre ce liman ne duce cărarea tăinuită
Pe care ne urcarăm?

ILEANA

Părinte, cine ştie?
E-o cale neumblată, departe de câmpie,
Departe de oraşe; dar ce-avem să 'ntrebăm
Când tot aceleaşi chinuri ori unde le purtăm?

CRAIUL GLAD

Şi nu zăreşti nimic?

ILEANA

Nu! Totul pare-o bură,
Ce cade printr'o pânză întinsă 'n ceaţa sură.
Iar ochii mei ce plâns-au atâta, sunt uscaţi
Şi nu mai văd.

CRAIUL GLAD

Nici ochi-mi.

VIOREL *(se apropie de ei cu spaimă)*

Dulci umbre, ce cătaţi?

ILEANA *(fără a-l cunoaşte)*

Străine, căutăm viaţa-ne 'ngropată
Şi n'o găsim.

CRAIUL GLAD *(cu un gest trist şi obosit)*

Da, da! Noi n'o găsim. Odată,
Ştiu bine, o 'ngropasem sub crinii din grădină
Dar vântul zmulse crinii şi el a fost de vină.
Că nu-i mai dăm de urmă.

ILEANA *(cercând să-l ducă mai departe)*

Ci vino dulce tată,
In altă parte poate e viaţa-ne 'ngropată,

VIOREL *(voind să-i oprească, dureros)*

Mai stați, mai stați o clipă. Eu sunt...

CRAIUL GLAD

Ori cine-ai fi
Din drumul nostru jalnic nu poți a ne opri,
Căci cei fără viață fac calea grea și lungă
Cei vii să nu-i găsească nici dorul să-i ajungă.

ILEANA

Te sprijină pe mine. Să trecem împreună
Pribegi și singurateci prin noaptea fără lună. *(Ies)*

SCENA. IV
(VIOREL, SIMINA).

VIOREL *(singur, urmând pe cele două vedenii)*

Opriți-vă voi umbre pierdute 'n rătăcire!
Blestem ce cazi asupră-mi din vremi de fericire
Retrageți mâna aspră! Paharul este plin. *(Se pierde în stânga).*

SIMINA *(întorcându-se și căutând cu privirea pe Viorel).*

Dar unde-i? *(Strigă)* Viorele! Durerea să-ți alin
Adus-am apă vie.

VIOREL *(din stânga)*

Coboară pe coline.

SIMINA

Iubite, în durerea-mi strigat-am către tine,
Auzi-mă!

VIOREL *(intrând în scenă)*

Simina!

SIMINA *(văzându-l schimbat la față)*

A, ce s'a întâmplat?

VIOREL

Vedenii mă cercară cu chipu 'ndurerat.

SIMINA *(Il priveşte o clipă în tăcere. Apoi cu asprime)*

Tu n'ascultaşi de sfatu-mi. Băut-ai din izvor
Şi-acum te 'mpovărează trecutul arzător.

VIOREL *(rugător)*

Simina!

SIMINA *(cu o mânie care creşte mereu)*

Dă-te 'n lături, căci n'ai avut credinţă
In tine, om menit la lungă suferinţă.

VIOREL *(zdrobit)*

De-ai şti!

SIMINA *(mândră)*

Eu ştiu destule, dar nu mai eşti tu vrednic
S'asculţi. *(Cu întristare în glas)*
Te 'ntoarce iarăşi la traiul tău nemernic.
Şi capul tău l'apleacă din nou în spre ţărână
Să-şi curme visul mândru de falnică lumină.
Cenuşa pocăinţii pe frunte să-ţi presări
Să n'o mai ardă dorul de stinse depărtări
Şi ochii tăi îndreaptă-i spre tină şi pământ
Să nu mai vadă-azurul seninului cel sfânt
Căci nu ţi-a fost chemarea să treci de-acest hotar
Şi nu-ţi-e dată ţie cununa de stejar.

VIOREL *(încet)*

Ce grele cad în suflet grozavele-ţi cuvinte!

SIMINA

De ce-ai uitat de taina atâtor jurăminte,
De ce ţi-ai întors gândul spre cei din urma ta
Când toată-a ta menire era de a-i uita?

VIOREL

O clipă de-amăgire!

SIMINA

O clipă de-amăgire
Ce n'o plăteşte-o viaţă!

VIOREL

Vai, stinsa-mi fericire!

SIMINA *(depărtându-se)*

Rămâi şi plângi de-acuma, căci plânsul ţi-e dat ţie
In lacrimi şi durere să porţi pe veşnicie,
Căci semnul suferinţii pe fruntea ta e scris
Iar nu mândria caldă a falnicului vis. *(Urcă pe culmile din stânga)*

VIOREL *(într'o supremă rugăciune)*

Ajută-mă, în juru-mi se face 'ntunecime;
Nainte-mi stă grozavă o neagră adâncime
Şi sufletu-mi înghiaţă.

SIMINA *(pe o culme din stânga)*

Priveşte 'n sus la mine!

VIOREL *(după o luptă lăuntrică)*

O negură-i pe fruntea-ţi.

SIMINA

Privirile-mi sunt line. *(Piere)*

VIOREL *(cuprins de îndoială)*

Simina, tu eşti pală şi ochii tăi sunt reci
Ca ochii celor morţi. Pe culmi pe unde treci
Tu laşi în a ta urmă un văl de foi uscate.

SIMINA *(din stânga)*

Aşa vorbeşte-un suflet căzut iar în păcate.

VIOREL *(căzând în genunchi)*

O, Doamne, din adâncuri 'nalţ glasu-mi către tine.
Revarsă iar asupră-mi luminile-ţi senine,
Tu vezi cum eu mă sbucium în crudă zbuciumare
Şi sufletu-mi setos e de-o rază de 'ndurare;
Invaţă-mă, tu Doamne, părinte blând şi drept
Spre ce liman de viaţă trudiţii paşi să 'ndrept.

SIMINA *(Glasul ei se aude din depărtare venind de pe culmile din stânga)*

Ah, când în inimi sbuciumate
Orice dorinţe 'ncet se curmă,
Zdrobiţi vioara fermecată:
Grozav e cântecul din urmă!

SCENA V

VIOREL *(singur)*

Sfârşitu-s'a! *(Se scoală din genunchi)*
Furtuna din munţi se prăvăleşte
Şi fulgerul demonic pe cer se învârteşte,
Iar noaptea nepătrunsă e-asemeni cu mormântul.
He, unde-i rugăciunea şi unde este cântul
Ce trebue să sune a mea înmormântare?
Căci lupta cea din suflet fu luptă 'ngrozitoare,
Dar lupta e pierdută şi 'n mine 'ntunecimea
Din nou iar se iveşte. Doar numai adâncimea
Mai are vreun farmec în inima-mi pustie.
Adâncul de prăpăstii! De ce oare 'ntârzie,
Să cadă-asupră-mi pacea blajină şi miloasă,
De ce mai stă pe fruntea-mi coroana sângeroasă
Când nu mai am nimica s'aştept decât doar somnul
Ce 'nchide ochii turburi uitaţilor de Domnul?
Şi 'n noapte înveli-m'oi în manta-mi zdrenţuită
S'adorm în nesimţire pe stânca părăsită. *(Se aşează la pământ)*

SCENA VI

VIOREL, CURTENII (Intră încet prin dreapta. Intuneric adânc domnește pe culmea singuratecă).

INTÂIUL CURTEAN

Incet!

AL DOILEA CURTEAN

Băgaţi de seamă!

AL TREILEA CURTEAN

Da, stânca-i lunecoasă.

INTÂIUL CURTEAN

Iar ceața este deasă și-atât de 'ntunecoasă
Cât nici nu ne vedem.

AL DOILEA CURTEAN

Umblăm în întuneric.

AL TREILEA CURTEAN *(grav)*

Noi toţi, în totdeauna, am fost în întuneric!

INTÂIUL CURTEAN *(cu groază)*

Noi toți... A, nu sfârși! E poate un păcat
Să spui astfel de vorbe când ceru-i zbuciumat
De fulgere.

AL DOILEA CURTEAN

Și când furtuna prăvălește
Chiar brazii de pe munţi.

AL TREILEA CURTEAN *(care a înaintat în întunerec și a dat de trupul lui Viorel)*

Ha, cine odihnește
Aici?

INTÂIUL CURTEAN

E cineva?

AL DOILEA CURTEAN

Da, unul adormit
Pe stâncă.

AL DOILEA CURTEAN

Adormit?

AL TREILEA CURTEAN *(cu glas înalt)*

He, suflet părăsit
De oameni şi de Domnul, deşteaptă-te.

INTÂIUL CURTEAN

Vai!

VIOREL *(deşteptându-se. Cu glas stins)*

Cine
Mă chiamă iar la viaţă?

AL TREILEA CURTEAN

Deşteaptă-te străine!

VIOREL *(amărât)*

De ce nu treci 'nainte?

INTÂIUL CURTEAN *(nerăbdător)*

Dar, omule!

VIOREL

Lăsaţi
Pe cel ce-şi poartă crucea s'o poarte. Nu cercaţi
Din drumu-i să-l abateţi.

AL DOILEA CURTEAN

Destul te-am ascultat
Ridică-te!

AL TREILEA CURTEAN

Tu om în zdrenţe 'nvestmântat
Te scoală!

INTÂIUL CURTEAN

Şi te uită în juru-ţi!

VIOREL *(ridicându-se)*

Ce voiţi?

TOŢI *(trăgându-se îndărăt)*

Stăpânul!

VIOREL *(amar)*

Da, sunt eu!

TOŢI

Slăvite!

VIOREL

Mă găsiţi
In ceasul de ispită

INTÂIUL CURTEAN

Ispita s'a sfârşit

VIOREL

Nu! Ceasul mântuirii l'aştept, dar n'a venit.

AL TREILEA CURTEAN *(întunecat)*

Şi nici n'are să vină.

VIOREL *(repede)*

Ha, cine te-a 'nvăţat
Acest cuvânt de groază?

AL TREILEA CURTEAN

Noi toţi am colindat
Ţinuturile-acestea cercând a te găsi
Şi-acasă să te 'ntoarcem precum ne porunci
Bătrânul Crai. Deci ceasul grozav de mântuire
Zadarnic al tău suflet l'aşteaptă. In iubire
E singura scăpare.

VIOREL

Cuvinte de nerod!
Au credeţi că lăsat-am eu paşnicul norod
In vale ca în urmă din nou la el să vin?
Nu! Sufletu-mi de-această plăcere este plin:
El cere altă lume şi vrea o altă viaţă.

INTÂIUL CURTEAN

Dar sângeră-a ta frunte şi pală e-a ta faţă.

VIOREL

Ce-mi pasă! Eu pieri-voi pe stâncile aceste
In spini şi în prăpăstii, de nu mi-or şti de veste
Nici fiarele pădurii, căci demonul mă mână
Să merg tot înainte. Vedeţi cum pe-a mea mână
Stau rănile deschise. Şi iată pieptul meu
Zdrobit de oboseală cum sângeră mereu!
Ce-mi pasă! Mai grozavă e rana arzătoare
Din sufletul în zbucium. O, rana ce mă doare
N'o stingeţi niciodată cu trista-vă iubire.
De-acasă când plecat-am lăsând în părăsire
Pe toţi ce trec prin viaţă cu ochii obosiţi,
Voiam să ştiu aceea ce nici vă 'nchipuiţi,
Voiam să văd aceea ce voi n'aţi fost văzut
In traiul vostru jalnic şi josnic şi tăcut.
Spre lumea cea întinsă deschis-am ochii mari:
Treceau pe dinainte-mi măreţii solitari

Ai gândurilor nalte, treceau seninii munţi
In mantie albastră şi codrii cei cărunţi
Păreau că 'mbracă falnici vestminte argintii.
Izvorul care-şi mână lin undele zglobii
Părea c'ar fi de aur topit iar pe câmpie
Intins-au flori de vară o pânză purpurie
Şi totul se 'ncinsese în ziua cea senină
Cu purpură şi aur, cu-azur şi cu lumină.
Şi voi? Voi nici văzut-aţi această sărbătoare
Căci orbi sunt ochii voştri la ori şi ce splendoare.

INTÂIUL CURTEAN

Ah, tristele splendori aşa de scump plătite!

VIOREL *(mândru)*

Eu nu le-aşi da pe toate vieţile trăite
In slava dela curte. Şi chiar de-aşi fi să merg
In umbra unde toate colorile se şterg
Eu tot înainta-voi, căci voi să-mi scap credinţa
Ce şovăe în mine.

SCENA VII

(VIOREL, CURTENII, CAVALERUL NEGRU)

CAVALERUL NEGRU *(apărând de-odată în mijlocul stâncilor)*

Blestem pe suferinţa
Ce nu creiază 'n lume nimic.

VIOREL *(întorcându-se cu spaimă)*

Nebun semeţ!

CAVALERUL NEGRU *(coborînd)*

Tu nu ai îndrăzneala acelui ce măreţ
Priveşte către ţintă cu ochi încrezători
Căci sufletul tău plin e de tainicii fiori
Ai nopţii.

VIOREL

Care demon vorbeşte-acum prin tine?

CAVALERUL NEGRU *(apropiindu-se, ispititor)*

Intreabă-te tu singur. Luminile divine
Ce-aprind în suflet focul cel sfânt şi-atot puternic
Le simţi tu?

VIOREL *(după o clipă, cu disperare)*

E 'ntuneric în sufletu-mi nemernic.
(Luptând cu un gând lăuntric)
Şi totuşi... *(Se opreşte)*

CAVALERUL NEGRU *(batjocoritor)*

Indrăzneşte!

VIOREL *(trăgându-şi mâna peste frunte)*

Nebuna îndoială
Mă chinue. Zdrobitu-s de-atâta oboseală.
Ah, unde-afla-voi pacea? Pe ochi păinjiniţi
Un văl greoi se lasă.

CURTENII

Vin solii!

SCENA VIII

(ACEIAŞI, SOLII PĂCII).

VIOREL *(păşeşte înaintea solilor)*

Ce voiţi?

INTÂIUL SOL AL PĂCII

Noi suntem solii păcii veniţi din depărtarea
Ţinuturilor negre şi sfântă ni-i chemarea...

VIOREL

Ai păcii? Dulce pace! De-aţi şti voi să mi-o daţi
Şi groaznica 'ndoială din suflet s'o luaţi!

INTÂIUL SOL AL PĂCII

Noi punem mâini duioase pe frunţile 'nfocate
De dorul greu al luptei, de visuri turburate
Şi facem să 'nceteze povara dureroasă
A cruntelor vedenii din noaptea furtunoasă.

VIOREL

A, nu, căci pacea voastră e-o pace de mormânt.

INTÂIUL SOL AL PĂCII

E-o pace nesfârşită.

VIOREL *(apăsând cuvintele)*

De-aceasta mă 'nspăimânt.
Eu n'am sfârşit în lume menirea-mi dureroasă
Şi vechea mea coroană pe frunte tot m'apasă,
Căci peste tot mai este ceva ce n'am văzut
Şi poate vreo plăcere cum n'am mai fost avut.
Să fie... O îndoială! Ce turbure-i şi-amară!
Voi merge 'n rătăcire 'n noaptea solitară,
Pe cremenea tăioasă lăsa-mă-voi s'alunec
In funduri.de prăpăstii şi ochii să-mi întunec
Şi braţele-mi slăbite întinde-voi 'nainte,
Să pipăi dacă 'n stare nu fuse a mea minte
Lumina s'o 'nţeleagă şi poate 'n întuneric
Găsi-voi alinare la visul meu chimeric.

SCENA IX

(ACEIAŞI, IUGA, COMAN).

IUGA *(intrând cu Coman prin dreapta)*

Stăpâne!

COMAN

In sfârşit

VIOREL

Şi voi veniţi acum
Cu vorbe viclenite să 'ntoarceţi al meu drum?

IUGA

Bătrânul ne trimise.

COMAN

Şi tânăra Domniţă.

VIOREL

Ileana? Ah, frumoasa şi alba porumbiţă
Tot tristă stă şi-acuma în turnul singuratec
La sfat în ceasuri negre cu dorul ei noptatec?
Şi 'n umbră trupu-i pare şi-acum o dungă albă
Plecată graţioasă pe florile de nalbă?
Mi-a fost odată dragă frumoasa solitară
Visând sub cer de vară, seninul cer de vară.

COMAN

Stăpâne, e o jale nespusă în palat.
Bătrânul stă şi-aşteaptă cu gându 'ntunecat
Aşteaptă vestea care mereu întârziază,
Aşteaptă şi ascultă, aşteaptă şi oftează,
Căci nimeni nu deschide cu zgomot uşa mare
Să intre aşteptatul în sala de serbare,
Ci totul zace 'n umbră, o umbră întristată
De-amurg pierdut în ceaţă de toamnă 'ntârziată.

IUGA

Stăpâne te întoarce! In haine de serbare
Primite-vom la scară şi vesele fanfare
Suna-vor pretutindeni vestind a ta sosire.

VIOREL

Ce palidă şi rece e-a voastră-ademenire!
Căci ce puteare-şi oare din nou să mai aştept

Când nici un dor nu bate de-acum în al meu piept?
Când totul înainte-mi pustiu e şi tăcut
Când însuşi al meu suflet muri cu-al meu trecut
Şi merg în întuneric ca pluta fără cârmă
Să-mi uite toţi de nume, să-mi piardă toţi de urmă!

COMAN

Dar braţele Domniţei se 'ntind aşa de pale
Şi ochii ei cucernici mereu îţi cată 'n cale.

VIOREL

Să plângă! Las'să plângă! Ce mult am plâns şi eu
Urcând calvarul aspru al visului meu greu.
Căci nu mă voi întoarce la oamenii ce 'n vale
Işi duc a lor viaţă de chinuri şi de jale.
Ii ştiu. Şi al meu suflet de dânşii a fugit,
De traiul lor netrebnic şi trist şi urgisit.
Rămână ei acolo să sufere, să plângă
Plecaţi spre tina neagră de trupuri să se frângă,
Să-şi chinue viaţa în muncă şi 'n sudoare,
Să nu cunoască visul nici neagra lui splendoare
Şi somnul lor să fie un somn uşor şi lin.
In mijlocul acestor bieţi oameni sunt străin
Căci port pe a mea frunte un semn înfricoşat:
E semnul ce 'nfierează pe omul blestemat.

CAVALERUL NEGRU *(viclean)*

Atunci cerca-vei oare să urci din nou în sus!

VIOREL

Ah, steaua de-altă dată acuma a apus
Şi umbra se întinde grozavă 'n jurul meu
Pe culmea unde singur veghez doar numai eu.
Spre bolta 'ntunecată a nopţii cea tăcută
Se 'nalţă tremurândă o rugă-a mea pierdută,

Dar nimeni nu răspunde la glasu-mi spăimântat;
Doar vântul vine groaznic şi fluera turbat,
Dar vântul însuşi pare un demon care trece
Râzând aşa de straniu de-asupra 'n noaptea rece.
Adesea râd eu singur cu 'n râs amar şi lung
Cercând întunecimea din juru-mi s'o alung;
Dar râsul mă 'nfioară. Ades ascult apoi
Un bucium care cântă la stânele de oi,
O doină din acelea ce-auzu-mi fermecară
Cu sunetul lor dulce în vremi de-odinioară.
Ah, oamenii aceştia ce doina lor şi-o cântă
Când chinul îi apasă şi dorul îi frământă
Sunt poate... *(Cu îndoială)* Cine ştie! *(Izbucnind deodată)*
Prieteni, ce mai staţi?
Au n'aţi aflat aceea ce vrut-aţi să aflaţi?
Au nu mă chinuirăţi de-ajuns? Ce mai voiţi?
Pe lemnul răstignirii voiţi să ţintuiţi
Şi trupu-mi?

CURTENII

Oh, ce groază!

VIOREL

Plecaţi de-aicea dar
Căci toată ruga voastră e rugă în zadar.
Eu nu mai am în suflet nădejde de scăpare,
Căci mort e 'n mine totul şi orice 'nflăcărare
E stinsă pe vecie. La ce să mai ascult
Povestea ce mi-au spus-o atâţia de demult?
E veche şi neroadă iar mintea-mi obosită! *(Se îndreaptă spre fund)*.
Mai bine 'n adâncime prăpastia mă 'nghită!

(Coboară repede povârnişul care duce în prăpastie. Ceilalţi vor să-l împiedece, dar se opresc îngroziţi pe marginea povârnişului).

Cortina.

ACTUL IV

SALA DE MARMORĂ

In spre seară. Coloanele de marmoră par ca niște umbre. Lumina de afară pătrunde potolită și palidă ca într'o biserică părăsită. In sală toate lucrurile au înfățișarea veche, foarte veche, ca și când nimeni nu ar mai fi umblat de mult pe acolo. Tăcerea plutește deasupra și în această tăcere persoanele se mișcă și vorbesc ca în vis.

SCENA I

(CRAIUL GLAD, ILEANA)

CRAIUL GLAD *(intră încet, însoțit de Ileana)*

Nimic copilă dulce! In zarea depărtată
Ce stă pierdută 'n ceață nimic nu se arată;
Doar ulmii singurateci își pleacă tremurând
Uscate crengi atinse de vântul murmurând
Al toamnei ce se lasă pe plaiurile goale;
Și ochii mei cei dornici ce cată lung în cale
Iși scurg a lor privire pe căile deșarte,
Iși scurg a lor privire spre culmea ce departe
Inchide trista zare de plaiuri cenușii.
Și suntem toți aicea închiși, sărmani copii
Uitați de lumea 'ntreagă ce plângem rătăciți
Sub crengile uscate a ulmilor cerniți.

ILEANA

In lacrimi și tăcere e toată taina noastră.

CRAIUL GLAD

In lacrimi şi tăcere! Tu blândă floare-albastră!

ILEANA

A, nu vorbi de floarea visărilor apuse,
Căci floarea e uscată şi visurile duse
In noaptea nesfârşită a celor ce-au murit
Purtând în suflet crucea de dor neîmplinit!

CRAIUL GLAD

Nu! Nu rosti aceste cuvinte-aşa de grele!
Pe mine bătrâneţea şi ceasurile-acele
In care-am stat pe patu-mi şi-am plâns în sbuciumare
Curând mă vor răpune. Dar tu în aşteptare
Să stai pe pragul casei întreaga ta viaţă
Cu ochii tăi cei umezi, pierduţi în vaga ceaţă
A culmilor înalte şi 'n calea ce coboară
Pe plaiuri tu să cauţi în clipele de seară
Pe cel care-o să vină. *(Cu tărie)* Căci el doar o să vină
Purtând pe a sa frunte o rază de lumină
Şi 'n părul său avea-va cununi de flori culese
In munţi, de mâini suave şi albe şi alese.
Va fi ca un arhanghel de mândru şi călare
Pe calul alb de spume va trece puntea mare
De fer ca să răzbată la tine 'nvingător.

ILEANA

Ce falnic ţi-este graiul şi ce ameţitor
Când totul împrejuru-ţi e trist şi pustiit,
Când chiar speranţa pare în suflet c'a murit.
Palatul însuşi este o casă a tăcerii
Şi uşile lui poartă pecetia durerii
Pe frunţile lor grele iar sălile 'nvechite
Chilii par de călugări în care, rătăcite,
Stau suflete bătrâne ce plâng încătuşate:

Şi plâng cu faţa 'ntoarsă spre zări îndepărtate
Şi plâng cu braţe 'ntinse spre candelele stinse
Şi plâng de aripi negre pe pale frunţi atinse
Şi plâng chemând ca 'n visuri o rază de lumină,
Dar raza invocată întârzie să vină;
Ferestrele stau grele ca piatra de morminte
Şi ceaţa le apasă precum apas-o minte
Nebună un vis groaznic de sânge 'mpurpurat:
Vai, soarele nu intră în tragicul palat.

CRAIUL GLAD *(abătut)*

Nici soarele nu intră! Şi chiar câteodată
De umblă rătăcită vreo rază tremurată
Pe lespedele albe aşterne dungi de sânge.
Şi marmora, ea însăşi, s'ar zice cum să plânge
Cuprinsă de o umbră de vagă nostalgie:
Atât de pală este şi-atât de străvezie.

ILEANA

Ea plânge!

CRAIUL GLAD

Adineaori pe când intram în sală
Urcând pe scara mare a zilelor de gală
Văzui răsfrântă faţa-mi pe marmora 'ntristată;
Ah, cât de chinuită şi cât de 'nstrăinată
Era această faţă pe care o priveam
Cum vine după mine pe scara ce-o urcam
Ca umbra.

ILEANA

Şi-a mea faţă!

CRAIUL GLAD *(privind-o)*

Ea pare ca de ceară!

ILEANA

Slăbită e de plânsul ce 'n rugile de seară
Le 'nalţ îngenunchiată cu faţa la altar.
Ah, plânsul care cade atât de cald şi amar
Pe inima-mi zdrobită, ce tristă mângăere
Aduce câte-odată pe singura-mi durere!
Când fumul din făclie se 'nalţă ca un gând
De demon care trece prin noapte blestemând,
Un plâns e-o alinare!

CRAIUL GLAD *(cuprinzând-o în braţe)*

Copila mea iubită!

ILEANA

Şi totuşi voi mai plânge pe marmora 'nvechită
Udând cu lacrimi clare ca mirul cel sfinţit
Picioarele rănite a celui răstignit,
Cât timp de-aceste lacrimi izvorul n'o să sece,
Să cad ne 'nsufleţită pe marmora cea rece. *(Iese prin dreapta)*

SCENA II

(CRAIUL GLAD singur).

CRAIUL GLAD *(pe gânduri)*

Ea trebue să poarte în suflet ca o floare
O rază de nădejde a-tot izbăvitoare
Şi visul ei să urce în ceasuri întristate
Spre palide icoane cu-amară voluptate,
Cercând să întrupeze din umbră şi din ceaţă
Vedenia senină de clară dimineaţă.
Şi seara care cade atât de 'ntunecată! *(Cătând cu uimire în jur)*
Şi totuşi mi se pare şi mie câte-odată
Că trece pe de-asupra-mi blajină şi uşoară
O aripă ce noaptea-mi atinge şi 'nfioară

C'un vis care 'nălbește în fundul unei zări.
Ca steaua ce clipește pe 'ntinsul unei mări
Vestind o dimineață ce 'ntârzie să vină. *(Căutând cu întristare în jur)*
Şi seara care cade și pare că suspină
Pe foile pălite a florilor stinghere!
S'ar zice că 'n grădină se plânge o durere
Străină ce sărută petalele de flori
Şi umple tot amurgul de taine și fiori
Incât se pare plânsul o tristă simfonie:
Şi florile așteaptă ceva ce întârzie! *(Cătând cu groază în jur)*
Şi seara care cade ca plânsul pe morminte!
Ha, noapte e în juru-mi și noapte 'n a mea minte!

SCENA III

(CRAIUL GLAD, IUGA).

IUGA *(intrând prin fund. In sine)*

Tot singur!

CRAIUL GLAD *(cu glas slab)*

Tu ești?

IUGA *(apropiindu-se)*

Doamne!

CRAIUL GLAD

Venit-ai în sfârșit!
Ce veste?

IUGA

Vai, nici una!

CRAIUL GLAD

Cum? Nu l'ai urmărit
Prin toate-acele locuri pe unde-a fost văzut
Purtându-și greaua cruce?

IUGA

Ca umbra am trecut
Prin munţi şi prin prăpăstii, prin văi şi prin păduri.
Dar nu i-am dat de urmă. Doar vulturii cei suri
Treceau lovind văzduhul cu aripele 'ntinse,
Treceau strigând a jale cu glasurile stinse
Purtând şi ei povara de reci singurătăţi.

CRAIUL GLAD *(ca în vis)*

Purtând şi ei povara de reci singurătăţi!

IUGA

Cărările-i pierdute pe veci ne sunt închise;
El poate zace-acuma în funduri de abize.

CRAIUL GLAD *(repede)*

Tăcere! A, nu spune cuvântu 'ngrozitor!
Cuvântul tău e-o taină de care mă 'nfior
Deşi-o cunosc.

IUGA

Dorinţa...

CRAIUL GLAD

Nu, Nu! Mă înspăimânt
De vorba-ţi ca de glasul ce spune pe-un mormânt
Suprema desnădejde. Tăcere! Nu trezi
In mine îndoiala.

IUGA

Dar dac'ai auzi
Din guri străine vestea?

CRAIUL GLAD

Tăcere! *(Apropiindu-se de el. In taină)*

De ţi-aş spune!
Adesea 'n cesuri grele ispitele nebune

Mă 'ncearcă şi în umbra din noaptea solitară
Asupra mea îşi lasă de plumb a ei povară
Tortura îndoelii atât de zdrobitoare
Că nu 'ndrăznesc eu singur s'o spun cu glasul tare...
Dar nu!... E o ispită ce 'n umbră m'amăgeşte!

UN GLAS DE AFARĂ

Furtuna, ah, furtuna!

CRAIUL GLAD

A. cine-mi aminteşte
Furtuna mea din suflet?

IUGA

Nu-i nimeni. Dar afară
Sunt glasuri care-şi strigă durerea lor amară.

CRAIUL GLAD *(oferindu-se)*

Mereu sunt glasuri triste ce strigă 'n noaptea rece.

IUGA

Mereu plâng glasuri triste când duhul nopţii trece.
S'ar zice că în umbră stau feţe chinuite
Ce 'ndreaptă-a lor privire spre clipele-asfinţite
A stranielor doruri şi plâng pe când îşi cată
Iubirea lor pierdută în noaptea 'ntârziată.

CRAIUL GLAD

In noaptea 'ntârziată! Ştii tu? Dela o vreme
Vin glasuri înfundate ca marea care geme
Să-mi plângă sub ferestre în noaptea 'ntârziată.

IUGA

Sunt oamenii din curte. Cu vocea înnecată
Târziu adesea cântă o doină care pare
Străină, deşi 'ntr'însa durerea zdrobitoare
A noastră glăsueşte.

CRAIUL GLAD *(groaznic)*

De unde-au învăţat
Această doină 'n care atât de 'ntunecat
Se plânge-un dor?

IUGA

Ei singuri nu cred c'ar şti să spună.
Ci merg ca nişte umbre în noaptea fără lună
Cu ochii orbi sub vălul uciselor avânturi
Şi doina şi-o aruncă la cele patru vânturi!

CRAIUL GLAD

Ciudat. La curtea noastră cântările-au murit
De mult şi totuşi cântă un suflet urgisit
In noapte-o doină tristă. A cui să fie oare?

GLASUL DE AFARĂ

Furtuna, ah, furtuna!

CRAIUL GLAD

Ascultă!

IUGA

Plângătoare
Se 'nalţă glasuri multe.

CRAIUL GLAD

A, toate-aceste glasuri
Ce strigă către mine în turburele ceasuri
Când totul greu se lasă pe mintea chinuită!
De ce nu-şi încetează strigarea aiurită?

IUGA

Vor fi şi ele poate muncite de-o durere
Şi cum n'au cânturi blânde îşi află mângâere
In strigătul lor jalnic!

CRAIUL GLAD

Muncite, vai, muncite!
Dar cine în ţinutul acesta de ispite
Nu stă sub stăpânirea eternei spaime crude?

IUGA

Toţi stăm sub a ei mână.

CRAIUL GLAD *(ascultând)*

Tăcere!

IUGA

Se aude
Un zgomot ca un plânset pe lespezile reci.

CRAIUL GLAD

O, zgomotul ca plânsul pe lespezile reci!

SCENA IV

(CRAIUL GLAD, IUGA, COMAN, CURTENII).

COMAN *(intrând prin fund, urmat de curteni)*

Furtuna, ah, furtuna!

CRAIUL GLAD

Ce este?

COMAN

S'a închis
Tot cerul ca 'ntr'o noapte grozavă-a unui vis
Şi vântul biciueşte grădina 'nmormântată
Sub frunze veştejite iar firea pare toată
Cuprinsă de un zbucium.

INTÂIUL CURTEAN

Prin crengile uscate
Se plâng sfâşietoare uitate vechi păcate
Uitate vechi păcate ce n'au fost ispăşite,
Uitate vechi păcate rămase tăinuite,
Uitate vechi păcate ce umblă 'n pribegie,
Uitate vechi păcate în noaptea de mânie.

CRAIUL GLAD

Uitate vechi păcate! De ce ai apăsat
Pe-aceste negre vorbe?

INTÂIUL CURTEAN

Un glas întunecat
Imi sună la ureche şi graiul lui nebun
Şi groaznic ca blestenul mă 'ndeamnă să le spun.

COMAN

Noi toţi suntem robiţii acelui glas străin!

CRAIUL GLAD *(dus pe gânduri)*

Noi toţi suntem robiţii acelui glas străin!

AL DOILEA CURTEAN

Ni-e dor de soare vesel.

AL ȚREILEA CURTEAN

Şi dor ni-e de lumină.

INTÂIUL CURTEAN

Ni-e dor de ziua clară.

COMAN

De liniştea blajină
Ni-e dor.

INTÂIUL CURTEAN

Şi e 'ntuneric!

COMAN

Furtuna, ah, furtuna
Se lasă-asupra noastră.

CRAIUL GLAD

Tăcere! Totdeauna
A fost aici furtună, căci veşnic osândiţi
Am fost să stăm în noapte cu ochii îngroziţi
Sub vitregă putere.

COMAN

Furtuna a lovit
Cu zgomot adineauri în lanţul ruginit
Al punţii dela poartă.

CRAIUL GLAD

Şi puntea?

COMAN

Sfărâmată
Căzu în şanţul umed.

CRAIUL GLAD

A, puntea sfărâmată!
Pe ce o să mai treacă acel care-o să vină
Purtând pe a sa frunte o rază de lumină
Şi 'n păru-i de mătase cununi de flori culese
In munţi de mâini suave şi albe şi alese?
Voiam, ca un arhanghel de falnic şi călare
Pe calul alb de spume să treacă puntea mare.

COMAN

E puntea sfărâmată!

INTÂIUL CURTEAN

Şi turnul învechit
Şi negru, adineauri de-un trăsnet fu lovit.
Iar trista porumbiţă ce 'n nopţile de vară
Urca aşa de albă spre bolta solitară
A cerului, căzut-a zdrobită la pământ.

CRAIUL GLAD

Ucisă?

INTÂIUL CURTEAN

Da, ucisă! Părea un jalnic cânt
Strigarea sa din urmă şi albele ei pene
Cădeau ca nişte lacrimi de triste Magdalene.

CRAIUL GLAD

O, alba porumbiţă ne-a fost aşa de dragă!
In zborul ei cel sprinten gândirea-ne pribeagă
Ades o urmărise, căci blânda solitară
Părea o rază clară din blonda primăvară
Şi 'n trista 'ntunecime părea un sol venit
S'aducă mângăere în sufletul trudit
Al celor ce pierdură nădejdea.

COMAN

Totul moare
Aici, în jurul nostru.

AL DOILEA CURTEAN

Chiar crinii albi în floare
Muriră adineauri sub vântul rece-al serii.

COMAN

Doar singuri noi ne ţinem în negura uitării
Cu braţele slăbite lăsate 'mpreunate

Ca 'n ruga nesfârşită şi plângem vechi păcate,
Pribegi, fantome sure, în noaptea 'ntunecată
Când pala noastră viaţă e moartă şi 'ngropată.

CRAIUL GLAD *(cu milă)*

Voi triştii singurateci, tăceţi! De vom pieri
Din murmurul de unde un cânt va răsări;
Va plânge 'n preajma noastră furtuna cea din munţi,
Vor plânge brazii jalnici şi ulmii cei cărunţi,
Vor plânge corbii negri sub cerul plumburiu
Şi nopţile vor plânge ades într'un târziu.

Cortina

ACTUL V

SALA TRONULUI

In fund, pe tron, Craiul Glad. La stânga sa Ileana. La dreapta Viorel şade sprijinindu-şi cotul stâng pe speteaza tronului. Fruntea sa aplecată pe braţ e înnegurată. Sala e plină de curteni şi popor.

SCENA I

(CRAIUL GLAD, VIOREL, ILEANA, IUGA, COMAN, CURTENI, POPOR).

CRAIUL GLAD *(neliniştit)*

Deci veştile sunt triste?

IUGA *(în faţa tronului)*

Sunt veşti întunecate.
Cu oaste oţelită în lupte 'nverşunate
Păşeşte Voevodul din asprul Făgăraş,
Păşeşte-asupra noastră şi cugetu-i trufaş
Se 'mbată de izbândă.

CRAIUL GLAD *(cu privirea strălucitoare)*

E falnica beţie
A sufletelor mândre.

IUGA

In dalba-i semeţie
Mai dulce-i pare lupta ca vinul aurit
Ce curge în crăescul pocal. L-am întâlnit

In munţii singurateci pe culmile stâncoase.
Era pe la amiază. In valuri luminoase
Cădeau din soare raze: păreau argint topit
Iar fruntea lui asemeni cu bronzul strălucit
Era încununată de razele-argintate.
Privirile lui mândre ardeau înflăcărate
Şi mult mai lucitoare ca raza depe frunte.
Iar cum păşea de falnic pe culmea cea de munte
Era asemeni celor ce merg pribegi pe valuri
Uitând chemarea dulce şi plânsul depe maluri
Mânaţi de gânduri roabe la cânturi de sirene;
Privind singurătatea de codri pe sub gene
Urma în depărtare luciri de idealuri,
Lumini aprinse tainic pe culmile de dealuri.

CRAIUL GLAD

Luciri de idealuri aprind a lui privire
Pe când noi stăm sub greaua şi trista amorţire
A viselor.

IUGA

De-asupra pe 'ntinderi pustiite
Trecură şoimii negri cu glasuri amorţite;
Păreau chemarea tristă ce 'n noapte se înalţă
Din piepturi răstignite spre falnica viaţă.
Dar oştile trecură: privind spre-albastre dealuri
Urmau în depărtare luciri de idealuri.

CRAIUL GLAD

Şi oştile-i sunt mândre?

IUGA

Sub grelele lor zale
Aduc cu ele spaima ţinuturilor tale,
Căci sunt mânate 'n lupta cu valurile vieţii

De-un dor adânc de moarte în floarea tinereţii.
In vale gloata tristă privind în înălţime
Se strânse mohorîtă, şi palida mulţime
Văzu, cum sta 'ngrozită, trecând moartea pe dealuri;
Urmând în depărtare luciri de idealuri
Oştirea coborîse pe plaiul înflorit.

CRAIUL GLAD

Şi unde este-acuma poporul meu iubit?

IUGA

Poporul stă şi-aşteaptă pe cel care-o să vină
Să pună 'n al său suflet nădejde şi lumină.

CRAIUL GLAD

Poporul stă şi-aşteaptă! Auzi tu, Viorele?
Nădejde şi lumină! *(către curteni)* Boerii curţii mele
S'asculte hotărîrea-mi!

COMAN

Mărita ta, norodul
La vestea răzvrătirii lui Negrul Voevodul
Se 'ndreaptă către tine.

CRAIUL GLAD

Boeri şi drag popor!
Vecinii noştri astăzi cu oaste multă vor
Să cadă-asupra noastră cu foc şi cu urgie
Dorind să ne răpună ca aspra vijelie.

CURTENII

Să vină! Indrăznească!

CRAIUL GLAD

Dar eu sunt obosit
Şi trupul meu e gârbov iar braţul meu slăbit
De-aceea hotărît-am izbânda luptei grele
Să las s'o poarte altul cu sarcinile mele.
Au nu gândit-am bine?

CURTENII

E-un gând de înţelept.

CRAIUL GLAD

Aşa mi-a fost credinţa c'ar fi şi sfânt şi drept
Să las pe al meu fiu...

VIOREL *(ridicându-se deodată)*

Părinte! Indurare!
Dar sarcina aceasta apasă-atât de tare
Că nu am îndrăzneala s'o iau.

ILEANA *(înspăimântată)*

Dar Viorele!

CRAIUL GLAD *(posomorît)*

Ha, cine-i împotrivă-mi?

ILEANA *(rugătoare)*

Priveşte ale mele
Trudite braţe slabe întinse către tine.

CURTENII

Primeşte-a noastră rugă!

COMAN

Privirile ni-s pline
De lacrimi.

VIOREL

Ruga voastră atât de îndurerată
Mă arde ca o pară sub tâmpla zbuciumată.
Dar nu mai înalţ astăzi din gene tremurate
Priviri orgolioase de-a lor singurătate
Spre palide vedenii.

ILEANA

Vai, trista osândită!

VIOREL *(duios Ilenei)*

Zadarnic braţ de rugă întinzi ca o ispită!
Intoarce-te la unda din clarele izvoare,
La crinul ce surâde sub razele de soare
Şi uită-mă tu fată cu zâmbetul de vise
Ce treci pe parfumate poteci de flori deschise.
Pe fruntea ta o umbră se pare-o mângâere
Şi 'n ochi-ţi arde-adânca iubirilor durere
Pe când în pribegie pe valurile vieţii
Cu suflet singuratec ca steaua dimineţii
Mă zbuciumă în ceasul amurgurilor line
Când moare ziua clară pe culmile senine
Un dor nestins de pace eternă.

CRAIUL GLAD

Necurmată
Nu este nicio pace.

VIOREL *(sfâşiat de îndoială)*

Cum oare!... Niciodată?

SCENA II

(ACEIAŞI, SOLII PĂCII, CAVALERUL NEGRU).

CRAIUL GLAD

Ha, iată-vă acuma şi voi soli ai durerii!

INTÂIUL SOL AL PĂCII *(grav)*

Venim să punem pacinici surâsul mângâerii
In sufletele voastre.

CRAIUL GLAD *(cu groază)*

Nu, nu! V'am cunoscut.
Voi soli ai amăgirii.

INTÂIUL SOL AL PĂCII

Te 'nşeli! Tu n'ai putut
Pătrunde-a noastră taină atât de 'ngrozitoare,
Acelui ce-o desleagă

CRAIUL GLAD

Dar cine sunteţi oare?

INTÂIUL SOL AL PĂCII *(cu o deosebită solemnitate)*

Noi suntem solii morţii veniţi din adâncimea
Ce tremură în somnul pe care 'ntunecimea
Imensă se întinde sub bolţile de-aramă.
Din veacuri fără nume cu zbucium şi cu teamă
Mereu se coborîră, spre taina arzătoare
A noastră, minţi în chinuri şi trist-întrebătoare
Dar nu le-a stat în fire misterul să-l deslege,
Căci el domnea în lume mai greu ca orice lege.
Şi toţi ţintiră-asupră-mi săgeata duşmăniei,
Căci noi eram odihna şi simbolul tăriei
Iar sus era mişcarea, eterna frământare
Ce mână lumea 'ntreagă spre goala zbuciumare.

VIOREL *(cu o lucire de speranţă)*

Deci voi mi-aduceţi pacea?

INTÂIUL SOL AL PĂCII

O pace nesfârşită.
O pace ca o noapte de vară 'nvăluită
In mantia regală a bolţii fără stele
Şi fără zbuciumare a cerurilor grele
Pe când visează blânde şi albe nemişcate
Pe câmpuri adormite doar roze parfumate.

VIOREL *(îndoelnic)*

Coroana dureroasă a visurilor mele
Ce-şi lasă sângeroase podoabele lor grele
Peri-va oare-acolo?

INTÂIUL SOL AL PĂCII

Acolo nu sunt vise,
Căci căile luminii de umbră sunt închise
Şi umbra este pacea.

VIOREL *(înaintează şi îngenunche înaintea solilor păcii)*

O, daţi-mi o cunună
De crini duioşi şi fragezi. Pe fruntea mea nebună
Aş vrea să simt sărutul suav al albei flori
Şi 'n suflet să-mi pătrundă încet ai săi fiori
De pace.

ILEANA *(desnădăjduită)*

Viorele!

CRAIUL GLAD *(cu tărie)*

Ce aspră hotărîre
Luat-ai?

VIOREL *(blând)*

E 'nchinarea la dalba fericire!

SCENA III

(ACEIAŞI, SIMINA).

SIMINA *(intrând şi apropiindu-se repede de Viorel)*

Eu iarăş vin la tine.

VIOREL *(cu întristare în glas)*

Dar nu ca alte dăţi!
Când cântecul se stinse târziu mi te arăţi
Să faci să 'nvie iarăşi pe harfa fermecată
Ca 'n gloriile-apuse cântarea 'nduioşată.

SIMINA *(măreaţă)*

Ridică-te; urmează-mă!

VIOREL

Vai, nu mai pot! Zdrobiţi
Imi sunt genunchii şubrezi şi-atât de obosiţi
Că nu-mi mai poartă trupul. Ci vin de mine-aproape,
A ta făptură mândră privirea să-mi adape
In clipele din urmă.

SOLII PĂCII *(cu oţerire)*

Ispita!

ILEANA *(tristă)*

Viorele,
Auzi ce întristate curg lacrimile mele
Alung-o dela tine!

CRAIUL GLAD *(către Simina)*

Dar cine eşti fecioară
Ce pari atât de mândră? Te văd întâia oară!

SIMINA

Sunt cea ce dă ființă visării dureroase
Chemând către lumină dorinți întunecoase
Şi 'n lumea ce se pierde pribeagă 'n trista ceață
Sunt veşnica lumină, sunt veşnica viață.

CRAIUL GLAD *(dezămăgit)*

Eşti veşnica lumină? Vai, du-te fiica mea,
Căci crucea depe umeri apasă mult mai grea
Decât apasă-a noastră.

CAVALERUL NEGRU *(aspru)*

Sunt chinuri în lumină.

CRAIUL GLAD *(pe gânduri)*

Sunt chinuri... Da, sunt chinuri, frumoasa mea străină!

SIMINA *(superbă)*

Deschideți ochii voştri! Eu stau aşa de clară
In rochia mea albă ce trupu-mi înfioară
Incât m'aseamăn, tristă, în clipele durerii,
Cum sunt de părăsită, luceafărului serii.
Ci fruntea mea se 'nnalță senină şi curată
Asemeni cu altarul pe care nicio pată
De umbră nu-l 'negreşte. Priviți şi vă rugați!
Pe marmora cea rece genunchii vi-i plecați,
Căci eu sunt vestitoarea vieții strălucite
Ce nu cunoaşte plânsul.

CAVALERUL NEGRU

Destul nechibzuite
Cuvinte ascultarăm!

IUGA

Noi nu te-am fost chemat.

COMAN

Noi nu te cunoscurăm.

CRAIUL GLAD

Tu, fiică din păcat
Născută, du-te, du-te!

SIMINA

Şi dacă rămânea-voi
In rândurile voastre? In taină asculta-voi
Cum cade noaptea tristă în suflete-obosite
De jale şi în clipa durerii negrăite
Voi pune 'n mintea voastră lumina ce nu piere.

CAVALERUL NEGRU *(cu necaz)*

Noi nu voim lumină!

CURTENII

Noi nu voim...

VIOREL

Tăcere
Voi suflete pierdute în neagra rătăcire!

SIMINA

Deschideţi ochii voştri spre alba fericire
Ce-şi lasă a sa mână să cadă ertătoare
Pe frunţi în răzvrătire.

CAVALERUL NEGRU

Şi dacă 'n răzvrătire
Ne stă viaţa noastră?

CURTENII

Noi nu vrem fericire.

COMAN

Noi nu vrem fericirea vestită de-a ta gură.

IUGA

Noi nu te invocarăm.

VIOREL *(amar către Simina)*

O, iartă-i şi te 'ndură,
Căci nu ştiu nici ei singuri ce fac!

SIMINA

Sub greu blestem
Se zbat ale lor chinuri şi 'n noaptea rece gem.
Dar nu ştiu nici ei singuri ce vor.

CRAIUL GLAD *(rugător)*

Vai, du-te, du-te,
Să nu cădem în prada ispitelor pierdute!

ILEANA *(vine şi îngenunche înaintea Siminei)*

In neagra noastră noapte tu eşti ca ziua clară,
Dar vorba ta-i pedeapsă şi raza ta povară,
Căci noi privirăm tragici prea mult în adâncime
Şi ochii noştri poartă grozava 'ntunecime
A ochilor ce plâns-au în ceasuri de îndoială.
Iar toată-a ta făptură atât de triumfală
E-o aspră imputare în sufletele noastre.
De ce să 'ncerci privirea spre culmile albastre
A zilei ce ne-o 'ntoarce. Ni-s sufletele 'nchise
Şi pline de 'ntuneric.

SIMINA

Eu voi să pun iar vise
In sufletele voastre, dar vise luminate
De flacăra ce arde în doruri 'naripate.

IUGA

Noi nu voim lumină!

CURTENII *(murmurând)*

Noi nu voim lumină!

COMAN

In altă parte poartă-ţi ispita, tu străină!

CAVALERUL NEGRU *(cu patimă)*

Să piară blestemata!

CURTENII *(cu furie)*

Cu pietre s'o lovim!

IUGA

Afară 'n pragul porţii de stâlp s'o ţintuim!

CAVALERUL NEGRU

Ha, fiică a luminii ce-atât ne-ai chinuit,
Să cadă al tău sânge asupră-mi. *(O loveşte cu buzduganul în piept. Către curteni)*
S'a 'mplinit
Dorinţa voastră!

SIMINA

Sânu-mi pătruns e! *(cade)*

CAVALERUL NEGRU *(curtenilor)*

Ce-aşteptaţi!

Curtenii rămân muţi de groază. Câteva clipe domneşte o tăcere adâncă pe scenă. Apoi deodată.

CRAIUL GLAD *(cu glas sălbatec)*

Se face întuneric!

CAVALERUL NEGRU

Luaţi şi depărtaţi
Din sală trupul vânăt al celei îndrăzneţe!

IUGA *(se apropie de Simina dar deodată se trage înapoi)*

Ni-e teamă de ispita de caldă frumuseţe.

VIOREL

Lăsaţi-mi-o aproape! O nu mi-o depărtaţi;
Eu voi să mor cu ochii spre dânsa îndreptaţi
S'o simt aşa de albă în clipele supreme
Precum am întâlnit-o demult în acea vreme
A zilelor de aur!

CRAIUL GLAD *(către curteni)*

Lăsaţi-o!

ILEANA *(sfârşită)*

Viorele!

VIOREL

Tu, soră milostivă cu ochi de vineţele!

COMAN

Se face întuneric!

CRAIUL GLAD

O umbră se coboară
Incet de-asupra noastră.

ILEANA

E pală, trista seară
Ce cade-aşa de lină.

VIOREL *(căzut la picioarele Solilor păcii)*

Lumina se arată
In zarea depărtată.

SIMINA *(încet)*

In zarea depărtată
Vezi tu lumina blondă?

VIOREL

O văd. Ea mi se pare
O rază-a unui soare ce 'ncet şi trist răsare.

SIMINA

Indreaptă-te spre dânsa... Acolo-i mântuirea.

VIOREL

Aşa de 'ncet se 'nnalţă!

SIMINA *(cu vorba întretăiată)*

Aşteapt-o! Eu menirea
De-acum mi-am împlinit-o! *(Moare).*

CRAIUL GLAD *(îngrozit)*

Ah, ce-i întunecimea
Ce cade-atât de rece?

SOLII PĂCII *(gravi)*

Veniţi din adâncimea
Ţinuturilor negre noi dăm eterna pace
Căci lut sunteţi cu toţii şi 'n lut vă veţi preface.

CRAIUL GLAD

E vr'unul ce vorbeşte aici pe 'ntunecate?

ILEANA

E vr'unul? A, mi-e groază!

CRAIUL GLAD

Mi-s braţele 'ncleştate
De jilţ.

ILEANA

Dar este unul ce spune 'n umbra deasă
Cu vorbe suspinate o rugă ne 'nţeleasă.

CRAIUL GLAD

O rugă ne'nţeleasă!

VIOREL

Lumină nepătată
Coboară 'n al meu suflet.

ILEANA

A, noaptea 'ntunecată
Ce rece e şi mută!

COMAN

Aş vrea să văd lumină!

CRAIUL GLAD

A, cine 'n întuneric vorbeşte de lumină?

ILEANA

Lumină!... Ce făcurăţi cu blânda-i vestitoare?

CURTENII

Noi nu voim lumină ce chinue şi doare.

CRAIUL GLAD

E frig şi întuneric.

VIOREL

Ce falnică lumină
Pătrunde 'n al meu suflet!

CRAIUL GLAD

E 'ntreaga sală plină
De umbre.

CURTENII

Ne e groază.

VIOREL

Minunea mântuirii
O văd aşa de clară.

CRAIUL GLAD

In taina amurgirii
Ni-s sufletele prinse.

ILEANA

Şi seara ce pluteşte
Aici aşa de tristă!

CRAIUL GLAD

Ah, seara nu sfârşeşte
De-asupra noastră?

ILEANA

Nu! Ea cade-aşa de deasă
Că pare ca o mantă greoae ce ne-apasă
Pe umeri.

VIOREL *(în extaz)*

O, te simt, dorită liberare.

CRAIUL GLAD

Ce zice?

ILEANA

Pare-un imn rostit în aiurare.

VIOREL

Minune-a mântuirii supreme, slavă ţie! *(Moare)*

SOLII PĂCII

Sfârşitu-s'a pioasa şi tainica solie *(Ies urmaţi de cavalerul Negru. Tăcerea învălue din nou scena. Nimeni nu îndrăzneşte să se mişte în întuneric).*

SCENA IV

(CRAIUL GLAD, ILEANA, IUGA, COMAN, CURTENI, POPOR).

CRAIUL GLAD *(plângător)*

De ce-i atâta pace? S'aducă facle mari
S'alunge 'ntunecimea. Cu inimile tari
Privi-vom taina gravă de-am şti chiar că murim.

ILEANA

S'aducă... A, mi-e groază!

COMAN

Noi toţi ne îngrozim
De însuşi paşii noştri.

CRAIUL GLAD

Lumină, ah, lumină! *(Se aduc facle. Craiul Glad priveşte uimit împrejur)*

Dar unde e? *(Se opreşte ca şi când s'ar teme să urmeze mai departe).*

COMAN *(cu fața aplecată spre Viorel)*

El doarme. Pe fața lui senină
De pace rătăcește surâsul fericirii.

CRAIUL GLAD *(coboară treptele tronului)*

El doarme! O, minune supremă-a mântuirii!

ILEANA *(înspăimântată)*

Nu, nu! E mort!

CURTENII

Domniță!

CRAIUL GLAD *(temându-se că n'a auzit bine)*

Ce spune?

ILEANA

A, el zace
Lipsit de 'nsuflețire!

COMAN

Dorita sfânta pace
E 'n moarte.

CRAIUL GLAD *(zmulgându-și părul).*

Mort! A, cine rosti cuvântul crud?
Tăceți, tăceți! Eu voi durerea să-mi aud
Cum plânge 'n ceasul serii. De ce priviți și stați
Așa de triști în juru-mi. Plecați! Ce 'așteptați?

(Rămâne aplecat asupra trupului lui Viorel. Ileana îngenunche. Curtenii stau tăcuți la o parte).

Cortina.

PRIETENII POPORULUI

COMEDIE ÎN 3 ACTE

PERSOANELE:

Ion Păduraru, primarul comunei Cioara
Petre Cărţulie, notarul satului
Moş Andrei, consilier comunal
Tudor Straja, învăţător
Ichim, cârciumar
Grigore Clanţă, fost sergent în oştire
Maria, sora notarului
Ileana, nevasta cârciumarului
Iorgu Crivăţ, pomojnicul sub-prefecturei,
Ioniţă Pârcălabu,
Vasile al Iordăchioaei
Niculae Dulamă
Floarea a lui Dulamă
Un viorar
Un cobzar

Ţărani, ţărance, copii şi un vătăşel al primăriei.

ACTUL I

SCENA I

Scena reprezintă localul Primăriei.

Pe frontispiciul clădirii stă scris: Primăria Comunei Cioara. Primarul, în uşa cancelariei, stă de vorbă cu consilierii, adunaţi pentru judecătoria comunală. Notarul beat, stă răzimat de pălimarul de lângă uşe. Moş Andrei, moşneagul, şade în picioare, cu mâinile încrucişate şi cu un cot sprijinit pe toiag. Lângă el, Grigore Clanţă, în costum ridicol, jumătate de oraş şi jumătate de ţară, răsuceşte o ţigară pe genunchi şi se tot amestecă în vorbă. Alţi ţărani şed pe vine şi ascultă. Ici, colo, câte o femeie, unele cu copii în braţe altele cu ei de mână.

PRIMARUL *(către notar)*: Ei vere, dacă ar fi bună oblăduirea cu care-i dai zor tu, s'ar fi găsit doar o naţie pe lumea asta mare care s'o încerce, că nu eşti tu mai cu cap decât Neamţu şi de cât tot poporul pe care l-a lăsat Dumnezeu pe pământ.

MOŞ ANDREI *(tot către notar)*: Vorba primarului! Că cine fuge de mai bine, mă, notarule? Cum adică-te, stăpânirea aia nebună e, mă, să chinuiască pe creştin aşa, de florile mărului, când ar putea să trăiască bine şi ea şi noi fără angarale şi fără bătae de cap?

NOTARUL *(înfipt)*: Da ce-i pasă stăpânirii de tine şi de mine, mă, Moş Andrei, ce e tovarăşe cu noi? Ea face cum îi vine ei la socoteală. Tu poţi să te gunoeşti de boală şi de sărăcie, stăpânirea ştie una şi bună: să dai bir şi să faci zile de prestaţie.

GRIGORE CLANŢĂ: Ba să stai şi la miliţie trei anişori încheiaţi, să-i slujeşti pe de geaba, şi ăi cu galoane să

se îngraşe din sudoarea ta! Las'că i-am păscut, dom'le premar. Dacă nu i-oi cunoaşte eu, apoi nici dracul nu-i mai cunoaşte. Că, uite-te, cum începe să se îngâne noaptea cu ziua, numa te pomeneai cu goarna că da deşteptarea şi până eşea luceafărul nu stăteai locului neam, neam, neam! Şi ofiţerilor ce le pasă? Ei comandau ca boerii şi noi, sireacii, ne rupeam ficaţii făcând instrucţie!

(Femeile dau din cap în semn de compătimire. Un copil trage pe mamă-sa de fustă plângând:

Haide, fă mamă, că mi-e foame!

PRIMARUL: Mă, băieţi, da puţină judecată aveţi, mă. Grea e viaţa nu-i vorbă, că munceşte rumânu, se chiamă, până dă pe brânci ca să agonisească o bucăţică de mămăligă pentru copilaşi; da ce e de vină stăpânirea mă, dacă n'avem noroc ori nu suntem noi chibzuiţi? Păi, bine mă, notarule, când muri bietu tată-tău- — Dumnezeu să-l ierte! — îţi lăsă o pereche de boi de nu puteau trece prin lăstar din pricina coarnelor; îţi lăsă pogoane 'n deal — icra pământului nu altcevaşilea —; apoi scule, apoi căruţă şi de-ale casei şi bucate 'n pătul — că era om cuprins săracul! Păi, cine-ţi e de vină, mă băete, dacă le-ai dat la cârciumă de ai pricopsit pe Ichim? Stăpânirea, mă notarule?

NOTARUL *(obraznic):* Nu e treaba nimănui ce fac eu cu paraua mea. Este vorba că ministeru ia dela toată lumea şi nu dă nimănui...

GRIGORE CLANŢĂ: Şi dacă ar fi ca un părinte, cum zice la carte, ar trebui să dea la toţi şi să nu ia dela nimeni. La aşa guvern zic şi eu că-mi iau căciula de o poştă.

MOŞ ANDREI: Păi dacă e treaba p'aşa, să facem pe notar guvern, mă flăcău, că el, cum ştii, dă tuturor şi nu ia dela nimeni.

BABA TUDORA *(pe când un nepot o trage de fustă şi-i dă zor cu):*
(« Hai, bunico fă, că-mi săr ochii de foame! »). Că bine zici,

zău! Mie-mi luă deunăzi şi cloşca de pe ouă ca să-mi facă o scrisoare pentru băiat, la Bucureşti.

NOTARUL *(înţepat)*: Ba nu cumva o să muncesc de pomană pentru toţi nebunii!

BABA TUDORA: Ba de pomană nu, notarule, că se chiamă că nu sunt chioară, da şi să-mi iei cloşca pentru o scrisorică cât palma, e păcat de Dumnezeu, logofete!

NOTARUL: Dacă-ţi place! Eu nu pui condeiu de geaba.

BABA TUDORA: *(către copil care-o întinde mereu să meargă acasă)*:

Ci ca şezi locului, între boala 'n tine! *(către notar)*: De plăcut, măre logofete, nu-mi place, la ce să zic! Că se chiamă, cum Doamne iartă-mă să-mi placă, dar n'am avut ce-mi face capului că mă apucase un dor de băiat de nu mă mai încăpea locul.

PRIMARUL: D'apăi el ce aştepta! Să-ţi pese ţie şi să te judece el, că judecă el pe guvern dar-mi-te pe tine, babă Tudoro!

NOTARUL: O judec, vezi bine, că d'aia am muncit două ierni la şcoală de am învăţat condeiu, ca să mă hrănesc cu el.

PRIMARUL: Bine logofete, nu zice nimeni să nu cei plată pentru osteneala ta; dar uite-te ce e vorba: prea iei mult pentru lucru de nimic şi pe urmă tuni şi fulgeri împotriva celor care nici nu fac ca tine barem.

GRIGORE CLANŢĂ: Care? El lacrămă în contra priciptorului, care nu-ţi face nici atâta slujbă *(arată vârful unghiei dela degetul arătător)* şi-ţi ia şi cenuşa din vatră.

NOTARUL: Şi fac propagant în contra proprietarului că cere şase lei de ghită ca să pască iarba lui Dumnezeu!

MOŞ ANDREI: Da bine, dom'le notar, el moşia dela Dumnezeu a luat-o?

NOTARUL: Ba dela jupân Vanghele, propriitarul ăl vechiu.

PRIMARUL: Şi a luat-o cu japca?

GRIGORE CLANŢĂ: Ba cu parale.

MOŞ ANDREI: Da paralele alea pe drum le-a găsit el?

NOTARUL: Nu le-a găsit pe drum, nu e vorbă, dar nici n'a prea muncit pe ele, că i-au venit cam d'a gata.

PRIMARUL: Cum d'a gata? Le-a moştenit dela tat-său?

NOTARUL: Nu le-a moştenit, că tat-său n'avea după ce bea apă; muncea colea, cu alde taica, la coasă şi la seceră până i se 'ncovoia mijlocu.

GRIGORE CLANŢĂ: Să vă spui eu cum a făcut ciocoiu paralele: dupăce a isprăvit învăţătura aici, la d. Strajă, învăţătorul din vale, s'a dus la Bucureşti, pe jos, cu un bulgăre de mămăligă mucegăită în traistă, ca mine şi ca ăla. Dacă s'a dus în Bucureşti, a intrat la gimnaziu pe mâncare şi pe îmbrăcăminte, numa să 'nveţe. In zece-cincisprezece ani de zile, nene, nu tu muncă, nu tu cheltuială, a eşit aucat şi să te ţii parale! Că aşa e la oraş: Te-ai făcut aucat? Pace! Curg paralele ca la percepţie!

NOTARUL: Şi uite-te-l acu, cu moşie!

GRIGORE CLANŢĂ: Şi nea Niculae, tat-său, poartă mintean de doi poli, parcă e zapciu.

FLOAREA A LUI CODĂU *(către Clanţă)*: Dar văz'-tu-l'ai tu vreodată pe nen'tău Niculae la cârciumă, când muncea cu noi la coasă?

GROIGRE CLANŢĂ: Nu l'am văzut, fiindcă după ce era zgârcit al dracului, apoi paraua pe care o câştiga şi el o trimetea lui fii-său la oraş.

NOTARUL: Şi în vremea aia era lucru mare când avea şi el un gologan în legăturică.

PRIMARUL: Inţeleg: tu d'aia nu mai ieşi din cârciumă că eşti plin de bani?

NOTARUL *(înţepat)*: Domn'le premar, eu ţi-am mai spus: nu e treaba nimănui ce fac eu cu munca mea. Trăesc cum îmi place, aia e vorba.

MOŞ ANDREI: Păi văz că nu-ţi place nici într'un fel, logofete, şi cârteşti toată ziua de ne-ai izmenit satul. Nu

mai vrea să iasă lumea la muncă, fiindcă cică se schimbă toate alea şi datoriile nu se mai plătesc, bir nu se mai dă, zile de prestaţie nu se mai fac. A auzit dela tine că curând-curând are să vie un guvern care să facă pe toată lumea tot o apă. Asta, mă băete, o fi bună când s'o face, dacă s'o face vreodată!, dar deocamdată lasă lumea în pace să meargă cum a apucat din bătrâni. Tu crezi că tot ce sboară se mănâncă, şi-ţi faci de cap, băete. Că se ia lumea după tine, că aşa e omu nevoiaş: crede, săracu, orice năzbătie-i mai dă niţică nădejde şi se împotriveşte la legi, se ia la colţ cu ciocoiu, se apucă de harţă cu premaru şi când şi-o pune stăpânirea mintea cu nebunii, nu ştiu, zău! cum oţi scoate-o la socoteală.

GRIGORE CLANŢĂ *(bătându-se cu mâna 'n piept)*: Aăă, moş Andrei, nu sunt douăzeci ca notaru în comuna asta, că ce mai minune ar face!

NOTARUL: Douăzeci nu suntem, dar zece-cincisprezece, p'aci. Ca mâine o să auziţi lucruri mari, dom'le premar. De nu v'oţi cruci de ce oţi vedea, să nu-mi ziceţi mie pe nume.

STRAJA *(care şezuse retras şi ascultase până aci)*: Mă, prăpăditule, ai o casă de copii care pocâltesc de foame şi tu judeci pe dracu în loc să-ţi vezi de sărăcie. Te-ai înhăitat cu ăsta *(arătând pe Clanţă)* şi vă faceţi de cap de surda. Cât trepădaţi voi de pomană şi cât trăncăniţi fără rost, mai bine v'aţi apuca de muncă şi v'ar fi toate 'n plin. Umblaţi după potcoave de cai morţi şi porumbul vi l'au înecat bălăriile. Eu mă mir de primar că nu te dă afară din slujbă să trăeşti cu ce ţi-ar da ăi de te pun la cale.

PRIMARUL: Apăi nu e departe vremea. L-am ţinut până acum de mila copiilor, că despre el nici ştreang nu i se cuvine. Şi biata Măria, soră-sa, ce pâine a lui Dumnezeu! Şi şade nemăritată de o să 'mpletească cosiţa albă, că ce creştin ar primi să între'n neamul zăltatului ăstuia!

BABA TUDORA: Păi dacă n'ar fi biata fată aia, copii notarului s'ar fi risipit de când a murit Floarea, Dumnezeu s'o ierte!

NOTARUL *(către femeie)*: Ştiu eu ce fac, nu e treaba ta! *(către primar)*: Şi de m'oi da afară? Par'că cine ştie ce pricopseală mare o să pierd și o să rămâi pe drumuri! N'avem club?

MOŞ ANDREI: Da ce-o să mănânci, mă, la Club? Cărţuliile alea? Păi alea n'ajung pentru şoareci, mă, dar-mi-te pentru voi şi pentru copii voștri?

PRIMARUL: Şi-apoi chiar dacă s'ar putea arăni cu hârtia, tot nu se poate, fiindcă şi condicuţile alea au şi ele socoteală: ăi dela Bucureşti le-au luat gologanul pe ele dar şi broşurile sunt tot ale lor, adică, vorba, rămân în biblioteca clubului.

GRIGORE CLANŢĂ: Alea? He, he, dom'le primar. In broşurile alea pe care le trimit socialiștii din Bucureşti ca să deschidă ochii muncitorilor din sate, e mai multă minte decât în capul tuturor miniştrilor. Dar aveți d-voastră habar de ele?

PRIMARUL *(ironic)*: O fi băete, că pe urma lor aţi mers vreo câţiva la pușcărie?

GRIGORE CLANŢĂ *(încet către primar)*: Ba pe mine m'o feri Dumnezeu. Merg la puşcărie ăi de se iau după ele.

NOTARUL: Dar aţi văzut ce de aucați i-au apărat pe socialişti?

PRIMARUL: N'am văzut că n'am fost acolo; dar am cetit și eu la Universu. Păi atâta fac pentru voi acei care vă îmbrâncesc spre temniţă: se strâng grămadă la Tribunal şi trăncănesc vrute și nevrute ca să-i vadă lumea că sunt aucaţi şi să se ducă cu procesele la ei pe urmă.

NOTARUL: Vorba e! Aucaţii socialişti pledează fără parale, pe când ceilalţi cer bănet, nu glumă, ca să îndruge câteva vorbe.

MOŞ ANDREI: Ce copii sunteţi, mă, tată, mă! Tot aucatu ia plată, mă, pentru muncă, că ăla e plugu lui. Dar uite-te care e deosebirea: ăi cu scaun la mintecercetează pricina şi-ţi cer cât face bătaia lor de cap; că ce e dator el să alege pentru treaba ta? După ce te-ai învoit merge la judecată, te apără din toată inima şi după ce isprăveşte daravera îşi ia dreptul lui. Ai voştri, socialiştii, cum le ziceţi voi, întâi vă iau paralele pe cărţuliile alea care v'au sucit capul, pe urmă vă îndeamnă să intraţi în păcat ca să le daţi lor vază şi când sunteţi la uşa puşcăriei, vin şi ei de se răţoesc, vezi Doamne se luptă ca să vă scape. După ce vă aşează la temniţă, copii voştri întind mâna la drum iar tovarăşii care v'au îndemnat la rele iau pe alţii la rând şi-i bagă 'n potop.

NOTARUL *(care s'a trezit treptat):* Bă, tată Andrei, ai îmbătrânit degeaba, zău aşa! Tu parcă vii după altă lume, mă. Păi ce-ţi face ţie ciocoiu, mă? Luatu-ţi-a cineva partea vreodată, mă moşule, de când bătătoreşti tu pământu ăsta?

GRIGORE CLANŢĂ *(în zeflemea şi făcând cu ochiul lui moş Andrei):*
Păi la noi, socialiştii, nici n'apucă să te atingă cineva şi gazeta e aci. Te apără, nene, şi combate pe burghezi de le bagă groaza 'n oase.

PRIMARUL: Pe cine zici că combate?

GRIGORE CLANŢĂ *(şiret):* Pe burghezi.

NOTARUL: Pă ăia care iau munca ta şi a mea şi p'a altuia...

MOŞ ANDREI: Abraşi rumâni trebue să mai fie şi burghezii aia, dacă pot lua ei munca ta, mă notarule!

GRIGORE CLANŢĂ: Ei, multă-puţină, câtă e acolea.

BABA TUDORA *(al cărei nepot a adormit lângă ea):*
Vas'că chir Ichim.

MOŞ ANDREI *(către femeie):* Curată vorbă. Că toată agoniseala lor la cârciumă se duce.

PRIMARUL *(către notar)*: Şi ce zice gazeta, logofete, când vorbeşte de voi ca de Papură Vodă?

GRIGORE CLANŢĂ: Spune, bunăoară, că ne pier copii de foame...

PRIMARUL: Şi socialiştii trebue să citească la gazetă ca să ştie ce e la ei în bătătură?

NOTARUL: Spune cum ne vinde perceptorul cerga dacă nu plătim dările...

MOŞ ANDREI: Păi omu de treabă, dacă nu poate plăti sfertu, n'are nici cergă peste blăni, mă logofete, şi n'are ce-i vinde perceptoru. Dar, rogu-te, un lucru spune la gazetă? Anume: ce fel de rumân e ăla care cheltueşte la cârciumă trei poli şi nu poate plăti patru franci biru?

NOTARUL *(necăjit)*: Ce tot vorbeşti, mă, tată Andrei, că n'am trei poli, am cinci zeci de lei pe lună mari şi laţi.

MOŞ ANDREI: Cincizeci de lei şi cu ce mai pică de ici de colea?

BABA TUDORA: Şi cu cloşca mea şi cu tăgârţa de mălai a Floarei?

PRIMARUL: Fac parale, măre notarule, şi tu n'ai cu ce unge dumicatul! Vezi, mă băete, asta, cârciuma şi nechibzuiala e pricina sărăciei tale, nu stăpânirea. Păi tu, în loc să-ţi vezi de trebă, vrei să dai foc satului, să dărâmi biserica, să răstorni lumea...

NOTARUL: Oţi vedea d-voastră zilele astea cum se 'ntoarce treaba.

GRIGORE CLANŢĂ: *(şiret şi arătând primarului pe notar din ochi)*:

Se pregătesc lucruri, d-le primar, de o să te cruceşti. N'avem aici scrisoarea care i-a venit ieri notarului, să-ţi arăt să vezi şi dumneata cum lucrează tovarăşii dela târg.

MOŞ ANDREI: Eu nu ştiu ce zice în scrisoarea aia, dar atâta vă spun: nu vă muşte şarpele de inimă să faceţi tămbălău în sat, tocmai acum la seceră, că vă 'ntorc pe dos. Dacă vreţi să vă daţi cu capul de pereţi, treaba voastră,

de vă place să muriţi în şanţ ca câinii, voia la voi ca la Banu Ghica; dar să lăsaţi pe locuitori în pace, să nu-i zăpăciţi tocmai acu, în toiul muncii, că...

PRIMARUL: Toţi aucaţii din lume nu vă scapă de osândă, şi pănăla osânda legiuită, vă spui drept că vă rup oasele cu conţiliii. Să vă iasă din căpăţână prostia că trei-patru capre râioase, ca tine, au dreptul, neturburate, să spurce şi să molipsească turma 'ntreagă.

NOTARUL: Om vedea care pe care!

GRIGORE CLANŢĂ *(perfid)*: Urma alege!

PRIMARUL: Noi ne-am ieşit din păcat, v'am spus.

NOTARUL *(ameninţător)*: Bine, bine, om vedea noi!

MOŞ ANDREI: Ia, haidi, primarule, să chemăm lumea la judecată, că e soarele la nimezi.

PRIMARUL *(către ţărani)*: Haidi, conţiliilor *(către notar)*: Haidi, cumetre, la treabă, deocamdată. Şi mâine, poimâine, când om intra în războiu, om vedea noi cum îţi şade cu lanţul de gât.

(Primarul, notarul, consilierii, intră în primărie).

MOŞ ANDREI *(către femei)*: Da voi, fă, n'aveţi casă? Duceţi-vă de grabă că vi s'a ars ceaunu pe foc fără mălai. Ori sunteţi şi voi socialiste ca notarul?

(Femeile surâd, se scoală, îşi iau copii, care de mână, care în braţe şi pleacă).

BABA TUDORA *(plecând, a parte)*: Ba dracu o fi ca el! că-mi luă cogeamite cloşcă pentru un petec de scrisoare cât palma, arde-l'ar terciu de beţiv şi de janghinos *(iese)*.

SCENA II

GRIGORE CLANŢĂ *(rămas singur se aşează pe o piatră pe prispa primăriei. A parte, zâmbind)*: Bre! Prost rumân notaru ăsta. Il aprinzi cu două minciuni şi se duce, nerodu, de nu-i mai vezi potcoavele. Eu voi să-i iau locul că, deh! chiar după legea socialistă se cuvine să mănânc şi eu o bucată de pâine, că el de patru ani de zile i-o cam fi de când

se 'ndoapă ca un burghez. Şi ca să-i fac de urît, i-am băgat în cap că niţel, niţel dacă so 'nvârti, îl iau la ochi ăi din Bucureşti şi nici moşie nu-i mai trebue. Şi acu a luat-o, nebunu razna şi-i dă cu socialismu de nu mai are loc în sat. Ci-că el şi cu mine şi cu încă vreo doi trei o să luăm pământurile boereşti, o să desfiinţăm oştirea şi-o să 'mpărţim una şi una averile ălor bogaţi *(râde)* Deh, notarule, cum te-o lumina Dumnezeu! Eu deocamdată m'am înţeles cu primarul să împărţesc slujba cu tine şi tu — dacă eşti prost — ţi-ei împărţi părul cu furca cu Moş Andrei, care, teamă mi-e c'o să-ţi rupă şalele până 'ncoaci, încolo. Şi ce mai trai pe mine când m'oi face notar. Leafa e fleac — aşa de-un fruştuc numai. Părăluţele se fac cu alt meşteşug, neică: acte de stare civilă, oboru de vite, ispaşa, miliţia, de, câte nu sunt! Cap să ai numai şi te pomeneşti om cu stare cât ai clipi din ochi. Mamă, Doamne, şi să vie notaru, atunci, să 'mpărţim averea, că l'aş sminti 'n bătae, nu altcevaşilea.

(Sosesc câţiva ţărani).

SCENA III

(GRIGORE CLANŢĂ, VASILE AL IORĂDCHIOAEI, NICULAE DULAMĂ şi IONIŢĂ PĂRCĂLABU).

VASILE AL IORDĂCHIOAEI *(către Clanţă)*: Noroc bun, logofete! Da ce, dai cu sfoara 'n gând să ne măsori locurile pentru împărţeală? — că eşti d'ăia d'ai notarului, mi se pare.

GRIGORE CLANŢĂ: Când o fi de dat, oi da eu şi cu sfoara, măi nene Vasile, da acu la altceva mă gândeam. Că uite-te: N'am de nici unele.

NICULAE DULAMĂ: Păi nu prea avem noi, bădiţă, care întoarcem pământu pe dos cu munca — d'apoi tu? Că la tine săptămâna e de şapte Duminici, vere.

GRIGORE CLANŢĂ: Da crezi că eu n'aş munci, mă nea Neculae, da ce să muncesc mă? Că dela cazarmă când m'am liberat, am plecat cu ce vezi pe mine.

ION PÂRCĂLABU: Ba de găsit ai găsi dumneata să munceşti, cum găseşte toată suflarea! dar se vede că nu simţi nevoia, neică. Azi-mâine-ţi pică dela Bucureşti punga plină; e rău de noi că ne 'necăm dacă n'om da din mâini.

GRIGORE CLANŢĂ: Da ce socotiţi că eu sunt zănatec, ca notarul frăţioare?

VASILE AL IORDĂCHIOAEI: Păi cum? Nu eşti de ăia care luptă să dovedească pe boeri ca să se scalde ei, pe urmă, în bănet şi 'n bunătăţi?

GRIGORE CLANŢĂ: Da de unde o mai scoserăţi, nenişorule, şi p'asta! Eu nu ştiu unde să-mi bag capu şi voi îi daţi zor cu Doamne ajută. Am râs şi eu niţel pe socoteala notarului şi m'a luat lumea la ochi.

ION PÂRCĂLABU: Imi pare bine, nene, că prea erau mulţi nebuni în sat la noi şi zău, mai-mai n'ar mai fi fost loc încă pentru unul.

SCENA IV

(Cei de sus. Vătăşelul primăriei).

VĂTĂŞELUL *(strigă din tindă)*: Vasile al Iordăchioaei!
VASILE AL IORDĂCHIOAEI: Zent! *(intră)*
VĂTĂŞELUL: Niculae Dulamă!
NICULAE DULAMĂ: Zent! *(intră)*
VĂTĂŞELUL: Ion Pârcălabu!
ION PÂRCĂLABU: Zent! *(intră)*

SCENA V

GRIGORE CLANŢĂ*(singur, zâmbind trist)*: Să nu mori de necaz, deh! Socialiştii din Bucureşti au desfăcut aici 17 cărţulii a câte 25 de bani una, în care învaţă pe ţărani,

care nu știu să citească, cum să facă ca să scape de bir, de popă, de oștire și *(râde)* să 'nnoate în bogăție. Fac: 4 franci și 25 de bani. Pentru sărăcia asta s'au certat o săptămână cine să vie să adune paralele, că pentru treaba asta se dă un franc pe zi de cheltiuală. După multă tevatură, s'au înțeles, în sfârșit, să trimită pe Anghelus Măgăreață, secretarul comitetului central. A venit ăla 'n sat, pe jos, că de căruță l-a ferit sfântul! a luat trei franci și cincizeci căci 75 de bani i-a tăgăduit Ilie Pastramă, casierul clubului și cu paralele s'a tot dus. Ăi din București trimiseră și azi notarului o carte poștală să-l întrebe ce s'aude cu Măgăreață. Și totuși ăștia socotesc că socialiștii din Bucureștii îi umplu de parale pe tovarăși! Păi, când se pune rumânu să fie prost, n'are pereche pe lume! Dar mie-mi place că și cei dela oraș cred tot așa: că socialiștii bogați și puternici cum sunt, când or pune umărul, răstoarnă căruța stăpânirei și ei, săracii *(zâmbește)* uscați de foame, când apucă și ei să pue mâna pe câte-o slujbuliță nu mai zic dor de socialism cât îi cucu! Apoi, deh! Dacă cred în minunile socialismului oamenii de seamă dela oraș, cum să nu creadă bietul notar, săracul, și cum să nu dea dracului slujba ca să capete ceeace crede că pot să dea desculții dela clubul haimanalelor! Ba nu zău!

SCENA VI

(Cel de sus. Notarul iese în pragul tindei, asudat și ștergându-și fruntea).

NOTARUL *(către Clanță)*: Ei ce zici?

GRIGORE CLANȚĂ: O facem, mai e vorbă?

NOTARUL: S'o facem nene, și cât mai repede: ori Stan, ori Căpitan. Mi s'a urît decând îngraș pe alții cu munca mea.

GRIGORE CLANȚĂ: Ba nu! zici bine, zău!

NOTARUL: Greutatea o să fie la 'nceput, că o să se cam codească tovarăşii, dar pe urmă se dedă rumânul cu toate.

GRIGORE CLANŢĂ *(şiret şi râzând pe sub mustaţă)*: Se dedă, cum să nu se dedea?

NOTARUL: Să mă văd eu în casa ciocoiului, în toate bunătăţile alea... *(îşi linge buzele)*

GRIGORE CLANŢĂ *(îndemnându-l)*: Aşa viaţă înţeleg şi eu! De cât, dacă ar veni alţi socialişti să ne scoată pe noi din casă, cum vrem noi să-i scoatem pe ciocoi, ce facem?

NOTARUL: Să mă scoată pe mine din proprietatea mea? Dar jandarmeria ce rost are?

GRIGORE CLANŢĂ *(ironic)*: Păi p'aia o desfiinţăm.

NOTARUL: O desfiinţăm deocamdată, dar pe urmă, când ne-om aşeza, o înfiinţăm la loc. Cine vrei să ne păzească averea?

GRIGORE CLANŢĂ: Aşa da, pricep.

NOTARUL: Şi o să trag o bătae învăţătorului să mă pomenească...

GRIGORE CLANŢĂ: Chiar i se cade ăluia, ce e dreptul, pentru vorba de azi. Ş'apoi atunci n'ai de ce te teme: nu mai e primărie...

NOTARUL: Ba e primărie. Cum să nu fie! Păi dacă n'o fi primărie cin'să strângă biru?

GRIGORE CLANŢĂ *(în zeflemea)*: Păi ce, biru rămâne?

NOTARUL: Da prost eşti, mă, Grigore! Păi dacă n'o fi bir, de und'să luăm leafă mă? Ce o să slujim de geaba? că-l dau dracului de socialism dacă e vorba să fie pă gratis!

SCENA VII

(Cei de sus. Primarul).

PRIMARUL *(scoţând capul pe fereastră)*: Haide, notarule, ce faci? Fă-te 'ncoa de 'nchee proces păcum că Niculae Dulamă e osândit să plătească şapte lei gloabă, fiindcă a scăpat scroafa în grădina lui Vasile al Iordăchioaei.

NOTARUL: Iaca viu. *(Intră).*

SCENA VIII

(GRIGORE CLANŢĂ FLOAREA).

FLOAREA: Da, pă Niculae al nostru nu-l văzuşi p'aci, vecine?

GRIGORE CLANŢĂ: Ba e colea 'n primărie la judecată, lele Floare.

FLOAREA: Aci e? *(Uitându-se pe fereastră):* Aba mă, da dă casă nu-ţi mai vine 'n gând, arde-o-ar focu dă primărie! Fă-te 'ncoa, mă creştine şi haidi să 'mbucăm ceva că se omoară copii plângând de foame, n'auzi?

SCENA IX

(Cei de sus. Niculae Dulamă, ieşind în pragul cancelariei).

NICULAE DULAMĂ: Iaca vin, ia; fă 'nainte muere, că te-ajung dă pă urmă.

FLOAREA *(înţepată):* Ba aia e vorbă! nu plec d'aci fără tine. Nu te las eu pe mâna notarului, că de te-o da pe la o cârciumă te-apucă noaptea nemâncat.

SCENA X

(Ies toţi din Primărie).

NOTARUL *(către femeie):* Ci ca mai bagă-ţi limba 'n gură, fă, lele Floare, că doar ţi-o cam fi decând macini!

FLOAREA: Da nu vorbesc cu tine, mă friptule, vorbesc cu omu meu *(către Niculae):* Ci ca haidi odată, boală, că parcă te lipişi cu miere aci.

(Dulamă se uită lung la ea, îi arată amenințător dosul palmei şi porneşte).

NOTARUL *(bătându-se cu pumnul în piept):* Nu eşti a mea, leică Floare, că te-aş face ca un miel!

FLOAREA *(plecând, către Notar):* Apoi ştiu că n'am omorît oameni la drum ca să mă ducă Dumnezeu să fiu muerea unui păcătos ca tine.

PRIMARUL: S'auzim de bine, Dulamă. *(Pleacă).*

NICULAE DULAMĂ: Noroc bun primarule. *(Pleacă în direcţie opusă).*

PRIMARUL *(înainte de a intra în culise)*: Poftă bună Vasile! *(Iese)*

VASILE AL IORDĂCHIOAEI: S'auzim de bine, dom'le premar *(Iese).*

SCENA XI

GRIGORE CLANŢĂ *(se scoală depe piatră, vine lângă notar şi pornind cu el)*: Va să zică în noaptea asta?

NOTARUL: Hotărît: In noaptea asta ori Stan ori Căpitan.

GRIGORE CLANŢĂ: Păi, ceasu-ăl bun, tovarăşe! *(Işi dau mâna şi ies în direcţii opuse. In vremea asta, de când au început să plece personagiile şi până când dispar notarul şi Clanţă, se aud la cârciumă acorduri de vioară).*

SCENA XII

VĂTĂŞELUL *(se culcă d'a curmezişul, pe pragul primăriei)*: Să nu intre cineva să fure pecetea, că 'nfund puşcăria, sărac de maica mea. *(Adoarme, rezemând puşca de perete).*

SCENA XIII

La gratia unei odăi de alături, arestul comunal, un ţigan lăcţ scoate capul prin zăbrele, întinde mâna până la veriga de din afară, o deschide, împinge uşa şi iese afară.

După el mai ies trei şi pornesc. Trecând pe lângă vătăşel, un ţigan îi ia puşca, iar cel care a deschis uşa îi ia căciula. Toţi patru dispar. în culise, pe când cortina cade încet.

ACTUL II

(Scena reprezintă o cârciumă de ţară. Lumea stă afară sub umbrar. In faţa cârciumei sunt adunate fete şi flăcăi, pentru horă. La ridicarea cortinei, notarul, beat mort, stă la o masă cu un băiat de 13—14 ani şi cu Lixandru Sgabercea, potcovarul din sat. Le cântă lăutarii, unul cu vioara şi altul cu cobza. La altă masă primarul, Grigore Clanţă şi Moş Andrei. Câteva femei, în fund, la a treia masă, se cinstesc cu ţuică, pe care le-o serveşte Leana, nevasta cârciumarului, o teleleică frumoasă, sulemenită, cu cârlionţi pe frunte, cu mânecile cămeşii suflecate şi cu sprâncenele făcute. Câţiva ţărani stau de lături şi privesc, pe vine).

SCENA I

(Primarul, Moş Andrei, Grigore Clanţă, Notarul, Sgabercea, băiatul, Ichim cârciumarul, Leana, lăutari, bărbaţi, femei. Când se ridică cortina lăutarii cântă un brâu).

NOTARUL *(către ţigani)*: Zi *(privind cu intenţie pe Clanţă)* să crape duşmanii *(către primar)*: Ai? Ce zici, dom primar? O mână de suflet are omu! *(Scârşneşte din dinţi şi se bate cu pumnul în piept. Către lăutari)*: Ziceţi mă, că mâine o să ştie o lume de notarul dela Cioara *(Lăutarii încep alt cântec)*. Nu aşa ţigane. Să-ţi aud ghiersu *(sughite)* că poate mâine nu ţi-l mai aud *(Se uită crunt la Clanţă şi scârşneşte din dinţi. Ţiganul cu cobza începe din gură, acompaniat de cel cu vioara)*.

COBZARUL: Ziua beau şi noaptea beau
Bani nu ştiu de unde iau.

SCENA II

(Cei de mai înainte. Maria, sora notarului).

MARIA *(grăbită şi aprinsă la faţă îşi face loc prin mulţime şi ajungând lângă notar)*: Nene, nene, aidi fuga acasă că moare mama! *(Se preface că plânge. Femeile o înconjoară. Bărbaţii se scoală de pela mese. Lăutarii tac).*

NOTARUL: N'am vreme acuma *(sughite)* Să mai aştepte, ce e zoru ăsta?

MARIA *(continuând a se preface că plânge)*: E păcat de Dumnezeu, nene, biata mamă îşi dă sufletul ca un câine şi tu petreci cu lăutari.

NOTARUL *(sughiţând, către ţigan)*: Zi, mă, mai de inimă rea *(către soră-sa)*: Tu Mario, du-te acasă. Nu te amesteca în treburile bărbaţilor. Noi ştim ce facem, lasă!

PRIMARUL *(către Maria)*: Dar ce e fată, că pe lelea Maranda o văzui adineauri, venea cu ghiţeaua dela deal? Era ea cam şubredă, nu e vorbă, dar, Doamne fereşte! nu părea să hie aşa prididită de boală.

MARIA *(încet către primar şi ferindu-se să n'audă frate-său)*: E cam bolnavă, biata mamă, dar mulţumesc lui Dumnezeu, e pe picioare. Da, vrusei să sperii pe al de frate-meu, că'ceam că doar o pleca dela cârciumă că tare se dărapănă cu rachiu ăsta, domnule primar. Ş'apoi îngherşunat ca azi nu l-am văzut de când sunt. Cine ştie ce păcate mai face, mai ales că a aflat că l-ai dat afară din slujbă.

NOTARUL *(ca în somn)*: Zi, mă!

MOŞ ANDREI *(către fată)* Nu-ţi mai pierde vremea, fata moşului, că nu-l urneşti d'aci pân'n'o'nchide Ichim.

GRIGORE CLANŢĂ: Păi ce, crezi că degeaba stă el aci. Are socoteală primarule. Uite-te: el, Sgabercea potcovarul şi băetanul ăla cu caş la gură, sunt gata, gata să răstoarne stăpânirea şi să dea lumea pe mâna socialiştilor.

NOTARUL: *(care dormise până aci, se deşteaptă şi se adresează lăutarilor)*: Zi din cioc, mă ţigane, că te mănâncă muma

dracului. *(Bagă mâna în buzunar și dă în cobzar cu un pumn de gologani. Țiganii se pleacă să adune gologanii și cel cu cobza cântă, adunând).*

COBZARUL: Lele-a dracului să fii, of!
Țațo, să n'ai parte de copii
Nici de bărbatul dintâiu, of!
Când ți-am zis n'ai vrut să vii.

MOȘ ANDREI *(către copilul de lângă notar, care ascultă bleg și cu țigara în gură)*: Da tu, mă, potcă, ce caști gura aci? Du-te după vaci, neisprăvitule, că intră mânzata 'n porumbu arendașului și plătește tat-tău cât nu face pielea ta. Scoală că te croesc cu bățu, n'auzi?

BĂIATUL *(obraznic și dârz de băutură)*: Ia vezi-ți de treabă, mă, Moș Andrei, nu te lega de oameni. Tu să 'nveți pe fii-tău, nu pă mine. Eu știu ce fac.

BABA TUDORA: Elii! iaca soro înhipt ce-a fost hiind mormolocu Catrinii! Da bine, mă, neobrăzatule, de tine e să stai aci cu oamenii bătrâni? Piei d'aci, spurcăciune, că mă pui cu bolovani pe tine. Biata mă-ta s'a frânt muncind să te crească și tu, păcătosule, în loc să-i dai mână de ajutor, că ești gogeami-te măgar, te-ai luat după mangositu ăsta *(arată pe notar)*. Du-te acasă piciule, că te iau la spinare ca pe traistă și te duc mă-ti plocon.

NOTARUL *(deschizăând ochii)*: Tot tu ești, fa, lea Tudoro?

BABA TUDORA *(către notar)*: Prăpăditule, prăpăditule!

NOTARUL *(încercând să râdă)*: După cloșcă ai venit? *(sughite)*

BABA TUDORA: Cloci-ți-ar capu, notarule, că tare faci umbră pământului de geaba!

NOTARUL: Cloșca s'a dus! *(arată pe cârciumar. Către acesta:)* Ichime! *(Face semn cu mâna să aducă rachiu și să toarne. Către lăutari)*: Zi mă, zi o polcă să joace primaru cu lelea Tudora. *(către primar)*: Mă primarule, mă, zi mă dăduși afară din foncție, ai?

GRIGORE CLANȚĂ: Ce-ți trebue ție funcție, mă, că tu ca mâine, când s'o răsturna alcătuirea de azi, ajungi cine știe ce.

NOTARUL: Bine dragă, mâine ştiu eu *(se uită şi face cu ochiul către potcovar şi către băeţan, care răspund în cor).*

POTCOVARUL şi BĂIATUL: Mâine? Eh, eh!

NOTARUL: Dar vorbirea e: până mâine?

MOŞ ANDREI: Da ce mai e până mâine, notarule. N'ai vreme să bei nicio vadră de rachiu şi iaca ziua de mâine e aci, şi pe urmă...

BĂEŢANUL *(care se leagănă de beţie)*: Măre, pe urmă nu ne 'nvăţa pe noi ce are să hie!

POTCOVARUL *(care a dormit până acum, scoate din sân o hârtie mototolită şi arătând-o celor ce vorbesc)*: Mâine? Uit'-te?

PRIMARUL: Ce e aia mă gaşpere?

POTCOVARUL: Ce e, ce nu e, asta e! *(către băeţan)*: Este, mă, neică?

BĂETANUL: Cum să nu fie mă? n'ai auzit?

POTCOVARUL: Ei păi?

PRIMARUL: Şi ce zice acolo, măi ţigane?

POTCOVARUL: Da de und'să ştiu eu? Ce eu ştiu carte?

GRIGORE CLANŢĂ: Nu ştii să citeşti, mă, Zgaberceo?

POTCOVARUL: M'a ferit Maica Domnului!

MOŞ ANDREI: Şi ce faci cu ea, mă, cumetre?

POTCOVARUL *(arătând hârtia)*: Cu asta? O ţiu la sufletul meu.

MOŞ ANDREI: Şi de ce-o ţii?

POTCOVARUL *(către notar)*: De ce-o ţiu logofete?

NOTARUL *(trezindu-se din somn, către lăutari)*: Fă mă un cântec, că te bag în draci *(sughite) (către cârciumar)*: Nea Ichime, ia 'ndeplineşte procedura, mă, ce Dumnezeu! *(îi arată paharele goale. Cârciumarul intră 'n prăvălie şi vine cu oala plină de le toarnă prin pahare).*

PRIMARUL *(către potcovar)*: Ia să văd şi eu ce e blestemăţia aia, mă ţigane?

POTCOVARUL: Eu? Să dau hârtia stăpânirii? Uliu, să ştiu că mă fac pastramă — că deh! primar eşti! da n'o dau din mână nici mort.

PRIMARUL *(răstit).* Ado 'ncoa, baragladină!

POTCOVARUL *(sfios, întinde hârtia):* Na. Satură-te *(a parte):* Nu te saturi tu de bătae şi de jecmăneală cât îi lumea, primarule.

PRIMARUL *(către băeţan):* Ia zi pă slovă, mă, ce scrie aci? C'ai fost la şcoală de te-i procopsit.

SCENA III

(Cei de sus. Strajă, învăţătorul, care trece din întâmplare pe dinaintea cârciumii).

STRAJĂ: A fost vreo trei luni de zile şi a fugit. Acu păzeşte bobocii pe marginea iazului. *(Pleacă).*

BABA TUDORA: Ba păzeşte pe notar când face slujbă la cârciumă.

NOTARUL *(pe când băiatul se căzneşte să silabisească hârtia):* Tot tu eşti fă? Dar'ar dracu 'n conciu tău, să dea!

BABA TUDORA *(dându-i cu tifla):* Na!

MOŞ ANDREI *(către băiat):* Mă prăpăditule, se vede că ai umblat la cârciumă cu notaru, nu la şcoală cu dascălu. O morfoleşti de-un ceas parcă acu o scrii. Dă-o notarului s'o citească el.

NOTARUL: Eu nu mai sunt notar *(arătând pe Grigore Clanţă):* Uite-te notaru *(râde idiot).*

MOŞ ANDREI: Asta o ştiu eu. Dar aici în hârtia asta, ştii ce spune?

NOTARUL: Eu? O ştiu pe din afară.

PRIMARUL: Ei, şi ce zice acolo?

NOTARUL: O să vedeţi, voi, mâine *(sughite):* O să vădeţi voi! *(către cobzar, cântând)*

Of, în credinţă de ştiam, of!
Ţaţo nu mă mai amorezam.

GRIGORE CLANŢĂ: Ia ad'la mine, primarule, să văd eu ce e acolo. *(Ia hârtia, se uită cu băgare de seamă la ea şi citeşte):*

« Către muncitori. Fraţilor! Soarta de câine pe care v'o face înbuibaţii care sug ca lipitoarea sânge din trupul vostru uscat... ».

POTCOVARUL: Hă, hă, hă!

GRIGORE CLANŢĂ *(continuând)*: «...Trebue schimbată, dacă nu vreţi să crăpaţi sub călcăiul ciocoiului. *(Băiatul face semn din cap că aşa este)*.

« E strigătoare la cer nedreptatea alcătuirii de astăzi. Dumneata, eu, dumnealui, ne înnecăm în sudoare de sânge muncind, din faptul zilei şi până în inima nopţii, ca să agonisim ciocoiului mijloace ca să putrezească dormind cu lăutari...».

POTCOVARUL *(către lăutari)*: Bravo, aşa e!

GRIGORE CLANŢĂ *(continuând)*: « Dar să nu credeţi că altcineva, în cer sau pe pământ, vă va da mână de ajutor ca să vă târâţi afară din jugul la care v'a înhămat cruzimea burghezului. *(Notarul face semn cu mâna că nu)*. Nu! In voi, în bărbăţia *(băiatu-şi arată ameninţător braţul)* şi în înţelepciunea voastră *(ţiganul îşi arată capul cu degetul)* stă putinţa de-a sparge cătuşele şi de-a sbura în raiul *(copilul şi potcovarul se înflăcărează vizibil)* pe care se cuvine să-l stăpâniţi, ca unii care l-aţi dobândit cheltuind suflet din sufletul vostru. *(aprinşi, ţiganul şi copilul se scoală 'n picioare. Notarul face semn cu mâna că el le ştie astea)*.

« E vremea acum să rupeţi lanţurile. Mişcaţi-vă fraţi ţărani şi stăpâni deveni-veţi pe pământul care al vostru este, căci voi l-aţi rupt din mâna păgânului, frământând cu sângele vostru generos fiecare bolovan.

« Orice ceas de întârziere, pagubă mare este ».

NOTARUL: Da cine e nebun să 'ntârzie!

POTCOVARUL: De unde-aşa!

BĂETANUL *(vrând să se scoale, cade pe scaun)*: Eu unul sunt gata şi acu. *(Notarul îi face semn cu degetul să tacă)*.

POTCOVARUL *(către băiat)*: Taci tu, lasă, ştie el logofătul când trebue!

GRIGORE CLANŢĂ *(sfârşeşte de cetit)*: «Comitetul Executiv al partidei muncitoreşti».

PRIMARUL *(către ţigan)*: Da de unde ai tu blestemăţia asta, mă cioroiule?

POTCOVARUL *(cu oarecare mândrie)*: Dela Bucureşti.

MOŞ ANDREI: Dela cine dela Bucureşti?

POTCOVARUL: Dela hăi mari, dela cine!

PRIMARUL *(se îndreaptă spre potcovar. Cu asprime)*: Spune, ţigane, de unde e că te bag în pământ.

POTCOVARUL *(speriat)*: Dela stăpânire, mă, primarule, de unde să fie! Dela dracu?

PRIMARUL *(ridicând pumnul)*: Dela care stăpânire, cioară, că te risipesc.

POTCOVARUL *(către notar)*: Dela care stăpânire, mă, logofete, spune, că nebunu ăsta mă bagă 'n premărie şi mă vede Christos. Că te bate, logofete, de-ţi face spinarea pântece.

NOTARUL *(trezit iar din somn, se scoală depe scaun şi făcând semn lăutarilor să cânte, începe să joace rar, cât îi permit picioarele-i moi de băutură. In sat s'aud clopotele unei trăsuri şi pocnituri de bici)*.

PRIMARUL *(uitându-se în partea dincotro se aud clopotele)* Da ce-o fi asta?

MOŞ ANDREI *(făcând straşină cu mâna)*: Uit'-te trăsura subprefecturii. Să ştii că a venit zapciu la inspecţie. Aideţi la premărie.

PRIMARUL: Aidi *(către Clanţă)* Aidi şi dumneata, domnule, să-ţi fac întărirea de notar. *(Ies câte trei)*.

SCENA IV

POTCOVARUL *(se ia după ei şi dă cu tifla pe urma primarului, uitându-se cu grijă în toate părţile să nu-l vadă cineva. După ce se aşează ţiganul la loc, o pornesc femeile, fetele şi flăcăii)*.

O FATĂ *(către alta)*: Aidi, bea, surată, că s'au întors vacile dela câmp. *(Pleacă)*.

ALTĂ FATĂ: Ba nu, zici bine zău! Stăturăm toată ziulica la cârciumă şi ne uitarăm la notar; pe semne c'am ajuns şi noi în doaga lui, Doamne iartă-mă. *(Pleacă).*

UN FLĂCĂU *(către cârciumar care strânge paharele depe masa notarului):* Ne umpluşi de brânză, cu hora dumitale, jupân Ichime. *(Pleacă).*

ICHIM: Apoi, deh, băeţi, dac'aţi căscat gura la potcovar, ce vi 's eu de vină?

O FATĂ: Că-i scoase dracu, tocmai acuma, pe beţivii ăştia! *(Pleacă).*

UN FLĂCĂU *(ducând o fată de talie):* Da bine, mă logofete, nu te puteai duce la cârciuma din deal şi să ne laşi nouă lăutarii la horă? *(Iese).*

NOTARUL *(se uită idiot la ei, dă să prind'o fată de catrinţă şi cade depe scaun):* Ichime, mai dă un chil că o viaţă are omul.

ICHIM *(închizând obloanele):* A 'nţărcat bălaia. De acum, basta!

POTCOVARUL: Ce face? Ce, eşti pe lumea ailaltă, negustorule? Ad'la botu calului.

BĂETANUL *(prididit de băutură şi abia articulând vorbele):* Dă, mă, cârciumarule, ce te-ai 'nebunit?

ICHIM: A venit zapciu.

POTCOVARUL: Şi dacă a venit zapciu, ce, e vodă?

ICHIM *(către copil şi către ţigan):* Bine, voi ca voi *(către notar)* dar dumneata care fuseşi notar până ieri, nu cunoşti legea repaosului?

NOTARUL: Eu să nu cunosc legea repaosului!

POTCOVARUL: Ce lege e aia, logofete? Te pune la bir?

NOTARUL: Ce bir, mă! Ci că să se odihnească lumea.

POTCOVARUL: Păi, bună lege!

BĂIATUL: Bună, bună, da ci că să se închidă prăvăliile.

POTCOVARUL: Păi să se 'nchidă, eu n'am închis-o pe'a mea?

NOTARUL: Păi, ce facem, mă, dacă se 'nchide cârciuma?

POTCOVARUL: Păi ce, cârciuma prăvălie e, logofete!

NOTARUL: De prăvălie, prăvălie e ea, de cât e vorbirea *(sughite)* mai odină ca la cârciumă!

POTCOVARUL: Vorba dumitale *(către Ichim):* Ichime mai dă una şi basta.

ICHIM: Numai, nu. Luaţi-vă tălpăşiţa şi plecaţi p'aci 'ncolo *(răstit).* Aidi că chem miliţienii şi vă duc la primărie.

NOTARUL: Eu la primărie ce să mai fac, că m'au datără afară. Cât face? *(Arată cu mâna că plăteşte tot).*

ICHIM: 3 şi 80.

NOTARUL *(se scotoceşte prin buzunare, socoteşte pe degete, potriveşte paralele şi-i le trânteşte pe masă):* Na. *(Pleacă legănându-se şi fredonând o arie. In vremea asta Ichim a cules paralele depe masă şi duce pe băiat de umeri afară).*

POTCOVARUL: Eu la primărie nu merg, nene, să ştiu că-mi dai un pumn de galbeni. Mai bine mă las de băutură. Am fost eu odată *(se scoală împleticindu-se)* când pieriră caii popii şi ce-am pătimit *(îşi pipăe umerii)* oi spune şi morţilor. *(Pleacă. Ichim îl împinge de umeri. La intrarea în culise, potcovarul se întoarce către cârciumar, care-l împinge vârtos).*

SCENA V

(Rămas singur, Ichim intră în prăvălie, trage tejgheaua şi numără cu sgomot banii, pe când perdeaua cade încet).

ACTUL III

SCENA I

Localul primăriei. Se crapă de ziuă. La ridicarea cortinei mare zarvă. Se aud în culise strigăte sălbatece, care cresc pe măsură ce se apropie. Sgomot de glasuri răguşite, focuri de pistol, un fel de comandă soldăţească şi lătrat de câini.

Intră: notarul, care se 'mpleticeşte de beţie şi sub povara unei beldii în vârful căreia e atârnată o bucăţică de cârpă roşie, murdară. E îmbrăcat cu hainele din actele precedente dar cu centuron şi bonetă; are la subţioară o pereche de haine vechi şi cu mâinile se luptă ca să ţie, pe lângă beldie, şi un geamantan enorm.

După el vine băiatul, în cămaşe, pantaloni albi, desculţ, încins cu sabie şi chipiu pe cap. Duce în braţe o trâmbă de pânză şi la spinare o căldare.

Un ţigan, dintre cei fugiţi din arest, în cămaşe, cu opinci şi cu căciulă de curcan care nu-i acopere pletele, poartă pe umeri o scoarţă mare, ceilalţi doi ţigani, unul cu chipiu de artilerie şi în papuci, celălalt cu ghete galbene, cu căciulă de călăraş şi cu haină civilă pe talie, sunt încărcaţi de pradă: unul din ei are puşca pe care a furat-o dela vătăşel.

După ei soseşte potcovarul Sgabercea; are un purcel într'o mână, o gâscă într'alta şi la spinare o traistă plină. E îmbrăcat în papuci, pantaloni rupţi de materie închisă, numai în cămaşe şi pe cap poartă chipiu cu trese de ofiţer. Toţi sunt beţi. In urma lor aleargă ţărani cu ciomegele. Câteva femei îi ajung depe urmă şi încep să-i croiască: una cu lopata, alta cu vătraiul şi Baba Tudora cu făcăleţul de mămăligă. Copii dau cu pietre, şi-i huiduesc. Ei se apără cum pot şi năzuesc să intre în primărie. Când dă să intre notarul, calcă peste vătăşel, care doarme afară, de-acurmezişul uşii. Acesta sare speriat şi vrea să pue mâna pe puşcă, pe care o ştie rezimată la căpătâiu.

VĂTĂŞELUL: Da care e ăla, mă?

NOTARUL (*speriat de apariţia neaşteptată a vătăşelului, dă să se tragă înapoi şi neputându-se ţine pe picioare, se clatină, scapă beldia din mână şi loveşte pe vătăşel*): In numele legii vă arestez (*sughite*).

VĂTĂŞELUL: Tu eşti, mă puşlamaua dracului? (*Ia beldia şi vrea să-l croiască. In vremea asta un ţăran a pus mâna în chica primului ţigan şi-l târăşte spre primărie. Baba Tudora cară potcovarului la făcăleţe, pe când ţăranii şi celelalte femei lovesc pe ţigani şi le iau prada. Copii se fac roată în jurul băeţanului şi râd de el, trântindu-i chipiul. El, plecându-se ca să şi-l ia de jos, cade pe vine. Se scoală şi scena se repetă*).

POTCOVARUL (*către Baba Tudora*): Ho, fa! ce eşti nebună! Haidi la premărie, că e cu judecata nu e cu lopata. Ci ca ho, fa, nebuno! (*Baba-i trage mereu*).

(*Ţăranii împing pe un ţigan în cancelarie şi dupăce închid uşa după el, ţin veriga cu mâna. Notarul, tot ferindu-se de vătăşel, care-i cară mereu la beldii se îndreaptă da 'ndaratelea spre uşa primăriei ,apărându-se ridicol cu mâinile; aceeaşi mişcare o face potcovarul, până când se lovesc amândoi spate 'n spate. Se întorc repede spre uşe şi se încearcă care să intre mai întâiu, grămădiţi de pumnii copiilor şi de braţele femeilor. Ţăranii care ţineau uşa, scapă veriga din mână şi potcovarul se năpusteşte în primărie cu notarul grămadă. Copii se întorc la băeţan, care se leagănă pe picioare, cu ochi stupizi*).

PRIMUL COPIL: Uit'-te Mihai Viteazu!

AL DOILEA COPIL: A băut pisica oţet!

(*Râd cu toţii, pe când băetanul năuc, se uită în toate părţile şi tâmpit de rachiu se apără cu mâinile de mişcările iuţi ale copiilor care crede că vor să-l lovească. Un ţigan, cel cu puşca, adus în bătăi din culise de către ţărani, se roteşte pe scenă şi zărind gâsca, legată de picioare, pe care o scăpase potcovarul, o înhaţă, aruncă puşca şi o rupe de fugă prin culisa opusă. Al doilea ţigan, rămas cu capul gol, văzându-şi tovarăşul că fuge, înhaţă chipiul din capul băiatului, îl trânteşte pe creştet, şi-o şterge şi el, urmat de loviturile ţăranilor şi de huiduelile femeilor. Când să intre în culise, se izbeşte piept în piept cu primarul care vine cu consilierii şi cu zapciul. (Ţiganul fuge*).

SCENA II

PRIMARUL: Da, ce mă, aţi turbat bată-vă mânia lui Dumnezeu, beţivilor!

UN ŢĂRAN: A căpiat satu din pricina ticăloşilor ăstora, dom'le premar.

GRIGORE CLANŢĂ: Asta e isprava notarului. Au făcut socialiştii revoluţie.

BABA TUDORA *(arătând făcăleţul)*: D'apoi lasă, că le-am dat eu revoluţie, dac'o fi undeva!

MOŞ ANDREI: Păcatele lor ale mari!

(Subprefectul, vizibil afectat, înaintează tăcut, pune mâna pe clanţa uşii şi vrea să intre în primărie).

VĂTĂŞELUL: Ţin tâlharii uşa pe dinăuntru, domnule subprefect, săr'mâna.

SUBPREFECTUL: Dar cum i-ai închis tu. Ai avut miliţieni la îndemână?

VĂTĂŞELUL: Aşi! De unde. Păi şefu de garnizoană e dus d'alaltăieri la Bucureşti, ci-că azi la 12 Aprilie e 1 Mai acolo şi ies cu steagurile, că e praznic mare în legea lor.

SUBPREFECTUL: Va să zică şi ăla a socialist?

MOŞ ANDREI: O fi fiind, dom'le subprefect, fiindcă de ce? La biserică nu-l văd, la muncă nu se duce...

SUBPREFECTUL: Păi cum îl ţii în slujbă, domnule primar, dacă e aşa tacâm?

PRIMARUL *(învârtind căciula în mână)*: Păi eu sunt întărit numai de două săptămâni, dom'le subprefect, şi cu treabă încoace, încolo, am dat zi după zi. Mă tot ţineam să mă reped într'o zi pela taft, să vă raportez, dar pustia de treabă, uit'-te, ba una, ba alta nu m'am putut urni din loc. Dar nici nu erau aşa stricaţi păn'acuma, dom'le subprefect. Erau ei derbedei că deh! pădure fără uscături nu se poate, se chiamă, dar trăncăneau, aşa, pela cârciumă, când îi pridídea băutura. Dar de prădat, ori de făcut neorânduieli, Doamne păzeşte!

MOŞ ANDREI: Acu de vreo două trei săptămâni, de când ne bântuiră târgoveţii ăia, ce le-or fi spus ei, ce le-or fi făcut, nu ştiu, dar de-atunci par'că a dat strechia într'înşii.

UN ŢĂRAN: Şi până acu tot era cum era, boerule, că spuneau numai din gură, dar acu văz't-aţi? Au spart geamurile la casa proprietarului şi păn'să bage lumea de seamă, au furat de au stins.

BABA TUDORA: Păi mie nu-mi luară cerga de pă prispă, zapciule? Arde-i-ar focu dă golani, să-i ardă!

ALTĂ FEMEIE: Şi popii 'i luară căldarea.

A TREIA FEMEIE: Marandi-i furară purcelu, soro!

BABA TUDORA: Hoţi, leiculiţă, ce stai de vorbeşti. D'apăi şi eu ştiu că le-am cărat la făcăleţe! Nu se mai culcă potcovaru pe coaste două săptămâni de zile!

ZAPCIUL *(către vătăşel)*: Da caraula a fost aici?

VĂTĂŞELUL: A fost până la o vreme, da pe urmă s'a dus care 'ncotro, că se lumina de ziuă când a tăbărât liota asta.

ZAPCIUL: Atunci cum i-ai închis tu în primărie, singur?

VĂTĂŞELUL: Cum i-am închis! Iacă să-ţi spun *(învârtind căciulă cu ochii în pământ)*: Ei întâiu, vas'zică, veneau din colo *(arată culiscle din faţa primăriei)* şi voiau să intre în premărie, că cică premăria e a lor acu.

BABA TUDORA: Ia uit'-te, leică! Am ajuns să fie premărie nişte păcătoşi ca ăia! *(se închină)* Nu v'ar mai răbda Dumnezeu, sfântuleţu, boalele dracului!

PRIMARUL *(către vătăşel)*: Ei?

VĂTĂŞELUL: Şi când am auzit tămbălăul, că sbierau, domnişorule, şi trăgeau la chistoale de ziceai c'au dat tătarii, numa ridic capu să văd ce e...

ZAPCIUL: Şi?

VĂTĂŞELUL: Şi numa ce văd pe Scarlat, ăl d'a fost notar. Unde venea, nene, par'că era un balaur, cu o prăjină mare 'n mână şi cu un testemel roşu în vârfu prăjinii, ca la căluşari. Şi după el, sumedenie dă popor, să fi fost pă puţin o sută de inşi, că făceau o gălăgie, ştii *(căutând*

din ochi pe un ţăran în vârstă) nea Marine, cum e la războiu când se dă alarma noaptea.

BABA TUDORA: Ia uit'-te, fă, afurisitu dracului, ce s'a apucat să facă!

MOŞ ANDREI *(către vătăşel)*: Zi 'nainte.

VĂTĂŞELUL: Eu dacă văzui aşa liotă că vine asupra primăriei, mă sculai repede să vedem ce e şi la nevoe să păzesc uşa că, deh! aci e pecetea, e irtiile oamenilor, ce, glumă e!

MOŞ ANDREI: Vezi bine!

VĂTĂŞELUL: Şi cum vă spun: cum mă scol în sus Scarlat numa pac! cu prăjina *(atenţia ascultătorilor depe scenă se încordează din ce în ce. Baba Tudora-şi mototoleşte catrinţa de nervozitate)*. Dacă văzui că dă, numai mă repezii la el, îl luai beldia din mână, şi zic: Hi, taică, mor cu tine de gât şi în premărie nu calci tu. Da'n vremea asta liota curgea. Ca de când m'apucai să vă spui se umpluse curtea de ei. Şi unde sbierau, unde comandau *(către Marin)* nea Marine ca la cazarmă, pre legea mea! *(către Zapciu)*: Când am văzut atâta puzderie de oameni şi îmbrăcaţi în chipu dracului, zic: haiti! atâta mi-a fost! M'am pus colea de planton, cu prăjina 'n mână, că puşca, pasămi-te mi-o luase inamicu 'n învălmăşeală, ş'apoi tot nu era ea încărcată. Aşteptam atacul acuma, când, ce să vezi? Venea satu, nene. Hi, zic: tot nu mă lasă Dumnezeu pe mine. Şi pă 'n să isprăvesc gându, era iureş aici nu altcevaşilea. Dădeau oamenii cu ciomegele în ei, ca 'n stângini; muerile 'i ciocăneau cu vătraiul şi copii ţipau de spărgeau văzduhul. Leica Tudora, barem, l-a bătut pe potcovar cum bate putineiu.

BABA TUDORA: Lasă, mânca-l-ar buba a neagră, 'l învăţ eu să fure porcii locuitorilor şi să-i facă socialişti! *(Uitându-se la fereastra primăriei zăreşte pe potcovar, care scosese capul şi se uita afară. Către potcovar)*: Uite-te, spurcăciune ţigănească! Cum oi mai pune odată mâna pe tine, o să te potcovesc, lovite-ar boala,

ZAPCIUL *(către vătăşel)*: Ei, şi cum i-ai băgat în primărie?

VĂTĂŞELUL: Păi stai să vezi: eu mă aţineam colea, cu prăjina, să nu intre 'n primărie, că era pecetia acolo şi dam de cine ştie ce belea! şi satu-i croia cu ciomegele de colo. Au ţinut ei cât au ţinut, da când au văzut că-i dovedesc oamenii, numa s'au borobotit peste mine. Eu, ce să faci tu, unu singur, împotriva puzderiei! ş'apoi îi împingea şi satu cu ciomegele dela spate. M'am opintit eu ce m'am opintit până, la o vreme, m'au dat grămadă la pământ. Atunci, năvală la uşe! Se băteau, frăţioare, ca orbii, care de care să intre mai întâiu ca să scape de bătaie, că le scosese ochii muerile. După ce s'au scurs înăuntru toţi, preţ aşa ca de când m'am apucat să vă povestesc, numa au pus veriga la uşe, pe dinăuntru, ca să nu se cărăbănească oamenii peste ei, că-i omora lumea cât era de îngherşunată. Şi ei ţin pe dinăuntru ca să nu intrăm noi, noi ţinem vârtos pe din afară ca să nu iasă ei, numa iaca şi premaru cu conţilii!

MOŞ ANDREI: Mare ticăloşie frăţioare!

ZAPCIUL *(către vătăşel)*: Şi sunt mulţi, va să zică?

VĂTĂŞELUL: Păi or hi, cine i-a numărat!

ZAPCIUL *(către primar)*: Ia scoate-i afară, primarule.

PRIMARUL *(către ţărani, sfiicios)*: Aidi înăuntru, mă băeţi, să-i vedem câţi sunt. Ori vă e frică, ha?

MARIN *(rupându-se din rând, urmat apoi de ceilalţi)*: Cum să ne fie frică de-un spurcat de ţigan, dom'le primar, ce, suntem jidani noi?

PRIMARUL: Nu d'aia, dar sunt mulţi, ci-că. *(Către vătăşel)*: Mulţi sunt, mă?

VĂTĂŞELUL: Mulţi nevoie mare, dom'le primar.

MARIN: Cât de mulţi, mă, cât de mulţi? spune-i pă nume, că doar cunoşti oamenii din sat.

VĂTĂŞELUL: Păi, Sgabercea, potcovaru din capu satului...

MARIN: Ei?

VĂTĂŞELUL: Şi un ţigan lăeţ...

MOŞ ANDREI: Pe urmă?

VĂTĂŞELUL: Şi Scarlat, beţivu-ăla de fuse notar păn' acuş.

PRIMARUL: Şi altul?

VĂTĂŞELUL: Atâţia.

ZAPCIUL: Atâţia sunt toţi?

POTCOVARUL *(scoţând capul pe fereastră)*: Atâţia suntem, zău atâţia suntem, mâncate-aş, măria ta.

ZAPCIUL *(către vătăşel)*: Bine, mă, sunt trei inşi şi tu spuneai că sunt o puzderie?

VĂTĂŞELUL: Păi m'am zăpăcit, dom'le subprefect, că făceau o gălăgie cât trei sate şi 'n învălmăşala aia mi s'a părut că's mulţi.

ZAPCIUL *(către mulţime)*: Şi pentru trei secături v'a trebuit atâta bătaie de cap ca să-i închideţi?

MARIN: Ba, bătae de cap, nu prea, domnişorule, să spui drept, dar bătae de şale a trebuit să le dăm, să ne ierte Dumnezeu!, ca să-i învăţăm minte alt'dată să se mai facă soţialişti cu sculele noastre şi cu ghitele noastre. Dacă vor să hie soţialişti, să hie, dar cu munca lor, nu cu munca noastră.

POTCOVARUL *(a parte, pe fereastră)*: Munca lui! Fir-ai de râs, cumetre, cu munca ta, parcă tu ai fătat purcelu!

PRIMARUL *(către potcovar)*: Deschide uşa ţigane.

POTCOVARUL: Apoi e cheea la notar, premarule, şi notaru doarme, l'a ajuns băutura.

ZAPCIUL *(a parte)*: S'ar părea straniu ca şeful unei revoluţii să adoarmă tocmai în momentul culminant al întreprinderii, dar se vede că munca de a răsturna o stare de lucruri întemeiată de secole e obositoare! *(surâde)*:

MOŞ ANDREI *(punând mâna pe clanţă, pe din afară)*: Dar, oare, fără chee nu se deschide uşa asta?

POTCOVARUL: Hei, dacă aş fi afară aş deschide-o eu, sireaca.

O VOCE *(din năuntru):* Las'că deschid eu. *(se face înăuntru un sgomot, produs de ruperea verigei. Apoi, apare o mână murdară prin crăpătura uşei, rău îmbinată. Mâna apucă veriga de afară, o desprinde şi o lasă 'n jos. Se deschide uşa şi apare ţiganul lăeţ, fugit din arest).*

VĂTĂŞELUL *(punându-i mâna 'n păr):* Da tu, mă? Ce cauţi aci? Că erai colo? *(arată arestul).*

ŢIGANUL *(schincind de durere):* Apăi, săr'mâna, ori colo, ori aci, nu sunt tot la premărie? La premărie sunt.

MOŞ ANDREI: Aoleo, ăsta e dintre ăi care furară caii lui Gheorghe!

ŢIGANUL: Dintra haia suntem, mânca-te-aş, dintre hăia suntem, la ce să zic! *(Vătăşelul îl ia de păr).*

PRIMARUL *(către ţigan):* Da ăilalţi unde sunt, mă?

VĂTĂŞELUL *(se uită pe uşa arestului, deschisă la perete):* Au fugit toţi, dom'le premar.

PRIMARUL *(către vătăşel):* Cum se poate, mă? Da tu ce-ai păzit aici?

VĂTĂŞELUL: Păi eu, cu bejania asta, dom'le premar, am mai avut eu vreme să văd de ei? Deh, or fi fugit în vipia-aia, dracu era să stea de ei, deh!

MOŞ ANDREI *(către ţigan):* Da cum aţi făcut, mă tâlharule, de aţi ieşit din arest, că eraţi încuiaţi?

ŢIGANUL *(ferindu-se de o lovitură închipuită):* Iaca, boiarule, nu mă omorî că spui. Pă noi a căzut năpasta, cum ştii, că am furat caii, şi şedeam acolo închişi. Când am auzit gălăgie şi puşti, am gândit că e prăpăd, vine zapciu. Am rupt clanţa şi am fugit să scăpăm cu zile până s'o potoli zarva şi pă urmă să venim îndărăt, la judecată, că eram nevinovaţi, săr'mâna. Fugind noi aşa, a dat oştirea peste noi şi ne-a luat. Cum să ne 'mpotrivim oştirii, că e oştire împărătească! Şi am mers cu ea în toate părţile, unde avea poruncă să meargă, până am ajuns aici. Aici, bătae 'n lege! Tovarăşii mei au ţinut piept cât au ţinut, da când au văzut că-i pridideşte, au rupt-o la fugă de frica morţii, or hi fost

şi vinovaţi ăia, cine ştie sufletu rumânului! Da eu, ca ăla dă mă ştiam ca argintu dă curat am stat pă loc şi m'am dus îndărăt la arest. Da când am văzut uşa deschisă, mi-a fost frică să nu zică Vătăşelu c'am vrut să fug și-am intrat aici, că era uşa 'ncuiată şi pă dinăuntru şi pă dinafară şi n'aveau ce zice.

ZAPCIUL *(către primar)*: Ce mai stai de asculţi basmele ţiganului, domnule! Leagă-l și trimite-l la subprefectură.

MOŞ ANDREI: Spune el acolo şi laptele dă l'a supt.

ŢIGANUL *(către Moş Andrei)*: Spui, zău spui! De ce să nu spui, dacă sunt curat ca argintu!

PRIMARUL *(către vătăşel)*: Zi unui om de ăştia să-ţi ajute şi leagă-l pe ţigan cobză *(Vătăşelul şi Marin îl leagă)*.

ŢIGANUL *(oferindu-şi braţele)*: Să mă lege, da, să mă lege, că d'aia e premărie. Da, dacă sunt nevinovat o să mă deslege că n'are 'ncotro. *(Gemând de durere)*. Oi pune şi eu aucat şi-o să mă deslege, iaca, că n'am omorît oameni. *(Către cei de-l leagă)*: Mai încet, mă hoţule, că-mi sar ochii, mânca-te-aş!

ZAPCIU *(către primar)*: Scoate şi pe ceilalţi.

PRIMARUL *(în pragul cancelariei)*: Ia daţi-vă 'ncoa, mă.

POTCOVARUL *(ieșind în pragul uşii, către Moş Andrei)*: Noroc bun, vecine.

MOŞ ANDREI: Noroc ai tu că nu sunt eu premar, că puşcăria te-ar mânca.

PRIMARUL: D'apoi nici eu nu-l mai scap din mână de-acu. Curăţ eu satu de lighioana socialistă.

POTCOVARUL *(care parcă nici nu ştie ce s'a petrecut)*: Da ce ţi-a venit, premarule, de pufui aşa, necăjit, ca foalele?

ZAPCIUL: Legaţi-l şi p'ăsta, ce vă uitaţi la el? O să le deschid o bubă de proces de n'o să mai aibă zi albă dela Dumnezeu *(către ţigan)*: Vă fac eu socialişti, dar cu regulă, cu mandat, cu hotărîre judecătorească, aşa cum trebue pentru oameni subţiri, care vor să stăpânească lumea.

POTCOVARUL *(aiurit, pe când vătăşelul şi primarul îl leagă)*: Da ce e asta, domnule premar? Ce, am furat ceva, am omorît pe cineva, de mă legi ca pe hoţii de cai? Că nu sunt om dă pă drumuri; am şi eu negoţu meu, şi casa mea, şi paraua mea...

MOŞ ANDREI: Nu se mai caută acu nici negoţ, nici casă, nici nimic. Acu suntem socialişti toţi: casa ta e a mea, paraua ta e a mea...

POTCOVARUL: Ce-ai înebunit, vere Andrei? Să te atingi dumneata de paraua mea? Da ce eşti hoţ? Da-ţi iese 'n ochi, că eu mă rup până câştig gologanu.

PRIMARUL *(dupăce l-a legat)*: Păi aşa ziceţi voi, socialiştii, mă. Nu zicem noi.

POTCOVARUL: Care? Ia ascultă, domnule premar: şade ruşine, zău şade ruşine. Dumneata eşti premar, eşti om cu dare de mână 'n sat şi d'acu 'ncolo eşti om bătrân. Nu ţi-e ruşine obrazului? — să mă ierţi de vorbă proastă! — să vorbeşti ca pârlitu-ăla dă Scarlat? Că numa prăpăditu ăla, când se 'mbată, zice c'o să dea jos pă 'mpăratu, şi pă zapciu, şi pă arendaşu şi să se pue el premar în locu lor. Da tu, om cu judecată?

PRIMARUL: Păi bine, mă cumetre, tu ieri nu ziceai tot ca el?

POTCOVARUL: Ziceam la beţie, că la beţie zice rumânu şi vrute şi nevrute. Dar dumneata eşti treaz, premarule, şi şade rău, zău şade rău!

MOŞ ANDREI: Păi n'ai umblat tu toată noaptea cu el şi cu deşuchiaţii ăilalţi, de aţi prădat satu, mă Sgaberceo?

POTCOVARUL: Am umblat, vezi bine c'am umblat, că am băut azi noapte o vadră de rachiu. Şi-oi fi făcut blestemăţii, deh! ştiu eu! că rumânu beat e ca ita. Da dumneavoastră, oameni în toată firea, vă puneţi mintea cu omu beat şi râdeţi de rumân când îl prindeţi cu slăbiciune? Să vă fie ruşine de oameni dacă nu vă e frică de Dumnezeu!

ZAPCIUL: Cum, mă, ticălosule! Izmeneşti satul cu prostiile tale, turburi liniştea oamenilor, furi ce-ţi iese'nainte,

sări să dărâmi primăria ca să înfiinţezi autoritatea voastră, a deşuchiaţilor, şi tot tu eşti cu gura mare?

POTCOVARUL: Hei, zapciule, fac de toate că sunt păcătos! Eu dacă beau îmi pierd minţile. Oi fi ocărît, oi fi furat, oi fi făcut blestemăţii, dar nu ştiu, că am fost beat. Când a isprăvit Ichim ţuica — că noi ne-am întors la cârciumă după ce a trecut repaosu — atunci a isprăvit şi Scarlat paralele, ce era să mai facem acolo! Am plecat la soţialism, să ne facem primari şi zapcii şi să luăm pământul boerului, şi-am luat purcelu lelii Marandii, şi scoarţa lelii Tudorii, şi geamantanu ciocoiului; da nu le-am dus acasă, zău nu le-am dus. Aici sunt toate; le dau îndărăt; mie nu-mi trebue lucru de furat; eu trăesc cu munca mea, ştie tot satu.

MOŞ ANDREI: Vezi că la trezie nu mai eşti soţialist?

POTCOVARUL: Ce face? Să poftească Scarlat acu să-mi spue că ce e al meu e al lui şi să vezi *(încearcă să ridice pumnul)* cum îi dau eu de al meu de nu-l poate duce pe al lui! Da, deh! Când sunt beat — şi băutura o dă el — zic şi eu ca dumnealui, că altfel nu plăteşte rachiu.

PRIMARUL: Da pă ţiganii ăia, hoţi de cai, unde i-aţi găsit de i-aţi luat cu voi?

POTCOVARUL: Pă ăia i-am întâlnit pă drum şi când ne-au văzut că intrăm prin curţile oamenilor şi svântăm, s'au făcut şi ei soţialişti şi au pornit cu noi.

BABA TUDORA: Nu v'ar mai răbda Maica Domnului!

ZAPCIUL: Ia scoate, primarule, pe şeful socialiştilor

(Primarul intră înăuntru şi iese cu Scarlat, somnuros, murdar şi prăpădit de osteneală şi de ruşine).

SCARLAT *(se uită zăpăcit în toate părţile şi zărind pe zapciu)*: Salut, domnule Subprefect.

ZAPCIUL *(râzând)*: Ei aş! Acum ar trebui să te salut eu pe tine, fiindcă tu eşti mai mare. Revoluţia, când reuşeşte, devine stare legală şi şefii mişcării ajung de drept şefii noii stări de lucruri.

NOTARUL: De ce râdeţi de mine, domnule Subprefect! M'aţi dat afară e adevărat. Dar lăsaţi-mă ca pe-un om sărac să-mi văd de necazuri, nu vă bateţi joc.

MOŞ ANDREI: Păi cum? Eşti de batjocoră, tu, acu, logofete? Parcă spuneai că azi o să fie lucru mare?

POTCOVARUL: Păi mai mare decât asta, că râd şi copiii de ticăloşia noastră!

NOTARUL *(întâlnind cu ochii pe Grigore Clanţă)*: Tu mi-ai mâncat capu, vere Gligore. Să-ţi dea Dumnezeu după inima ta.

GRIGORE CLANŢĂ: Cum ţi-am mâncat capu, mă beţivule? Dacă n'ai tu minte şi umbli după potcoave de cai morţi, cine-ţi e de vină?

NOTARUL *(către primar)*: Dumneata mă ştii, domnule primar, cât eram de harnic şi de aşezat. De când a venit ăsta 'n sat, s'a ţinut într'una de capu meu ca fălcariţa de copilul nebotezat. Mi-a tocat ce bruma-mi rămăsese dela bietu taica; m'a pus de am vândut tot ca să mergem în Bucureşti la întruniri, să ne abonăm la gazeta soţialistă, să cumpărăm broşuri, că zicea că cu soţialiştii avem s'ajungem cu ce gându nu gândeşti. Când veniră mai deunăzi p'aci nemţeştii ăia, i-am ţinut pă mâncare şi pă băutură, după vorba lui că sunt oameni mari şi 'n putinţă să facă minuni, la plecare le-am dat parale de drum, tot după stăruinţa lui. Acum bag de seamă pentruce mă 'mbrâncea mereu spre prăpastie: ca să mă piarză şi să-mi ia locu. M'a pierdut şi mi-a luat locu, dar bun e Dumnezeu!

ZAPCIUL *(către Grigore Clanţă)*: Cum domnule şi dumneata eşti socialist?

GRIGORE CLANŢĂ: M'a ferit Dumnezeu, domnule Subprefect! Eu din potrivă-l ţineam de rău.

MOŞ ANDREI: Ia nu te mai da după deşt, notarule. Ce-l ţineai de rău? Nu-i băteai în strună toată vremea, până te schimbaşi odată, din chiar senin, cum văzuşi că l-a dat afară din slujbă? Nu mai mânia pe Dumnezeu, că l'ai săpat, săracu, lasă!

GRIGORE CLANȚĂ: Ei, așa, nu zic, când vream să petrec, mă făceam că sunt de părerea lui, dar eu, din inimă să fiu socialist, ferească sfântul!

ZAPCIUL: Va să zică toată revoluția asta, care trebuia să schimbe din temelie fața țării românești, este opera unui aspirant la slujba de notar și a...

PRIMARUL: Cârciumarului.

MOȘ ANDREI: Mai ales a cârciumarului.

ZAPCIUL: Și vitejii care și-au luat sarcina de a îndrepta ceea ce învățații și oamenii politici au făcut rău, sunt...

ȚIGANUL: Noi, măria ta.

ZAPCIUL: Frumoasă operă, uriași oameni! dar bagă-i la arest primarule și să mi-i trimiți mâine pe toți cu proces verbal *(a parte)*. Până s'o răsturna de fapt starea actuală de lucruri, nu strică să se păstreze ordinea, să se respecte proprietatea și să se pedepsească cei care dărîmă, cu gândul să îndrepte și să niveleze. *(Pleacă)* Să cauți notar în locul dumnealui *(arătând pe Clanță)*.

(Primarul bagă în arest pe Scarlat, pe potcovar și pe țigan și 'ncuie ușa cu lacătul).

ZAPCIUL *(trecând printre țărani, care se dau în lături ca să-i facă drum, zărește pe băetan care doarme de când a sosit el)*: Dar copilul ăsta ce face aci?

PRIMARUL: Și ăsta e din tagmă, domnule Subprefect.

ZAPCIUL *(mirat)*: Cum?

PRIMARUL: Și ăsta e soțialist.

ZAPCIUL: Ce vorbești domnule? Ăsta e copil, nu vezi?

MOȘ ANDREI: Păi, dac'ar fi om cu isichie s'ar lua el după nebuni? *(Zapciul rămâne pe gânduri)*.

(Copilul se deșteaptă, se uită speriat la lume, apoi se scoală într'o mână și se scarpină 'n cap).

ZAPCIUL: Ce faci aci, mă băețaș?

BĂIATUL *(căutând cu ochii în toate părțile)*: Păi eu sunt cu alde nenea... *(se uită 'n toate părțile)* dar nu-i văd p'aci. Am lăsat mânzata pe câmp...

PRIMARUL: Da unde aţi plecat, voi, mă, Ioane, cu alde nen'to? *(se scarpină în cap şi face ochii roată).*

BĂIATUL: Ei *(râzând)* ştiu eu? *(Scoate din sân un manifest socialist):* Uite-te unde-am plecat.

ZAPCIUL *(examinează manifestul, a parte):* Un manifest incendiar lansat de socialişti la sate *(către copil):* Ei, ştii tu, mă băete, ce spune aici?

BĂIATUL: Ştiam eu ieri, că-mi spunea mereu Scărlat, dar acuma *(cască)* dracu mai ştie! *(se scarpină în cap):* Iii, cum mă doare capu! *(a parte)* Nu mai beau soţialism să ştiu de bine că mor. *(Se mai uită odată lung la mulţime, apoi se culcă iar)*.

ZAPCIUL *(se uită un moment cu compătimire la băiat, dă din cap şi zice ieşind):* Alcătuirea socială de azi ar trebui schimbată nu pentru imperfecţiunile pe care i le impută socialiştii, ci pentrucă îngădue să se săvârşească asemenea crime sub pretextul de a îndulci viaţa muncitorului nevoiaş. Câtă laşitate în curajul cu care se comit aceste ticăloşii!

(Iese urmat de toată lumea).

Copilul rămâne singur în scenă dormind. Vătăşelul scoate din traistă mămăligă şi ceapă şi se pune să mănânce. Scarlat, lângă prag, la spatele vătăşelului, plânge cu capul între mâini. Potcovarul, legat, la fereastra arestului, se uită melancolic la cei ce se duc. In vremea asta ţiganul s'a deslegat, sparge un perete dela închisoare şi fuge, pe când cortina cade.

(SFÂRŞIT)

POEME ÎN PROZĂ

TECUCIUL DEPĂRTAT

Note de Toamnă

I.

In ceaţa alburie ce atârnă uşoară şi fină din bolta străvezie, turnurile oraşului se estompează nedesluşite ca într'o gravură germană medievală, peste care vremea a pus praful veacurilor sale. Ramurile castanilor şi ale teilor par o cunună veştedă pusă pe capetele bătrâne ale acoperişurilor sure ce dorm în neştire sub farmecul liniştei ciudate ce coboară deasupra în valuri largi şi reci. Somn lung, somn greu, somn fără vise.

Totul e depărtat, şters, învelit în culorile ce se pierd pe nesimţite şi cu un parfum de lucruri moarte, de rochii iubite şi scumpe, desgropate din lăzi vechi. S'ar zice că e un oraş privit sub apă, o apă în care s'au vărsat parfumuri ce nu se mai găsesc astăzi.

Câteva momente stau uimit. Mă tem să pornesc, mă tem ca şi când aş fi intrat în palatul frumoasei adormite în pădurea fermecată, unde lucrurile sunt aşa de fragede încât se sparg la cea mai mică atingere. Dacă ar fi şi aci aşa? Dacă fantasmagoria aceasta ciudată, dar frumoasă, la urma urmelor, ar pieri deodată cu uşurinţa cu care piere fumul focurilor de ierburi uscate în aerul albastru al verilor calde şi senine? Iluzia ar fi prea scurtă şi părerea de rău prea curând simţită.

Doi paşnici cetăţeni trec pe lângă mine. Cu hainele de şiac ruginit, cu căciulile negre cu fundul lat, negustorii

aceştia par evocaţi din vieaţa breslaşilor de acum o sută de ani. Pasul lor măsurat şi rar abia se aude pe prundişul şoselei.

— Ar fi şi păcat să pierdem o zi aşa de frumoasă.

— Cine ştie? Poate că nu ne-o mai dărui toamna cu alta la fel.

— Apoi, ce crezi? Poate chiar mâine ori poimâine să înceapă ploile cu ger.

— Vezi bine. N'o să stea toamna tot aşa.

Dar glasurile lor sunt aşa de încete, cuvintele lor aşa de acoperite, încât se pierd în aerul tremurător, aşa cum s'ar pierde adierea unui vânt de seară.

...Şi cele două umbre vechi se pierd pe sub ramurile desfrunzite ale cărării, ducându-se departe, departe, spre oraşul fantastic.

Vorbele lor m'au trezit din amorţire. Era realitatea, o realitate blondă, o realitate mângâetoare, dar o realitate care nu mă miră: în oraşul acesta totul e ciudat.

Plec pe bulevard. Şirurile copacilor se întind înainte în linie dreaptă: un mic Trianon, un Trianon aproape asiatic, dar un Trianon mort, care plânge din frunzele galbene gloria sa înmormântată.

Contururile se precizează; apropierea le dă forme noi şi aproape sinistre; ramurile par nişte uscate braţe de nebun care se înalţă spre cer într'un blestem stins şi neputincios.

E oare blestemul frumuseţei apuse, e oare blestemul durerilor care nu s'au închis încă? Cine ar putea spune?

Vântul trece tânguitor, dar vântul e mut.

...Şi iată foi, multe foi: foi galbene, foi roşii, foi negre ce dorm somnul cel de-apururi în straturi groase adunate pe pământul umed.

Imi plec ochii în jos: e o parte din visurile perechilor îndrăgostiţilor de astăvară, poate e o parte din iluziile frunţilor cugetătorilor nebuni din nopţile de Mai! Poate sunt chiar visurile şi iluziile mele!

Cine ştie? Cine le-ar putea cunoaşte în mormântul acesta fără nume?

Le calc în picioare. Câţi nu le-au călcat şi pe ale mele!

Şi mândru de această mică cruzime, fericit de această bănuială de sălbăticie pe care altminteri n'aş putea-o arăta în nicio altă împrejurare, ridic fruntea în sus.

Casele mici, simple, albe şi sfiicioase şi duioase ca nişte chipuri de fecioare bolnave, par că mă privesc cu o adâncă mirare. Nu le-am văzut de mult şi cu toate acestea le cunosc ca şi cum le-aş fi părăsit ieri. Aceleaşi uşi, gata să se deschidă cu dragoste înaintea oaspeţilor, aceleaşi ferestre împodobite cu flori, cu gutui şi cu mere, aceleaşi streaşini largi şi prelungite până dincolo de prispă.

Dar o deosebire tot este.

O, deosebirea aceasta nu e nici în jalea frumoasă a grădinilor, nici în ceaţa alburie ce atârnă uşoară şi fină din bolta străvezie, estompând turnurile oraşului ca într'o gravură germană medievală peste care vremea a pus praful veacurilor sale.

Poate că deosebirea e în sufletul meu, poate că pluteşte în aer, poate că e în sufletul tecucenilor.

...Şi tăcerea se întinde magică împrejur. Afară de vântul care abia-şi şopteşte vechea sa tragedie, totul stă nemişcat. Nici un sgomot cât de mic nu turbură această pace de templu cufundat în rugăciune tainică.

Un corb trece încet pe sus, dar sborul său e aşa de abătut mişcările sale aşa de stranii, încât biata pasăre pare că ar avea şi dânsa conştiinţa dezolării din oraşul fantomă.

Soarele, ca un mare ochi însângerat, se iveşte de după geana ceţei de sus. Razele sale aproape stinse şi aproape reci, cad de-a-lungul zidurilor părăsite şi se târăsc cu greu peste frunzişurile moarte, lăsând în urmă dungi de aur, un aur ars în foc.

Ceaţa se trage de o parte ca o cortină uriaşă şi scheletul fantomei se desemnează clar pe fondul albastru al cerului,

ca o protestare a visului ce nu moare, împotriva uitării ce-l copleşeşte.

Zile de toamnă, zile capricioase, zile de femeie care vede cu durere cum se duc anii frumoşi ai tinereţei!

Oraşul somnului lung, somnului greu, somnului fără vise, pare înfiorat, dar tace înainte, ca şi când ar fi încredinţat că orice sgomot e un păcat şi orice mişcare o zădărnicie.

...Iar visul, visul tragic şi trist, pluteşte pe deasupra, nu cutează să se coboare. De ce ar răpi liniştea frumoasă a morţei încăpăţânatului adormit? De ce ar pune doruri vagi şi nostalgii neînţelese pe frunţi care nu cer decât să rămână reci în marmoreea lor albeaţă?

Şi versurile sublimului Shelley par că şoptesc dintre petalele palide ale unor crizanteme singuratice:

O, ce minune e moartea!

Moartea şi fratele său somnul! Dar soarele a învins. Purpura sa aurie se întinde ca o mantie regală peste grădinile părăsite, punând pete luminoase peste edera neagră. Şi tot tremură blând şi lin şi florile galbene ridică o clipă capul înainte de această neaşteptată deşteptare din somn, şi turlele bisericilor se colorează de culorile care trebue să fi înflăcărat odinioară catedralele gotice — şi miracolul se întâmplă.

O vedenie trecu. Un fin profil blond se ivi de după trunchiurile copacilor bătrâni şi înaintă încet, ca sub stăpânirea unui vis lăuntric, pe cărarea pe unde trecuse pustiirea vântului de toamnă. Un parfum suav şi delicat ca o târzie aducere aminte flutură în aerul curat şi vedenia pieri.

O, finul profil blond întrezărit pe neaşteptate într'o amiază de toamnă târzie!

Poate că a fost propria mea tinereţă!

Şi înduioşat şi pocăit mă descoperii în urma vedeniei scumpe care-mi adusese aminte de visuri şi de iluzii — şi cu gestul larg şi măreţ am salutat.

...In oraşul fantomă, cu somn lung, somn greu, somn fără vise, unde turnurile se estompau ca într'o gravură germană medievală.

II.

Văd din nou Tecuciul după mulţi şi lungi ani de despărţire. Nimic nu pare schimbat; nimic nu s'a ştirbit, nimic nu s'a adăugat vechiului oraş care doarme învăluit în ceaţă pe malurile paşnicului Bârlad.

Aceleaşi străzi largi şi acoperite cu prundiş sur se întind, tăcute, în praful care se înalţă subţire ca o umbră de fum de tămâie răspândită într'o biserică în ruine. Aceleaşi curţi mari şi spaţioase, curţi făcute pentru îndestulare şi trai dus în toată lărgimea, se răsfaţă în patriarhala lor înfăţişare şi aceleaşi case mici şi simple, care seamănă cu zâmbetul mângâietor al unei femei bătrâne, îşi arată feţele lor modeste de sub acoperişurile rustice.

Chiar şi copacii au rămas aceiaşi, cu ramurile încărcate, cu trunchiurile puternice. Mulţi au mai crescut, mulţi au îmbătrânit de tot. Dar acelaşi vânt trece prin ei, aceleaşi şoapte sunt murmurate prin crengile tinere şi dacă la rădăcinile lor nu mai vin aceleaşi perechi, de bună seamă însă că se fac aceleaşi jurăminte, şi se schimbă aceleaşi sărutări în focul aceloraşi îmbrăţişeri.

Parcă-ar fi o bibliotecă veche care a stat închisă multă vreme şi pe care stăpânul întors dintr'o lungă călătorie o deschide din nou. Totul e în starea în care a fost lăsat. Cărţile păstrează aceleaşi şiruri în care fuseseră orânduite în trecut, hârtiile dorm îngălbenite în vrafurile de unde nimeni nu le-a mişcat din loc şi chiar nimicurile, scumpele nimicuri uitate, răsar neschimbate din rafturile de jos ca nişte ochi care se deschid după o noapte care ameninţă să nu se mai sfârşească şi care privesc întrebători pe cel ce-i scoate din întunericul cu care se deprinseseră atât de mult. Numai un

parfum, parfum straniu, parfum de lucruri moarte pare că plânge duios de lunga sa robie.

Cu toate acestea e ceva deosebit în Tecuciul de acum. Un fel de tristeţă nedesluşită, ca o plângere discretă în urma plecării fiinţei iubite, pluteşte în aer unde se amestecă pe nesimţite cu uşorul văl de negură de sus. E poate tristeţea sufletului care doreşte fără a şti ce doreşte, e poate jalea nelămurită după trecutul frumos şi după visele care au sburat.

Au şi oraşele sufletele lor. Şi au şi sufletele acestea durerile şi bucuriile lor, tresăriri şi păreri de rău, nădejdi şi disperări.

Câteodată mi se pare că vălul cel de negură e înadins aşezat deasupra, pentru ca trecutul să poată privi fără a fi văzut, oraşul plăcerilor stinse. Adesea simt în urma mea câte o adiere nevăzută, abia simţită; poate că e bătaia din aripi a trecutului care mă pândeşte cu ochi trişti şi plânşi.

Odată l'am simţit chiar foarte lămurit. Treceam prin grădina care-mi tăinuise odinioară întâia mea dragoste, pe sub teii ale căror flori îmi parfumaseră întâiele cuvinte tremurătoare de poezie, de voluptate şi de vis. Fiecare copac îmi era un prieten iubit şi dorit, fiecare cărare un templu adorat, fiecare colţ un altar sfânt. Dar prietenul era posomorît, dar altarul era sfărâmat. Eu aş fi voit să trec fără părere de rău. Atunci auzii limpede în urmă plânsul înăbuşit al unei fiinţe nevăzute, un plâns înfundat şi atingător, un plâns de altă lume.

Era plânsul trecutului. Şi toată grădina se umplu de acest plâns, şi toată grădina plânse.

Copacii picurau din frunzele îngălbenite o ploaie de lacrimi mărunte şi reci, cărările se ceruiră cu foi umede şi negre, iar templul, templul sfânt şi sfărâmat, se însângeră. Şi simţii atunci sfâşietoarea chemare a lucrurilor ce nu se mai pot întoarce şi care bat zadarnic în piatra grea prăvălită deasupra mormântului vieţiei lor.

O, ce greu apasă această piatră!

Uneori mă surprind cu ochii în jos, cercetând frunzele şi pietricelele de pe cărare.

Caut visele mele pierdute şi iluziile mele risipite. Mi se pare că trebue să găsesc urme pretutindeni, căci odinioară le răspândeam cu atâta dărnicie încât cred chiar că şi florile şi firele de iarbă şi-au avut partea lor.

O, zile de primăvară, nopţi parfumate de Mai! Cum vă idealizam atunci când viaţa-mi surâdea atât de fermecătoare înainte! Ce sbor înaripat de visuri care se înălţau mai sus de stelele diamantine şi ce izvor nesecat de fermecătoare închipuiri!

De mi s'ar fi spus să cuprind toată lumea într'o imensă şi supremă înbrăţişare aş fi făcut-o fără să stau la gânduri.

...Căci niciodată nu se întâlneşte mai multă îndrăzneală unită cu mai multă poezie ca la vârsta când privirea e aşa de contemplativă că seamănă cu a îngerilor şi simţurile aşa de aprinse că seamănă cu ale diavolilor. Lumea paré un câmp uriaş de plăceri şi fiecare plăcere îmbată şi ademeneşte cu acelaşi glas vrăjit cu care ademeneau altă dată crudele sirene pe bieţii marinari înamoraţi de cântece şi de valuri.

...Inamoraţi de cântece, de valuri, de femei şi de năluciri amăgitoare! Acum cântecele au tăcut, valurile s'au potolit, iar femeile, ah, femeile!, s'au făcut soţii credincioase şi mame pline de o demnitate cu adevărat romană. Cât despre gingaşele năluciri amăgitoare, ele au pierit de mult, sfâşiate de spinii şi colţurile de stânci ale anevoiosului urcuş al vieţii.

Acum e toamnă pe lumea de ceaţă şi toamnă în inima-mi tristă.

In zadar privesc frunzele veştede şi pietricelele, dar visele şi iluziile nu le văd. Ele zac îngropate afund, afund, în negrul pământ peste care se scutură podoaba verii trecute.

De departe se aude încet, prelung, adormitor, un cântec duios ce plânge în note triste peste dezolarea de afară. Versul său tânguitor se întoarce câte odată în loc, ca şi când ar fi stăpânit de o dureroasă aducere aminte, ca şi când ar rechema o umbră dispărută şi apoi iar porneşte singuratic, umplând ceaţa alburie de sunete care par nişte suspine ce picură rare şi cadenţate peste ramurile goale.

De unde vine acest cântec? Mă uit împrejur şi nu văd decât curţile pustii şi casele închise.

Dar, fără îndoială că îndărătul acestor ziduri trăieşte un suflet care ca şi mine doreşte de soare şi de iubire şi de lumină şi de parfum şi de buze roşii şi voluptuoase care se întind pentru sărutare cu patima svăpăiată a ţărilor sudice.

Cântă înainte, frate, cântă! Nu eşti numai tu singur care plângi în cântec. Alături de tine şi în umbră, nevăzut, plânge altul care te înţelege şi te iubeşte, necunoscute! Cântecul tău plângător a revărsat în sufletul meu toată tristeţa nemărginită a graţiilor care nu se mai pot avea.

Şi cântecul urmează mereu ca o melopee nesfârşită, ca unul din acele cântece arabe care se tărăgănează obosite şi plictisite sub cerul cenuşiu al Africei.

Eu merg abătut, posomorît, împovărat.

Port pe umeri povara ruinei speranţelor.

Şi apoi, de ce n'aş mărturisi? e şi o mică desamăgire, o desamăgire la care nu mă aşteptam, ce e dreptul, dar pe care n'o credeam aşa de desăvârşită. Avusesem presimţirea că voi întâlni un nou profil delicat, de acelea care trec aşa de palide, împodobite ca de o cunună de norul părului lor blond.

Dar astăzi ceaţa e rece şi mocnită şi nici o vedenie sveltă şi fină nu-i întrerupe somnul lung şi greu ca al apelor care au stat prea mult oprite într'un iaz.

Amicul care mă găzdueşte îmi iese înainte de cum mă vede de departe şi mă întâmpină cu faţa decisivă, cu zâmbetul pe buze şi cu mâna întinsă. Dar se opreşte îndată ce mă vede de aproape.

— Astăzi nu eşti cum erai eri.

— Astăzi n'am întâlnit acel fin profil blond care dă atâta farmec duioşiei toamnei din oraşul fantomă.

— Ah, iubite, începi să-ţi făureşti noi visuri. Ia seama!

— Amicul meu, visul e singurul bun care ne mai rămâne câteodată. Şi apoi, poate că nimic nu face pe lume cât un vis.

— Visează, e ceasul!

Şi-mi desemnă cu degetul oraşul care se învăluia în mantia întunecată a amurgului ce se lăsa încet şi leneş pe străzi, ca un gând de femeie voluptoasă într'o după amiazi de părăsire.

...Şi niciun sgomot în oraşul visurilor moarte, din care fugise trecutul pe totdeauna.

DOUĂ VIEŢI

Niciodată n'a fost cerul mai albastru...

Amintire de demult? Asociaţie inconştientă? Nu ştiu. Dar versul acesta îmi sună în urechi cu o încăpăţânare uimitoare. Scoate armonii ciudate şi neaşteptate, trezeşte imagini noi şi netede şi câteodată mi se pare că prinde fiinţă şi stă gata să mi se întrupeze înainte cu trup mlădios şi sprinten de fecioară antică.

Niciodată n'a fost cerul mai albastru...

Departe, conturat de pervazurile ferestrii, cerul îşi desfăşoară mantia sa regală în toată splendoarea. E un azur clar şi cald ca într'un vis de negrăită fantezie, plăsmuit de mintea romantică a unui poet care cântă singuratic în timp ce luna-i scaldă faţa de raze, într'o minunată noapte de Mai.

Niciodată n'a fost cerul mai albastru...

Şi mintea mea încheagă din partea aceasta de cer bogăţia imensă a primăverii care naşte. Soarele trebue să fie triumfător ca un zeu tânăr şi colorile revărsate din nesfârşitul său tezaur trebue să strălucească ca într'un tablou de Veronese. Şi sub cupola aceasta primăvăratică, şesurile întinse de o verdeaţă sfiicioasă, dealurile albastre în depărtarea lor nehotărîtă, copacii care se deşteaptă, murmurul tărăgănat al izvoarelor, parfumul cast al arborilor, şi vieaţă, vieaţă, vieaţă, clară şi simplă ca un râs argintiu.

Niciodată n'a fost cerul mai albastru...

Aci e frig şi e întuneric. Soarele nu se vede şi parfumul nu se simte, iar visul moare sdrobit de povara celor patru

pereţi care parcă ar sta gata să cadă peste el. De departe vine sgomotul mulţimii uriaşă; s'a sfârşit o întrunire publică, lumea se împrăştie înfierbântată de discursuri searbede şi de entusiasm ieftin şi grija vieţii de toate zilele pluteşte în aer. Şi ca sub doborîrea unei groaznice furtuni, sclavii umili ai prozei nemilostive îşi pleacă frunţile descoperite cu un gest de slugarnică resemnare.

Niciodată n'a fost cerul mai albastru...

Şi poate vom muri de dorul cerului albastru pe care nu-l vom vedea niciodată.

NOAPTE PRIMĂVĂRATICĂ

Un colț de cer de un albastru închis ca un ochi de fată visătoare, un corn argintiu de lună, o adiere ușoară ca o mângâiere — și visul nostru prinse aripi.

Eram doi și rătăceam singuri pe străzile tăcute ale Bucureștilor. Și cum noaptea era prea clară și primăvara prea îmbietoare, pașii noștri lunecau cu ușurința unor fantome și vorbele noastre sunau ca un cântec de evlavie. Peste sufletele deasupra cărora plutise atâta vreme întunericul durerilor posomorîte, se coborîse o dulce și sfântă alinare. Era ca și cum niște pribegi din negre depărtări și-ar fi adus aminte de duioșia patriei. Marele Costache Negri a descris acest sentiment cu un farmec deosebit, undeva, în serile sale din Veneția.

Vorbeam de iluziile stinse din trecut și de desamăgirile crude de acum. Și sufletul nostru închis atâta vreme se deschise din nou sub mângâierile destăinuirilor. Vântul adia ca un parfum abia simțit și cerul plutea deasupra ca o imensă binecuvântare.

Cu un gest energic unul din noi tăie melodia dureroasă a tânguirilor.

— Ce puternică e vieața din două inimi!

...Din două inimi! De ce ni s'a părut odinioară așa de depărtat cuvântul acesta pe care-l avem acum așa de aproape și atât de plin de înțelepciune? Ca și discipolii din Emmaus, care numai în momentul frângerii pâinii recunoscură pe Crist care se afla în mijlocul lor, noi ne cutremurăm

fiecare de misterul acesta aşa de dulce şi de idealul acesta atât de omenesc.

Şi buzele noastre se atinseră în lungă şi caldă sărutare sub focul stelelor surâzătoare care-şi visau visul etern pe cerul de un albastru închis ca un ochiu de fată în noaptea primăvăratică.

Visul se înălţase atotstăpânitor.

CÂNTEC VECHIU

Noaptea neagră, înnăbuşitoare. Cerul care seara fusese aşa de albastru şi de străveziu încât părea un zaimf uşor, se întunecase şi se posomorîse. Stelele pieriseră şi un vânt se ridica amenințător.

Paşii noştri răsunau greoi în noaptea tăcută şi noi rătăceam ca într'o cetate moartă.

Tăceam. La ce am fi turburat prin vorbe profane sfinţenia dureroasă a păcii dimprejur? Iar când visurile sunt grele tăcerea e ca o piatră pe un mormânt.

Dar la un colţ de stradă, o ploaie de note ne întâmpină ca o grindină. Dela o fereastră luminată prin care se întrevedea un interior bogat şi liniştit, se revărsau note vesele de piano.

Şi în tăcerea nocturnă răsună vechiul şi cunoscutul cântec spaniol:

Al son de las castanas.

Ce neaşteptată şi ce veselă fu această surprindere! Intr'un colţ pierdut al Bucureştilor, acolo de unde noi crezusem visul şi sentimentul pentru totdeauna izgonite, cineva visa şi evoca soarele clar şi fierbinte al sierelor spaniole.

Şi în întunericul adânc dimprejur ni se înfăţişează uimitor de limpezi casele vechi şi arse de lumină, câmpiile verzi şi ondulate, florile cu parfum ameţitor, cerul auriu şi întins, marea etern blondă şi etern sonoră şi senoritele şi serenadele şi mandolinele şi toate bogăţiile ţării superbilor Cid şi Don Quichote.

Al son de las castanas.

POVEŞTI DE APRILIE

Am cetit zilele acestea o poveste. Unde? Cum? Ei, ce vă pasă, iubiţi cetitori? Destul că povestea era plină de soare şi de parfum de primăvară, destul că în ea erau fecioare foarte frumoase, prinţi foarte tineri şi paji foarte numeroşi. Şi toate acestea de o armonie cum n'o au decât poveştile, primăverile şi iubirile prime.

Am ieşit aiurit pe stradă sub razele clare ale soarelui. Lumea trecea în toate părţile şi hainele deschise, cu feţ râzătoare, străluceau ca într'o mare de lumină. Era un elan superb de vieaţă ca şi când toată lumea aceea ar fi văzut atunci pentru întâia oară lumina şi farmecul crud al zilei.

Singur, în mijlocul acestui sgomot, purtam în suflet dorul pasiunii primăvăratice în care soarele nu a ucis încă visul, şi nostalgia ţărilor unde iubirea nu s'a despărţit încă de ideal.

Aş fi dorit obrazul fin şi suav al frumoasei adormite în pădure sub umbra dulce şi răcoroasă a teilor în floare, în poiana la care liane înlănţuite opresc intrarea. Aş fi voit gestul delicat şi fraged care se ridică sprinten ca o săgeată de aur în atmosfera albastră.

Sângele şi imaginaţia se încălzeau şi într'un moment de supremă iluziune aş fi îmbrăţişat lumea întreagă într'o imensă şi sonoră îmbrăţişare.

Ah, poveştile de Aprilie cu fecioare foarte frumoase, prinţi foarte tineri şi paji foarte numeroşi!

LA POALELE CRÂNGULUI

Pe iarbă verde, cu capul în mâini, pe gânduri. Visez... Dinaintea mea un cosaş sbârnâe un cântec monoton şi un toporaş galben întinde petalele lui lacome de sărutări spre mine.

E lumină în aer, lumină multă şi toate celea sclipesc, desfăşoară o bogăţie orbitoare de colori.

Soarele trimite raze fierbinţi care-ţi amintesc momente de profundă sensualitate...

Ridic capul.

Un nor cenuşiu s'a înfipt în albastrul clasic, adânc al cerului, precum se înfige un cuget rău într'o inimă nevinovată.

Sunt fericit. Senzaţii dulci mă învăluesc şi pare că mă doboară, atât sunt de multe şi atât sunt de intense.

Sufletul meu sboară lin spre Dumnezeu, marele Pan, care pe toate le cuprinde şi pe toate le simte.

De pe mugurii plini de sevă se desprind sărutări sub îmbrăţişarea caldă a razelor de soare şi sărutările sboară prin văzduhul clar şi trezesc în minte-mi icoane de dragoste apuse.

Iubirea veche, mare, puternică, reînvie în sufletul meu pribeag. In noaptea aceea, ah, cât n'am simţit eu în noaptea aceea!

Sunt fiorii omorîtori de dulci ai iubirii sensuale — iubirea mea era sensuală — e remuşcarea neagră, dureroasă — iubirea mea fusese criminală — e lupta între ideal şi întrupare — iubirea mea fusese un trist episod din goana după ideal.

Şi la poalele crângului, sub razele fierbinţi ale soarelui primăverii, renasc sărutările fierbinţi şi înfiorate din noaptea aceea, senzaţiile omorîtor de dulci, privirile lungi şi galeşe ale iubitei.

Şi visez, visez la poale de crâng.

SEARĂ DE MAI

Cer senin, noapte brună. Sus, deasupra unui plop, craiul nou roşiatic ca de aramă topită, acoperit cu un văl de nor subţire, pare o geană de zână aruncată într'un ocean de întuneric.

Şi mii de stele, ochi şireţi, întrebători şi mici clipind de fericire, se înşiră pe tăria întunecată.

E atât de mare, atât de frumos visul care sboară în tăcerea imensă a nopţii, din sclipirile argintii ale stelelor, încât sufletul nu mai poate răbda greaua robie a materiei şi porunceşte pornirilor bestiale să tacă dinaintea sublimului.

Stelele acelea! In fiecare din ele pare c'a împietrit un gând clar şi o simfonie sonoră. Simţi că în lumea aceea neînsufleţită şi rece s'au dus prietenii pierduţi de mult şi că în fiecare din acele sclipiri svâcneşte o inimă omenească, o inimă care a simţit, a iubit şi a suferit.

Şi pe când tu, biet copil îndrăgostit, stai la fereastra ei aşteptând-o să apară şi să-ţi arunce o privire învăpăiată, ele din înălţimea lor întunecată trimit peste capul tău blond de efeb raze senine, raze de bunătate supremă, care îţi pătrund în suflet şi fac să vibreze şi cele mai tainice coarde de imnul vrăjit al iubirii imense.

...Ea vine: stea blândă, cu ochi adânci şi limpezi ca izvorul vioiu de munte şi, în sărutarea buzelor ei, în văpaia ochilor ei, stelele pun splendori din poveşti şi farmecul senin al unui suflet de fecioară.

LILIACUL

Am văzut de toate colorile şi de toate nuanţele. Am văzut liliac albastru deschis, ca cerul de primăvară, albastru ca ochii de fecioară fără vise; am văzut liliac roşu, de un roşu sfios, delicat ca un amurg de Duminică; am văzut liliac alb ca o rochie de inocentă şi alb ca un vis de poet cast. Am văzut liliac de toate colorile şi de toate nuanţele!

Dar odată am văzut unul care pălise de prea multă castitate. El sta singuratic pe tulpina sa fragedă şi din petalele sale părea că se revarsă o dulce melancolie. Poate era melancolia viselor care pieriseră; poate era melancolia castităţii care ţinuse prea mult. Un tremur uşor îl scutura şi polenul său părea ca nişte lacrimi de aur căci l'am văzut că pălise de prea multă castitate.

Le-am dat o parte din sufletul meu acestor simbolice flori ale primăverii şi în fiecare dimineaţă îmi las privirile calde să cadă de-asupra lor cu dragostea mângâierilor de mamă. Ele sunt trecutul şi durerile mele, iubirile şi plângerile de odinioară şi în parfumul lor discret mi-a apărut pentru întâia oară faţa visătoare a fecioarei iubite. Am pentru ele îngrijiri tainice şi duioase căci le-am dat o parte din sufletul meu acestor simbolice flori ale primăverii.

De ziua splendidă de azi care e ziua ta, îţi trimit o ramură bogată de liliac alb şi cast. El îţi va aminti de visele fecioreInice de altă dată şi poate că în tremurarea unui superb amurg de primăvară îţi va aduce înainte, ca o icoană clară,

chipul depărtat al celui pe care l'ai uitat. Vor trece zilele şi se vor mări depărtările dar poate că el va veni odată — oricât de târziu va fi această dată. Eu le-am udat cu roua lacrimilor mele şi cu adierea rugăciunilor mele le-am binecuvântat, de ziua splendidă de azi, care e ziua ta.

GAVOTA DEPĂRTATĂ

Sus în grădină la Oppler, soarele cade în spre seară peste tufe uriaşe de liliac care se scaldă în razele aurite ca 'ntr'o mare de lumină. Tufele de liliac se apleacă uşor într'o parte şi răspândesc albastrul lor deschis ca un fum de tămâie într'un templu închinat marelui Pan. Iar în depărtare, ca şi cum ar fi pusă sub oglindă de apă străvezie, grădina surâde fericită, îmbătată de lumină, ameţită de parfum şi încărcată de visuri primăvăratice.

Sus în grădină la Oppler, pe când soarele cade în spre seară peste tufe uriaşe de liliac, o muzică liniştită cântă cântece dulci şi prelungi pe note depărtate şi melancolice. E ca un imn sfios care s'ar înălţa singuratic spre cerul de azur. Iar jos, pierdute în mulţimea pestriţă, casele par'că ar răsări curioase, de sub acoperişurile lor curate, de serbarea paşnică de sus. E contrastul între două vieţi din care una priveşte tristă în sus fără a avea puterea să se urce, alta se înalţă necontenit, deşi melancolică, deşi singuratecă.

Sus în grădină la Oppler, pe când soarele cade în spre seară peste tufe uriaşe de liliac, plânge o gavotă pe sunete de flaut. E o gavotă dureroasă ca o ultimă rugăminte şi sfâşietoare ca o ultimă privire. Lumea trece înainte veselă, pierdută în marea razelor de lumină şi lumea e gătită şi mândră ca şi cum ar fi luat parte la un mister religios. Dar nimeni nu ascultă, nimeni nu se opreşte; toţi trec înainte plutind în farmecul vag dimprejur. Numai muzica plânge prelung pe note de flaut: « Ah, încă o gavotă, o singură gavotă ».

Sus în grădină la Oppler, pe când soarele cade în spre seară peste tufe uriaşe de liliac, ai trecut pe lângă mine albă în rochia ta neagră. Privirile tale erau pierdute în depărtări şi surâsul tău era tot aşa de enigmatic şi de provocător ca şi odinioară, în timpurile acelea apuse când ostenită te rugai de mine să te las să mai joci numai o singură gavotă, o ultimă gavotă. Erai la braţul altuia, la braţul aceluia de care îmi vorbeai atuncea cu atâta scârbă. Dar ai trecut pe lângă mine mândră şi nepăsătoare, fără ca pe obrazul tău să se simtă măcar o tresărire. Iar muzica plângea depărtată: « Ah, încă o gavotă, o singură gavotă! ».

Sus în grădină la Oppler, pe când soarele cade în spre seară peste tufe uriaşe de liliac. se plânge câte o dată pe furiş.

FLORILE CARE SE DUC

Parfum de flori uitate, părăsite!

Mă întorceam seara târziu acasă. Pe străzile singuratece şi întunecate nicio mişcare şi nici un sgomot. Tăcerea plutea de-asupra ca un giulgiu negru. Numai paşii mei răsunau puternici pe pietrele mari de pe stradă. Şi era în acest răsunet al lor ceva ca o prevestire tristă, ceva nedesluşit şi plin de groază, pe care sufletul meu nici nu încerca măcar să-l hotărască.

Parfum de flori uitate, părăsite!

La ce mă gândeam? Aproape la nimic. La drept vorbind sgomotul sinistru al paşilor mă stăpânea cu melancolia sa dureroasă şi gândurile păreau că se tem de a se preciza în contururile lor. Un vânt uşor se ridicase împrăştiind în întunericul dimprejur foile şi florile veştede ale arborilor.

Parfum de flori uitate, părăsite!

Deodată sgomotul paşilor mei amuţi. Un morman de flori veştede aduse de vânt sta la pământ şi paşii mei trecură peste petalele albe fără sgomot, ca într'un vis.

Aşa de curând înflorite şi aşa de curând ofilite! Eu nici nu băgasem bine de seamă măreaţa lor podoabă, ci le aşteptam să se deschidă şi mai tare; eu nu le simţisem parfumul lor îmbătător şi ele muriseră fără a-şi fi oferit splendoarea lor feciorelnică.

Parfum de flori uitate, părăsite!

De câte ori în vieaţă n'am aşteptat adesea clipe dulci uitând că cele mai dulci erau poate tocmai acele ale aşteptării! Numai când ajungeam la momentul dorit vedeam că adevărata fericire fusese în clipele stinse şi că ea trecuse pe lângă noi fără s'o vedem.

Parfum de flori uitate, părăsite!

NOPŢI DE MAI

Fiţi binecuvântate nopţi de Mai boltite de cer albastru şi parfumate de flori de tei! Farmecul vostru suav m'a smuls din clipele vieţii de astăzi şi m'a dus cu ani în urmă, în timpurile scăldate în raze ale copilăriei, în tăcutul şi liniştitul oraş moldovenesc unde am învăţat să visez.

Mai ţii oare minte, frumoasă pribeagă
Acele nopţi clare în aur scăldate
Când caldă privirea de visuri stelate
Cădea tremurândă şi-atâta de vagă?

E mult de atunci. Adese mi se pare că a trecut un veac trist şi lung, că totul a rămas aşa de depărtat încât niciodată n'am să mai pot vedea locurile şi oamenii de atunci, că m'am depărtat pe un ocean ale cărui valuri nu aduc nici odată îndărăt pe călător.

Şi totuşi în nopţi suave de Mai, totul mi se pare că s'a petrecut aseară şi că nu s'a schimbat decât o parte neînsemnată din decorul care împodobea bogata scenă unde se juca furia iubirii noastre. In murmurul foilor de tei, în adierea ambroziacă a vântului încărcat de parfumul florilor, aştept să răsară ea, aşa de candidă, aşa de albă, aşa de visătoare ca atunci.

Mai ţii oare minte, frumoasă pribeagă
Acele nopţi clare în aur scăldate
Când caldă privirea de visuri stelate
Cădea tremurândă şi-atâta de vagă?

Fiţi binecuvântate nopţi de Mai care prin parfumul vostru suav mă smulgeţi din clipele vieţii de astăzi. Boltească-vă tot mai adânc cerul vostru albastru şi parfumeaze-vă tot mai tare parfumul îmbătător al florilor de tei.

CÂNTEC UITAT

!...Şi coardele vorbiră prelung şi trist. Eu nu aş fi voit să le ascult căci ştiam bine amara durere care zăcea în glasul lor, dar ele suspinară aşa de rugător şi notele se tânguiau aşa de sfâşietor încât am rămas pe loc ca şi când mi-ar fi fost ochii prinşi de ademenirea ucigătoare a unei prăpastii.

Iar coardele vorbiră prelung şi trist. O notă stângace sălta tremurând ca o umbră ce se mişcă fantastică într'o alee umbrită de tei negri în noapte. Noapte de vară!

Cărarea se desfăcea albă şi prăfuită, ca un pod de argint peste pământul adormit. Copacii stăteau nemişcaţi ca nişte copaci fermecaţi de poveste veche şi luna părea prinsă pe imensa boltă albastră.

Câmpul se întindea ca un strat de flori albe şi în toată această magie strălucită şi ciudată a nopţii, numai umbrele negre ale teilor îşi lăsau dulcele lor mister ca un vis duios peste o serbare veselă.

Şi coardele spuseră prelung şi trist povestea înainte. O notă uşoară sălta zglobie ca o rază de lună furişată prin frunzişul des al ramurilor. Ramuri întinse peste un drum de visuri!

Drumul se umbrea mai tare, ramurile se întindeau mai mult şi visul se făcea mai nerăbdător. Fruntea se ridica în sus ca o cugetare plină de cutezanţă şi inima bătea ritmul viitoarelor fericiri. Portiţa verde apărea scăldată în raze de lună şi n'a fost niciodată pridvor de biserică mai cu evlavie călcat decât pragul acelei portiţe.

Şi coardele spuseră prelung şi trist povestea înainte. O notă suavă se înălţa lină ca o faţă de madonă melancolică într'un templu curios. Grădina era un templu şi madona avea ochi mari şi visători iar părul îi cădea peste umeri ca o mantie regală.

O, notele triste, o madona părăsită, o cântecul uitat.

FECIOARA NECUNOSCUTĂ

După «L'Etrangère» de Ephraim Mikhael

Corul cânta un cântec straniu şi nobil, un cântec din ţările depărtate:

«Ea apăru într'o seară, albă şi misterioasă şi de departe întinse către mulţimea ostenită mâinile sale dulci ca nişte flori de pace. Ea păstra în păr şi în haine un lung parfum de glorie şi de divinitate şi pentrucă dormise sub sfintele stele, tot corpul său era pătruns de claritate».

«Ea veni în timp ce o umbră olimpiană umplea cerurile deşarte şi mantia sa era ţesută în argint, iar peste obrazul feciorelnic noaptea trimetea mângâieri mistice, iar vântul îi vorbea de lungi voluptăţi. Dar pe când în oraş se aprindeau luminile palide, ea mergea căutând pe fabulosul amant demn de sărutările sale».

«Şi mulţimea o văzu şi mulţimea urlă:»

«Du-te! Ni-e teamă de ochii tăi plini de auroră. Tu vrei să ne aduci vechile visuri şi idealuri clare şi noi am ucis de mult visurile şi idealurile clare. Şi mulţimea o văzu şi mulţimea urlă».

«Femeile o văzură şi părăsind pragurile uitară de lucru şi de vieaţa lor tristă şi urmăriră urlând pe mândra străină care păta ţara de parfumuri cereşti şi făcea în umbra fină gestul zeilor tineri şi al crinilor strălucitori».

Bucata «L'Etrangère» se găseşte în volumul «Poesies Complètes» apărut în editura «Lemerre» în 1890. N. D.

« Noaptea se întindea criminală; cerul înflori de stele limpezi, lucind ca o grădină miraculoasă şi femeile simţiră în inima lor rece crescând mânia fulgerătoare. Se vedea arzând în fundul ochilor pismătăreţi orgoliul misterios de a pângări frumuseţea ».

« Şi cu pietre ascuţite şi cu vorbe grele închiseră gura care ştia secretul cuvintelor melodioase şi asupra moartei divine cu mâinile lor spurcate se răzbunară pe dragoste, pe visuri şi pe idealuri ».

Ah! unde auzisem eu cântecul acesta încă odată!

NOPŢILE DE LEGENDE

Nopţi împovărătoare, nopţi de vară monotonă şi lungă! Ce trist vă port în suflet în ceasurile de singuratică rătăcire, când visul cade spre amurgurile tragice în care se cufundară iubirile mele ca un tezaur în mare, un tezaur misterios în marea adâncă!

Gândul meu se duce mereu către misterele trecute şi în zadar florile fragede de astăzi îmi surâd; ele par că tremură sub un vânt de doliu şi parfumul lor e trist ca un cântec ce moare în depărtare.

Mi-amintesc de serile fabuloase şi de pădurile întunecate unde nu mă aştepta decât straniul glas al cornurilor de vânătoare, şi visez nopţile fermecate când ironia nu insulta inima mea castă şi când dormeam sub bolta ramurilor lungi unde nu-şi lăsaseră tristeţea decât duioasele raze de lună.

Nopţi împovărătoare, nopţi de vară monotonă şi lungă! Ah, aş vrea să fug către mările lucitoare, către grădinile îmbălsămate şi către pădurile de legendă. Să plec cu roze albe în mână şi să las din ochi naivi să cadă surâsuri clare ca nişte petale fragede din degete de fecioară, petale curate împrăştiate pe drumuri luminoase.

Să nu tulbure nimeni seninul meu somn de pribeag şi dimineţile sgomotoase să nu sune chemarea la veşnicul martir al visurilor grele. Să fie noapte de pace şi umbră duioasă; florile să tremure încet pe tulpina lor subţire iar vânturile să pară că plâng pe un frate.

Tăcere magică! Să nu se audă nici sgomotul aripelor pasărilor rătăcite!

CÂNTĂ

Văzduhul se topea în dulcele parfum al liliecilor înfloriţi.

Un vânt uşor mişca frunzele şi tainic străbătea prin argintiile raze de lună.

Cuprinşi de beţia vrăjită a iubirii, el o roagă încet:

« O, cântă-mi, tu, femee, idolul iubirii, cântă un cântec duios; cu vibrările vocii tale atinge coardele învechitei mele inimi. Atinge, cum uşor zefirul din amurg atinge şi înviorează cu aripele sale o floare, înlătură tristeţea din sufletu-mi chinuit de dureri, risipeşte norii deziluziei de pe cerul minţii mele. Mai cântă-mi cum îmi cântai odinioară pe malul tăcutului lac şi pierdut într'o lină aiurare să simt cum, pe raza gândirii, mă înalţ în lumi ideale.

Cântă, tu frumoasă.

Cântă-mi s'adorm sub farmecul neînţeles al vocii tale, să mai visez odată vremurile de atunci, stinse în haosul trecutului, să mai mă ridic în lumea închipuirilor, pe treptele vibrărilor duioase. Ingână vocea ta cu şoapta frunzelor »...

Ultimele lui cuvinte fură înnecate de valurile unor lungi sărutări.

...Şi fermecătoarea cu ochii negri, începu un cânt aşa de dulce încât şi zefirul a adormit în frunze. Şi notele ieşeau tot mai line, mai tremurânde din pieptul plin de dor.

BĂTRÂNUL CARE CÂNTĂ

Kennst du das Land wo die Zitronen blüh'n...

De pe coardele ghitarei se desprind note duioase şi tremurând îşi iau sborul spre ceruri calde, pline de văpăi subtile.

In cântecul său e strălucirea soarelui de amiază, e dulcea mângâiere a razelor amurgului de toamnă sudică, e clara lumină a stelelor, e licărirea tainică de pe câmpul plin de şoaptele vrăjite ale zânelor care joacă dansuri stranii în văzduhul plin de fiorii razelor lunii...

Kennst du das Land wo die Zitronen blüh'n...

Şi bătrânul, în ochi reflectând văpaia tinereţii pierdute, cântă... In cântecul său trăeisc frumoasele de odinioară, cu părul lor de aur, cu ochii lor senini şi străvezii ca zarea. Una e adormită de mult într'un castel fermecat pe o insulă îndepărtată. Porţile castelului sunt ferecate de tulpinele subţiri dar puternice ale trandafirilor. Ghimpii lor tari şi aspri stau de pază frumoasei adormite şi trubadurii care, atraşi din depărtare de mirosul îmbătător al miilor de roze ce acopere lăcaşul cel de taină, vor să intre, îşi rănesc mâinile şi feţele lor albe, dar nu pot, nu pot să pătrundă până la zâna blondă ce doarme.

Unul singur, unul, a pătruns şi zâna, deschizând ochii mari şi limpezi...

Kennst du das Land wo die Zitronen blüh'n...

Şi cântă bătrânul; faţa lui e îmbujorată de un foc lăuntric, privirea lui rătăceşte pe culmi de munţi albaştri şi mâinile

lui tremură, pe coardele vii ale ghitarei şi notele curg blânde, mângâioase, pline de basme şi de vis mistic.

Iar la doi paşi de el e o fetiţă candidă, mică, gingaşă. Ea învălue într'o privire serioasă şi caldă pe bătrânul care cântă bătrâna-i durere.

E amurgul unei viziuni şi aurora unui vis.

NOAPTEA OCHILOR

Uşor, melancolic, lovesc în geamuri picăturile de ploaie. Singurătatea camerii mă înfioară.

Noianul gândirilor triste mă prinde în laţul lor şi îmi răscolesc sufletul.

Mă simt sdrobit de noaptea ochilor tăi! Ah! şi câtă fericire nu se cuprinde în ei! Mi-am legat mintea de noaptea ochilor tăi. Aş sta mult să privesc în adâncimea nepătrunsă a lor şi sufletul meu să se învioreze de fulgerările întunecoase ale lor. Menită ai fost să-mi dai lumină, să mă conduci, pe mine stingherul, pe drum necunoscut.

In loc ca iluziile-mi toate să se sdrobească de nepăsarea ta şi fărâme să cadă în adâncimea necunoscutului, tu, ţi-ai îndreptat raza privirilor spre ele, dându-le din nou vieaţă.

Şi chiar dacă ar fi ca întunericul greu al veşnicei nopţi să lase zăbranicu-i pe ochii mei, ar fi deajuns o rază din ochii tăi să reaprindă cenuşa iluziilor, să îndepărteze o clipă fatala lege, chemându-mă din nou să trăiesc.

Ce fericit aş fi!

FIGURA SUAVĂ

Trecutul nu e o noapte întunecoasă în care abia ici-colo se zărește din negură lucirea unei stele; trecutul este zarea clară, aurie, fină, din care se desprinde amintirea curată, vie, suavă.

Eram copil şi'n mintea mea poveştile erau însufleţite de o vieaţă negrăit de dulce. Făt-Frumos, călare pe un cal cu nări de foc, se avântă spre cetăţile de argint; Ileana Cosânzeana, cu ochi limpezi, cu trăsături moi şi blonde, cu cosiţa de aur sclipitoare, cu buzele subţiri şi vinete de plăcere intensă; Statu-Palmă, acest Quasimodo al basmelor noastre, ghemuit şi strâmb, toţi aceștia erau vii, gesticulau, stăteau de vorbă cu mine şi adesea în nopţile senine, străbătute de fiorul lunii, Făt-Frumos binevoia să se pogoare din înălţimile albastre la căpătâiul meu şi cu un glas poruncitor de blând îmi zicea: «încalecă micule!» şi săream vioiu pe spinarea puternică a nerăbdătorului cal cu nările de foc şi ne luam sprinteni sborul spre norii albi şi mici din înaltul cerului.

Şi pieptul meu bicisnic sorbea în valuri mari aerul rece şi limpede al înălţimilor albastre şi-mi simţeam trupul înviorat la freamătul fără nume al pădurii de argint, și dimineaţa când mă trezeam din somnul meu ţesut din razele de lună, privirea mea rătăcea plină încă de vis şi de suflet plină.

Intr'o seară, sub lumina şovăelnică și vioaie a candeabrelor, într'un salon plin de lume, de o lume stupidă şi rea, am văzut o figură de fecioară candidă.

Şi de atunci n'am mai văzut nici vals, nici candelabre, n'am auzit nici muzică, nici vuet, ci am rămas pierdut în visuri privind-o, întrupare clară a unei lumi lăuntrice.

Capul ei, un cap micuţ, cu ochi verzi, plini de lumină dulce, nişte ochi cum trebue să-i fi avut Sfânta Fecioară în ziua Bunei Vestiri; nişte ochi liniştiţi şi limpezi, cu privirea dusă în întinsul zării.

...Şi i-am spus tainic c'o iubesc. M'a privit zâmbind şi zâmbetul ei nu l'am uitat nici până astăzi.

Suavă şi sveltă ca o liană, ea se desprinde şi astăzi din cerul blând al serii de April şi vine de mă mângâie pe frunte cu mâna ei albă.

AMIAZĂ DE VARĂ

Bolta albastră se întinde nesfârşită ca o imensă mantie regală aruncată din înălţimi peste clara amiază de vară. Soarele de aur viu şi înflăcărat pune reflexe blode peste azurul care e atâta de intens încât îndurerează cu puritatea lui sărmanii ochi obosiţi. Sub lumina sa crudă oamenii şi lucrurile răsar ca nişte schiţe cu apă tare, reliefate de un puternic maestru cu mâna sigură, cu desemnul hotărît.

Dela umbră cascada aceasta înfierbântată de aur şi azur ia nuanţe nesfârşite, trece prin toate tonurile şi se pierde într'o armonie supremă.

« Curgea o vară dulce în aer ». Ah, sunt departe formele întunecate şi nehotărîte de odinioară. Departe ceaţa şi vălul de posomorîre care se lăsau altădată aşa de împovărătoare peste inimi.

O clipă, gândurile se înalţă limpezi spre azurul auriu de sus şi dacă o poemă îşi tremură versurile sale prin aerul cald, acea poemă e clasică şi clară, versurile sale au voluptatea versurilor omerice, armonia sa e armonia mărilor de Sud, îmbătate de lumină şi coloare.

« Curgea o vară dulce în aer ». De ce versul acesta atât de senin şi care vine cu o stăruinţă atât de regulată pare a pune o umbră de durere peste azurul acesta fără margini?

Incerc să-l uit, dar încercarea e zadarnică.

Şi atunci mă afund în amintirile din trecut, caut să cunosc autorul şi...

Ah, da! Autorul e acel nenorocit care pe o astfel de amiază de vară a fost dus la casa neagră a nebunilor.

Acum înţeleg tristeţile evocate de vers.

PE ARIPA ZEFIRULUI

Şăgalnic adie zefirul, şoptind o poveste uşoară şi dulce, povestea iubirii svăpăiate ce se desprinde viu din cadrul copilăriei mele.

Este un ungher de ţară pe care-l văd adeseori deşi l-am părăsit de mult: acolo îmi petrec eu nopţile. Nu bine am închis ochii şi vine o rază din stele de mă fură din lumea prozei. Trupul meu doarme somn greu: e obosit de muncă, dar eu, sufletul, mă simt uşor ca un fulg şi sbor... sbor sprinten prin regiuni muiate în splendoarea prafului de stele şi argint al râurilor care şoptesc cântece de dragoste în nopţile cu lună, poleiesc calea eterică a visului meu.

Mă duc, mă duc cu gândul şi ajung într'o grădină măiastră. Pun piciorul pe un pământ vânăt de sărutările fierbinţi ale soarelui şi de sărutările stranii ale stelelor.

E un pământ ciudat, un pământ care a simţit, a iubit, a cântat, a visat cu poeţii, cu amanţii, cu visătorii... un pământ care a sorbit razele vii din ochii mari şi negri ce turbură şi dau fiori.

E un pământ care, pătruns de melodia dulce a poveştilor din copilărie, o cântă în fiecare noapte celor ce ştiu să asculte şoaptele zânelor.

In fund sunt mălinii cu frunze întunecate sub care am plâns în serile triste, sunt mălinii care mai păstrează în freamătul lor ecoul pierdut al sărutărilor pătimaşe, sunt mălinii pe ale căror frunze sclipeşte încă roua dimineţelor de fericire uşoară, sunt mălinii ale căror frunze întunecate cântă povestea gravă a morţii unui suflet...

Acolo am trăit o vieaţă. Adeseori trecut-am pe dunga luminoasă a cărării, alături de iubită. Ea păşea ca'n vis pe pământul înfiorat de splendoarea nopţilor lunare şi capul ei micuţ şi drag se lăsa galeş pe pieptul meu tânăr. Aspiram în valuri mici răsuflarea ei caldă de patimă şi sufletele noastre cântau o cântare numai de noi înţeleasă, o cântare hieratică, sfântă, cântarea stepelor de argint peste care a plutit divinul suflet al lui Gogol.

Când amintirile acestea prind să sboare în văzduhul vrăjit, natura întreagă devine o liră imensă şi Ossian începe să cânte şi cântă...

VIS PIERDUT

Văzduhul se topea în flacăra de aur a mângâiosului amurg. Ultimele raze de soare dădeau sărutări vii florilor palide. Era ceasul despărţirii şi era linişte.

In alee te aşteptam pe tine.

Frunzele cântau un cântec vag şi tânguitor. La fiecare mişcare tresăream: parcă-ţi auzeam pasul.

Am stat aşa mult timp, cu privirile ţintite spre locul din care tu apăreai altădată, minune cu ochi mari în care pluteşte melancolia dulce a serilor de toamnă.

Dar zadarnică aşteptare!...

Târziu de tot, am plecat cu sufletul înnecat în duioşie ştiind că m'ai dat uitării pe veşnicie.

Ce uşor ai uitat trecutul!... Trecutul în care zac îngropate atâtea patimi, atâtea visuri făurite în nopţile cu lună!

Pierduţi în taina orei sfinte ne-am înjghebat în umbră poema dulce a iubirii şi am pus în ea atâta simţire, atâta farmec!

Dar tu ai fost vis de-o clipă, vis pierdut...

De ce ai venit să răscoleşti inima unui biet visător; de ce?... Şi de ce acum m'ai dat uitării, femee fără inimă? De ce?... Mi-ai zâmbit şi mă credeam fericit, dar iubirea ta a fost o înşelăciune de o clipă şi pieptul meu s'a sfâşiat de durere.

O! vis pierdut, mai apari odată în calea vieţii mele, apari, vis pierdut, răsari din noapte.

PE APĂ

In fundul zării, departe, tot mai mic, un punct alb, o corabie rătăcită a unui biet pescar, se pierde în nesfârşirea albastră. Din când în când, pe deasupra apei, trec stoluri întregi de pasări nocturne şi cu glasul lor împart pe întinderea ei fiorii singurătătii şi urîtul.

O adiere dulce, răcoroasă, vine din depărtări pe mal ca să înfioreze petalele florilor adormite. Pe bolta cerului atât de clară, printre puzderia de stele — ochi albaştri ce tremură sfioşi la atingerea unui sărut — şi-a făcut apariţia luna pală şi tăcută, iar ploaia razelor sale topeşte argintul pe creţuri.

Ce noapte frumoasă!

In urma lui se estompează pe depărtatul mal conturul munţilor albiţi de vremuri.

Pribeag pescar!... Ce dor ascuns îl mână să meargă tot înainte? Chipul blând al iubitei, icoana visurilor sale.

Şi în noaptea asta albastră îngână de dorul ei un cântec duios, un cântec în care se oglindeşte durerea sufletului său ars de flacăra iubirii.

...Târziu de tot, cântecul a încetat... Corabia înaintează, licărind în depărtare, ca un mic punct alb în imensitatea albastră.

....

Acum nu se mai zăreşte, dar luna liniştită plânge, în pacea sfântă a nopţii, cu lacrimi de argint pe rătăcitul pescar.

EA DOARME

Ea doarme. In părul ei sunt prinse flori palide de crizanteme, flori muiate în lacrimi de dor. Mirosul lor se topeşte în aerul calm. Pe faţa ei dulce, îmbujorată de reflexul unor roze dela piept, pe ochii ei cu lungi gene, se lasă în sbor molatec frunzele pale. In jurul gâtului ei de marmoră sunt întoarse şiruri de mărgean.

Ce frumoasă este! E o întrupare ideală, e o minune pe care numai mintea unui poet o poate visa!

Zâmbeşte. Şireata, ce o fi visat! De sigur vreun Făt-Frumos, cu ochi albaştri ca cerul lunii de Mai, cu bucle aurii ca spicul de grâu şi cu buzele carmine, Făt-Frumos ce o alină seducător de dulce.

S'a înfiorat uşor! A sărutat-o şi pe figura ei se lasă uşor umbra unei melancolii. Făt-Frumos a fugit... şi sufletul ei s'a întristat în urma lui.

Ar vrea încă odată să-l prindă în mreaja visului uşor.

Adoarme soarele după vârful unor dealuri. O rază răzleaţă se furişează şi o sărută. Coboară umbra plină de visuri a serilor de vară. Prin frunze adie şoptirile unui vânt. Ca nişte fulgi uşori printre flori sburau popoare întregi de fluturi.

Şi florile de salcâm cădeau încet.

Ea simţind raza caldă a soarelui se scoală aiurită.

Cată în juru-i. Nimic, aceeaşi linişte!

Işi simte sufletul îndurerat în urma acelui vis de o clipă!

Departe, din luncă, pe aripele adierilor vin notele unui cânt duios şi ea îşi simte sufletul tot mai îndurerat. Cântă, şi frunzele prinse în farmecul cântării se leagănă încet sub impresia duioaselor note tremurânde.

Zadarnic caută să alunge imaginea acelui vis: Făt-Frumos va apare veşnic în imaginaţia ei!

A fost un vis ce nu se uită!

CEI DOI SOLITARI

In fiecare seară, când roua se lasă discretă pe sânuri albe de crin, el şi ea merg alături pe nisipul moale al potecilor. Păşesc încet, privirile lor grave nu mai caută să pătrundă noaptea, razele stelelor se resfrâng searbede în ochii lor obosiţi de un chin vechiu. Gem vârfurile de plopi la suflarea caldă a vântului de vară. Iperion se înalţă trist şi mândru pe boltă. Pe sufletele solitarilor se lasă, grele ca plumbul, aripele cobei.

Crizantemele întind în zadar spre dânşii voluptatea de mătase a petalelor viorii, în zadar garoafele roşii trimit sărutări de foc; cei doi trec gravi, cu ochii pierduţi în lumi apuse.

. . . .

De ce mai trăiesc? E singura întrebare care-i mai chinue şi de sigur că această întrebare e pentru ei ultimul farmec al vieţii. Când obosiţi de goana idealurilor fine şi amăgitoare enigma vieţii le va părea lipsită de interes, ei vor fi două statui de piatră svârlite de un nebun într'o grădină vrăjită.

Natura se va înfiora când buzele-i fierbinţi vor atinge piatra aspră şi rece şi razele lunii vor merge să turbure pe alţii.

Nenorociţi solitari!

SIMŢIRI STINSE

Seri petrecute în genunchi, pierdut în extaz în faţa ei, ca înaintea unei sfinte, mă rugam să fiu părtaş fericirii. Când glasul ei mai dulce ca murmurul de palmieri în nopţi senine mi-a spus cuvântul suprem, amuţite doruri s'au deşteptat în mine. Eram fericit, glasul ei era un cânt. Şi visele m'au prins în lanţul lor, când mi-a vorbit ea. Suspine lungi s'au desprins din sufletul meu. Am sorbit dulceaţa de pe petalele buzelor ei roz-albe; şi cu surâsuri fluturatice a aprins în mine nebuna dorinţă. Plăceri înviorătoare îmi excitau dorinţi. Adia un vânt uşor, părea un lin fâlfâit de aripi invizibile. Ieşite din caliciul florilor, parfumuri dulci pluteau în jurul nostru în noaptea melancolică de vară, Eram singuri, se estompa în depărtarea întunecoasă conturul caselor: păreau nişte morminte, învăluite de aceeaşi linişte de cimitire.

Am mai aşteptat-o de-a-lungul nopţilor singuratice de vară. Vărsa eterna-i claritate luna peste acelaşi pom sub care razele sale mângâiau în vremuri palida faţă a iubitei.

Am înţeles totul: m'a uitat. Şi am plecat cu sufletul jelit, ascuns sub vălul unei adânci tristeţi, am plecat. Simţiri învăpăiate altă dată, reaprindeţi-vă în suflet! Vreau să simt fiori de dragoste.

Ascuns, retras, umil, adorând doar imagina ei, un plâns duios de apuse vremuri se deşteaptă în priviri şi cad picuri mari peste portretul adoratei.

Simţiri stinse!

Teiul îşi înalţă fruntea către eternul cer albastru şi pare cufundat într'un vis liniştit, senin.

Adierea fermecătoare a vântului de altă dată, acum îmi pare un glas trist de clopot la înmormântarea iluziilor.

Simţiri stinse!...

SINGUR

Una câte una cad frunzele irosite în liniştea amurgului trist de toamnă. E un plâns, o jale, în întreaga fire. O nedesluşită melancolie învălue totul. Amurgul îşi tremură para în duioşia serii. Se înalţă dela o casă fum în aer şi se pierde uşor ca un vis senin, alintător şi îl urmăresc mereu până se pierde în înălţimi. Iubire... iubire, ca fumul treci.

Sunt singur şi sufletul meu cuprinde întreaga tristeţă a naturii. In zare se pierde un plâns de cocori. O! pasări pribege, de ce nu mă luaţi cu voi în ţările muiate veşnic în apele visurilor blonde, sub cer de-a-pururea senin, cu alei în floare! Pribege pasări, îmi lăsaţi doar doruri vagi în care înoată întreaga mea simţire. Vântul suflă a jale printre crengile desfrunzite, jalea poveştilor stinse. O, cum aş vrea să rătăcesc pe valurile uitării, să uit trecutul, să îmbrac simţirea cu o nouă haină.

Sbuciumaţii arbori par cufundaţi într'o tristă gândire. Se desprinde din plânsul firii o armonie caldă, înduioşată ca o rugăciune spusă în adorare. Visul mă ducea altă dată pe unde de cristal în lumea lui şi mă pierdeam în vraja ademenitoare a lui.

Ce trist sunt!

Copil visător odinioară, azi cinic, trist, cu iluziile spulberate de vântul soartei.

De departe, prin aerul de toamnă, pătrunde vibrarea notelor de clopot dogit; e un plâns în urma zilei care moare, sunt fiorii credinţei.

Visările trandafirii de odinioară au prins colbul uitării. Privirile mele plutesc în vagul depărtării. E ceva blând, delicat, care îmi dă doruri nostalgice, care mă chiamă spre alte locuri.

Singur...

Fără prieteni mă pierd în «plânsul singurătății grele». Nimeni care să mă mângâie, nimeni, nimeni... Şi cât de dureros e cuvântul acesta. In juru-mi e tăcerea senină, blândă.

Niciun prieten!

Tremur la gândul că sunt uitat.

Afară plânge vântul pe mormântul în care s'a îngropat podoaba. Pribegii cocori nu se mai văd, glasul lor s'a stins în depărtări, dar sufletul meu trist jeleşte, pierdut în umbră, duiosul trecut.

SCHIŢE, EVOCĂRI ŞI NUVELE

UN ISTERIC

Sunt vreo cinci ani de atunci. Mă plimbam împreună cu un arendaş, pârlit de soare şi de necazuri, prin bâlciul dela Alexandria. Inghiţisem atâta praf încât barometrul gâtului desemna ploaie fix.

Ne îndreptarăm spre o maghemiţă. Acolo, la o masă, un tânăr cu un zâmbet ironic, lupta cu o baterie împotriva necazurilor vieţii.

Arendaşul cu care eram îmi spuse înainte de a ajunge la masa tânărului:

— Dacă vrei să râzi puţin, hai să stăm la masa ăluia.

— Să stăm, răspunsei eu.

— Ce mai faci Cârmizescu, zise tovarăşul meu, adresându-se tânărului.

— Uite, ce să fac, caut echilibru între vin şi borvis.

— Iţi prezint pe prietenul meu Cârmizescu, zise arendaşul. E un fost slujbaş al Statului.

— Imi pare bine, răspunsei eu banal.

— N'am întâlnit om până acum, zise Cârmizescu, care să nu spună că-i pare bine după ce am fost prezentat.

Pricepui ironia. Inţelesei îndată că el vrea să-şi bată joc de mine prin banalitatea complimentului meu. Căutai s'o dreg şi adăugai:

— Ai o înfăţişare simpatică, placi tuturora şi nimănui nu poate să-i pară rău cunoscându-te.

— Aşa crezi d-ta? zise Cârmizescu zâmbind.

— Sunt convins!

— Apoi dacă ar fi fost aşa, adăugă Cârmizescu, aş fi fost şi azi subprefect, dar vezi d-ta, nu s'a putut să mai fiu.

— Poate că ai căzut în vreo vină, zisei eu.

— Nicio vină. Eram prea vesel şi veselia mea a făcut pe ispravnic să se uite adeseaori chiorâş la mine. Se vede că am o mutră prea caraghioasă şi că par veşnic că râd.

— Ce are aface cu slujba? întrebai eu.

— Cum să n'aibă aface?! Prefectul meu se lăuda într'una că voieşte să facă administraţie serioasă şi când mă vedea râzând se încrunta. Eu căutam să-l văd mai rar pe la prefectură şi el venea într'una după mine la plasă. Cum îl vedeam începeam să zâmbesc.

— Caraghios -o să rămâi toată vieaţa d-tale, d-le subprefect, spunea prefectul când mă vedea râzând.

In sfârşit mă afanisisem cu atâta inspecţie şi cu deosebire cu administraţia lui serioasă. Nu ştiam ce să mai fac, când într'o bună dimineaţă primesc un ordin prin care mi se făcea cunoscut ca să răspund telegrafic câte gropi sunt în plasa mea.

Eu răspunsei imediat.

« Răspund telegramei dv. Nr...., am onoarea a vă face cunoscut că până azi au fost 9, acum însă sunt 10 pentru că s'a făcut una pentru notarul comunei care a murit ieri seară».

Prefectul care întrebase de numărul gropilor, al băltoacelor ce seacă vara, s'a supărat foc când a văzut că-i pomenesc şi de gropile dela cimitir, şi a exclamat:

— Peste două zile îl dau afară. Mâine fac raport şi cer înlocuirea lui.

— Şi te-a înlocuit?

— Nu, am demisionat, şi iată cum mi-am formulat demisia:

Domnule Prefect,

După cum îmi pare în această lună,
Sănătatea n'o să-mi fie bună;
Şi de-aceea dară, vrând să mă'ntremez,
Ca să nu mă scoateţi... demisionez.

(ss) *Cârmizescu*

De atunci, adause fostul slujbaș al Statului, râd fără să fiu supărat de nimeni.

. . . .

Bietul om începu să râdă iară. Atunci observai că era un isteric și că râsul lui era un râs nervos.

Natura nu-l făcuse propriu pentru o administrație serioasă.

O SEARĂ LA MACEDONSKI

Din mijlocul crizantemelor care-şi suspină parfumul, răspândindu-l ca o lină binecuvântare de asupra tuturora, micile obiecte de artă, tablourile, nimicurile scumpe păstrate cu sfinţenie apar ca în evlavia mistică a unui templu vechiu. Lumina care cade din candelabru se nuanţează, se atenuează şi ia afinităţi subtile asemeni unui apus de soare într'un veac de decadenţă. Dar şi lumina şi tablourile şi crizantemele se sintetizează într'o armonie superioară, manierată ca un tablou de Watteau şi blândă ca o noapte cu lună.

Comunitatea sufletească domneşte aci.

In timp ce oraşul se stinge în depărtare cu sgomotele sale şi noaptea acopere cu mantia întunericului brutalităţile zilei şi josniciile vieţii, în micul salon al poetului se deşteaptă încet însufleţirea convorbirilor intime, evocatoare de senzaţii vagi, de emoţii fugitive.

Amfitrionul vorbeşte. Frazele curg dulci, liniştite şi cizelate asemeni unei marmore ieşită din mâna unui maiestru antic. S'ar zice că omul acesta clădeşte o frumoasă operă arhitecturală din cele mai mici discursuri. Ceeace îl deosebeşte însă de alţi maieştri, e o căldură şi un colorit viu în vorbire cum nu mi-a fost dat să văd. Cuvintele au o putere de sufletească expansiune care robeşte şi fascinează dela început pentrucă maiestrul posedă taina acelei fermecătoare «causerie» franceze care se întâlneşte aşa de rar în saloanele româneşti.

Şi rând pe rând ne trec pe dinainte subiectele cele mai deosebite: ultimele noutăţi literare, descoperirile ştiinţifice, evenimentele politice, faptele diverse şi tot ce poate da prilej unui gest frumos, unei fraze armonioase. Se vorbeşte de literaţi, de cei vechi ca şi de cei noui şi părerile amfitrionului sunt pline de cele mai surprinzătoare scânteieri. Se crease, de mult, o legendă care-l reprezenta ca pe un confrate răutăcios şi invidios. Nimic mai mincinos! L'am auzit vorbind de toţi autorii noştri şi asupra tuturor a fost de o justeţe şi de o bună voinţă care ştiu bine că nu se întâlnesc la alţii.

E drept că din când în când o mică încreţitură de sprâncene trădează pe amărîtul, dar o ridicătură din umeri, aproape imperceptibilă, arată acea splendidă nepăsare pe care trebue să o aibă întotdeauna omul superior faţă de micimile adversarilor. Mulţi i-au fost elevi la început şi l'au înjurat pe urmă. Ei şi ce? Parcă poţi opri canalia să fie canalie!

Din amărăciune a ieşit o poemă, din părere de rău o simfonie şi maiestrul estet are de ce să fie mulţumit. Recunoştinţa e pentru oamenii de toate zilele; emoţia curată care devine artistică e numai pentru cei aleşi. In această privinţă Macedonski e tot aşa de excelent om pe cât e de mare poet.

Şi frumos, superb în jupiterianismul său, nuanţat de o mică umbră tragică, poetul ceteşte. Glasul are ceva din melodia cu care trebue să-şi fi cetit altă dată Sophocle versurile. E o înălţare ritmică de o armonie luminată şi clară ce dă un farmec distinct şi nebănuit versului care se înflăcărează şi trăieşte cu o nouă vieaţă. L'am auzit cetind pe Faust. Puterea de sumbră evocare a celebrei drame a lui Goethe era dată cu un tragism atât de pătrunzător încât d-l Jules Brun, care era de faţă, a exclamat:

— Aceasta nu mai e cetire; aceasta e crearea şi încarnarea lui Faust.

Şi aşa cu toate.

Târziu de tot, când ceilalţi au plecat, când am rămas numai noi amândoi, încep destăinuirile din trecut, planurile pentru viitor. Poetul mai are încă multe, foarte multe de spus şi voinţa hotărîtă care l'a susţinut până acum i-e tot neclintită, tot stâncă, tot granit sfidător al oricăror lovituri.

Afară e târziu şi tăcerea neturburată a nopţii pluteşte în deplina sa maiestate peste oraşul adormit. Numai noi veghem singuratici. Şi în salon pacea se întinde ca un văl străveziu peste micile obiecte de artă, peste tablouri, peste nimicurile scumpe păstrate cu sfinţenie, peste crizantemele care-şi suspină parfumul din petale şi peste o suavă madonă de Florian.

O SCRISOARE

Zilele acestea un amic primi o scrisoare. Era o mică scrisoare roză şi parfumată, închisă într'un plic delicat şi fin. Ea venea dintr'un oraş depărtat de provincie, din oraşele în care se iubeşte şi se regretă, în timp ce fecioare palide se plimbă visătoare la umbra vechilor case boiereşti unde nu trăieşte decât amintirea.

In scrisoare era numai o floare veştejită, o lacrimă picurată în tăcere şi câteva versuri:

Je m'en souviens
Des jours anciens
Et je pleure

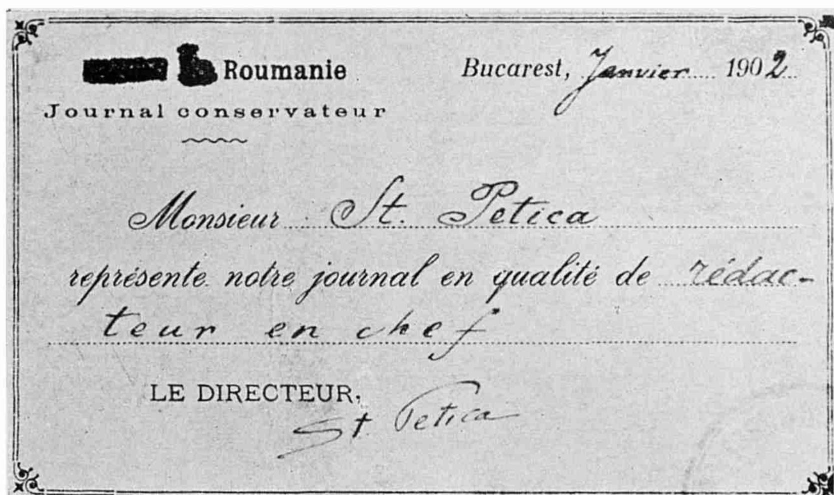
Şi câtă lume în câteva versuri, o lacrimă şi o floare. Toate visurile, toate dorinţele şi toate suferinţele trăite în depărtarea aceea albastră unde casele sunt ca un fum şi fecioarele ca nişte umbre!

Oare ce căutau aceste rătăcite în Capitală? Inchipuiţi-vă o bătrână frumoasă şi gingaşe, pudrată, din secolul al XVIII-lea, apărând deodată în mijlocul nostru şi opunând privirilor noastre aspre fragilitatea proverbială a porţelanurilor de Saxa. Ar fi un amestec ciudat de sentimentalism şi de ridicol, nu e aşa?

Cam acesta a fost şi impresia produsă de delicatele rătăcite pe care o mână suavă le-a trimis în Capitală în speranţa de a trezi aci vechiul vis de acolo.

In Capitală nu se visează. Vieaţa e aci prea aspră şi realitatea prea neîndestulătoare pentru a lăsa timp regretelor.

...Şi cel mult seara târziu, într'un colţ de berărie afumată, visătorii îşi lasă capul pe mâini şi în sunetul râsurilor brutale şi a ciocnirilor de pahare, udă cu lacrimi furişe casta scrisoare care pare a se mira ea însăşi în lumina sa roză şi parfumată, de această favoare tardivă.

[redacted] Roumanie

Journal conservateur

Bucarest, Janvier 1902

Monsieur St. Petica

représente notre journal en qualité de rédacteur en chef

LE DIRECTEUR,

St. Petica

Din cariera de ziarist a lui Ştefan Petică.

Legitimația calității poetului de prim-redactor al ziarului « La Roumanie »

„Capitala"

ZIAR POLITIC COTIDIAN

Domnul Ştefan Petică

reprezintă ziarul nostru în calitate de prim redactor

Director Ştefănescu

Administrația Ziarului CAPITALA

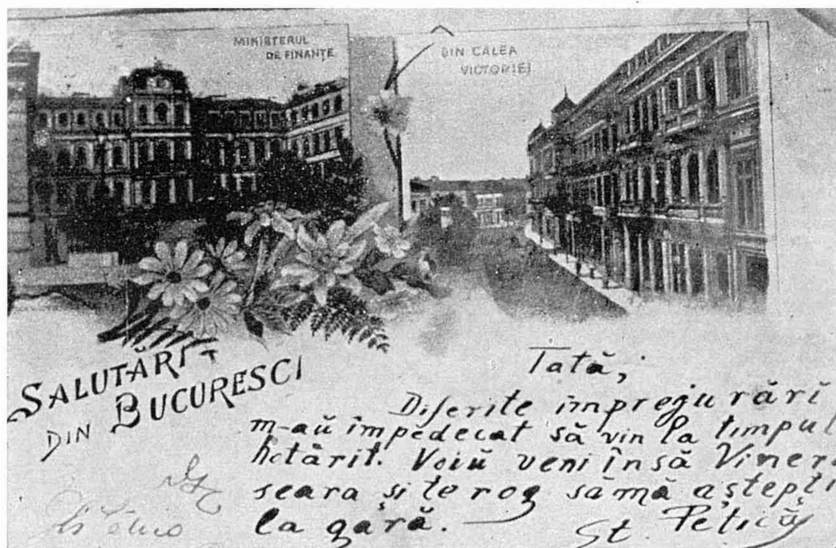
Bucureşti, Noembrie 1898

Din cariera de ziarist a lui Ştefan Petică.

Legitimația calității poetului de prim-redactor al ziarului « Capitala »

Casa familiei Petică din Buceşti, în care s'a născut Ştefan Petică.
(Azi în stăpânirea fratelui său Enache)

Vedere din Bucureşti trimisă de poet tatălui său.

PASIUNEA

In fundul sufletului nostru trăieşte o icoană clară şi luminoasă; e Crist urcând cu crucea în spate calvarul dureros al Pasiunii. Gestul cel mai frumos, pilda cea mai înălţătoare!

Printre mulţimea batjocoritorilor şi a schingiuitorilor, Fiul omului trece senin şi grav şi numai o uşoară încreţire în colţul buzelor trădează imensa lui milă pentru toţi aceşti nenorociţi cari nu ştiu ce fac.

Şi de mii de ani încoace icoana aceasta de o umanitate largă cum niciun reformator şi nici un prooroc şi nici un poet nu a putut să şi-o închipue, creşte şi la umbra braţelor uriaşe ale crucii se grămădeşte lumea întreagă a îndureraţilor şi umiliţilor.

E primăvară. Invie întreaga fire, pomii îmbracă haina regală a florilor albe şi caste ca un vis de fecioară, câmpul se îmbălsămează de parfumul fraged al ierburilor tinere, aerul vibrează de căldura dulce a soarelui învingător şi pretutindeni formidabila înnoire a naturii se înalţă atotstăpânitoare. Printre frunzişurile deschise ale ramurilor trece aceeaşi adiere blândă ca odinioară în primele zile de fericire.

E renaştere afară şi renaştere în suflet.

Şi în aceste momente de renaştere universală, icoana dureroasă a pasiunii trăieşte cu o putere de vieaţă dumnezeiască.

Ne trebue, ne trebue această icoană ca un simbol adânc înaintea căruia frunţile noastre arse de visuri să se plece în serile grele şi sdrobitoare.

SUB CERUL LIBER

E cald, soarele arde; eu merg încet cu un buchet de toporași în mână pe dunga subțire și lucie a cărării. In depărtare se profilează crângul abia înmugurit, crângul mistic și brun. Mi se pierd ochii în zare, pe culmile verzi, de un verde vioiu și catifelat.

...Sub cerul liber. Cât farmec în aceste trei cuvinte pentru robul condeiului! Stai ceasuri întregi, ceasuri stupide, dinaintea unei mese plină de pete de cerneală și din când în când, cu o regularitate omorîtoare, paginatorul vine de te somează să-i dai materie.

Uneori te cuprinde revolta. Natura e plină de vieață, de soare, de flori, de femei, de seri divine, de amurguri superbe și tu să stai înțepenit, cu condeiul în mână, cu privirea rătăcită, storcându-ți creerul ca pe o lămâie, obsedat de idei banale, luptând pentru a găsi ideea mare, fraza frumoasă, vorba sonoră...

Revolta, da, revolta singură îți rămâne când simți că sufletul tău fierbinte prinde coajă sub suflarea rece și greoaie a vieții.

...Aci sub cerul liber e bine, aci te simți la largul tău, aci pieptul se umple de aer, trupul se umple de vieață.

...Iar mirosul ierbii tinere, al toporașilor suavi și al mugurilor gingași, te duce cu sufletul în regiuni senine.

...Visez o noapte vrăjită. Simt că mă înalț sprinten pe aripi de îngeri sus, deasupra norilor, unde din valea plângerilor s'aude doar o simfonie. Sub farmecul splendorilor lunare,

ea s'apropie; din ochii ei o comoară de bunătate se lasă lin. Razele lunii se ascund în părul ei blond şi-i împletesc o aureolă de argintie fosforescenţă.

Ea a venit. Sub lumina fermecată a lunii m'aplec să depun o sărutare castă pe sânul ei virgin.

Dar sânul ei e rece, rece ca ghiaţa.

Mă trezesc înfiorat. Deasupra mea tăria albastră, fără pată, fără nor.

Iar pe culmile verzi se profilează crângul abia înmugurit, crângul mistic şi brun.

IN CIMITIRUL SĂRACILOR

...Gândurile îmi sunt aşa de triste ca şi crucile care plecate, ba la dreapta, ba la stânga, răsar din vegetaţia luxuriantă a cimitirului săracilor.

Imi trec pe dinaintea ochilor figuri de oameni în agonie.

E un tuberculos care se cramponează de ultima senzaţie, de ultima rămăşiţă de vieaţă. El soarbe cu atâta voluptate ultima suflare pe care i-a fost dat s'o respire.

Un altul moare pe o bancă în faţa unui spital, în lumina mângâioasă a unui amurg de toamnă, visând ţărmuri înflorite şi pline de colori vii de lumină caldă...

Un bătrân se sfârşeşte bolnav, gârbov, strivit în întunericul asfixiant şi în atmosfera apăsătoare a unui bordeiu din vreo mahala îndepărtată. Privirile lui se întunecă, vieaţa se duce din pieptul lui clipă cu clipă, răsuflarea i se scurtează, dar în inima lui dorul de vieaţă pâlpâe ca flacăra jeraticului în cenuşă.

Şi toţi vin aicea să se odihnească în pământul rece, sub vegetaţia luxuriantă a cimitirului săracilor.

. . . .

Pe când stam aşa, hipnotizat poate de sufletul vreunuia dintre cei duşi, aud deodată o avalanşă de glasuri copilăreşti. Părea o protestare a vieţii contra morţii, în contra pesimismului, în contra tristeţii pe care ţi-o dă intuiţia trecutului şi a viitorului.

Erau câţiva copii, suflete nevinovate, care se jucau în iarbă lângă cimitir.

...Şi glasul lor părea un ecou al cuvântului evanghelic: « Ajunge zilei răutatea ei ».

Omule, părea că-mi spune râsul sgomotos şi franc al copiilor, lasă gândurile negre, uită că ieri a fost moarte şi mâine moarte va fi! Aceea ce are sens pe lumea aceasta e numai şi numai vieaţa, caldă, puternică, frumoasă, armonică!

« Lăsaţi morţii să-şi înmormânteze morţii lor ».

VISUL MEU

Stam tolănit la pământ între cireşii înfloriţi şi scăldându-mi simţirile în parfumul primăvăratic, îmi port mintea în basme şi visez... visez...

Sunt bicisnic. Muşchii mei sunt aţoşi şi slabi, dar sufletu-mi e larg, pieptul mi-e plin de vieaţă, inima-mi bate cu putere şi-mi pare că simt în braţe vigoarea unui atlet când evoc în minte-mi o scenă de eroism.

Mă gândesc la vieaţa de stepă. Ce bine e să trăieşti acolo! Aş voi să fiu un căzac mic de trup, mare de inimă, cu ochii blânzi, cu pletele în vânt, călare pe un armăsar iute.

Şi ce fericit m'aş simţi în bătaia vântului, sub razele calde ale soarelui caucazian, plecat cu capul pe coama murgului meu, nepăsându-mi de nimic şi de nimeni.

Mândru fiu al Ucrainei, aş brava cu fruntea mea pârlită de soare lumea întreagă şi ziua întreagă mi-aş petrece vremea călătorind în pustie, mânând herghelii întregi cu şfichiul temut al biciului meu.

Iar seara m'aş duce să-mi sărut în taină, sub splendoarea fosforescentă a lunii, iubita cu părul negru şi mat ca abanosul, cu pieliţa albă şi fină, cu ochii adânci şi perfizi ca doi demoni.

Sub cerul clar al patriei lui Taras Bulba, cu gândul dus în lumea stelelor, cu capul pe braţele ei, aş simţi cuprinzându-mă farmecul fără nume al poveştilor din copilărie şi în sufletul meu ar lua vieaţă cea mai divină dintre poeme.

DECADENŢA SPANIOLĂ

Suntem câţiva tineri admiratori pasionaţi ai lui Cid, Don Quijote şi ai vinului spumos de Xeres, care într'o bună seară sătui de a ne tot oferi privirilor noastre, doritoare de orizonturi noi, mereu aceleaşi privelişti, am adoptat colorile spaniole cu entusiasmul cu care adoptau odinioară cavalerii rătăcitori colorile frumoaselor castelane şi... adelante! — pentru Spania!

Ne dase nume: decadenţi,
Un hâtru bun de glume;
Prin cabareturi am schimbat
Porecla în renume.

Şi decadenţa spaniolă s'a văzut astfel înfiinţată de fapt şi de drept.

Niciodată poate virtuţile cavalereşti nu au fost mai mult slăvite. Niciodată poate spirit mai scânteetor, elocinţă mai grandioasă şi vinuri mai spumoase nu s'au consumat cu atâta entusiasm ca la seratele decadenţei — serate e un mod de a vorbi; în realitate însă mai bine ar fi să li se zică sărate, din pricina plăţii. Dar aceasta nu are aface! Decadenţii plătesc regulat ba încă dau şi bacşişuri. Altminteri ce decadenţi ar mai fi, căci Spaniolii adevăraţi nu-şi plătesc nici datoriile dar încă să mai dea şi bacşişuri.

...Şi în nopţi târzii, când proza realităţii zilnice doarme în paturi de mătase ocrotită de geniul păzitor şi veşnic treaz — vorba vine — al gardistului dela poartă, cavalerii

visului înflorit evocă în cântece înflăcărate imaginea clară a singurei epoci când idealismul galopa alături de Don Quijote gata a se transforma în Campeador.

Nu lipseşte decât nobila şi casta Dulcinee din Toboso.
Dar de n'avem Carmencitte cu ochi şireţi
Caramba! la decadenţă vinul e gustos
Şi Madridul dela Cosman pare mai frumos! [1])

[1]) Bucata aceasta coincide, în data apariţiei ei, cu războiul Hispano-American, din 1900, când Spaniolii au pierdut insulele Filipine (N. D.).

O VIZIUNE

Era în Dumineca Paştilor catolice. Stam într'un ungher al catedralei cu mintea ridicată deasupra deşertăciunilor lumeşti şi priveam la icoana suavă a Maicii Domnului.

In ochii ei senini vedeam o nesfârşită blândeţe: se ruga Sfânta pentru sufletele noastre, ale poporului din biserică, venit să se închine divinului ei fiu.

Şi deodată începu să cânte un cor de glasuri îngereşti: erau fetiţe mici care, cu privirile aţintite spre altar, pline de o nespusă evlavie, intonau imnul Angelus.

Mă simţeam dus pe aripi invizibile în regiuni eteree. Deasupra părea că se pogorîse Sfântul Duh sub forma-i clasică de porumbel alb şi, întărit de puterea credinţei, nu mă orbea aureola lui mai strălucitoare decât razele soarelui.

Cum stam aşa şi visam splendori negândite, lumi de închipuire şi de culori, de armonie şi de simfonie, pe când catedrala răsuna de dulci şi înălţătoare acorduri, dinaintea ochilor mei începu să ia fiinţă ea, femeea ideal.

Şi dânsa, cetitorule necredincios, nu era un reflex al unei minţi în extaz, ci sta aevea la zece paşi de mine, pierdută în mulţimea cucernică.

Era îmbrăcată în doliu, simplu, foarte simplu şi cu părul negru mat, cu ochii muiaţi într'o dulce melancolie, înaltă şi sveltă ca o liană, cu pieliţa de un roz fin şi transparent, cu buzele de o voluptate castă; ea întrupa în acele momente, pentru mine, catolicismul meridional plin de evlavie mistică şi de imagini suave.

Ochii ei erau aţintiţi spre amvonul de unde preotul cu un glas sonor şi puternic predica despre însemnătatea sărbătorii pascale şi despre împărăţia cerurilor.

Deodată privirile noastre se întâlniră, şi i-am aruncat cea mai supra sensuală dintre sărutări, sărutarea vrăjită a ochilor muiaţi în dulcea melancolie a dragostei.

...Dispăru ca o zână dintr'un castel fermecat. De atunci n'am mai văzut-o şi totuşi de câte ori mă duc s'ascult serviciul divin, instinctiv privirile mele caută în semiobscuritatea catedralei la picioarele blândului Crucifix, pe zâna cu ochii omorîtor de dulci.

IN RĂTĂCIRE

Tăcerea cădea peste fețele ostenite ale tinerilor. S'ar fi zis un ospăț antic de tineri efebi cu obraji peste care moartea și-ar fi lăsat să plutească ușoara aripă diafană. Pe frunțile lor șuvițele de păr se jucau nebunește sub adierea vântului de afară, dar frunțile stăteau netede și palide ca niște frunți de zei tineri. Numai ochii trăiau de o puternică vieață internă. Ah, ce înflăcărați erau ochii negri care străluceau sub frunțile palide ale tinerilor!

Tăcerea cădea ca o seară peste lacuri. In camera mică și cochetă, două lumânări albastre ardeau în sfeșnice delicate ca și când ar fi fost lucrate de o mână subțire de prințesă din secolul al XVIII-lea. Și fumul parfumat al lumânărilor se ridica în sus și făcea ca un nimb greu de visuri împrejurul capetelor cu obraji albi peste care moartea și-ar fi lăsat să plutească ușoara aripă diafană.

In sfârșit unul rupse tăcerea care se întindea ca un văl subțire.

— Vedeți voi, noi am fost totdeauna până acum în rătăcire. Am întins brațe disperate spre cer și am suspinat zadarnic rugi fierbinți către altare albe. Noi nu știm ce cerem. Dorințele noastre erau vagi și visurile noastre grele. Dacă am fi căutat să le prindem și să le pipăim ele ar fi pierit ca aburii care se ridică din izvoare.

Și unul râse.

— Tu ai fi voit poate dorințe care să se poată pipăi!

— Taci, nu blestema! Dorința clară, frumoasă, care s'ar putea realiza într'o operă plastică, este o dorință pipăită.

De acestea ne-ar fi trebuit nouă pentru ca să putem purta lupta vieţii, de acestea ar fi avut nevoie sufletul nostru, care nu trăieşte decât din umbre şi din simboluri.

Şi el vorbi înainte.

Dar ciudat! cu cât vorbea el cu atâta li se părea celorlalţi mai străin şi mai depărtat. Părea că vorbeşte cu o voce care ar veni din înălţimi fabuloase, din azururi eterice la care ochii lor deprinşi cu întunericul şi cu simbolurile neguroase nu se pot ridica.

— He, încă un creştin care se duce să se dea pradă fiarelor din arenă! murmură unul.

— Fie, dar mai bine arena şi fiarele, pentrucă arena şi fiarele sunt vieaţa, decât noaptea şi negurile care sunt moartea.

. . .Şi în depărtare Cavalerul tristei figuri cânta cât îl ţineau puterile cântecul Decadenţei Spaniole:

Karr e mândrul Escamillo, al lui Cid Nepot
Bărcănescu-i Sancho Pança, Ştefan Don Quijot.

IDILELE DIN MANSARDE

Ah, idilele din mansardele mici şi sărăcăcioase! Le cunosc! Ele nu sunt o simplă invenţie a imaginaţiei romantice a poeţilor ci trăiesc din plin vieaţa reală, deşi nu îmbracă întotdeauna colorile pitoreşti sub care ne-a plăcut să le vedem odinioară.

Am stat odată întro astfel de mansardă. Un naiv ar spune că am stat ca să fiu mai aproape de îngeri; prefer să mărturisesc însă dela început că am stat pentrucă făceam serviciul militar şi deci eram nevoit să-mi restrâng cheltuelile. N'avea nimic deosebit mansarda aceea în care locuiam.

Dar o uşă dela o odăiţă vecină cu a mea sta totdeauna închisă şi aceasta mă intriga mult. O uşe care nu se deschide niciodată e un secret care aţâţă curiozitatea şi care nu se lasă a fi pătruns. Rare ori târziu auzeam ieşind din odăiţa vecină frânturi de fraze muzicale fredonate pe un ritm trist şi prelung.

Cine putea să cânte aşa!

N'am ştiut niciodată. Dar într'o seară am văzut pe masa mea un mic bileţel roz prin care o mână necunoscută şi amică — scria în bileţel — mă ruga de nişte versuri ori care şi de ori cine ar fie ele — chiar de mine.

A doua zi când am plecat am lăsat pe masă un volum de poezii şi un răspuns la biletul din ajun. Peste câteva zile am găsit volumul de poezii, iar pe masă, împreună cu el, alt bileţel.

Ce să vă mai spun?

Corespondenţa aceasta s'a urmat între noi vreo şase luni. Necunoscuta îmi scria totdeauna că mă cunoaşte, iar eu... eu nu-i puteam scrie de loc aşa ceva. Cântam adesea:

Sunt trubaduru'namorat
De-o castelană nevăzută,

dar aceasta nu mă înainta de loc.

Intr'o seară mă întorceam dela tabără mai ostenit ca niciodată.

Deodată, nu ştiu cum se făcu, la un colţ de drum apăru înaintea mea silueta sveltă a unei femei tinere, palidă şi frumoasă. Am rămas uimit, cuprins de o vagă presimţire. Şi când trecui pe lângă dânsa, ea înclină uşor capul într'o salutare dulce şi discretă iar crinul din mâini îi căzu la pă-pământ. Atunci am avut viziunea damelor medievale care astfel îşi salutau cavalerii şi mi-am adus aminte de episodul din Vita Nuova când Beatrice salută pe Dante.

Am lăsat-o să treacă înainte şi am urmărit-o încet. In curtea în care era casa noastră am intrat, scara obişnuită am urcat-o şi în mansarda umilă am pătruns. Ea a deschis uşa odăiţei vecine şi cu o nouă salutare a dispărut.

Uşa a rămas de atunci totdeauna închisă şi bileţele roze n'am mai primit, nici fraze muzicale fredonate pe un ritm trist şi prelung n'am mai auzit noaptea târziu.

Fii binecuvântată necunoscută care ai lăsat să plutească deasupra idilei noastre farmecul tainei nepătrunse!

FATALITATEA

Institutorul Chirvăsuţă din Tecuci a înebunit la Budapesta pe când se întorcea din Italia, unde îşi căutase sănătatea.

Ziarele.

Era una din puţinele inteligenţe cu adevărat strălucite din câte am întâlnit: o mare putere de asimilare unită cu o mare putere de judecată peste care modestia sa deosebită arunca o umbră de uşoară melancolie. Cu imaginaţia sa vie şi nuanţată, cu cunoştinţele sale întinse şi variate, era o figură intelectuală care din primul moment impunea respect oricui, chiar celor mai încăpăţânaţi. In privinţa aceasta, de când fac meseria de cercetător al minţii omeneşti — şi o fac de mult — nu am cunoscut decât două inteligenţe pline de atâta demnitate; şi din aceste două una era a sa.

Când oftica, nemiloasa boală care-l răpunea, a pus desăvârşită stăpânire pe dânsul, a părăsit şi studii şi lume şi s'a mulţumit cu modestul post de institutor în Tecuci, în acel oraş tăcut şi liniştit, unde toamna pune atâta aur pe frunze şi atâta pace în suflet!

Il vedeam des. Pentru idealismul meu cast în care morala trona pe treptele cele mai înalte ale altarului, aveam nevoie de vorba sa înţeleaptă, de pilda sa înălţătoare. Şi nu odată mi s'a întâmplat ca din oraşe foarte depărtate, atunci când sgomotul prozei şi al mişeliilor ameninţa să mă cuprindă, să iau trenul şi să mă îndrept spre tăcutul oraş moldovenesc cu speranţa cu care se duceau odinioară pelerinii la Roma.

Dar vremea a trecut şi mulţi din amicii din trecut au pierit. Unii au murit iar alţii au făcut sfârşituri şi mai triste. Numai dânsul sta neclintit în mica sa casă din Branişte în timp ce boala îl încovoia necontenit spre pământ.

De trei ani plecase în Italia şi astă toamnă când l'am întâlnit părea foarte încântat de dulcea climă dela San-Remo. Spera s'o poată duce mult în acele ţinuturi înflorite.

Şi acum iată o veste cu mult mai tristă decât aceea pe care ne pregătisem s'o auzim. Dacă vreodată fatalitatea a fost nemiloasă până în ultimul moment, de bună seamă că a fost acum...

Faţă de acest întuneric al minţii, ce dulce ar fi fost somnul de veci sub piatra mormântală care ar fi stat pentru totdeauna rasturnată peste odihna truditului rătăcitor:

Să-şi doarmă somnul său de pace
Pierdut în nopţile albastre,
Sub greaua piatră ce-o ridică
Doar forţa visurilor noastre!

CA FOILE !

Vestea tristă pe care am împărtăşit-o cetitorilor în numărul trecut, a deschis în inimă rana unei vechi şi dureroase amintiri. Sunt cel din urmă care mai trăiesc dintr'un cenaclu înfloritor odinioară şi care îndreptăţea atâtea speranţe frumoase!

Sunt zece ani de atunci. In tăcutul şi liniştitul oraş moldovenesc de unde am plecat, câţiva tineri entusiaşti întemeiaseră un cerc de discuţii serioase şi pasionate, de înflăcărare nobilă şi aventurată. Unul venea dela Paris unde-şi făcuse studiile, doi se întorceau dela Bucureşti cu tot prestigiul pe care nişte diplome de curând căpătate putea să li-l dea, iar eu veneam de-a-dreptul dela ţară. Intr'o stradă mică din Branişte, umbrită de ramurile salcâmilor şi parfumată de mirosul frunzelor de nuc, ne adunam în fiecare seară şi nu ne despărţeam decât târziu, după miezul nopţii.

Ce visuri, ce avânt!

Şi cum trecură toate acestea aşa de repede!

In câţiva ani se stinseră aproape toţi. Unul într'o clipă de furie, puindu-şi frumosul său cap de leu sub roatele grele ale trenului şi altul înnecându-se — şi nu din greşală — în apele spumegoase ale Prutului.

Rămăsesem numai noi amândoi: Chirvăsuţă, beniaminul nostru al tuturora, şi eu, cel mai tânăr dintre toţi. Şi iată că acum vine vestea că Chirvăsuţă a pierit într'o noapte de o mie de ori mai dureroasă decât a celorlalţi!

Ca foile au pierit toţi! Ca frunzele parfumate ale nucilor, bătuţi de vântul aspru al toamnei târzii, s'au dus vechii prieteni. N'a rămas pe urmă decât un suflet singuratic, osândit să-şi poarte durerea în veşnice rătăciri, ca un uitat şi părăsit cântăreţ din alte vremuri.

Tată,
Eu am sosit cu bine în Bucureşti. Sunt tot la ziarul La Roumanie partea franceză a ziarului pe care l-am avut şi înainte. Cu sănătatea o duc ca şi acasă: nici mai bine nici mai rău. De manevre ştii că am scăpat.
Şt. Petică
Calea 13 Septembre 21.

O scrisoare a lui Ştefan Petică adresată părintelui său la Buceşti.

Tată,
Sunt prim-redactor la Depeşa. Cu guvernul acesta stau foarte bine dar de o cam dată nu se poate face nimic până nu s'a aşeza definitiv. Poate să intre V. Morţun în minister şi atunci vom face multe. Alegete delegat căci poate că guvernul să ne pună pe mine la primul colegiu de Tecuciu candidat pentru deputăţie
St. Petica

O scrisoare a lui Ştefan Petică adresată părintelui său la Buceşti.

ACTORI ŞI ZIARIŞTI

Un actor mi-a vorbit într'o seară la decadenţa spaniolă, un actor care urmăreşte idealul pe scândurile scenei după cum îl urmărim şi noi pe postavurile redacţiilor. Era tânăr, inteligent şi frumos: trei calităţi care într'o vreme însemnau fericirea. Şi mi se plângea de deşertăciunea vieţii sale unde nimic profund şi tainic nu pătrunde, unde chiar iubirile — de care se bucură până şi muritorii cei mai ordinari — nu trec niciodată de rampă ci se opresc la focul scânteetor al candelabrelor sub bolta plină de aurării.

Le ştiam de mult acestea. Dar poate că noaptea aceea avea o putere deosebită de melancolie, dar poate că vântul care adia plânsese în lungi depărtări de mi se păreau toate destăinuirile acestea triste, înfăţişate sub o nouă lumină.

El spunea înainte. Povestea de scrisorile înflăcărate pe care le primea după reprezentaţiile strălucite, povestea de femeile din lumea mare care-i făceau declaraţii pasionate şi într'un suspin mărturisea scurtimea acestor pasiuni şi falsitatea acestor scrisori.

Realitate iluzorie, glorie iluzorie, iubire iluzorie.

Cu stingerea luminilor din sală se sting iubirile aprinse în piepturile care saltă sub podoaba diamantelor, iar cu stingerea vieţii se stinge şi gloria.

Cunoşti o soartă mai tristă? mă întrebă amicul.

Dar ziariştii? Nu au tot aceeaşi glorie efemeră, nu duc tot aceeaşi vieaţă pribeagă? Voi însă aveţi iubirea iluzorie şi adesea iluzia face mai mult decât vieaţa. Noi n'avem nici

atâta. Voi aveţi scrisorile înflăcărate şi declaraţiile pasionate care sunt frumoase chiar dacă n'ar trăi decât atâta cât trăiesc rozele. La noi s'a pomenit de aşa ceva afară doar dela decadenţa spaniolă? Poţi scrie un articol nobil şi înălţător, poţi scrie o cronică sarcastică, poţi vărsa lacrimi de cerneală — şi de cele adevărate vai! — peste o notă tristă şi duioasă şi toate se vor trece în noianul uitării.

Şi proza, va trăi cât prozele trăiesc:
O singură ediţie!

DE UNDE SE VEDE CUM REALUL ESTE CÂTEODATĂ MAI FRUMOS DECÂT IDEALUL

Acum câtăva vreme, când o pleiadă de tineri entusiaşti începuseră lupta lor aprigă pentru arta nouă, eu îmi unisem sforţările mele cu ale lor şi făcuserăm astfel o falangă care a lovit rău pe mulţi din cei cari crezuseră că le-a venit timpul să se odihnească pe laurii câştigaţi altădată. Lupta a avut oarecare răsunet şi ca cel care eram pus mai în vază, primeam zilnic scrisori pline de insulte şi câteva pline de simpatie. Printre acestea din urmă unele erau venite din mâini de femeie.

Le lăsasem la o parte pentrucă ştiam din experienţă că femeile care scriau de obiceiu în asemenea împrejurări sunt sau prea urîte sau prea bătrâne.

Una însă îmi scria cu o regularitate înspăimântătoare.

Să zicem că era din Buzău şi că o chema Lelia Estetescu.

Dela o vreme însă, văzând că nu-i răspund nimic, încetă şi ea.

Peste câteva timp întâlnii pe un amic, pictor de mare talent. Cum nu-l văzusem de mult începui să-l năpădesc cu întrebările. El vorbea foarte emoţionat şi cu un aer plin de mister îmi spuse că a găsit în sfârşit pe aceea care să-l înţeleagă.

— E frumoasă? îl întrerupsei eu.

— N'o cunosc, însă ne scriem.

— Dar de unde e?

— Din Buzău.

— Lelia Estetescu!

— De unde ştii?

Şi-i spusei amicului păţania. El însă ţinea morţiş să ştie dacă e tânără şi frumoasă. Cum era să-i spun ceva dacă n'o cunoşteam? Dar începui:

— E urîtă ca mama pădurii. Cât despre vârstă socotește: Ea e aceea care mi-a scris mie în 1895, lui Macedonski în 1890, lui Eminescu în 1882, lui Alexandri în 1870, lui Bolintineanu în 1861, lui Grigore Alexandrescu în 1849, lui Enăchiţă Văcărescu în...

— Sfârşeşte că mă omori. Tot ea o fi scris şi mitropolitului Ţamblac pe vremea lui Alexandru cel Bun!

— Se poate zisei eu plin de convingere. Şi ne despărţirăm.

Ne-am întâlnit din nou aseară la cafenea. Amicul meu era însoţit de un sculptor însurat de curând pe a cărui femee frumoasă avusesem prilejul s'o admir chiar în ziua aceea.

Pictorul spunea că a închiriat o vilă unde se duce să facă amor departe de sgomotul lumii.

— Cu Lelia Estetescu? glumii eu.

— Aida de! Nu i-am mai scris de atunci. Poate o fi văzut de altul.

— Ce e cu Lelia Estetescu, interveni deodată foarte palid sculptorul.

— De ce întrebi?

— Pentrucă e nevasta mea! strigă el furios.

Tablou!

ISTRIONUL

Pe una din numeroasele scene care se deschid seara în grădinile Bucureştilor, un bătrân joacă mici comedii italiene şi cântă cu o voce răguşită şi tremurătoare cântece napolitane. E un bătrân de aceia cum am întâlnit mulţi, noi toţi câţi am umblat prin diferite teatre mari şi mici din Capitală şi din provincie.

Dar istrionul acesta are ceva în figură de un negrăit comic. S'ar părea că omul n'a făcut altceva în vieaţă decât să râdă şi să petreacă, nicio urmă de părere de rău, nicio nuanţă de melancolie în mişcările sale vii şi în gesturile sale ridicole.

Poate că e adevăratul om fericit! Dar într'o seară l'am văzut debitând cu o vervă mai îndrăcită ca totdeauna şi cu gesturile cele mai comice, un vechiu cântec favorit al său care se termina cu un refren în care-şi cânta propria sa fericire. Cântecul mergea înainte spus cu acea voce răguşită şi tremurătoare, care se încerca să fie vioaie, când deodată cântăreţul se opri. O tuse seacă îl înnecă şi abia după câteva momente putu vorbi pentru a cere indulgenţa publicului ca să nu mai cânte celelalte strofe ci să le recite.

Şi era ciudată de tot această voce tremurătoare şi bătrână care se încăpăţâna să zică înainte: sunt fericit, sunt fericit; în timp ce tusea o înneca din nou.

Lumea privea, lumea era veselă, lumea râdea. In adevăr, bătrânul nu fusese niciodată mai comic. Şi pe cele trei scânduri care alcătuiau mizerabila scenă a grădinii de vară părea că e o adevărată petrecere.

Sunt fericit, sunt fericit! şi patria atât de departe şi amicii atât de uitători şi cerul atât de întunecat! Acolo, în azurul nesfârşit al cerului sudic, marea îşi cântă eterna sa cantilenă din valurile blonde, bogăţia luxuriantă a portocalilor străluceşte voluptoasă în razele de aur ale soarelui şi vântul adie ca o supremă şi învăpăiată sărutare. Câtă depărtare până la toate acestea, vieaţa visurilor sale, visurile vieţii sale!

Sunt fericit, sunt fericit. Şi moartea atât de aproape, şi mizeria atât de neagră şi durerea atât de sfâşietoare. Pierdut printre străini, cine-i va întinde mâna milostivă în ultima clipă, cine-i va zâmbi pentru ultima oară înaintea ochilor gata de a se stinge?

Aide, bătrâne istrion, încă o grimasă caraghioasă!

Şi niciodată vocea tremurătoare şi răguşită n'a fost mai comică.

FRÀGILE

In una din serile trecute am auzit pentru întâia oară anul acesta strigătul ascuţit şi pătrunzător al vânzătorilor de fragi. In răcoarea serii de Mai cuvântul se înălţa ca o evocare rustică a colinelor verzi, pline de vegetaţie luxuriantă, printre care fructele roşii răsar cu sfiala unor ochi şireţi de fecioare aproape perverse.

Lumea trecea înainte, în veselia uşoară a primăverii, bărbaţii aveau surâsuri cuceritoare, iar femeile îşi împreunau melancolia dulce a privirilor lor cu visarea senină a serii. Şi aceşti domni şi aceste doamne frumos gătite, aveau ceva din vraja prinţilor din grădinile fermecate din basme.

Numai strigătul ascuţit şi pătrunzător al vânzătorilor de fragi punea peste acest tablou un ton parfumat de realitate poetică, o realitate care era totuşi atât de depărtată încât nu mai era realitate.

Eu revedeam înaintea mea toate locurile ademenitoare de odinioară şi colinele mândre şi văile adânci şi pădurile pline de murmur şi poenele pline de taine. Şi era în aceste fragi, evocată de un strigăt ascuţit, într'un oraş în care numai rusticismul nu-şi are loc, o întreagă lume de sensaţii trăite în altă vreme şi o dulce poezie pe care nici Calea Victoriei nu o dă, nici numeroasele grădini bucureştene nu o învie.

O, nebunii visători!

Dintr'un singur strigăt fac o întreagă poemă, din câteva fragi veștejite alcătuesc un întreg plaiu și din câteva note rătăcite Andaluzia din timpul Maurilor.

Ceea ce dovedește încă odată că imaginația este cel mai mare bun al unui băiat care a terminat liceul.

REVEDERE

Intr'una din seri mă întorceam acasă târziu, ca de obiceiu. Mergeam în neştire cu o vagă melancolie în suflet, legănat de dulci şi dureroase amintiri din trecut. Versuri duioase şi triste, frânturi de fraze aproape uitate, sunete pierdute în norul clipelor dispărute, îmi reveneau în minte pentru a-mi mări şi mai mult singurătatea.

Un cântec cu vorbe necunoscute suna în depărtare. Era un cântec din ţările sudice, un cântec pasionat şi cald, unul din acele cântece care mă entusiasmaseră odinioară. Dar nu ştiu de ce în seara aceea cântecul mi se părea trist, nespus de trist.

Aveam dorinţa de a plânge pe notele sale clare, de a plânge lacrimi calde pe trecutul rece.

Şi cum înaintam aşa, mă pierdui pe străzile întunecate ale capitalei unde sgomotul paşilor mei răsuna în noapte prelung şi straniu. Nu era nimeni. Abia peste câteva momente o trăsură se auzi venind din depărtare. Nu luai seama şi poate aş fi mers înainte, pierdut în vaga mea melancolie, şi legănat de dulcile şi dureroasele amintiri din trecut, dacă trăsura nu s'ar fi oprit aproape de mine şi din ea n'ar fi sărit o femeie tânără, sveltă, cu ochi mari şi adânci.

In întuneric am tresărit. Aducerile-aminte se precizau şi melancolia mea lua forme hotărîte. Ieşii la lumină pentru a privi mai de aproape pe frumoasa necunoscută.

Ea mă văzu şi se dete un pas îndărăt în întuneric.

Mă recunoscuse după cum o recunoscusem şi eu.

Şi într'un moment de nebună mândrie am plecat repede înainte fără un cuvânt, fără un gest, muncit de aducerile aminte şi de melancolia mea sfâşietoare.

FĂGĂDUELILE ETERNE

Cădea pacea duioasă a unei seri calde de vară şi în umbra fină şi străvezie fiecare linie răsărea clară ca şi cum ar fi fost desemnată pe catifea neagră. Un turn se înălţa în depărtare ca o săgeată, în timp ce splendid şi fantastic un colţ înstelat de cer părea o oglindă adâncă zugrăvită cu flori de aur.

In sufletul meu melancolic un vis cu colori palide se deschidea ca un crin. Mâinile-mi rătăceau în neştire pe petalele roşii, trandafiri răsfoiţi, şi pe cărările singuratice şi întunecate venea un parfum de depărtate şi de îmbătătoare făgădueli.

Eram sătul de gândurile şi de iluziile mele grele ca o cunună de spini, sătul de speranţele care minţeau totdeauna. Dar inima mi se înspăimânta în faţa unei hotărîri puternice şi drumul mântuirii îmi părea lung şi friguros. Voiam să adorm printre corolele roşii şi să rămân aşa până în ceasul cuvântului evanghelic; vechea mea boală, speranţa, nu mă părăsise încă.

Dacă în sufletul meu va încolţi floarea magică mult aşteptată? Dacă cerul se va lumina încă odată de dorinţele mele împlinite? Şi mâinile-mi rătăceau în neştire pe petalele roşii de trandafiri răsfoiaţi pe când pe cărările singuratice şi întunecate venea un parfum de depărtare şi de îmbătătoare făgădueli.

GLASUL LUNCILOR

Am primit zilele trecute o scrisoare. E o scrisoare mică şi fină sosită de departe din ţara Moldovei, din lunca Siretului, luncă mare şi fermecătoare, plină de adânci evocări de vieaţă veche şi luminoasă ca o idilă de Teocrit.

Dela cine venea scrisoarea? N'aş putea spune. N'am văzut niciodată pe aceea care a scris-o şi în zadar aş cerca să las să tremure aripa diafană a visurilor pe romantismul vag al închipuirilor. Şi totuşi... Bănuesc un suflet aprins de lumină, trăind sub claritatea albastră a imensei bolţi a cerului de ţară, înfrăţindu-şi glasul cu murmurul izvoarelor şi ochii cu dulcele amurg al verii.

...Şi iată de ce dimineaţa mă surprinde astăzi veghind pe rânduri palide din care încerc să încheg o tristă poemă care ar fi poema unei vieţi de cavaler rătăcitor ce se tot duce înainte pierdut în visurile sale nebuloase, în timp ce rămâne îndărăt, clară şi senină, lunca mare şi plină de o îmbătătoare făgăduinţă de viaţă.

Am rătăcit adesea prin această luncă. In asfinţiturile de soare ea seamănă cu o stepă ucrainiană şi printre iarba sa înaltă şi florile sălbatice nu odată m'am aşteptat să văd capete de războinici cazaci răsărind la chemarea mea — un fel de Taras Bulba moldovean.

Cât sunt de departe toate acestea şi ce frumoase erau! O notă de doină, un cuvânt în treacăt, o scrisoare dela o necunoscută, sunt în stare să mi le aducă înainte cu toată puterea de odinioară.

Ah, cine ar mai recunoaşte în ofilitul tânăr de acum pe Taras Bulba moldoveanul de odinioară!

STILUL IN ARTĂ

(Studiu profund şi cu pretenţii de savantlâc)

Stilul în artă, după ultimele cercetări ale lui Mommsen, Caion, Gion, Caselli, Spanacelli şi după informaţiile autentice ale reporterilor noştri, datează din vremurile cele mai vechi. Indienii l'au avut, Grecii l'au întrebuinţat, Romanii l'au cunoscut.

Fără a fi nevoie de a ne afunda într'un trecut aşa de îndepărtat care nu e numai dubios dar şi îndoelnic — cum ar spune d-l Mille — ne mărginim a studia stilul la scriitorii poporului român.

Luăm de pildă o idee: Ieri m'am plimbat pe stradă.

Când spunem că luăm o idee, facem aceasta pentru că se găsesc câţiva contemporani mişei şi ignoranţi care susţin că nu e nevoie de nicio idee pentru a avea stil sau a spune ceva. Noi susţinem contrariul.

Aşa dar luăm o idee şi cercetăm modul cum va fi ea exprimată de valoroşii noştri poeţi şi prozatori.

D-l Nae Vasilescu, băcanul, care face proză fără să ştie, tocmai ca şi bădăranul lui Molière, ar exclama plin de o legitimă satisfacţie:

Ieri m'am plimbat pe stradă.

Veteranul comic Ionescu ar cânta — omul acesta nu poate să spună nimic fără să cânte:

Odată mă plimbam pe stradă
Cu mâna'n şold cu nasu 'n vânt.

Confratele Macri ar scrie un articol de reportaj senzaţional:

...Deodată, pe când mă plimbam pe stradă, o mână misterioasă se lăsă pe umărul meu.

— Ce este? întrebai eu îngrozit?

(Urmarea în numărul viitor)

Radu Rosetti ar spune:

Mai ieri era o zi cu soare
Şi cum am eu de obiceiu
Mi-am pus la pieptul meu o floare
Şi am pornit după femei.

Cincinat Pavelescu ar compune un lied românesc:

Svârlea un soare diamante
Pe cerul clar şi violet
Iar eu ca ori şi ce poet
Ce are muze drept amante
Năuc pe străzi mergeam încet.

D-l Heinrich Şpanielevici ar răspunde în jargonul său cir-concis:

Ci am fâcut iu? Iu m'am plimbat pi stradâ!

Veselul Teleor ar aduce-o pe epigramă:

Suna gornistul la cazarmă
Iar ţaţele ieşise'n stradă.
Bre! ce de lume mă aşteaptă
Când ies şi eu la promenadă!

D-l Al. Obedenaru ar combate cam aşa:

Macabru, abracadabrant
Un soare viu şi insolent
Fierbea al trupului pigment;
Pe stradă mort şi corpolent
Pornii ca un poet savant
Macabru, abracadabrant.

D-l Al. Macedonski ar zice cum a şi mai zis:

...Şi cu viermi înfipţi în carne
Imi luai drumul pe stradă.

De altminteri aceste versuri le dăm cu riscul de a fi calificaţi de maiestru ca nişte contemporani mişei şi ignoranţi.

Iubitul d-l Karr ar compune:

Pe ultimele zile ale toamnei
Un soare pal cu raza viorie
Vărsa eterna sa melancolie
Iar eu visam mergând pe strada Doamnei.

După cum se ştie poetul stă pe strada Doamnei într'o cameră foarte elegant mobilată şi pentru care plăteşte — când plăteşte! — o chirie foarte convenabilă.

Amicul nostru St. Petică ar spune ca un estet modern ce e:

Mergeam încet şi galeş pe strada solitară,
Curgea prin aer dulce un sunet de ghitară,
Şi visul meu cel palid murea pe triste drumuri
Ah, visul ce îmbată ca vechile parfumuri!

Aceste exemple credem că ajung. Ele arată îndestul şi într'un mod foarte savant — mai savant chiar decât o cercetare academică — şi ce e stilul în artă şi modul cum se prezintă la poeţii noştri acest stil.

Sfârşind acest interesant studiu nu avem decât o singură temere foarte serioasă: aceea de a fi premiaţi de Academie. Doamne păzeşte!

Academia nu face biserici!

ZIDURILE AFUMATE

Se dărâmă mănăstirea Mihai-Vodă.

Zidarul lovește cu cazmaua în zidul vechiu şi se desprind, cărămidă cu cărămidă, amintirile trecutului. Ce-i pasă lui dacă în zidurile acelea se află îngropată istoria ţării? Ce-i pasă lui dacă din colbul ce se ridică de pe ruine, razele înflăcărate ale amurgului evocă icoana celui mai viteaz dintre voievozi? Şi la urma urmei de ce să-i pese de trecutul ţării unui biet zidar, când nu le pasă domnilor miniștri?

Şi cum vin cu drum de fer
Toate cântecele pier.

Pentru vulg dispariția clădirii arhivei nu va avea de sigur nicio importanţă. De sigur paşnicii mahalagii din Dealul Spirii vor fi încântaţi de această « excelentă măsură de edilitate », cum ar zice un organ guvernamental. Profesorii de matematică vor fi iarăși foarte mulţumiţi că dispare una mai mult din « ruinele care fac ruşine unei capitale civilizate ». Un concert de aprobare precum vedeţi.

Poate vreun visător va regreta zidurile afumate care se ridicau semeţe şi vesele cu toată povara anilor în cerul limpede şi palid al serilor de vară; zidurile afumate care puneau o notă rară şi stingheră în monotonia ucigătoare a zilelor ploioase de toamnă târzie; va regreta clopotniţa roşie pe care se lăsa leneşe o cruce ruginită...

Ruinele Târgoviştei au găsit în Gr. Alexandrescu un poet care să le imortalizeze în inima urmaşilor, ferindu-le

astfel în mod durabil de loviturile « progresului » și ale « miniștrilor doritori de reforme ». Ruinele mănăstirii Mihai Vodă n'au avut însă norocul acesta: ele se duc grație « cazmalei recunoscătoare ». Niciun poet nu le-a cântat și Mihai Viteazul va tresări desigur de fericire în mormântul său dacă vreun viitor domn Gion va socoti cu cale să vorbească de mănăstirea lui « într'o notă prizărită sub o pagină... » dintr'o viitoare « Istorie » a Bucureștilor...

Bietul Mihai!

CELE CARE TREC

Zi de Duminecă. Sub cerul cenușiu, pe Calea Victoriei plină de o mișcare deosebită, ele trec, frumoasele noastre mondene, roze de frig sub vălul lor străveziu. In urma lor o uşoară umbră de parfum de violete pluteşte în aer ca o dungă de lumină.

Când le-ar vedea cineva trecând aşa frumoase şi grăbite ar crede că se duc spre cine ştie ce altare misterioase ori spre cine știe ce întâlniri pasionate de dragoste. Căci oare ce alte visuri ar putea înflori în aceşti ochi atât de adânci?

Şi totuşi, numai la altare misterioase şi la întâlniri pasionate de dragoste nu se gândesc frumoasele care trec. Ele se duc pe străzile pline de lume ca să-şi arate splendoarea mătăsurilor lor şi bogăţiile exotice ale mantilelor orgolioase şi mândre. Ele trec ca nişte păpuşi delicate cu ochii dureros de senini, neavând alt gând decât de a face să li se vadă eleganța și de a-și foșni rochia numai pentru plăcerea de a-i auzi foşnetul. Altminteri, în inimile lor e tot atâta răceală ca în nopţile de Decemvrie.

Şi cu toate acestea, vă salut trecătoare ale Duminecilor palide de iarnă! Noi, singuraticii copii ai poemelor, trecem de asemeni prin vieaţă fără amor și fără bucurii, neavând altă plăcere decât aceea de a ne arăta bogăția exotică a rimelor orgolioase şi mândre, mantilele noastre. Şi vieaţa noastră e asemeni monotonelor voastre Dumineci, sub cerul cenușiu al iernii.

LITERATURĂ ŞI SCANDAL

De curând, la una din conferinţele care se ţin regulat la Ateneu de două ori pe săptămână, conferenţiarul a găsit de cuviinţă să-şi ilustreze teza pe care o susţinea cu câteva observaţiuni personale care au dovedit încă odată că modestia este o haină care nu se îmbracă decât atunci când se găseşte că şedea bine. Câţiva din scriitorii noştri de valoare au fost trataţi nu tocmai academiceşte de conferenţiar şi din această pricină s'a iscat un scandal care a luat proporţii aproape epice.

Partizanii scriitorilor insultaţi, dintr'un sentiment de revoltă lesne înţeles, au protestat cu mare sgomot. Partizanii conferenţiarului au răspuns ridicând tonul. Furtuna s'a deslănţuit astfel cu toată furia.

Trebue să recunoaştem însă că în această luptă omerică partizanii conferenţiarului s'au arătat mai tari în arta scumpă oricărui perfect polemist. Amicul meu Mircea Demetriade a avut chiar o apostrofă de un netăgăduit eroism:

— Afară laşilor!

In momentul acela simpaticul scriitor era superb de indignare.

Laşi!

Dar adică de ce laşi, dragă Mircea? Pentrucă au avut curajul să protesteze când şi-au văzut insultaţi autorii lor de preferinţă? Ciudată logică! Cu atât mai ciudată cu cât această manifestaţie, nepregătită dinainte, dovedeşte că

bunul nostru public a început să se pasioneze de chestiile de literatură.

Acest incident aduce aminte de faimoasa seară a lui Hernani, aşa de decisivă în luptele romanticilor împotriva clasicilor. Suntem oare în ajunul unei astfel de seri? In orice caz însă, oricât de pasionante ar fi chestiile de literatură, ar fi de dorit să nu se slujească prea des de apostrofe prea pitoreşti şi prea expresive.

Odinioară, în Franţa, Regentul care avea obiceiul să cutreiere incognito unele baluri, ruga pe cardinalul Dubois să-l trateze cât mai mojiceşte ca să nu-l cunoască poporul. La un astfel de bal, cardinalul care ţinea să-şi îndeplinească rolul în conştiinţă, se cam întrecuse cu firea, dând prea mulţi pumni după ceafa Regentului. Acesta scos din răbdare, se întoarse furios către cardinal:

— Abate, mă deghizezi prea mult!

Hotărît lucru, Mircea este un bun ucenic al lui Dubois. Prea vrea să ne facă să înghiţim literatura cu ajutorul pumnilor.

— Mircea, ne deghizezi prea mult!

INTÂIA CUNOŞTINŢĂ

Imprejur tăcerea domnea mereu. Lui Adrian i se păru că trebue să fi trecut ceasuri la mijloc de când sta acolo, deşi tot potopul lui de gânduri se perindase numai în câteva clipe. In sfârşit se hotărî să pună capăt turburării în care se afla şi bătu la uşe. Se auzi un foşnet înăuntru; de bună seamă cineva vrea să deschidă.

Lui i se urcă svâcnitor tot sângele în faţă.

Uşa se dădu în lături, dar în prag nu se ivi Lesbia. In locul ei era o tânără blondă, gingaşă, cu privirea dulce şi senină şi în toată făptura ei având ceva copilăresc şi primăvăratic.

— Domnul doreşte? întrebă ea surâzând pe Adrian.

Aş voi să vorbesc cu domnişoara Lesbia.

— Apoi ea nu e acasă. A plecat în oraş de după amiază.

— Singură a plecat?

— Da.

— Foarte bine! Dar nu ţi-a spus când se întoarce?

— Pe înserate. Ceasul nu ţi-l pot spune hotărît pentru că nu-l ştiu nici eu. Ai ceva cu ea?

— Fără îndoială.

— Ceva care o priveşte numai pe ea? Nu mi se poate spune şi mie? urmă ea cu şiretenie.

— A, nu! E ceva care o priveşte numai pe ea, draga mea iscoditoare! zise el zâmbind.

Işi câştigase din nou toată stăpânirea de sine, dar abia dacă-i mai rămăsese un fior din turburarea de adineauri.

Dar acel fior, departe de a-i mări sfiiciunea, îi biciuia din potrivă sângele şi-l făcea mai îndrăzneţ. De altminteri faptul acesta nu era de mirare: Lesbia care-l fermecase din depărtare şi-l atrăsese aici cum atrage lumânarea fluturele, nu era de faţă, iar drăguţa de blondă îi însufla o încredere fără margini.

Convorbirea lor se urma în prag. El sta puţin aplecaţ spre stânga cu o mână sprijinindu-se de uşe, iar cu cealaltă jucându-se cu bastonul. Ea sta în faţa lui dreaptă şi sveltă, privindu-l drept în ochi cu o nevinovăţie îngerească. Soarele care intra vesel şi prietenos pe fereastră o îmbrăca de sus până jos într'o mantie de raze şi-i aurea tâmplele unde câteva şuviţe de păr se răsfăţau nebunatice.

Şi cum îi sta ea aşa în faţă, el avu o clipă icoana limpede a unei vedenii senine din basmele vechi: o Ileană ademenitoare care se ridică, din mijlocul valurilor verzi de ghizdeiu şi rozmarin, trimisă de cele din urmă raze ale soarelui ce apune, în calea unui tânăr pribeag plecat în lume să-şi caute norocul. Ea-l farmecă prin vorbele şi privirile sale, îl face să-şi uite de drum şi de lume şi-l duce în nişte ţinuturi în care totul e nou şi frumos dar nimic nu e omenesc.

Adrian văzuse foarte des acest tablou dar niciodată nu i se păruse aşa de bine desluşit ca acum; ceeace-l mira însă era numai faptul că găseşte în Bucureşti pe copila aceasta minunată al cărei loc era în mijlocul colinelor înveşmântate cu verdeaţă şi împodobite cu flori sălbatice.

Privirea lui se umbri de un nor de melancolie ca şi cum ar fi îmbrăţişat depărtările zării închipuite.

Ea băgă de seamă această schimbare şi se întreba mirată de pricina care a putut să-l facă deodată aşa de visător. Să fi fost oare unul din răspunsurile ei sau altceva pe care ea nu-l putea lămuri şi în care nu era amestecată? Ori poate îl jignise tot modul său de a se purta? Cine ştie? Tinerii aceştia care vin pe la femeile de soiul lor sunt aşa de ciudaţi!

Unii au o fire simțitoare peste măsură și cele mai neînsemnate cuvinte, cele mai mici mișcări sunt deajuns pentru a-i supăra; alții din potrivă, reci și nepăsători, își bat joc de ei înșuși și de cei din jurul lor. Dar el nu pare a fi dintre aceștia; fața și modul cum îi vorbise îl arăta altfel, și, îmbietoare, prietenoasă, îi zise:

— Dacă vrei, vino înăuntru ca să putem vorbi mai mult și să știu ce pot spune Lesbiei când se va întoarce.

Visul lui, întrevăzut o clipă în toată claritatea sa, ținea înainte.

El o urmă, fermecat de gingășia gestului cu care-l poftise să intre și de frăgezimea glasului cu care îi șoptise cele câteva vorbe. Ea se întoarse spre el și-l privi cu același surâs cu care-l întâmpinase în prag.

El surâse de asemenea, de bună seamă fără să știe de ce. Dar era așa de cald surâsul ei încât se părea că ar trebui să cuprindă și tablourile care priveau șirete în cameră, din ramele lor aurite!

Se așeză pe o canapea, unul în fața altuia, ca doi prieteni buni care nu s'au văzut de mult și care au să-și spună multe din timpul cât au fost despărțiți.

MAGIA PRIMĂVERII

In picioare, cu braţul repezit într'un gest scurt şi nervos, Adrian stăpânea cu frumuseţea sa tristă şi ciudată acea pornire de răutate pe care o bănuia la prietenul său.

— Poate să fie o nebunie, dar ce-mi pasă? Odată ce nebunia e frumoasă o ador. E trist însă că fiecare din voi n'admite şi nu iartă decât propriile sale nebunii care, de cele mai multe ori, sunt desgustătoare.

— Nu atât pe cât îţi închipui, deşi mie nu mi-e teamă de ridicol. Să se teamă alţii de dânsul, să se închine oamenii de rând şi îndobitociţi înaintea idolului acesta, eu nu recunosc astfel de idoli pentru motivul foarte simplu că nu recunosc niciunul. Ceeace recunosc e că scopul suprem al vieţiei e vieaţa însăşi. Şi această vieaţă nu mi-e străină. Ştiu foarte bine că e o femee bătrână, în sdrenţe, cu sbârcituri pe obraz, dar care ne pare tânără, frumoasă şi la care alergăm îndată ce ne face cel mai mic semn. Insă înţelepciunea e să ne folosim numai de părţile cele bune şi să aruncăm mărgăritare din poezia inimilor noastre peste proza josnică de toate zilele. Poate că iubita mă minte, în lume totul ne minte. Ce-mi pasă! Eu am sensaţia iubirii adevărate şi emoţia iubirii neprihănite.

— Şi totuşi te chinueşti singur în rătăcirea ta!

— Poţi să spui ce vei pofti. Eu sunt fericit în rătăcirea mea şi fericirea nu trebue să dea socoteală nimănui. Ea e mai presus de sforţările păcătoase ale pătimaşilor.

— Taci, tu eşti un Dante care iubeşte o Beatrice ideală şi crezi că ai găsit-o în cea dintâi femeie întâlnită în drum.

— Scumpul meu, iubirea e poema simțurilor și eu am nevoie de această poemă. Destul am trăit cu mintea până acum, destul m'am închis în singurătatea mohorîtă a științelor. Vreau aer, vreau lumină, vreau polyfonia furtunoasă a simțurilor. Când beția dumnezeiască vă cuprinde, fiecare strigați ridicând cupa plină: Trăiască iubita! Și ochii voștri scânteează de plăcere. Ba încă unul, copil aproape nevinovat, a strigat odată cu o minunată duioșie: Trăiască mama! Mie mi-au venit lacrimi în ochi. Eu ce era să strig? Eu n'aveam iubită, eu n'aveam mamă, eu n'aveam pe nimeni. Lesbia mi-e totul. Poate că nu e desăvârșită, dar chiar în noroiu dacă ar cădea o stea, nu știu dacă noroiul s'ar schimba în aur, însă de bună seamă că ar străluci de o lumină pe care numai oamenii timpurilor paradisiace trebue s'o fi cunoscut. O poezie dacă a făcut să se verse o lacrimă și-a îndeplinit cu prisosință menirea.

— Atunci te admir, căci eu cred în înălțarea inimii prin sărutarea sfântă și tu ai focu l trebuincios acestei sărutări Du-te și fii marele preot al iubirii care curăță totul.

Lesbia ieșise pe scenă. Jocul său întrupa din nou acea desăvârșită armonie a mișcărilor care e singura frumusețe în stare de a traduce și de a sugera visuri adânci, mistice și voluptuoase. Elanurile nebune ale întregului ei trup păreau o supremă și desnădăjduită chemare a plăcerilor paradisiace care erau odinioară idolii lumii, scăldând în orgia lor de raze, în Sodoma lor de lumină, toată antichitatea sănătoasă și puternică. Cântecul ei vibrător răsuna în aerul subtil cu sprinteneala serenadelor clare ale provensalilor înamorați.

Ah, de câte ori în tăcerea posomorîtă, monotonă și plictisitoare de acasă, se gândise Adrian la acest cântec și cu câtă duioșie îi repetase adesea versurile mlădioase!

Atunci cântecul acesta vestea fericirea ce avea să vie; acum avea numai farmecul melancolic al aducerilor aminte El chemase la vieață două stări sufletești foarte deosebite, dar de o potrivă de frumoase.

Se dădu artistei o coroană și i se aruncă violete. Şi cădeau violetele mereu, acopereau scena, o umpleau şi o prefăceau într'un rug straniu pe care ardea, mistuindu-se sclipirea petalelor suave şi virgine osândite la moarte prea timpurie.

El plecă singur, singurel și rătăci toată noaptea pe drumuri. Un gând îi tiraniza mintea cu o stăruinţă sdrobitoare. Şi acest gând creştea, căpăta întinderi nemăsurate şi lua în stăpânire toate sufletele acestea sbuciumate şi turburate. Şi mii de glasuri veneau din depărtare, ca niște răsunete aproape stinse ale strigătelor dureroase înălțate către un zeu necunoscut de toţi cei împovăraţi de greutatea propriilor lor amăgiri. Erau sgomote surde care se uneau la un loc într'un fluviu larg şi puternic ce curgea încet în noaptea clară; erau plânsorile celor pe care vieaţa îi înşelase prea de timpuriu.

Toate grăiau:

— Astfel ne sfâşiem zadarnic inima ca o haină pe care ne-o sfâşie mărăcinii. De fiecare spin atârnă o bucată însângerată şi la fiecare răspântie zace moartă o parte din simţire. Lungul calvar al vieţii e stropit cu lacrimi şi sânge; sunt lacrimile noastre însăși şi e sângele propriilor noastre răni; sângele rănilor trupului nostru şi sângele rănilor sufletului nostru. Visele ni se urcă spre fericire ca două brațe îndreptate rugător spre cer. Dar cerul e pustiu şi fericirea o înşelăciune, iar rugile şi lacrimile şi sângele au fost răspândite în zadar. Zadarnic drum, zadarnic sbucium, zadarnic calvar!

Totul murea în jurul său, vocile îndureraților se pierdeau în depărtare și o singurătate imensă se abătu deasupra. Şi tăcerea se înălţă înaintea lui ameninţătoare, amintindu-i de vremurile trecute.

— Noi le împodobim cu cele mai frumoase flori şi cu cele mai nobile cugetări și ele se duc, astfel împodobite şi încoronate, de se dau, cinic și fără rușine, celor dintâi veniţi.

Durerea se înstrăina şi se depărta de lucrurile lumeşti; simţământul devenea curat artistic.

Luna, asemeni unui gest superb de zeiţă greacă, aruncase pe întinsurile albastre ale cerului mărgăritarele surâsurilor sale. Şi stelele sclipeau în hlamida lor străvezie, aprinzând făclii de mulţumire în marele dom al nopţei. Tabloul stătea nemişcat deasupra, un amestec ciudat de mitologie antică şi de credinţă medievală.

Şi iată că din cerul înstelat se lăsă deasupra singuraticului o senină pace binefăcătoare, generoasă ca gândirile unui geniu şi frumoasă ca o idilă de Tennyson.

Visele lui se volatilizau într'un avânt larg, liniştit şi nuanţat de o mică umbră de melancolie. Ar fi voit să întindă braţele înainte, s'o cuprindă ca'n ziua trecută şi să-şi răcorească din nou buzele arse cu sărutările ei. Ah, buzele ei roşii, dulci şi arzător de pătimaşe!

Şi visul său tremura fericit, înălţându-se în sus către nesfârşitul albastru al domului ceresc.

Se revărsa de zori.

El cumpără flori multe, flori de primăvară, spre a i le trimite.

Când ajunse acasă răsărise soarele. Făcu florile în buchete şi le trimise printr'un servitor, împreună cu o scrisoare.

Erau simţiminte aşa de fragede cum numai înainte de răsăritul soarelui se pot avea:

«Cel ce te iubeşte fără odihnă, cel a cărui vieaţă e întunecată şi pe care nu-l înalţă şi nu-l luminează decât iubirea pentru tine, sfântă şi în veci binecuvântată, îţi trimite prin aerul parfumat şi vioriu al dimineţii mănunchiurile acestea de flori mirositoare ca să se răspândească parfumul lor ca o undă curată în camera ta şi dimineaţa să-ţi dea visuri feerice şi senine.

«El le-a udat cu lacrimile lui, curate ca roua în faptul dimineţii, spre a sta proaspete mai multă vreme, şi a nu se pierde curând parfumul lor, pentru ca visurile tale să fie

mai lungi şi mai frumoase. Când te vei deştepta, mulţimea aceasta de petale te va împresura din toate părţile şi te va desmierda încet şi blând ca sărutarea unei nopţi cu lună».

...Şi ziua se ivi, zi frumoasă, zi de Duminică. April îşi îmbrăcase cele mai pompoase haine şi deasupra lumii vesele întinsese un cer albastru topit în aur, de limpiditate orientală. Cerul acesta revărsa în toate sufletele o parte din seninătatea sa şi Adrian se simţea fericit.

Când îl revăzu Lesbia, Adrian era cu desăvârşire copilul bun şi blând pe care-l cunoscuse la început.

Ea voi să se lămurească.

— Ce bine mi-au făcut florile tale! Mi se părea, în urma celor întâmplate aseară, că am rămas din nou singură pe lume, că iar nu mai am pe nimeni. Vezi tu, e o mare mângâiere gândul că ai în cineva un sprijin!

— De ce n'ai voit să mă veseşti?

— Am voit de multe ori să trimit pe cineva să te cheme, căci sufeream îngrozitor când te vedeam umblând aşa, ca un suflet chinuit, dar m'am oprit. De ce? Nici eu singură nu aş putea să-ţi spun; inima are multe taine de acestea pe care noi înşine nu le pricepem.

Pacea se făcuse şi pentru a o încheia şi mai bine se hotărîră să petreacă ziua afară din oraş.

April umpluse şoseaua de lume. Totul era frumos, strălucind de colori necunoscute, vibrând de sonorităţi tinere.

Deasupra acestora plutea dorul de o vieaţă nouă, setea de iubire.

Ajunşi aproape de rondul al doilea, cei doi îndrăgostiţi lăsară trăsura şi merseră puţin pe jos.

— A! domnul Adrian!

Erau dinaintea unei vile. Cel care rostise numele tânărului era un bătrân. Adrian îl cunoştea. Era Tudor, îngrijitorul vilei unui prieten.

Cu mâinile în buzunar, cu pipa în gură, bătrânul avea pe faţă un zâmbet părintesc văzând pe Adrian.

— Ce mai faci Tudore?

— De când a plecat boierul, vila e goală şi eu stau de-o păzesc, dar munca mea şi cu nimica e tot una.

Bătrânul îşi plângea stăpânul, tânăr aristocrat, care, sătul de vieaţa de aici, plecase să-şi poarte desgustul prin alte ţări.

— Dar poftim, mă rog, de vedeţi: grădina e în floare.

Era atâta simplitate dar şi atâta măreţie în gestul bunului bătrân, încât ei îl urmară fără a pregeta.

A, da, grădina era în floare. Dar aceasta nu era numai o grădină ci o mare simfonie de flori care cântau slava primăverii şi a iubirii triumfătoare, a iubirii care răpune orice piedecă şi se înalţă liberă şi puternică în azurul fără margini.

Bătrânul se apropie de Adrian şi-l întrebă încet, sfios, cu ochii sticlind de bucurie ca de fericirea propriului său copil:

— Ţi-e nevastă? Vorbea de Lesbia.

Adrian îl privi uimit. Cum a putut să-i vie un astfel de gând.

— Nu moşule, nu e nevasta mea.

Bătrânul înţelese, căci doar şi el fusese odată tânăr, şi discret se retrase.

— Ce te-a întrebat bătrânul?

— Dacă mi-eşti nevastă.

Ea rămase gânditoare o clipă.

El urmă sub stăpânirea unui gând:

— Ce bine ar fi să rămânem veşnic împreună.!

Şi mergeau înainte ca'n vis. Căci doar visurile lor înfloreau sus pe ramurile copacilor. Iar visurile acestea care se desfăceau în toată plinătatea lor în grădina aceea fermecată, luau felurite chipuri. Erau flori albe naive şi sfioase ca un surâs de fecioară, care abia străbăteau printre frunzele verzi ale cireşilor. Erau florile albe ale caişilor, răsfăţându-şi cu îndrăzneală nevinovăţia lor. Erau florile pasionate, roşii, ale piersicilor, care abia se deschideau. Şi erau atâtea altele!

Dar Lesbia era mai frumoasă decât toate. Niciodată n'a fost ea aşa de frumoasă ca atunci, sub această strălucitoare lumină a zilei, care se împrăştie şi pătrunde pretutindeni, clară şi albă, făcând să scânteieze marmorele din parc, copacii şi apa lacului ce surâdea în apropiere.

Adrian o privea, aşteptând-o să răspundă. Ea grăi încet:

— E mai bine că trebue să ne despărţim. Cine ştie? Poate că la urmă de tot, suntem amândoi poeţi: eu tot aşa de mult ca şi tine, căci amândoi cerem, prin însăşi firea noastră, sensaţii mereu noi. De am rămânea aici împreună, am începe să ne descoperim cusururi unul altuia şi să îmbrăcăm în proza vieţii comune poezia de acum.

Despărţindu-ne, fiecare din noi va păstra o amintire curată şi sfântă şi aceasta e cea mai preţioasă podoabă la care putem râvni. Spuneai odată că iluzia e mai frumoasă decât faptul îndeplinit; ei bine, amintirea e cel puţin tot atât de frumoasă în melancolia sa.

Avea dreptate.

Se întoarseră. Bătrânul le venea înainte.

— Rămâneţi aici peste noapte.

— Nu se poate. Iţi făgăduim însă pe altă dată.

— Ori când veţi voi veţi fi bineveniţi. Tudor avu un gest larg, patriarhal, prin care-i pofti.

Ei plecară.

Bătrânul sta în prag şi-i privea cum se depărtau în amurg.

— O tinereţă, tinereţă! Gestul duios al bătrânului se pierdu în albastrul liniştit al serii în care visul tinerilor prindea vieaţă în timp ce se depărtau ca într'un vis, nelăsând în urmă decât părerea de rău de a fi trecut prea repede, numai ca o dungă luminoasă în cerul albastru de April...

CRITICĂ

ESTETISMUL LUI RUSKIN

John Ruskin, marele artist mort de curând la sihăstria sa pierdută în ceaţa dela Brantwood, e o pildă puternică de înrâurirea pe care o exercită spiritele alese asupra întregimii mişcării intelectuale, artistice şi morale a timpurilor lor. Mai mult ca oricare poet, mai mult ca oricare pictor, mai mult ca oricare critic de artă el a ştiut şi a putut să unească într'o singură sforţare energiile atâtor inşi cărora le-a impus, prin puterea geniului său, aceleaşi vederi şi aceeaşi direcţie. E drept că un Victor Hugo în poezie, un Brandes în critică, un Tolstoi în morală, au avut asupra contemporanilor o înrâurire care, la prima vedere, poate părea că întrece cu mult pe aceea a dulcelui şi tristului cugetător englez. Şcoala romantică în poezie, curentul modern în roman şi teatru, creştinismul nou şi plin de o dureroasă abnegaţie în morală, sunt fenomene ideologice care şi prin natura lor şi prin lărgimea sferei de acţiune se impun numaidecât admiraţiunii, ca falnicele turnuri ale unei catedrale gotice.

Ceea ce deosebeşte însă pe Ruskin şi activitatea sa, de activitatea şi înrâurirea tuturor celorlalţi, e multipla sa diversitate care se sistematizează încetul cu încetul până face un tot armonic, ca tragediile unei trilogii clasice. Pe când la ceilalţi înrâurirea se întinde numai într'o direcţie şi abia le atinge pe celelalte, la Ruskin înrâurirea e deopotrivă de răspândită şi deopotrivă de puternică în toate direcţiile.

Fără îndoială, în strânsa legătură în care se află fenomenele psihice, e cu neputinţă să fie atins unul fără a vibra

şi celelalte. In privinţa aceasta se adevereşte, deşi sub o altă formă, ceeace susţinea Leibnitz, că adică o mişcare odată produsă va avea răsunet până la nesfârşit, potrivit cu depărtarea dela locul unde a luat naştere. Astfel nu se poate tăgădui înrâurirea lui Tolstoi asupra romanului modern, dar neîndoelnic e că cu toate superioarele calităţi artistice ale marelui scriitor rus, în faţa mulţimii, romanele au rămas în umbră şi numai opera sa morală a fost pusă, măreaţă şi impunătoare, în întunecata sa tristeţe, pe planul întâiu. La Ruskin toate stau pe acelaşi plan, scăldate în aceeaşi lumină. Cu alte cuvinte, pe când la ceilalţi ceea ce izbeşte pe cercetător este legătura de subordonare a influenţelor lor ideale, la Ruskin trăsătura caracteristică e o admirabilă şi deplină coordonare.

Faptul acesta îşi are explicarea în concepţia sa artisticofilosofică. Temeiul dela care pleacă dânsul este sentimentul estetic şi arta şi în această privinţă este protivnic lui Tolstoi care între artă şi morala sa nu face decât o legătură fortuită, astfel că ele se ating întotdeauna dar nu se pătrund niciodată.

Intuitiv, Ruskin îşi dă seama că ceea ce trebue înainte de toate ideii pentru a se răspândi, este o educaţie continuă a poporului, un fel de sugestie de idei şi de dorinţi noi având ca misiune de a îndrepta efectele rele ale moştenirii fiziologice şi psihologice. De aceea trebue stabilită comunitatea senzaţiilor şi a sentimentelor; adică pentru a asigura energia socială trebue produsă simpatia socială.

Astfel el e estetician şi moralist, dar morala sa pleacă totdeauna dela estetică. In această privinţă e aşa de logic încât teoria binelui e o minunată deducere exactă din definiţia frumosului.

Pentru dânsul e frumos tot ce păstrează vechea claritate şi puritate a liniilor, tot ce e armonic cu sine însuşi, tot ce nu simte încă artificialul. Unde munca omenească n'a schimbat şi n'a stricat, n'a adaus şi n'a luat nimic, natura e frumoasă. E frumoasă natura virgină, e frumoasă o frunză,

o linie de orizont, o curbă de munte. Sunt frumoşi norii pentru că sunt sus şi plutesc măreţi şi nepăsători fără ca voinţa noastră să le poată face ceva. Tot ce nu ating oamenii e frumos. De aci vine aceea regulă estetică ce formează fundamentul la Ruskin, despre pacea şi armonia liniilor.

Nu trebue în natură şi în artă sforţări, munci, agonii, frământări şi opoziţiuni crude. « Unul din atributele marei arte este o mişcare înceată şi continuă, sau o mişcare desăvârşită » zice el. De aceea clar-obscurul, lumina prea vie, coloarea prea strigătoare, sunt disonanţe care n'au ce căuta în artă. Rembrandt a greşit, Michel-Angelo a greşit.

In pictură, numai şcoala care a înflorit înainte de Rafael e bună. De aci prerafaelismul care s'a răspândit atât de repede nu numai în Anglia, dar în toată lumea cultă şi care a dus numele lui Ruskin în triumf pretutindeni unde arta şi problemele sale se puneau cu o adâncă şi încordată pasiune.

Această frumuseţe ideală a fost stricată, pângărită şi batjocorită de progresul capitalist. Capitalismul a distrus frumuseţea şi armonia liniilor căci el a prefăcut văile în gropi de cărbuni, el a stricat puritatea liniilor munţilor, tăind şi săpând mine şi tunele, el a umplut potecile înflorite de odinioară, cu praf negru şi asfixiant, el a desfrunzit pădurile verzi, înnecându-le în fum de uzine. Pe unde a trecut capitalismul frumuseţea a pierit, pe unde a pierit frumuseţea, a pierit şi morala. N'a rămas în urmă decât o clasă trândavă şi luxoasă, care nu face nimic, nepăsătoare faţă de artă, batjocoritoare faţă de ideal, şi o clasă săracă şi istovită de muncă şi de suferinţă, care n'are timpul şi nici libertatea de suflet trebuincioasă pentru a pricepe şi iubi arta.

S'a adus un argument în sprijinul concentrării avuţiilor de cât mai puţine mâini; acest argument e că bogaţii întreţin luxul şi că luxul e trebuitor desvoltării artei. Greşală! Luxul nu are de a face întru nimic cu adevărata artă; dimpotrivă, el e mai degrabă negarea desăvârşită a acesteia. Deci, arta n'are şi nu trebue să aştepte nimic dela clasa bogată.

Rămâne însă clasa de jos, dar aci se întâlneşte o altă piedecă: mizeria distruge frumuseţea şi pune pe om în neputinţă de a pricepe în întregime o operă estetică. Distrugându-se frumuseţea se distruge morala şi astfel clasele de jos sunt ameninţate să înceteze cu totul de a mai trăi sufleteşte.

O reacţiune se impune. Trebuesc preparate sufletele a opri din vreme desăvârşita distrugere a frumuseţii şi desăvârşita decădere a sentimentelor.

Concepţia artistico-socială a lui John Ruskin se opreşte aci.

Dacă e adevărat că omul are de îndeplinit o menire ideală, dacă e adevărat că vieaţa nu e o simplă faclă aprinsă pentru un moment într'o mare de întuneric, dacă e adevărat că fiecare din existenţele omeneşti care se perindează în decursul veacurilor sunt o neîncetată şi treptată apropiere către perfecţia ideală, atunci menirea lui Ruskin a fost de a arăta generaţiilor viitoare adevărata religie, singura care deşi modernă cuprinde în sine esenţa tuturor religiilor. Incercările materialiste de a confunda o religie care să nu fie în contrazicere cu ştiinţa, cultul eroilor, sacrificarea pentru binele aproapelui, sunt toate încercări întemeiate pe utilitarism sau pe simple contradicţii in adjecto.

Religia pusnicului dela Brantwood are însă meritul de a păstra caracterul transcendental al vechilor religii fără a cădea în imposibilităţile lor.

Dante Gabriel Rosetti, Brune Iones, Wiliam Moris şi ceilalţi care se făcuseră părtaşi ai lui Ruskin, admiseră aproape în totul teoriile maiestrului. Şi atunci se văzu înflorind în Anglia acea icoană literară care avu un răsunet aşa de mare şi sgudui din temelie toată estetica veche.

Dar în curând se produce o reacţiune.

Swinburn care plecă dela şcoala prerafaelistă, în tot ce priveşte teoriile curat estetice, negă însemnătatea lor morală şi le restrânse numai la partea privitoare la technică.

Era o decădere.

Estetismul care se desvoltă după aceea, purcede dela Ruskin, admiţând arta ca supremul scop al vieţii. Oscar Wilde, şeful recunoscut al esteţilor englezi, a luat dela maiestru nu numai această mărire caracteristică a rolului artei ci şi duşmănia sa împotriva formelor activităţii şi a mişcării. In acest timp, cum Ruskin, ca pictor, introdusese în literatură modul de a vedea şi judecăţile din pictură, el merge şi mai departe în această apropiere şi introduce în poezie tehnica intimă din artele plastice. Fără îndoială, consideraţii de acest soiu ne-au dat bucăţi admirabile; ele ne-au dat «Balada Inchisorii din Reding» de Wilde şi superba poemă Apollon, de Lord Douglas.

Dar toată moştenirea primită de esteţi dela Ruskin s'a mărginit aci. Insemnătatea socială a artei şi dragostea de natură, nu numai că e negată, dar chiar trăsăturile caracteristice sub care sunt cunoscuţi esteţii de marele public sunt egotismul exagerat şi dragostea de artificial. Legea negării pusă aşa de bine de către Hegel, se adevereşte şi de data aceasta. Adevăraţii urmaşi ai lui Ruskin, singurii care au păstrat moştenirea sa pentru a o da generaţiilor viitoare, sunt cei care l-au negat.

Astfel esteţii se prezintă, în desvoltarea artei, ca nişte mijlocitori neapărat trebuincioşi pentru ajungerea unei trepte mai înalte şi mai ideale. Făcându-se din artă supremul scop al vieţii, poezia, pictura, sculptura, au încetat de a mai cădea în grosolanele greşeli de odinioară când se făcuse din ele nişte simple auxiliare ale unor idei care nu aveau de a face întru nimic cu arta. S'a putut cultiva astfel o estetică liberă care a ajuns la un grad de perfecţie necunoscut până aci. Condiţia necesară pentru ca arta să se desvolte liber era să se scape de anumite categorii corespunzând unor forme inferioare pentru a putea trece mai departe. Esteţii au făcut artei acest serviciu.

Cu acesta nu s'a isprăvit însă rolul lor. Introducerea tehnicei intime a picturii în litearturä e un alt merit al lor. Cunos-

cutul critic Remy de Gourmont carecterizând pe genialul estet belgian Maeterlink, zice că toată opera sa e « o vieaţă trăită de fiinţe dureroase care se mişcă în ministerul unei nopţi. Ele nu ştiu decât să sufere, să surâdă, să iubească; când vor să înţeleagă, sforţarea neliniştei lor se face chin şi revolta lor se stinge în suspine. Soarta lor e de a urca, de a urca mereu dureroasele trepte ale calvarului şi a se izbi cu fruntea de o poartă de fer: astfel urcă sora Ygraine, astfel urcă şi se izbeşte de cruzimea porţii de fier fiecare din sărmanele creaturi ale căror simple şi curate tragedii ni le desvălueşte Maurice Maeterlinck ».

Una din caracteristicele acestei şcoli e că chiar atunci când artistul nu a întrebuinţat cuvinte luate din domeniul picturii sau al colorilor, el face o puternică impresie plastică sau vizuală de genul acelora cari se găsesc atât de des la Flaubert. Astfel, în bucata citată sus din Gourmont, care e şi el un fin estet, impresia întunecată şi grandioasă e făcută fără să fi întrebuinţat niciun cuvânt special. Maeterlinck în întregime lasă aceeaşi impresie sobră, de s'ar zice parcă anume că e un Rembrandt în cuvinte. Dimpotrivă, Adolphe Retté dă o impresie bogată de soare, flori, iarbă, râuri, păduri, în sfârşit toată minunăţia unei calde amiezi de vară. « Une belle dame passa » va rămâne totdeauna un model de superioritate la care s'a ajuns vreodată în artă. Emile Verhaeren a fost cu drept cuvânt asemănat cu un uriaş care călăreşte de douăzeci de ani o unealtă stranie şi magică, într'o peşteră de munte, unde bate fierul roşu, radios de reflecxele focului, aureolat de scântei. Dimpotrivă, impresia dată de Henry de Regnier e a unui « nobil singuratic care locueşte într'un vechiu palat din Italia, unde sunt scrise pe ziduri embleme şi figuri. El visează trecând din sală în sală, coboară scările de marmoră către seară şi se duce în grădinile pardosite ca nişte curţi, ca să-şi viseze vieaţa la umbra clarelor fântâni, în timp ce lebedele negre trec pe lacuri, iar un păun, singur ca un rege, se îmbată de crepusculul de aur ».

Dar ajunsă aci arta nu poate merge departe. Ea se opreşte, deoarece a trece peste marginea care i se pune e a cădea în gol.

Partea uitată a ideilor lui Ruskin se răzbună; ea se impune ca absolut necesară căci altminteri tot mândrul palat aşa de fin, de strălucitor şi de străveziu, ameninţă să se dărâme.

Intrebarea pusă de esteticienii moderni de până acum a fost: în ce condiţiuni fenomenul care are o valoare etică ia o valoare estetică? Neîndoios că arta se caracterizează prin conţinutul său moral în înţelesul larg al cuvântului dar întrebarea e: cum impune arta intuiţia sa morală?

Intrebarea era greşită. In România, ceea ce a făcut greşala studiilor lui Gherea, pe lângă multele şi eminentele lor calităţi, a fost şi faptul că la artist se ocupa totdeauna mai mult de partea sa etică decât de cea estetică.

Pusă în acest chip discuţia era de prisos, căci orice s'ar zice, cu voie sau fără voie, orice fenomen estetic are o valoare etică. Chiar sensaţia e socială, căci omul nu poate face abstracţie de faptul că înainte de toate e individ social şi că, individ în înţelesul metafizic, individ ca entitate absolut deosebită, nu există decât nominaliceşte.

Guyau a arătat de mult că « solidaritatea socială este principiul emoţiunii estetice celei mai înalte şi mai complexe ».

Arta adevărată cuprinde în sine profunda sa moralitate, căci emoţia estetică are un caracter social.

Conştiinţa e o societate, o armonie între fenomene, între stările de conştiinţă elementare, aşa că noţiunea de conştiinţă individuală e o noţiune simplistă care nu există şi nici nu poate exista în realitate; ea e numai o entitate care a servit mult timp a ascunde un complex despre care abia acum începem a ne da seama bine. La drept vorbind, ceea ce s'a obişnuit a se numi conştiinţă individuală e mai de grabă o conştiinţă socială şi tot ce se petrece în ea are un

caracter social și armonic. Din această pricină e cu neputință să existe o senzație care să nu aibă răsunet în întregul organism.

Sentimentul frumosului este forma superioară a sentimentului solidarității și a unității în această armonie, astfel că plăcutul devine frumos cu cât cuprinde mai multă solidaritate și sociabilitate între toate elementele conștiinței. Pe când o senzație sau un sentiment simplu — admițând că ar putea să existe în realitate sub această formă curat ideală — nu vor fi niciodată estetice, combinate armonios ele vor avea totdeauna această calitate. Aceasta arată că orice sentiment de plăcere are o oarecare intensitate de vieață și de armonie, dar nu devine estetic decât atunci când inteligența îi prinde spontaneu armonia.

Și de ce ne vom ridica mai sus, de ce vom vedea partea socială a frumosului crescând. Solidaritatea și simpatia deosebitelor părți din eul individual, constitue primul grad al emoției estetice; solidaritatea socială și simpatia universală apare ca principiul emoțiunii estetice celei mai complexe și mai înalte.

Aceasta din pricină că nu este emoțiune estetică fără emoțiune simpatică; deși arta are ca urmare faptul că mărește vieața individuală făcând-o să se confunde cu larga vieață universală.

Dar dacă Guyau are dreptate — și toată știința modernă e gata să ne-o dovedească — atunci oamenii nu strică arta, cum pretindea Ruskin, ci, dimpotrivă, civilizația mărește sfera esteticei. Esteții moderni au înțeles în parte aceasta, cel puțin în mod intuitiv, când au introdus concepții noi în artă, așa că și din acest punct de vedere, modul cum au revoluționat ideile lui Ruskin a fost folositor.

De bună seamă că aceste negări și revoluționări de care vorbim, vor face pe mulți să creadă că micșorează înrâurirea puternică a lui Ruskin. Nicidecum! Tocmai aceste negări și revoluționări, absolut necesare oricărei desvoltări istorice

a unei idei, au făcut ca ideea lui Ruskin să trăiască, să crească şi să se transforme — căci transformarea e totdeauna un semn de vieaţă.

Datoria esteţilor viitori e să nege negarea ultimilor esteţi, adică să răstoarne cele ce s'au susţinut în sprijinul indiferenţei sociale a artei şi să adauge, pe lângă perfecţia tehnicei, valoarea sa morală.

Adevăraţii esteţi sunt cei care îşi vor îndeplini această datorie artistică şi socială, împăcând într'o sinteză superioară, antinomiile aparente de astăzi.

CRITICA NOASTRĂ LITERARĂ

E neîndoios că în producţiile artistice şi literare ale unei ţări, critica joacă un rol de căpetenie. Când, acum treizeci de ani, d. Titu Maiorescu a început a-şi da la lumină primele sale critice, publicul român, obicinuit cu o naivă şi sentimentală admiraţie a tuturor operilor literare, a protestat. Toate modurile sale de a vedea şi a judeca erau răsturnate, toţi idolii la care se închinase erau aduşi în faţa lumii şi discutaţi şi marele public, compacta majoritate, nu iartă niciodată cuiva să-i discute idolii. Cu toate acestea critica pe care o introducea d-l Maiorescu nu era de loc ceva nou, şi în ţările apusene cu cultură literară întinsă şi cu tradiţia artistică făcută, ea îşi câştigase de mult dreptul la cetăţenie. Dar publicul român nu voia să ştie aceasta. El ştia că avea câţiva poeţi mari şi că acei poeţi — întocmai ca ghiveciurile d-lui Gherea — sunt mai presus de orice critică. El ştia că poezia e poezie şi că nu poate un om care vorbeşte în numele poeziei să emită păreri în privinţa regulilor artistice. El ştia... Dar câte nu mai ştia bunul nostru public român de pe la 1870?

Totuşi d-l Maiorescu era în dreptul său. Poezia e şi ea o producţie intelectuală, sufletească, întocmai ca şi oricare altă producţie de acest soiu. Insă cum toate fenomenele psihice urmează în naşterea şi desvoltarea lor anumite reguli pe care le studiază psihologia, era natural ca şi poezia să fie supusă acestei analize şi din acest punct de vedere, critica,

departe de a fi străină de fapt, era dimpotrivă foarte la locul său. Menirea sa era de a fi o psihologie a artei.

Pe de altă parte, oricât de personal şi de individualist ar fi poetul, nu e mai puţin adevărat că influenţa ideilor care se agită în jurul său se simte şi asupra sa şi deci o critică dreaptă şi bine condusă, fără a-i schimba personalitatea, va îmbogăţi pe artist cu noi idei şi noi amănunţimi tehnice.

E atât de adevărat aceasta încât în Germania admirabilele studii ale lui Winckelmann şi Lessing asupra artei eline au produs o întreagă mişcare clasică, care a avut un răsunet mult timp în urmă, şi au hotărît apariţia unor opere a căror puritate de linii rivalizează de minune cu aceea a operilor antice. Şi fără îndoială că Goethe şi Schiller nu au fost puţin influenţaţi de aceste vederi.

In Anglia, ca să nu pomenim decât de o mișcare foarte recentă, John Ruskin prin volumele sale asupra pictorilor moderni a determinat o întreagă mişcare artistică şi literară care sub numele de Prerafaelism s'a răspândit în lumea întreagă, provocând un entusiasm fără seamăn.

Şi în Franţa, mișcarea romantică, care pe nedrept se atribue lui Victor Hugo, se datoreşte mai mult criticelor doamnei de Stael şi ale lui Chateaubriand, precum şi criticelor lui Schlegel, făcute cunoscute la Paris de femeile emigraţilor.

D-l Maiorescu era aşa dar conştient de rolul criticei şi ca dovadă că nu s'a înşelat e că toată mişcarea literară care a înflorit dela 1870 până la 1890 a fost influenţată de vederile sale.

De atunci încoace critica a luat o mare desvoltare. După d-l Maiorescu a venit d-l Gherea, după d-l Gherea a venit d-l Petraşcu şi în urmă o mulţime de tineri care măriră câmpul cercetărilor.

Din nenorocire, tocmai mulţimea aceasta mare de critici, dintre care mulţi se crezură chemaţi dar foarte puţini fură aleşi, aduse decadenţa de acum.

Tineri care nu au priceput niciodată ce înseamnă arta, băieţi cari crezură că cei câţiva ani de studii într'o facultate oarecare le dă dreptul de a se ridica în maieştri ai gustului şi ai esteticei, se răspândiră în lume cu pretenţiuni aşa de mari încât nu puteau fi asemănate decât doar cu marea lor ignoranţă.

Raţionamentul lor era simplu: odată ce aveau în buzunar diploma de licenţă în litere, nu aveau oare şi în cap ştiinţa unui maiestru de estetică? Odată ce ştiu că Eminescu a murit la casa de nebuni, că Macedonski e un poet care nu e înţeles de lume, că Victor Hugo a fost un scriitor francez şi că Goethe a iubit femeile din Weimar, nu erau oare, prin însuşi acest fapt, în drept să hotărască totul ce se atinge de artă?

Şi atunci ni se înfăţişează acel spectacol trist şi desgustător: redacţiunile ziarelor mari şi mici mişunând de o sumedenie de pierde vară şi de sgârie brânză, oameni care puteau fi cizmari, croitori, agronomi, cultivatori de sfecle, distilatori de zahăr, funcţionari comerciali şi orice altceva, numai critici de artă nu.

La «Adevărul» combătea un necunoscut care studiase dreptul şi care în lungi şi anoste critici literare discuta despre poezia franceză cu priceperea pe care trebue să o fi avut dobitocul din fabulă când judeca viersul privighetorii. La «Drapelul,» combătea altul care făcuse matematicele şi care părăsise ecuaţiile cu două necunoscute în schimbul artei care pentru dânsul era mai mult decât o monstruoasă ecuaţie cu o mie de necunoscute. In sfârşit, la «Românul», un băiat pe care d-l Vintilă Rosetti îl amăgise cu acadele să părăsească liceul, combătea la nemurire, pentru arta naturalistă.

In aşa stare ajunsese critica noastră! Şi cu părere de rău trebue să constatăm că nicio sforţare nu s'a făcut pentru a ieşi din această stare.

De curând, într'un ziar — nomina odiosa! — criticul reputat al cronicei literare, vorbind de gruparea scriitorilor

în clasici, romantici şi esteţi, spunea: « Criteriul acestor grupări a fost concepţia artistică a autorilor, modul lor de a vedea un colţ al naturii prin prizma temperamentului ».

Pentru Dumnezeu! Criteriul artistic redus la modul de a vedea un colţ al naturii prin prizma temperamentului! Aceasta întrece tot ce se putea aştepta dela critica noastră, ca îndrăzneală şi ignoranţă.

Modul de a vedea un colţ a naturii prin prizma temperamentului e o concepţie artistică cu totul modernă şi nu a putut fi introdusă în poezie decât atunci când clasicismul şi romantismul, sfârşindu-şi toate mijloacele lor tehnice, s'a simţit puternica nevoie de a se întoarce la natură ca o protestare împotriva idealismului prea forţat. Dar cum natura în sine, copiată aşa cum se prezintă — dacă aceasta e cu putinţă — nu ar fi artă ci simplă fotografie, se simţi nevoia de a se introduce un concept modificator. Şi atunci se introduse conceptul despre temperament.

Criticul dela ziarul cu pricina ar putea să caute mult şi bine în toate scrierile artistice apărute înaintea naturaliştilor, şi-l asigurăm că nu va găsi criteriul acesta. Dimpotrivă, clasicismul şi romantismul, dacă se deosebesc prin modul lor de a concepe tehnica, prin proporţia între trup şi spirit la clasicism, prin disproporţia între acestea la romantism, prin puritatea liniilor de o parte şi prin complexitatea lor de altă parte, prin claritate şi întuneric, prin stil şi prin alte calităţi care toate se reduc în ultimul termen la deosebirea între modul de a cugeta al spiritului meridional şi al spiritului nordic, care a făcut opoziţia dintre Rafael şi Rembrandt, dintre templu şi catedrală.

Natura şi temperamentul sunt concepte care au fost introduse în artă abia de Zola şi mi se pare că, din nenorocire, soarta lor a fost soarta născuţilor-morţi.

Şi criticul nostru, mulţumit de năzdrăvănia afirmată cu atâta seninătate de cuget, trece înainte: « Cutare e naturalist pentrucă înţelege literatura ca o oglindă exactă a vieţii, cu-

tare e simbolist pentrucă caută artă în frumuseţea exterioară, în formă ».

Dar, iubite domnule Prostan, cum se potrivesc aceste două afirmări? Adineauri spuseşi că natura trebue privită prin prizma temperamentului şi acum spui că arta trebue să fie oglinda exactă a vieţii. Se potrivesc aceste afirmări aşa de contradictorii? Şi e cu putinţă o artă, o literatură, care nu ar fi nimic altceva decât o oglindă exactă, o fotografie?

Anton Bacalbaşa susţinea odată că pictura va dispare în viitor deoarece s'a inventat fotografia şi cinematograful. Nenorocitul uitase că între pictură şi fotografie deosebirea e că cea dintâi are vieaţă şi suflet pe când cea de-a doua e moartă şi că principala condiţie a artei e să plasticizeze idealul, iar idealul nu poate fi lucru mort şi fără suflet.

Chiar Zola, care a formulat pentru întâia oară acest criteriu în artă, a simţit pericolul şi a recurs la modificarea naturii prin prizma temperamentului. La început conceptul despre temperament a fost numai un suport intelectual necesar pentru a explica introducerea conceptului real despre natură, dar în urmă a fost introdus şi în practică. Cât despre romanele lui Zola meritul lor e tocmai că nu au urmat întru nimic teoriile criticului Zola, aşa că Germinal, l'Oeuvre, Rome şi celelalte bucăţi sunt mai mult simboliste-sintetice decât naturaliste.

Iată dar cât de mult se pricepe criticul nostru în artă!

Unde însă ignoranţa şi îndrăsneala sa ating culmea, e în afirmarea că simbolismul caută arta în formă.

Simbolism, artă, formă! Dar atunci celelalte şcoli nu caută frumuseţea exterioară, nu se ocupă de formă? Dar ce a făcut oare clasicismul dacă nu s'a ocupat de formă şi încă cu o îngrijire foarte amănunţită. Deosebirea dintre clasicism şi simbolism, care nu e decât o nuanţă din marea şcoală estetă modernă, stă tocmai în faptul că simbolismul introduce idei multe şi noi, cugetări semeţe şi revolu-

ţionare şi în privinţa aceasta e superior ca fond şi clasicismului şi romantismului. Ibsen, Hauptmann, Oskar Wilde, Maeterlinck se deosebesc tocmai prin această adâncime şi îmbelşugare a ideilor, de înaintaşii lor.

Că aceste idei au nevoie de imagini pentru a fi exteriorizate, e adevărat, şi că aceste imagini au nevoie de inteligenţă pentru a fi pricepute, e de aşemenea adevărat, dar cine e de vină dacă criticul cu pricina, şi cei mai mulţi critici în deobşte, sunt aşa de săraci cu duhul?

In sfârşit, eminentul nostru critic se întrece pe sine: « Nu s'a făcut încă o grupare durabilă a literaţilor dintr'un punct mai personal, din punctul de vedere al vieţii lor, al modului de a trăi în societate, al modului de a produce şi de a se inspira ».

De minune! Nu e nevoie să ne mai căznim a împărţi pe literaţi în clasici, romantici, esteţi, ci dintr'un punct de vedere mai personal, din punctul de vedere al vieţii lor, adică rolul criticei viitoare să fie a cerceta dacă poetul a fost proprietar, funcţionar, deputat, profesor, avocat sau simplu muritor de foame, cu sau fără diplomă. In cazul acesta s'ar putea împărţi tot aşa de bine poeţii în blonzi, bruni, scurţi, înalţi şi aşa mai departe.

Dar întru cât ar fi mai înaintată atunci critica în studiul operelor de artă? Fără îndoială că întru nimic.

Pentrucă să vezi d-ta, iubite Prostan, în critică e un principiu pe care nici nu-l bănueşti: operele se clasează după factura lor internă şi după spiritul care le stăpâneşte. Şi e în artă un proces de evoluţiune internă la fel cu cel din lumea animală; de acest proces de evoluţiune trebue să ţină seama critica.

Dar acestea sunt lucruri care îţi sună cu totul ciudat, nu e aşa?

Şi acum — ex auribus asinum!

După critica pe care o face Prostan se pot judeca toate celelalte critice cu care ne hărăzesc dela un timp încoace zia-

rele noastre. Aceeaşi lipsă de metodă, aceeaşi lipsă de sistem şi mai cu seamă aceeaşi lipsă de cunoştinţe necesare le caracterizează. Nu e nimic sigur, nimic temeinic în toate năzdrăvăniile ce ni se aruncă la picioare cu atâta neruşinare.

Ceea ce e trist însă că presa română, care de o bucată de vreme a apucat o cale atât de frumoasă şi de demnă, îngădue în sânul său astfel de elemente.

Intr'un număr viitor vom reveni.

POEZIA NOUĂ

I

Intre numeroasele curente care stăpânesc literatura modernă e foarte greu a deosebi, la început, o tendință unitară care să servească de legătură fundamentală între producțiile practice ale timpului. De aceea și criticii se simt încurcați, în încercările lor de caracterizare generală; pământul tare le lipsește de sub picioare, nota dominantă dispare în simfonia notei secundare și bietul critic se vede nevoit a se mulțumi cu afirmări vagi, cu aprecieri provizorii.

Cu toate acestea, dacă se ascultă bine concertul acesta uriaș, atunci se distinge încetul cu încetul, din valurile adânci ale notelor nesfârșite, din cantilenele duioase care plâng pe coarde albe de viori răzlețe, o notă gravă și sonoră care se ridică liniștită și măreață până ce se impune cu o puternică stăpânire tuturor celorlalte note. E un leit-motiv serios și dulce care vorbește fiecărei simțiri după taina durerii sale și care sună în majestatea sa cu o putere de emoțiune și de evocație care nici nu a putut fi bănuită măcar până acum. Celelalte note pot să se stingă și să apară iar, cantilenele pot să se piardă ca o ușoară adiere de vânt în pacea serii, dar leit-motivul rămâne; și chiar dacă dispare o clipă, ca soarele care la un colț al drumului nu se mai vede, el reapare din nou peste puțin, mai puternic, mai serios, mai sonor și mai majestos.

Acest leit-motiv care stăpânește poezia modernă e simbolismul.

Faptul e atât de recunoscut şi recunoaşterea sa e impusă cu așa de mare necesitate încât mirarea tuturor esteţilor n'a fost proastă văzând în Neue Freie Presse, de săptămâna trecută, un articol scris anume pentru ziarul jidovesc vienez de către cunoscutul scriitor francez Camille Mauclair, care vestea, nici mai mult, nici mai puţin decât moartea simbolismului.

O clipă esteţii au rămas încremeniţi. Cum, arta sfântă, arta lor, arta pentru care luptaseră ani lungi şi dureroşi era moartă, și ei care o crescuseră și o desmierdaseră din tinereţe nu ştiau despre aceasta nimic?

A trebuit să vină un copil pribeag, un fiu risipitor, ca să le aducă la cunoştinţă trista întâmplare?

Căci Camille Mauclair e în adevăr un fel de fiu risipitor ca şi cel din Biblie. Intelectualismul său care-l semnalase dela început confraţilor, făcuse din el un fiu foarte iubit al literelor franceze și chiar dacă nu era un estet curat, totuşi erau numeroase motive de a fi aplecat mai mult către arta nouă decât către cea veche.

Insă fapta sa de acum, deşi surprinzătoare, se explică.

Mauclair face parte din acei intelectuali care nu au din intelectualism decât numele şi unele calităţi cu totul neînsemnate și la care patimele politice şi personale sunt încă destul de tari pentru a-i arunca în o mulţime de lupte murdare şi josnice. Astfel a fost afacerea Dreyfus în care s'au amestecat nu numai intelectuali îndoielnici ca Mauclair şi chiar și esteţi recunoscuţi ca Pierre Quillard, dând astfel prilej lui Remy de Gourmont de a scrie un articol fulgerător împotriva lor. Articolul lui Gourmont l-a durut rău pe Mauclair şi acesta, spre a se răzbuna, a început a înjura tocmai pe acei pe care îi slăvea odinioară. Dar cum presa franceză nu voia să se facă răsunetul urilor și răsbunărilor meschine ale lui Mauclair, acesta a fost nevoit să se îndrepteze către presa germană şi astfel se explică articolele din Zukunft, Neue Freie Presse şi alte reviste şi ziare germane.

In ultima sa expunere, care le cuprinsese pe toate celelalte dinainte, Mauclair spune: « Moartea lui Stéphane Mallarmé însemnează, mai mult decât moartea lui Paul Verlaine, sfârşitul unei mişcări în proză şi poezie care e cunoscută în istoria literaturii franceze sub numele de simbolism. Această mişcare apăru la 1884 şi se stinse la 9 Septemvrie 1898 odată cu marele estet care a fost principalul său reprezentant ».

In două fraze, cel puţin două lucruri neadevărate. Mişcarea simbolistă nu a apăurt la 1884; anul acesta poate fi privit cel mult ca anul în care mişcarea s'a afirmat în liniile şi contururile sale hotărîte.

Dar pentru ca să se poată afirma în linii şi contururi hotărîte, o mişcare trebue să existe de multă vreme, să facă mult drum, să numere mulţi oameni. Şi de fapt aşa şi este. Mişcarea simbolistă franceză s'a desvoltat cu încetul dela Charles Baudelaire, şi în timp ce romantismul creştea şi se desvolta în mijlocul laudelor politice ale academiei şi al aplauzelor sgomotoase ale mulţimii, în timp ce naturalismul se anunţa cu sunete de tobe sparte de bâlci, ea mergea încet dar sigur către ţinta sa supremă. Şcoala belgiană — şi Mauclair trebuia să ştie mai bine ca oricine că şcoala belgiană s'a desvoltat înainte de 1884, a venit şi a întărit-o cu puteri noi, astfel că în curând simbolismul reprezenta singura artă cu putinţă nu numai în Franţa, dar şi în Anglia, Germania, Norvegia, Italia, Spania.

Crede Mauclair că o mişcare atât de intensă şi de puternică poate dispare cu un singur om? El, care se făleşte de a fi un cunoscător adânc al fenomenelor sociale şi un cercetător subtil al fenomenelor psihice, trebue să ştie că asemenea fenomene au pricini mai adânci decât voinţa unui individ.

Stéphane Mallarmé a fost numai cel mai genial reprezentant al mişcării iar nicidecum întreruperea şi pricina ei.

« Această mişcare simbolistă a fost de origine engleză şi germană şi e caracterizată prin trei lucruri, în deosebi: reforma prozodiei clasice franceze şi transformarea ei într'o

proză poetică care nu e legată nici de rimă, nici de cezură și nici dealtă formă metrică; deasa întrebuințare a alegoriei, a legendei și a metaforelor în literatură; introducerea idealismului lui Hegel, a misticei și a metafizicei în operele de artă ».

Introducerea idealismului lui Hegel — și nu al lui Fichte și Schelling cum pretinde Mauclair în altă parte — caracterizează numai pe Mallarmé; cât despre reforma prozodiei clasice franceze ea e comună tuturor simboliştilor. Insă tocmai în această reformă stă simbolismul și nu în întrebuințarea alegoriei, metaforelor și a altora de soiul acestora.

Ceea ce caracterizează tehnica poetică a simboliştilor e izolarea sensațiilor și darea lor printr'un echivalent de imagine. Pe când la clasici modul cum e dată sensația e adecvat cu sensația, pe când la romantici sensația e hiperbolizată, la simboliști ea e dată printr'un echivalent care e determinat și el prin modul de a se impresiona al artistului. De aci impresionismul ca procedeu tehnic, așa de celebru în pictură.

Cât despre alegorii și metafore ele nu formează niciodată o trăsătură distinctivă pentru simboliști căci se găsesc — și încă în mai mare cantitate — la toate celelalte școli.

Ceea ce e ciudat e că Mauclair crede că toată afacerea se reduce la reforma prozodiei care, după dânsul, a dus la transformarea poeziei în proză poetică, ca și când nu ar ști ce deosebire prăpăstioasă e între una și alta. « Reforma prozodiei a fost cerută de măreața lirică liberă a lui Shelley, Tennyson și Swinburne ».

Fără îndoială că Shelley și Swinburne — și întru câtva chiar și Tennyson — au înrâurit foarte mult asupra noii poezii franceze, eșită de pe urma admirabilelor poeme, așa de turburătoare, ale lui Baudelaire, dar nu e mai puțin adevărat că această înrâurire nu a urmat o cale așa de simplistă ca aceea pe care o arată Mauclair. Shelley a înrâurit mult, ca concepție artistică, asupra lui John Ruskin și acesta, în numeroasele și frumoasele sale studii asupra artei, a deter-

minat o întreagă mişcare simbolică în pictură care s'a întins în curând şi la poezie, puţin timp după ce scrierile lui Rio asupra artei ombriene şi romane, făcuse cunoscut lumii deliciosul prerafaelism mistic. Mauclair, scriitor francez care crede că cunoaşte aşa de bine mişcarea artistică din ţara sa, ar trebui să cunoască pe Rio căci e compatriot cu dânsul şi nu poate fi lăsat afară, când e vorba de a se studia o mişcare, de simbolismul cu care acesta din urmă e aşa de strâns legat.

Dante Gabriel Rosetti, poet şi pictor, Charles Algernon, Swinburne, şi toată şcoala poetică estetă engleză a înrâurit asupra simbolismului francez nu atât ca reformă a prozodiei — pentru aceasta Wagner şi simfonia modernă au făcut mai mult — cât ca introducere a ideilor mistice şi a coloritului nuanţat şi subtil.

II

Inrâurirea directă a d-lui Shelley şi mai cu seamă a lui Edgar Poe se simte mai mult asupra lui Baudelaire şi numai prin mijlocirea acestuia asupra marei treimi: Jules Laforgue, Paul Verlaine, Arthur Rimbaud, ale cărei momente de strălucire ating culmea pe la 1873, deci cu mult mai înainte de epoca fixată de Mauclair.

Deci, şi în privinţa aceasta, criticul nostru greşeşte şi nu atât din neştiinţă pe cât din rea voinţă.

Dânsul urmează: « Mişcarea estetă se ridică la o poezie care, ce e drept, nu e mai bogată în colori şi mai plastică decât romantică, dar care e înainte de toate muzicală şi de o excepţională bogăţie de sunete ».

Bogăţia de colori nu e caracteristică tuturor romanticilor. Afară de Chateaubriand şi Victor Hugo care au, în adevăr, un colorit foarte puternic, ceilalţi nu s'au ridicat de loc mai presus de sfânta mediocritate. Celebra George Sand şi tot atât de celebrul Lamartine nu sunt cu nimic mai puţin decât colorişti şi ceilalţi nu fac nici măcar cât osteneala de a-i cerceta. Afară

numai doar dacă Mauclair nu ar fi voind să treacă printre romantici pe Théophile Gautier, după cum a făcut un critic cu mari pretenţii care vorbind de autorul superbelor Emaux et Cameés îl trece printre romantici pentrucă a fost cândva prieten cu Victor Hugo şi pentrucă, îmbrăcat cu jiletcă roşie, a luat parte la întâia reprezentaţie a lui Hernani. Cum se vede, slab motiv; şi dacă un ridicol critic român a făcut aceasta, nu înţelegem ca şi Camille Mauclair, care în orice caz e mai mult decât un Prostan oarecare, s'o facă.

Şi chiar întru cât priveşte coloritul măiestrit al lui Victor Hugo, criticul greşeşte când îl pune mai presus de coloritul simboliştilor. Oare Mauclair nu a cetit minunata Après-midi d'un faune a lui Mallarmé? Nu cunoaşte Les Fêtes Galantes ale lui Verlaine şi scânteietoarele poeme ale lui Verhaeren? Mai mult, mai fin şi mai nuanţat colorit decât în acestea, cu greu s'ar putea găsi chiar în Hugo.

Insă, Mauclair a judecat aci ca majoritatea compactă care nu e izbită decât de colorile strigătoare, întocmai ca sălbatecii. In cazul acesta are dreptate. La Hugo colorile sunt date dintr'odată, trăsăturile sunt grosolane, nuanţele nu se văd de loc, aşa că de multe ori tablourile sale seamănă mai curând cu tablourile de bâlci sau cu roşiile firme comerciale, decât cu tablourile adevărate. Dimpotrivă, la Gautier, Verlaine, Mallarmé, Verhaeren, colorile sunt date cu îngrijire, fin nuanţate, delicate şi trăsăturile sunt de mână de maiestru. E firesc dar că artistul sincer să aleagă pe acestea din urmă. De altminteri nu vede Mauclair unde a dus coloritul romanticilor? La cromolitografiile tristului domn Coppée!

In loc de a recunoaşte aceasta, Mauclair afirmă că evoluţiunea simboliştilor are ca punct de plecare pe Lamartine.

Lamartine punct de plecare al simboliştilor? Dar înaintea lui, Laforgue şi Verlaine, Leconte de Lisle, care nu era simbolist, au arătat sentimentele adevăraţilor poeţi faţă de Lamartine, acest poet îndoelnic, acest strigător de lucruri

comune, acest propovăduitor de adevăruri banale şi de frumuseţi ieftine. Ce era să ia şi să transforme simboliştii dela dânsul? Prozodia sa care nu avea nimic deosebit? Ideile sale care nu aveau nimic nou? Tehnica sa internă care avea ea însăşi nevoie de multe îndreptări? Fără îndoială că nu. Atunci ce? Mauclair ar fi foarte încurcat să spună.

« De fapt simbolismul nu a fost niciodată o mişcare unitară organizată, ci numai un nume general pentru o mulţime de artişti foarte deosebiţi care se apropiau între dânşii numai prin idealismul operilor lor ».

Nu numai idealismul e comun tuturor simboliştilor ci şi tehnica internă şi când se judecă o operă de artă, tot deauna trebue să se ţină socoteală, în primul loc, de această tehnică; ea e principiul intern după care se face evoluţia sa şi deci e factorul determinant în studiul său. Mauclair face aici o omitere conştientă şi nu se deosebeşte, în această privinţă, de eminentul nostru Prostan, decât prin faptul că la el această omiterea e inconştientă.

De altminteri individualismul simboliştilor e spre lauda lor, căci numai astfel se poate păstra neatinsă personalitatea fiecărui artist şi sunt păziţi de a cădea în imitaţiile de prost gust ale romanticilor.

Mauclair vede însă în acest fapt o slăbiciune a lor şi chiar cutează a spune că Henry de Regnier, Francis, Vielé-Griffin, Stuart Merrill, André Gide şi Remy de Gourmont, s'au întors dela simbolism spre clasicism sau spre — risum teneatis! — naturalism.

E drept că dintre aceştia Henry de Regnier a dovedit în ultimele sale opere o întoarcere spre clasicism, dar aceasta nu se datoreşte unor convingeri literare, ci unor convingeri mai mult casnice, de care nu e străin un oarecare socru al său numit Heredia. Dar ceilalţi? Ceilalţi întorşi dela simbolism! Pretenţia e ciudată şi aş vrea să văd pe Remy de Gourmont altundeva decât în capul vitezei mişcări moderne unde stă cu atâta glorie. Ceilalţi, ca şi femeia lui Cesar, nici

nu pot fi măcar bănuiţi, iar cât despre André Gide, asupra căruia criticul stăruieşte mai mult, n'ar avea decât să citească Mauclair Prométhée mal enchaîné, apărut astă vară, şi va vedea ce simbolism puternic, înălţător şi de un frumos idealism face încă Gide.

Deci toate afirmaţiile criticului privitoare la sfârşitul simbolismului sunt sdrobite de însăşi faptele vădite şi pipăite care se urmează în lumea artistică.

Dar Mauclair vrea cu orice preţ să răstoarne: « Evoluţia ideilor stăpâneşte toate şi se poate spune că după moartea lui Mallarmé s'a arătat o întreagă generaţie de poeţi care nu a făcut din simbolism cercul speranţelor şi a năzuinţelor lor », şi citează mişcarea naturistă cu Saint Georges de Bouhélier, care, după ce s'a acoperit de ridicol, a căzut îndată.

Intrun singur loc pare a avea Mauclair dreptate. E acolo unde ridică împotriva şcolii estete şcoala lui Mistral, clasică simplă. Ideile felibrilor sunt în acelaşi timp literare şi sociale. Ioachim Gasquet, Paul Souchon, Emmanuel Signoret, Marc Laforgue, sunt nişte poeţi foarte bine înzestraţi şi lirica lor, curată de orice simbolism, e de o claritate simplă şi de o pasiune nobilă.

Din nenorocire toţi aceştia sunt poeţi mici care sunt osândiţi să rămână aşa cum se află din pricina lipsei lor de evoluţiune.

Sunt însă alţi doi în Provence pe care Mauclair nu-i citează pentrucă nu-i dă mâna, deşi aceşti doi fac cât toţi ceilalţi la un loc. E vorba de Fourés şi de Francisc Jammes, al cărui mistic Angélus de l'Aube e de un simbolism sguduitor. Şi fără îndoială că viitorul va fi al acestora.

Ideile sociale şi politice pure în poezie şi-au avut rostul lor odoiniară; dar arta prin care trăiau ele era o artă inferioară şi de aceea a trebuit să dispară pentru a face loc alteia. Iar deosebirea între poezia provensală adevărată şi poezia simbolistă nu stă în ce crede Mauclair ci în opoziţia, mult

mai adâncă, dintre spiritul antic şi cel modern. Dar despre aceasta vom vorbi cu altă ocazie, în alt articol.

Nu putem termina însă articolul de faţă înainte de a ne aminti reaua credinţă a lui Mauclair care a trecut prin toate şcolile, s'a închinat la toate icoanele şi a sfârşit prin a înjura tot ce adorase odinioară. Intr'un superb rechizitoriu pe care i l-a făcut odată Rachilde, admirabila estetă, după ce-i arunca în faţă toate mişeliile sale literare, îi punea o ultimă întrebare: « Şi acum, în ce şcoală vei mai intra? »

Cu cât mai mult temei i se poate pune întrebarea aceasta acum!

STAVROPOLEOS

Zilele acestea eminentul nostru pictor Ludovic Bassarab, în urma însărcinării date de Ministerul Cultelor, a început copierea pe pânză a tablourilor bisericii Stavropoleos, unul din cele mai vechi şi mai bogate din monumentele religioase ale noastre. Cine a urmat cu destulă luare aminte desvoltarea artelor frumoase române în ultimul timp şi cunoaşte exactitudiunea şi minuţiozitatea adorabilă cu care îşi execută Bassarab lucrările precum şi dragostea de cizelator florentin pe care o pune în toate amănunţimile, nu se va îndoi un moment de deplina reuşită a întreprinderii artistului. Şi dacă s'a făcut vreodată vreo alegere nimerită de către lumea oficială, cred că această alegere s'a făcut acum.

Monumentele noastre religioase sunt foarte puţine la număr. Câteva biserici şi mănăstiri în Bucovina datorită neamului strălucit al Muşatinilor şi mai cu seamă lui Ştefan cel Mare, câteva biserici în mijlocul câmpurilor de biruinţă strămoşească în Moldova, o mănăstire în Muntenia şi vreo două în Oltenia, aceasta e toată moştenirea artistică şi scumpă ce ne-a rămas de pe urma glorioasă a vechilor domni. Neamul Bassarabilor şi neamul Muşatinilor, cu mare râvnă de ţară şi de lege, ne-au lăsat multe şi frumoase aşezăminte, dar vremurile întunecate prin care am trecut pe multe le-au sfărâmat şi pe multe le-au întunecat. Iar puţinele câte au rămas ameninţă din an în an să se năruiască ducând cu dânsele visul şi gloria noastră. De aceea se impune ca o adâncă necesitate miniştrilor de culte a îngriji din vreme pentru restaurarea lor în forma primitivă.

Biserica Stavropoleos nu are vechimea legendară a mănăstirii Tismana sau a altarului dela Putna. Ea e clădită cu mult mai încoace, în nişte timpuri când influenţa străină răsăriteană se simţea foarte mult. Dar deşi nu are istoria glorioasă a altora, totuşi e de un interes deosebit pentru istoria desvoltării artelor în România.

Mică, alături de marele palat al poştelor, ea alcătueşte o clădire bizantină de stil foarte hotărît.

Pridvorul e sprijinit pe patru coloane de piatră în care forma primitivă greacă e foarte degenerată. Acestea sunt îmbrăcate în ornamente de frunze care se învârtesc în spirală de jos în sus fără a reproduce un tip anumit din natură, dar totdeodată fără a ajunge la tipurile fantastice din Orientul depărtat, după cum vom vedea că a ajuns în altă parte.

Pe jos e pardosit cu lespezi de piatră care la un capăt şi la celălalt sunt pline de inscripţii. Sub acestea se odihnesc doi arhimandriţi greci; inscripţiile de deasupra pietrelor vorbesc de vieaţa lor.

Sus, pridvorul e acoperit de o cupolă şi două bolţi. Cupola foarte îngustă, are în fund pe Sfântul Ion înconjurat de un nimb care în aurul său aprins arde ca un soare de apocalips. Pe cele două bolţi lăturalnice sunt patru tablouri de glorii. Printre acestea sunt Inălţarea Domnului, Inălţarea Sfintei Maria şi Inălţarea Crucii. Dragostea cu care sunt lucrate aceste tablouri arată cât de bine şi de minunat se potriveau subiectele acestea de bogăţie şi mare pompă cu sufletele bizantine. Trăsăturile sunt simple şi pozele aproape hieratice: aci avem aface cu arta bizantină de o concepţie foarte primitivă. Nimburile însă domineazä tot fondul prin aurul lor deschis şi fără voie amintesc, prin coloarea lor fundamentală şi uniformă, ca şi prin simplitatea lor cu totul naivă, modeluri asiatice.

In peretele dela răsărit, acoperit de tablouri, se deschide în două, uşa sculptată care duce în biserică, uşă de lemn

greu şi solid de parcă ar fi de fer. Deasupra uşii e actul lung al clădirii, săpat într'o lespede. Biserica a fost clădită « în anul dela spăşenia lumii 1724 ». Pe partea de jos a peretelui se desfăşoară, de o parte şi de alta a uşii, două ornamente care pornesc dela o floare şi ajung la figuri geometrice.

Florile sunt fantastice şi natura cu totul orientală a ornamentelor e vădită. Unul din tablourile de sus înfăţişează arderea celor trei prooroci din care unul are ochii aşa de aprinşi încât, prin strălucirea lor ciudată, dată printr'un punct fix pus dintr'o singură trăsătură, amintesc ochii scribului egiptean unde de asemenea printr'un mijloc foarte artificial se obţine un efect uimitor. Concepţia e vrednică de tot ce poate fi mai primitiv. Proorocii, în poze ţeapene de un extaz indian, ard în flăcările focului aprins de jos, în timp ce un înger apărând dintr'un paradis înconjurat de un zid foarte gros, le întinde cununa muceniciei de sus. Focul, îngerii, proorocii, alcătuiesc trei grupuri distincte între care numai credinţa ori tradiţia pot găsi o legătură. Simplicitatea desenului şi a colorilor e izbitoare. Focul e făcut numai cu câteva trăsături foarte lungi, cafenii. Persoanele sunt conturate în linii grosolane şi colorate numai în câteva feţe.

Inăuntru, biserica, până la catapeteasmă, e despărţită în două prin alte patru coloane sculptate.

In mijloc, cupola cea mare se ridică întunecată, mărginită de o parte şi de alta de două bolţi joase. Se vede că înainte cupola trebue să fi fost mult mai înaltă şi mai luminoasă decât acum, pentru că în timpul de faţă întunericul din ea face cu neputinţă distingerea oricărui tablou. E un fel de noapte adâncă şi grea care cade din înălţime, bună numai pentru vis. Şi dacă artiştii de odinioară au voit să taie anume cupola în acest chip şi pentru acest scop, atunci şi-au ajuns planul pe deplin. In nici care alta din bisericile româneşti visul nu e mai creştinesc şi mai mistic decât în această biserică, unde întunericul cade aşa de liniştit în

mijlocul luminii palide care năvăleşte în valuri pe ferestrele mărginaşe.

Şi ce tablou de uimitoare efecte de lumină s'ar putea crea din îngenuncherea estetică a unui tânăr în punctul unde întunericul cade mai puternic, pe când împrejur lumina străluceşte ca un nimb!

In faţă, catapeteasma încărcată în aurării şi argintării parcă ar sta să se prăvălească de greutatea bogăţiilor. E o risipă de poleială pe care numai imaginaţia crescută în cultul împăraţilor şi pompelor bizantine o putea face. Deasupra tâmplei, crucea se înalţă în întuneric ca un gest fin într'o seară.

Una din icoanele catapetesmei e un Crist brun, frumos, dar fără o expresie deosebită. Coroana şi mâinile îi sunt de argint adevărat şi greu. Acelaşi lucru e şi cu Crist de deasupra uşilor împărăteşti: tot brun, tot fără expresie deosebită şi tot cu coroană de argint pusă peste nimbul de aur.

Ceea ce se căuta în această artă nu era niciodată o expresie deosebită, un semn de duioşie, milă sau iubire, ci numai reprezentarea convenţională şi tradiţională a feţei, aşa după cum stabiliseră canoanele sfinţilor părinţi. Lumea se obişnuise cu această tradiţie, şi-o apropiase şi între sufletul său şi tablourile artiştilor se stabilise o legătură puternică şi tainică. Un cap de Crist primitiv deştepta în mintea vechilor credincioşi o întreagă asociaţie de idei şi efectul voit de artist era produs. Era un simbolism naiv dar pe care tradiţia îl popularizase şi îl apropiase de mintea tuturor.

«Artiştii bizantini exagerară simetria compoziţiunilor lor; au mai puţină uşurinţă şi delicateţă decât Grecii şi concepţia lor despre frumos este mai greoaie şi mai puţin vie; cu toate acestea au aplicat câteva din regulile principale ale esteticei vechi şi aceasta ajunge pentru a da producţiunilor lor o valoare deosebită». Astfel vorbeşte Bayet, un bun cunoscător al artei bizantine.

Fără îndoială că la elementele artistice curat greceşti, luate dela Bizantini, s'au amestecat şi altele luate dela orientali care le-au dat gustul de bogăţie şi de lux ce formează o trăsătură caracteristică pentru toată această artă. Mai cu seamă tendinţa de a da într'un chip convenţional amănunţimile ornamentului e o tendinţă orientală. Pe motivele pe care le ia dela faună sau dela floră, arta reproduce adesea cu exactitate natura pe când alte ori o schimbă şi dă tipuri artificiale cum s'a făcut din vechime în India, Persia şi Asiria unde florile ciudate şi animalele fantastice au împodobit întotdeauna monumentele. Aceste creări de tipuri artificiale se făceau după anumite reguli de multă vreme fixate şi Bizantinii le-au urmat în totul.

Dar pe lângă partea sa de imitaţie, arta bizantină a avut şi o parte creatoare. « Ei îi revine meritul de a fi dat cea dintâi o fizionomie individuală deosebită concepţiilor creştine... Artiştii au fost mai cu seamă izbiţi de unele caractere dominante ale creştinismului: splendoarea religiei triumfătoare, majestatea Dumnezeiască, menirea apărătoare a sfinţilor, şi au căutat să le exprime cu forţa. Astfel se explică cum, cu toată varietatea subiectelor, arta bizantină are foarte multă uniformitate; se vede că se învârteşte necontenit asupra aceloraşi idei. Credinţa cu tipuri hotărîte, cu concepţii puţine, este o trăsătură comună tuturor religiunilor: spiritul popular pune în ele un înţeles sfânt şi ar privi ca o profanare capriciul liber al artiştilor ».

De altminteri chiar părinţii din Consiliul dela Niceea hotărîseră pictorilor libertatea concepţiunilor. « Icoanele trebuesc zugrăvite nu după fantezia artiştilor ci după legile şi tradiţiunile aprobate de biserică. Căci sfântul Vasile ne învaţă că trebue să cinstim tot ce e din vechiu... Pictorii nu au altă datorie decât să execute; numai sfinţii părinţi trebue să poruncească şi să facă reguli ».

Aceasta fu arta care din Bizanţ, trecând în Toscana se desvoltă în atelierele mozaiştilor din Ravena formând acea

pictură în care tipul tradiţional este cu statornicie reprodus. Paul Mantz în frumoasa sa monografie asupra şcolii din Florenţă o caracterizează astfel: « Pictura e făcută atunci din somptuozităţi şi din rigiditate; ea e încărcată de aurării, dă cărnurilor coloraţiunile brune a căror monotonie sistematică aminteşte modelul oriental, înmulţeşte pe panourile pe care le decorează ornamentele în relief, aureolele pline de raze, bogăţiile bordurilor cu siluete simetric complicate; dar figurile păstrează o înfăţişare hieratică, gesticulaţia este sobră şi expresiunea abia este tradusă în aceste icoane sfinte ».

Mişcarea începe să se simtă abia cu Margaritone d'Arrezo ai cărui Cristoşi cu faţa de o îngrozitoare expresie de urîţenie, cu părul şi barba ca nişte ierburi sălbatice, răstigniţi cu atâta sbuciumare barbară pe marea lor cruce grea, arată un fel de presimţire a desvoltării viitoare. Cimabue, Giotto, Simone Memmi, duseră pictura florentină la un arzător şi pasionat misticism al cărui principal reprezentant fu un călugăr auster şi dulce Fra Angelico de Fiesole, pictorul sufletelor credincioase, poetul visului Dumnezeiesc. In sfârşit cu Masaccio, Fra Filippo Lippi şi Sandro Botticeli, şcoala florentină ajunse la Leonardo da Vinci şi prerafaelismul se sfârşi.

Abia în 1831 Rio publică întâiul său volum asupra artei creştine intitulat La poésie chrétienne: forme de l'art. Pentru Rio arta creştină nu a existat decât în virtutea idealului ascetic, şi un pictor, chiar dacă ar fi cât de bun, îndată ce arată cea mai mică înclinare spre naturaralism, trebue privit ca păgân şi interzis. Rafael a introdus şcoala ateniană şi şcoala ateniană a adus decadenţa lui Rafael, a inaugurat păgânismul în artă şi a pregătit searbăda mitologie a Bolonezilor şi materialismul grosolan al lui Caravage.

Prerafaelismul astfel expus fu din nou introdus în pictură cu o strălucire fără seamăn de John Ruskin. De aci se răspândi în literatură şi se formă în o şcoală artistică universală cunoscută sub numele de simbolism, estetism.

DECADENŢA SCULPTURII

Ceci tuera cela!
Victor Hugo

Săptămâna trecută telegramele din Paris ne-au vestit moartea sculptorului Falguière. Arta franceză pierdea într'ânsul pe unul din cei mai buni maieştri ai săi. Iubitor pasionat al naturii, Falguière mânuia marmora cu siguranţa şi preciziunea omului care se simte pe deplin stăpân pe toate mijloacele întrebuinţate pentru a da suflet materiei moarte. Creator semeţ, variat, cu inspiraţie în mare parte romantică dar totdeauna supusă studiului exact al formelor, el lasă o operă de mare bogăţie.

In 1872 când expuse pe Ofelia, numele său era de mult cunoscut în lume. Reputaţia sa pe drept câştigată crescu mereu cu Lamartine unde fizionomia şi ideea poetului sunt aşa de bine întrupate, cu Saint Vincent de Paul în care mila şi credinţa sublimă sunt traduse cu atâta elocinţă, cu Diana, Nimfa vânătoare, Femeea cu păunul, Gametta. Cea din urmă operă a sa a fost statuia lui Alphonse Daudet care s'a inaugurat de curând la Nîmes. La întoarcerea sa din acest oraş boala pe care o avea de câtăva vreme se înrăutăţi şi în curând marele artist se stinse, cu toate că operaţia pe care o suferise în ultimele momente reuşise în chip strălucit.

Ar fi o nedreptate dacă am pretinde că moartea sa nu a avut niciun răsunet dureros în lumea artelor. Dar acest răsunet s'a mărginit într'un cerc foarte strâns şi a trecut foarte repede.

Numărul cel mare al artiştilor şi al literaţilor precum şi lumea care formează majoritatea compactă nu s'a oprit nici măcar o clipă din searbăda sa cale pentru a saluta cu un ultim semn de prietenie pe marele artist care dispărea. Gloata avea alte griji, gloata nu se interesa de arta divină. Expoziţia franceză, războiul african, situaţia în Filipine, prânzurile prinţului de Gales, revistele de gust îndoelnic de prin casinourile pariziene, acestea sunt în discuţie, acestea înfierbântă vorba şi gestul, acestea stârnesc pasiunea, nu un biet artist care vorbea inimii şi minţii de lucruri fără nicio legătură cu actualitatea arzătoare.

S'au găsit unii care au atribuit această nepăsare faptului că atenţia publică a fost ocupată aiurea. Se poate! Dar după cum atenţia publică se ocupă cu expoziţia franceză, putea tot aşa de bine să se ocupe şi cu cel care contribuise atât de mult la înălţarea artei franceze.

Sculptura pierde pe zi ce trece din credincioşi. In Franţa, unde numărul sculptorilor era aşa de frumos odinioară, au rămas foarte puţini din pasionaţii marmorei care vibrează In Germania, unul din cei mai bine înzestraţi artişti, Hildebrandt, face mai mult metafizica sculpturii decât adevărata sculptură. In tratate subtile, el caută să stabilească după formule apriorice condiţiunile pe care trebue să le îndeplinească o operă de artă din punct de vedere plastic. Fără îndoială sârguinţa acesta e frumoasă şi nobilă, dar nu credem că sculptura să tragă mari foloase din ea. Marii artişti greci care au creat atâtea capo de opere nu cunoşteau, de bună seamă, niciuna din aceste subtile discuţii teoretice şi totuşi aceasta nu i-a împiedecat de a fi cei mai desăvârşiţi evocatori ai frumuseţei divine în marmoră. In Austria, unul din profesorii cei mai bine reputaţi, Edmund Hellmer, a părăsit şi el dalta pentru condei şi o ultimă publicaţie a sa a făcut adevărată sensaţie în lumea artelor. Profesorul vienez se plângea înainte de toate că în sculptura de azi nu se crează nimic care să poarte pecetia individuală. Pe când ceea ce

caracteriza marile opere din vechime era trăsătura individuală caracteristică, în marmorele de azi această caracteristică lipseşte cu desăvârşire şi operele sunt tot aşa de şterse ca şi personalitatea autorilor lor care se pierde în uniformitatea mulţimii fără nume. Sculptorii de astăzi nu au stil; sculptorii de astăzi sunt numai nişte modelatori. « Intre artiştii care crează astăzi cunosc abia cinci sau şease care se pricep binişor în artă, abia unul care e în stare să-şi toarne şi să-şi cizeleze opera sa în bronz ».

Ei ştiu să stăpânească tehnica primă dar când e vorba să toarne opera în material durabil, se vede că ea nu e crescută din marmoră şi că e turnată din metal. Lipsa de simţire plastică apare.

Ceea ce apare în opera definitivă nu e o creiare ci o copiere. De aceea nici nu e nevoie de un artist ci de un lucrător, căci orice lucrător fără nici o cultură artistică poate copia. In acest chip e firesc ca individualităţile formei şi caracterul specific să se piardă.

Hellmer crede că lucrurile s'ar putea îndrepta numai dacă şcolarul ar învăţa a lucra; să nu se mulţumească numai să desemneze şi să modeleze, ci să toarne, să taie şi să cizeleze în metal. Cu alte cuvinte profesorul vienez crede că greşala vine dela şcoală şi nu dintr'un şir de cauze de o însemnătate mai adâncă. In filozofie s'ar spune că greşala stă în interpretarea doctrinei şi nu în doctrina însăşi.

O epigramă de Schiller ne vine în minte. După victoria armatelor franceze în Italia, acum o sută de ani, aproape toate statuele care se găsiră în patria clasică a frumosului fură duse la Paris. Ce înfăţişare aveau acele marmore în oraşul revoluţiei îşi poate închipui orcine! Şi marele poet german spuse aceasta în câteva versuri care au făcut nu puţin sânge rău trufaşilor cuceritori care credeau că vor putea naturaliza arta elină. Adevărul e că niciodată poporul parizian nu s'a pătruns de frumuseţea pură a marmorei aşa cum se pătrunseseră vechii greci.

Statuele păreau singuratice pe soclul lor rece şi privirea lor rătăcea străină deasupra capetelor mulţimii care visa orice numai frumuseţea senină care îmbătase pe Phidias şi pe Praxiteles, nu.

Pentru timpurile noastre constatarea aceasta e mult mai adevărată şi mai tristă. Astăzi lipseşte şi spiritul şi tehnica şi simţirea estetică.

Publicul nu are nicio legătură sufletească cu arta plastică şi în zadar am căuta acea vibrare armonică şi caldă care unea odinioară, într'o măsură aşa de mare, pe artist cu poporul. Sculptura de azi nu e o artă a timpurilor noastre.

Sufletele moderne, doborîte de povara viselor neguroase, nu pot înţelege fericirea ochilor care se îmbătau altădată de armonia liniilor pure ale statuilor. Frumuseţea acestora pluteşte prea mult deasupra micilor fapte zilnice pentru ca să fie pricepută de nişte minţi care nu trăiesc decât din înnodarea acestor mici fapte zilnice.

D-l Maiorescu, poate ultimul clasic rătăcit printre Români, spunea odată cum la o întrunire publică, desgustat de frazele reci, searbede, lipsite de armonie şi de coloare cu care oratorii de bâlciu ai unui partid politic discutau la o întrunire plebeiană dela Dacia chestiuni mici, vulgare şi pătimaşe, avu deodată, printr'un ciudat contrast sufletesc, viziunea clară a formelor superbe ale lui Apollon de Belvedere. Ce sus era acesta, deasupra politicianilor care convocaseră poporul Capitalei pentru a denunţa infamiile guvernului!

Numai acest înalt idealism explică pe Phidias, pe Praxiteles, pe Michel Angelo, pe Donatello. Sub un cer pururi senin, într'o atmosferă străvezie şi caldă, în vecinătatea mării sonore de ritmurile valurilor, oamenii trăiau o vieaţă de negrăită fericire şi idealul înflorea în toată strălucirea sa împărătească.

Acum nimic din toate acestea. Idealul a pierit; materialismul a înlocuit totul. Puţinii oameni care au proclamat domnia spiritului în ciuda strigătelor sgomotoase ale mul-

ţimii s'au refugiat în negurile visului germanic, în lumea simbolurilor şi a întunecimilor rugilor triste. Sufletele noastre s'au întunecat ca o seară a patimelor peste care s'ar lăsa vălul negru al durerilor.

Nu mai avem sculptură clasică; avem pictură, muzică şi poezie, de o întunecată durere. Phidias a pierit; Sascha Schneider, Wagner şi Maeterlink sunt domni în scaun.

Visul a omorît viziunea, negura a nimicit azurul.

...Şi vom merge înainte ca nişte rătăcitori pierduţi în ceaţa amurgurilor triste, în timp ce privirile noastre se vor întoarce nemângâiate îndărăt, acolo unde Pan îşi suspină cântul pe flautul său rustic, la umbra albelor statui ale nimfelor cu trup armonios, cu mişcări ritmice.

O, alba elegie care moare!

TEATRUL NAŢIONAL

Stagiunea obişnuită a Teatrului Naţional s'a închis de curând şi peste câteva zile se va sfârşi şi seria beneficiilor. Putem vorbi deci ca de un lucru care nu e prea vechiu ca să fi ieşit din discuţie, nici prea actual ca să dea naştere la pasiune şi părtinire.

De câţiva ani încoace, oricât de nepăsătoare au voit să se arate Direcţiile faţă de criticele ziarelor, un lucru s'a făcut: numeroasele traduceri şi localizări care umpleau altădată scena noastră, au început să se împuţineze făcând loc lucrărilor originale. E un câştig acesta şi dacă nu am avea în vedere decât interesele materiale şi morale ale autorilor români, am putea să ne felicităm.

Dar...

Este un mic dar la mijloc.

Dacă ar fi un teatru românesc oarecare, teatrul despre care vorbim, ne-am mulţumi cu constatarea făcută şi am trece înainte. Am trece înainte pentrucă nu am putea cere unui asemenea teatru să reprezinte o anumită direcţie, impusă prin faptul că primeşte o situaţie hotărîtă de Stat. In Paris Odéon, Port-Saint-Martin, Vaudeville, Châtelet, Renaissance, Ambigu, Cluny, Déjazet şi celelalte sunt teatre franceze, fără îndoială, dar nimeni nu le-ar putea pretinde să lucreze într'o anumită direcţie, proprietarii lor fiind liberi de a reprezenta piesele care le vor plăcea. Astfel Porte-Saint-Martin putea să reprezinte acum doi ani pe Cyrano de Bergerac, o comedie cu desăvârşire franceză şi acum să dea pe

25*

Jean Bart, o piesă ca oricare alta, fără nici un caracter hotărît. Direcţia nu avea să dea socoteală nimănui decât doar administraţiei şi odată ce administraţia era mulţumită, lucrurile mergeau de minune. Altceva e însă la Comédie Française. Aceasta trebue să reprezinte totdeauna arta şi spiritul naţional şi orice dramă sau comedie dată urmează să aibe în vedere acest scop.

Teatrul nostru Naţional are aceeaşi menire. El trebue să caute a da spectatorilor drame şi comedii care să înfăţişeze spiritul român. Altă menire afară de aceasta nu poate avea. Dacă e vorba să se facă artă pentru artă avem Liricul, Dacia, Hugo. Teatrul Naţional însă trebue să poarte un caracter distinctiv determinat de manifestaţiile sufletului românesc.

Şi tocmai această condiţie, care ar trebui să primeze pe toate, e uitată la noi. In stagiunea care s'a închis acum s'au reprezentat între altele Femeea de B. P. Hasdeu, Năpasta de I. L. Caragiale, Sburătorul de Polizu-Micşuneşti, Căsnicia de Ursache, Mort fără lumânare de I. C. Bacalbaşa, Marioara de Carmen Sylva, Jianu de Leonescu şi Duţescu, Tudorache Sucitu de Toneanu şi Marinescu, Jucătorii de Cărţi de H. Lecca, Vis pierdut de L. Dauş.

Toate piese originale şi chiar distinse: Dar din aceste piese oare cam câte îndeplinesc condiţiunea cerută dacă lăsăm la o parte operele Carmen-Sylvei, Hasdeu, Caragiale şi Bacalbaşa, opere care în stagiunea aceasta nu au apărut decât ca reluări?

Sburătorul e o piesă foarte bine făcută şi acum doi ani când s'a dat pentru întâia oară a produs un mare entusiasm. Presa a primit-o în mod foarte elogios şi lumea literară vedea în autor un dramaturg de prima forţă. Adevărul e că această piesă e poate una din cele mai bune din câte s'au scris la noi. Caracterele sunt bine determinate, psihologia e fină, situaţiile sunt îndemânatic aduse. D. Polizu-Micşuneşti a făcut o lucrare care poate sta cu vrednicie alături de o bună dramă

străină. Din nenorocire, pe lângă marile sale merite are şi păcate.

Piese e aşa de asemănătoare cu bunele piese străine, încât dacă Sburătorul s'ar fi dat nu la Teatrul Naţional din Bucureşti ci la Odéon din Paris, ea n'ar fi pierdut nimic din valoare pentrucă era cu totul lipsită de caracterul românesc.

Tot aşa s'a întâmplat şi cu Căsnicia. Autorul a luat câteva din marile probleme care se agitau acum câţiva ani în străinătate şi le-a adus pe scena română, fără să se întrebe dacă acele probleme ni se potrivesc nouă şi dacă cumva sufletul român nu are alte trăsături esenţiale. Piesa a reuşit pentrucă era o piesă bunişoară şi mai ales o piesă onestă. Publicul deprins a vedea la teatru numai traduceri franceze a fost surprins plăcut când a văzut pe scenă o piesă la fel cu cele franceze, însă în care numele persoanelor erau româneşti.

— Va să zică, şi-a spus bunul şi paşnicul nostru public, poate fi o comedie bună şi atunci când eroii nu sunt cel puţin conţi sau marchizi şi când autorul nu e cel puţin Dumas fiul! Atunci, înainte pentru arta română!

Pentru bunul şi paşnicul nostru public aceasta însemna artă română. Şi chiar dacă ar fi tradus cineva Nora de Ibsen şi ar fi dat-o la teatru, publicul i-ar fi făcut un succes strălucit numai cu condiţia ca Nora să se cheme, pentru ocazie, Nastasia. Ce îi păsa acestui bun şi paşnic public că Nora ori şi cât şi-ar schimba numele în Nastasia tot Nora rămâne, ce i păsa că psihologia persoanelor din piesă e psihologia eroilor lui Ibsen? D. P. Grădişteanu îi făgăduise piese române şi publicul încrezător în cuvântul amabilului d. Grădişteanu se ducea la teatru cu ferma convingere că se duce la un teatru românesc pe care se joacă piese româneşti.

Trecem peste celelalte piese şi trecem pentrucă ne e amic bun Toneanu şi nu ne e amic de loc Dauş. Deci, orice am spune noi s'ar zice că e pornit sau din prietenie sau din pasiune.

Dar o piesă care a făcut mult sgomot anul acesta e Jianu de V. Leonescu şi T. Duţescu-Duţu. E o legendă naţională în versuri şi în cinci acte. Nu stăruim asupra tehnicei sale pentrucă despre aceasta s'a vorbit la timp. Ceea ce ne interesează în momentul de faţă este caracterul eroului şi măsura în care acest caracter este românesc.

Jianu are momente când pare o icoană vie desprinsă din istoria noastră trecută. Are simplicitatea măreaţă şi patriarhală a vechilor boieri. Aceste momente sunt cele mai bune şi din punctul de vedere dramatic cele mai reuşite. Aşa e intrarea din Actul I, scena II-a când Jianu răspunde la urări în termeni atât de frumoşi şi de fireşti; aşa e în multe scene din actul III şi actul IV. Alături însă cu scene aşa de calde şi de vii sunt scene de o disperată declamaţie care amintesc pe Karl Moor fără ca să fie însufleţite de acel eroism tragic care înalţă părţile curat teatrale din Die Räuber. In actul II, scena VIII, dăm peste o astfel de scenă. Jianu adus înaintea judecăţii, răspunde nu aşa cum ar fi răspuns un boier român pe care l-a năpădit durerea neamului, ci mai degrabă cum ar fi răspuns un oarecare tânăr trimis să înveţe carte în apus şi întors în ţară cu romantismul înflăcărat care isbucnea atât de vijelios atunci:

Da! auzi cum urlă lung mugetul de turme
Ce prin Carpaţi flămânde se pierd fără de urme!
Mai auziţi suspinul trist al copilului
Ce nu-şi mai află hrana la sânul mamei lui!
Şi şuerul de frunze şi-al codrului surd vaer,
Vârtej ce clocoteşte în apă şi prin aer!
Voi l'aţi stârnit! şi vine ca valul numa 'n spume
Să scape turme, ţarini, copii şi biete mume!

In schimb însă actul III e aproape tot plin de simţire şi de momente româneşti. Situaţiile, caracterele, psichologia, totul pare o răsfrângere artistică a veacurilor lungi prin care a trecut sufletul român.

Scena reprezintă codrul Jianului de pe malul Oltului. Pădure seculară de stejar şi gorun. Râpi, coaste. In depărtare în stânga se vede albind Oltul. In fund, vârful munţilor stâncoşi. La ridicarea cortinei se aude în depărtare şi în urmă din ce în ce mai apropiat un cântec haiducesc:

Foae verde bob areu
Iarna pe viscolul greu
Trăesc cum dă Dumnezeu!

(şuer lung în depărtare)

Dar pe vara cea frumoasă,
Casă-mi este umbra deasă,
Aşternut mi-este pământul
Şi ceru-acoperământul.

(In vreme ce Călin se apropie din partea opusă, de pe coaste coboară Alexe şi Radu şi-i întrerup cântecul)

ALEXE *(cu veselie)*

Măi vere, ia mai lasă cea doină c'am să-ţi spui
O dafie...

CĂLIN

Mai mândră ca doina codrului?

ALEXE

De... par'c'ar fi mai mândră.
Şi când vine Moş Neagu:
Frumos v'aţi aşezat.
Voi măi băieţi aicea. Şi să mai staţi în sat.!...

(cu admiraţie)

Stejari, izvoare, dealuri! Aicea e de trai...

(mierla se aude în pădure)

Şi mierla... ia auzi-o. Aşa o fi şi 'n rai.

ALEXE

Mai mândră așezare ca 'n codru nu găsești
Și nici prilej mai dulce de trai să te 'ndrăgești.
Că de cum să 'n primăvară
Unde mi-e pădurea rară
Se strâng cucii dintr'o țară
Și-așa-mi cântă de frumos
De pică frunza pe jos.

Și în sfârșit scena V unde codrul și natura toată e atât de strâns legată cu vieața voinicilor, peste care pare că plutește geniul anonim al celui care a cântat pe Miorița!

Astfel că din toate piesele noi, Jianu e singura care se apropie de idealul pe care ar trebui să-l aibe Teatrul Național.

Dar asupra acestui fapt vom reveni.

TRANSFORMAREA LIRICEI

Cine a urmărit desvoltarea poeziei moderne şi cunoaşte în acelaşi timp cu de-amănuntul şi poezia veche a putut să vadă marea deosebire dintre acestea două. Modul de exprimare, structura frazelor, imaginile, dispoziţiunea generală, ba chiar şi materia artei, au suferit o schimbare fundamentală. Ceea ce părea Românilor dela 1870 ca o culme a perfecţiei, e privit acum ca literatură a cărei valoare istorică întrece cu mult valoarea sa artistică.

Pastelurile lui Alexandri sunt şi rămân nişte poezii minunate, fără îndoială, dar decând Eminescu ne-a deprins să admirăm puternica sa operă, fanteziile uşoare de odinioară au trecut puţin în umbră. D-l Maiorescu, un adânc şi fin cunoscător, a putut foarte bine să spună la 1872, vorbind despre aceste pasteluri, că sunt « o podoabă a literaturii în deobşte »; la 1891 însă tot d-l Maiorescu n'a mai putut spune despre ele decât că sunt « cea mai mare podoabă a poeziei lui Alexandri. » Unii au explicat această schimbare de judecată a pătrunzătorului critic ca o necesitate a luptei în contra direcţiei vechi. Se poate să fie şi această pricină printre altele. Adevărata pricină stă însă în transformarea pe care a suferit-o lirica în timpul din urmă, transformare care a adus după sine modificarea judecăţilor esteticei de altădată.

Pentru o veche lirică aforismul lui Voltaire: « o poezie nu e bună decât atunci când poate fi fransformată într'o proză clară », era un adevăr pe care nimeni nu-l discuta. De aceea toate producţiunile literare de atunci erau simple, naive, graţioase, dar lipsite de aceea adâncă pătrundere

sufletească care dă atâta putere liricei moderne. Poeţii erau mai curând nişte dibaci amuzatori decât nişte artişti meniţi să facă sulfetul să vibreze de toată voluptatea plăcerii şi a suferinţei trăite şi simţite. Insuşi sufletul era privit numai sub înfăţişarea sa luminoasă; contrastele erau înlăturate şi acel joc puternic de raze şi de umbre, din care Victor Hugo a scos efecte aşa de minunate, era necunoscut.

Romantismul eminescian a transformat toate acestea. A introdus puncte de vedere noi şi o tehnică desvoltată care însemna o adevărată revoluţie.

Sufletul omenesc fu cercetat până în cele mai misterioase adâncimi şi lira vibră de cântece turburătoare şi pasionate care nici nu se bănuiau până atunci. In locul Steluţei, aşa de senină şi de simplă, avurăm Mortua est, poemă întunecată, sguduitoare, amară, dar făcută anume pentru sufletele noastre sbuciumate. In loc de Concertul în Luncă, aşa de frumos în simplicitatea sa câmpenească, avurăm strigătele de revoltă concentrată din Noaptea de Mai:

Astfel: fiindcă apogeul la care sufletul atinge
Când poartă cântece 'ntre aripi dă naştere la răzvrătiri
Avântul trebue să scadă şi focul sacru a se stinge
Iar Muzele a se preface în nemiloase năluciri?
Vestalelor, când în picioare altarul vostru s'află încă
Şi primăvara când se 'ntoarce acuma ca şi alte dăţi
Iar preschimbat când nu se află pământu-acesta în o stâncă
De ce n'aţi reurca în sfera albastrelor seninătăţi?
Inchisă dacă vă e lumea recoborîţi-vă 'ntre roze;
Parfumele din Mai înalţă reînnoite-apoteoze
Şi 'n noaptea blondă ce se culcă pe câmpeneşti virginităţi
E voluptatea 'mpreunării dintre natura renăscută
Cu farmecul divinităţii de om abia întrevăzută.
Veniţi: privighetoarea cântă şi liliacul a'nflorit;
Cântaţi: nimic din ce e nobil, suav şi dulce n'a murit.

In loc de Dor de Călătorie:

Bate vântul, bate tare
Bate dela răsărit
Şi-mi aduce dor de mare
Dor de lung călătorit

am avut Plecare:

Ah, de-ar sufla o vijelie
In valuri s'aflu un mormânt...
De unde sunt şi cine sunt
Voiesc să uit pe veşnicie.

Această adâncă pătrundere în partea întunecată a sufletului a adus după dânsa întreaga transformare a liricei.

In locul frazelor clare, simple, cu construcţie simetrică, veniră frazele clar-obscure, complicate, cu construcţie savantă. Subiectul şi predicatul nu mai urmau bunele şi paşnicele reguli ale gramaticii elementare:

Când cu gene ostenite seara suflu 'n lumânare
Doar ceasornicul urmează lunga timpului cărare
Căci perdelele 'ntr'o parte când le dai şi în odae
Luna dulce îşi revarsă voluptoasa ei văpae,
Ea din noaptea amintirii o vecie 'ntreagă scoate
De dureri pe care însă le simţim ca 'n vis pe toate.
Lună tu stăpâna mării pe a lumei boltă luneci
Şi gândirilor dând viaţă suferinţele întuneci!

In faţa acestei fraze încercarea lui Voltaire de a traduce poezia într'o proză clară ar fi fost ridicolă. Şi totuşi cine ar îndrăzni să spună că aceasta nu e poezie şi încă poezie admirabilă?

Odată cu această complicaţie în construcţia frazelor se introduse în lirică şi coloritul savant, cu tonuri calde şi puternice în unele părţi, cu nuanţe fine şi delicate în altele. Strofe de o magie nesfârşită apărură:

Iată lacul! Luna plină
Poleindu-l îl străbate,
El pătruns de-a ei lumină
Simte-a lui singurătate.

Sau această-l'altă:

Căci este seară 'n asfinţit
Şi noaptea o să 'nceapă;
Răsare luna liniştit
Şi tremurând pe apă.

Şi în sfârşit aceasta, care pare un adevărat lac din orientul depărtat:

Fantasmagoric de colori,
Cu coperişuri lucitoare,
Sub largă purpură de flori
Japonul magic râde 'n soare.

Idolatrat de călători
Pe marea lui străvăzătoare,
Scamatorie de colori
Şi jucărie răpitoare,
Japonul magic râde 'n soare.

Alături cu această schimbare în frazare şi colorit se transformă şi ritmul. Vechea poezie se mărginea la un ritm foarte primitiv:

Pe Argeş în jos
Pe un mal frumos
Negru-Vodă trece
Cu tovarăşi zece.

Eminescu introduce ritmuri ca acestea:

Să cer un semn iubito spre-a nu te mai uita?
Te-aşi cere doar pe tine dar nu mai eşti a ta;
Nu floarea vestejită din părul tău bălai
Căci singura mea rugă-i: uitării să mă dai.

In alte poezii ale Eminescului ritmul e şi mai complicat, iar dela el încoace complicaţia a mers crescând. La unii poeţi dintre cei tineri măsura veche a fost cu totul sfărâmată şi în locul ritmului simetric de altă dată s'a introdus un ritm larg, de o factură wagneriană. Principiul de care s'au condus poeţii în această schimbare a fost că « ritmul nu trebue să trăiască numai prin cuvintele ce le exprimă ci să-şi aibe existenţa sa proprie ».

Această regulă, formulată în urmă de eminentul literat german Arno Holz, a călăuzit aproape pe toţi poeţii moderni.

Ea aducea însă după sine şi o nouă definire a însemnătăţii cuvintelor în vers.

Dacă ritmul nu avusese până aci o existenţă de sine stătătoare, cuvintele nu avuseseră nici atâta. Ele nu erau decât simboluri reci ale ideilor. Artiştii se ocupau de valoarea lor ca simboluri utile dar la valoarea lor estetică nici nu se gândeau. Cuvintele însă au şi ele o anumită muzică care poate da efecte surprinzătoare şi care le poate constitui un scop în sine.

Eminescu a încercat aceasta:

Se bate miezul nopţii în clopotul de-aramă
Şi somnul vameş vieţii nu vrea să-mi iee vamă...

Suntele au şi o muzicalitate care predomină în această poezie, îi dau un caracter aproape religios şi muzica lor are în adevăr solemnitatea pe care vrea s'o dea ideea fundamentală.

Tot aşa într'o poezie de Al. Macedonski:

Pe bolta clară barca molatecă plutea...
Albeţi nemaculate curgeau din cer, lucioase.
Zâmbeau în fundul apei răsfrângeri argintoase;
Ah, alba dimineaţă şi visul ce şoptea,
Şi norii albi, şi crinii suavi, şi balta clară,
Şi sufletul, curatul argint de-odinioară.

Sunetul *a* revine aici şi mai des decât în poezia Eminescului şi de aceea impresia este şi mai luminoasă.

Acestea sunt principalele transformări pe care le-a suferit lirica modernă. Se înţelege că am vorbit aici numai de transformările curat tehnice ale versului, considerat ca instrument de sine stătător; despre transformările versului în legătură cu ideea reprezentată vom vorbi altădată.

·ARTELE IN ROMÂNIA

Mai ţineţi minte povestea? O spune aşa de frumos Plutarch! Pe o seară frumoasă şi senină, când luna strălucea ca un corn de argint pe albastrul delicat al cerului, o corabie plecată din Corint se îndrepta liniştită spre Italia. Marea era limpede, vântul încetase. Corabia plutea încet şi în mersul său părea ca un vis pe care noaptea aceasta fermecătoare de vară îl lăsase să cadă deasupra valurilor de aur ale mării. Marinarii cântau şi petreceau; marinarii erau veseli. Ziua se sfârşise cu bine, şi pentru aceşti rătăcitori ai norocului ziua de mâine nu putea să fie decât tot la fel cu ziua care apusese.

In mijlocul acestei tăceri ambroziace, poleită de lună şi legănată de valuri, un glas din altă lume răsună deodată. Era un glas grozav şi pătrunzător, un glas ca acela din visurile grele şi glasul chema pe pilotul Thamas. Pilotul nu răspunse. Glasul răsună din nou. Pilotul tăcu şi de data aceasta. Atunci glasul se înălţă pentru a treia oară şi pilotul înspăimântat de această voce care venea din întuneric, întrebă cu frică:

— Cine mă chiamă?

Şi glasul răsună atunci peste întinderea mării scăldată în umbră şi aur:

— Du-te şi spune că marele Pan a murit!

Şi îndată din valurile adânci se înălţară ţipete şi plânsete. Şi fu ca o văietare obştească împrăştiată în umbră. Natura îşi plângea propria sa moarte.

A, Plutarch şi Thamas şi zeul Pan! Ce au de-aface toţi aceşti domni cu Ţara Românească?

Au de-aface şi încă mult. Noi toţi am luat parte la înmormântarea zeului Pan, noi toţi ne-am îngropat dragostea de natură în mijlocul orgiilor, noi toţi ne-am tăvălit idealul prin tavernele murdare.

Şi ceea ce e mai trist e că am privit cu ochii veseli această înmormântare, e că am surâs la vestea morţii. Eram ca acei copii care râd adesea, deşi ar trebui să plângă. Nu ştiam nici noi singuri ceea ce pierdusem.

Au nu s'a găsit deunăzi un ziar, foarte bine reputat dealtminteri, care a pretins că artele noastre sunt într'o stare foarte înfloritoare şi că literatura noastră n'a stat niciodată mai bine?

Claymoor, mulţumim!

Şi totuşi să mă ierte spiritele optimiste ale junilor mei confraţi, dar mi se pare că niciodată n'am trecut printr'o mai dureroasă stare de criză literară ca acum. Toţi scriitorii care produceau odinioară opere frumoase au încetat de a mai scrie, toţi cetitorii care altă dată aşteptau cu atâta nerăbdare apariţia nouilor opere, au încetat de a mai ceti. Şi, fireşte, în asemenea împrejurări, lupta încetează din pricina lipsei de luptători.

Nu doar că situaţia ar fi aşa de disperată după cum au voit s'o arate unii. Dacă bătrânii scriitori încă în vieaţă nu mai scriu, dacă marii noştri poeţi au pierit, nu înseamnă că nu s'ar găsi talente tinere care să producă.

Din nenorocire talentele tinere stau şi ele în amorţire, cuprinse de acelaşi desgust care stăpâneşte şi pe cei bătrâni.

E un fel de trândăvie obştească.

Şi nu numai în literatură se observă această trândăvie. Ea se simte la toţi artiştii, pictori şi sculptori, câţi îi avem în ţara românească.

Ultima expoziţie artistică a avut loc la Ateneu în 1899. La această expoziţie se afirmaseră câţiva tineri cu nişte

opere de o adevărată valoare. Vermont şi Luchian erau cunoscuţi mai dinainte, unul prin întunecata şi mistica sa concepţie despre vieaţă, tradusă cu atâta măiestrie într'o tehnică atât de personală, celălalt prin graţia şi bogăţia de imagine date cu o siguranţă aşa de minunată. Dar alături de aceştia, expoziţia din 1899 a destăinuit talente netăgăduite ca: Basarab, Verona, Kimon Loghi. Se vedea o întreagă pleiadă în plină înflorire, stăpână pe mijloacele artistice şi însufleţită de un nobil ideal.

Ah, dar unde sunt rozele care făgăduiau o vară aşa de frumoasă? Dacă s'ar deschide acum o expoziţie la Ateneul Român, poate că n'ar putea fi expus nici pe jumătate din numărul tablourilor câte au fost expuse în 1899. In cursul acestor doi ani pictorii noştri au lucrat aşa de puţin.

Să fie oare din pricina trândăviei de care au fost învinuiţi atât de des?

Cine-i cunoaşte ştie bine cât de netemeinică este această învinuire. In altă parte trebue deci căutată pricina acestei secete artistice.

Şi pricina adevărată stă în faptul că poporul român s'a săturat de artă. Poporul român a avut un moment de entusiasm pentru ce e frumos şi bine, poporul român s'a încălzit odată la razele idealului şi... se pare că s'a încălzit prea tare. Entusiasmul său a fost un fel de roză primăvăratică şi se ştie cât trăiesc rozele: L'espace d'un matin!

Popor amestecat din o mulţime de neamuri, el nu poate avea entusiasmul statornic al altora. Şi când subtilul Sar Paladan scrie cu o atât de sfâşietoare durere despre sfârşitul latinilor, ştie de ce se plânge.

Totuşi e încă în poporul nostru destulă energie de vieaţă şi n'aş avea decât să citez conferinţa ţinută la Ateneul Român de d-l Dr. Babeş pentru a se vedea ce cred învăţaţii noştri despre regenerarea poporului român... «Suntem o naţiune tânără şi ştiu că tocmai organismele tinere, chiar când încep să degenereze, se mai pot regenera».

Dacă dar se arată în public atâta nepăsare pentru arte e din pricină că i s'a dat prea mult deodată şi nu că i-ar lipsi puterea de a pricepe. Când a avut loc renaşterea noastră intelectuală, poeţi, pictori, cugetători, toţi au produs pe întrecute şi bunul şi paşnicul nostru public a primit tot ce i s'a dat. Această dragoste a românilor pentru frumos a făcut pe Alexandri să spună că tot românul e născut poet.

Sărmanul Alexandri! Dacă ar trăi acum şi ar vedea ce fel de poet ştie să fie românul şi ce fel de poezie se pricepe să guste, de ce amară desamăgire n'ar fi cuprins!

Creangă a cunoscut bine această uşuratică fire când a spus că românului i-e greu până se apucă de un lucru că de lăsat se lasă numaidecât.

E drept că şi la alte popoare se simte câteodată în public un fel de oboseală şi artele frumoase rămân pe câtva timp în părăsire. Dar acele popoare se întemeiază pe milioane de oameni, dar acele popoare au o cultură veche vrednică de tot respectul, dar acele popoare au o tradiţie artistică pe care o păstrează cu sfinţenie. Şi chiar când o parte din public îşi îngăduie luxul de a fi obosit, tot se găseşte cealaltă parte care urmăreşte cu pasiune mişcarea intelectuală.

La noi nimic din toate acestea. Numărul locuitorilor este mic, cultură nu ne-am câştigat, tradiţie veche nu avem.

Artiştii noştri sunt siliţi să joace rolul oamenilor mari într'o ţară mică şi nu ştiu dacă poate fi soartă mai tristă decât aceea a unui actor care nu-şi poate reprezenta piesa din pricina lipsei de scenă.

Şi dacă lângă aceste lipsuri se adaugă şi numărul cel mare al analfabeţilor din ţară, atunci se înţelege de ce artele în România par aşa de pale şi se aseamănă atât de mult cu acele flori de seră care se vestejesc într'o singură zi.

Ne trebue aer, ne trebue lumină! Altfel artele noastre se vor stinge ca o flacără bătută de vânt şi când se sting artele se face întuneric în om.

Şi atunci, pentru noi românii, zeul Pan va fi murit deabinelea şi în zadar vom mai înălţa strigăte plângătoare în noaptea fără stele. Niciun nou Thamas nu se va găsi să vestească lumii moartea marelui zeu.

E deci o nevoie de vieaţă pentru noi sprijinirea artelor. Dar e o nevoie de vieaţă pentru artele române lărgirea cercului activităţii lor. Ne trebue aer, ne trebue lumină! Şi dacă avem dreptul la vieaţă, trebue să ni se dea şi mijloacele de a ne folosi de acest drept. Iar aceste mijloace stau în mărirea naţiunii române şi în sfărâmarea piedicelor care fac cu neputinţă ca sufletul fraţilor să asculte durerea fraţilor.

Din acest punct de vedere idealul nostru artistic şi idealul nostru naţional, una sunt. Despărţirea lor înseamnă moartea amândorora.

Şi ar fi prea trist să mergem singuri înaintea acestei morţi.

CRITICA ARTISTICĂ

Critica noastră artistică se află într'o stare foarte înapoiată. Pe când critica literară a luat în timpul din urmă o desvoltare vrednică de toată lauda, cirtica artistică este nevoită să se mărginească la nişte încercări foarte vagi şi foarte superficiale, iar ziarele şi revistele care binevoiesc a vorbi din când în când despre artă se mulţumesc să facă nişte simple dări de seamă lipsite de orice valoare adevărată. In această privinţă chiar cele mai bune pagini nu sunt decât simple impresii ale unui profan în ale artei.

Pricina acestei dureroase stări de lucruri este în întâiul loc direcţia intelectuală din România. Pătura noastră cultă când a venit în atingere cu civilizaţia apuseană s'a obişnuit foarte repede cu ultimele sisteme filosofice, cu ultimele descoperiri ştiinţifice şi cu ultimele publicaţiuni literare. Inteligenţa română a trecut deodată la abstracţiuni raţionale în dauna sentimentelor care n'avură de loc timpul să fie cultivate. De aceea intelectualii noştrii ştiu foarte bine să judece după normele celei mai subtile dialectice, dar nu ştiu să vadă şi să audă. Educaţia plastică şi educaţia muzicală le lipseşte cu desăvârşire şi aceste educaţii sunt principalele condiţii ale desvoltării artei la un popor. Lipsa lor este cu atât mai simţitoare cu cât atât pictura modernă cât şi muzica au ajuns într'o stare de desvoltare în care simplele impresiuni nu mai pot forma temeiul niciunei judecăţi artistice. Muzica modernă, cu toate complicaţiile sale cere pentru a putea fi pricepută, multă muncă, multă osteneală, mult studiu şi

mult chin. Ea nu mai poate fi acuma la îndemâna tuturor, ca odinioară, pentrucă şi modul şi esenţa sa s'au schimbat şi s'au complicat. Intocmai după cum în chimie, pentru ca un adevărat învăţat să poată face ceva de un real şi netăgăduit folos, are nevoie să se specializeze într'o anumită ramură, fiindcă chimia în întregimea sa e un domeniu prea vast, tot astfel şi în artă se cere acum specializare şi străduinţă îndelungată pentru a dobândi această specializare.

Niciodată un muzicant bun, dacă-şi dă seama de ce spune şi se respectă pe sine şi arta sa, nu se va putea lăuda că şi-a învăţat meşteşugul din senin sau că i-a venit deodată, fără nicio pregătire. Dimpotrivă, cu cât va fi mai conştiincios şi cu cât va fi mai sincer, cu atât va spune că a pus mai mult timp în învăţarea artei sale.

De aceea se explică de ce sunt aşa de rari criticii de arte speciale. De aceea saloanele noastre de pictură şi sculptură din Bucureşti nu sunt niciodată salutate decât sau cu laude banale şi desgustătoare, sau cu înjurături josnice şi neghioabe. Niciodată nu s'a găsit cineva care să facă un studiu amănunţit şi demn asupra operelor expuse, niciodată articolele consacrate sculpturii sau picturii n'au trecut peste marginele unui simplu catalog ce se cumpără dela portarul care deschide uşa dela intrarea în expoziţie.

Altă piedecă a desvoltări criticeii artistice a fost lipsa sentimentului plastic în popor. Niciodată acest popor n'a dovedit pentru artă acel delicat sentiment care se întâlneşte atât de des la alte popoare; niciodată nu s'a entusiasmat de frumuseţea unei opere şi niciodată nu s'a pasionat de o discuţie artistică. Şi de bună seamă că nu poporul român va putea fi asemănat vreodată cu acea mulţime florentină care trecea cântând şi jucând pe străzi, îmbătată de o dumnezeiască bucurie, la ivirea unui maiestru nou.

Această nepăsare vinovată a înlesnit trunchierea vechilor noastre monumente şi ridicarea altora care vor pune o veşnică pată de ruşine pe fruntea celor care le-au îngăduit.

Este caracteristică această nepăsare în România.

La Viena marele pictor Gustav Klimt a expus de curând faimosul său tablou Medicina. Klimt este un pictor modernist; tehnica şi concepţia sa se deosebesc de tehnica şi concepţia obişnuită. Dar publicul vienez care ştie ce înseamnă arta, în afară de deosebirile de vederi ale artiştilor, a ţinut ca o onoare să facă o uriaşă manifestaţie simpatică lui Klimt. E drept că unora tabloul nu le-a plăcut; aceştia erau credincioşii admiratori ai vechilor formule academice. E drept că altora tabloul le-a inspirat un fel de groază mistică; aceştia erau sfioşii care nu îndrăsneau să pătrundă opera până în adâncul său. E drept că altora tabloul le-a inspirat un întunecat sentiment de chin; aceştia erau cei care cugetau mai mult decât vedeau. Dar toţi aceştia, cu toate sentimentele deosebite de care erau sguduiţi, nu s'au putut împiedeca de a nu recunoaşte valoarea superioară a tabloului.

S'a nimerit însă un deputat austriac care a găsit că tabloul este nici mai mult, nici mai puţin decât imoral şi îndată a anunţat o interpelare la Cameră. Chiar faptul că o Cameră întreagă trebue să discute moralitatea şi estetica unui tablou dovedeşte cât de mult pasionează arta lumea într'un astfel de oraş.

Dar lucrurile nu s'au isprăvit aci. Indată după interpelarea dela Cameră, elita intelectuală vieneză s'a adunat să protesteze împotriva pudicului deputat. Şi cunoscutul critic vienez Hermann Bahr, într'o cuvântare plină de foc şi de pasiune, a spus că persecuţia care se pregăteşte împotriva lui Klimt va fi mai dureroasă pentru Viena şi pentru Austria decât pentru artist.

Acest caz arată cum sunt puse şi cât de mult înflăcărează problemele artistice în străinătate.

Această înflăcărare nu se găseşte în publicul român şi lipsa ei este obşteşte simţită. De aceea niciodată un caz artistic nu va lua în România întinderea pe care o ia aiurea. Tăcerea omoară avântul.

In sfârşit a treia piedecă a desvoltării criticei artistice este de natură curat tehnică. Atelierele noastre grafice n'au ajuns la desăvârşirea celor din străinătate, care pot reproduce în mod admirabil chiar cele mai fine trăsături şi cele mai fine nuanţe de coloare ale unui tablou. Mijloacele fotografice excelente înlesnesc răspândirea còpiilor şi criticul n'are nevoie să se oprească la fiecare tablou pentru a-l descrie. Opera este presupusă că e cunoscută de public şi de fapt aşa şi este, deoarece reproducerile exacte cu ajutorul fotografiilor fac ca lumea să aibe o idee cât se poate de adevărată despre operă.

Din nenorocire critica românească, chiar când ar vrea să se emancipeze de metodele vechi, n'are la îndemână decât mijloace foarte primitive. De aceea ea este nevoită să rămână o critică descriptivă şi criticul se vede silit să facă oarecum meseria de comisar preţuitor, descriind tabloul în toate amănunţimile sale. Este o necesitate căreia trebue să ne supunem. Critica literară a trecut şi ea prin această stare. Şi încă în cazul său greutăţile tehnice nu erau atât de mari şi chiar piedicile intelectuale erau mai lesne de învins decât cele cu care are a se lupta critica artistică. Dar puţină resemnare nu strică.

Totuşi pe alocurea critica descriptivă poate să facă loc criticei raţionale. Aceasta întru atât întru cât critica raţională nu va pierde niciodată din vedere mediul în care se află şi puţinele tradiţii artistice pe care le-ar întâlni.

In acest caz datoria sa este de a face psihologia operei de artă şi de a stabili principiul evoluţiunii elementelor artistice. Astfel ea va atinge o treaptă deopotrivă cu aceea a criticei literare şi va contribui cu date pozitive şi bine stabilite la formarea unei filosofii a artei.

ARTA NAŢIONALĂ

I

In timpul din urmă s'a vorbit mult de arta cosmopolită şi arta naţională, de antinomia dintre aceste două arte, de reacţiunea încercată de curentul naţionalist ce a stăpânit societatea şi producţiile noastre intelectuale o seamă de vreme, de curentul cosmopolit care se ridică, de forme ideologice internaţionale şi de forme ideologice patriotice.

Judecând după modul acesta de a înfăţişa lucrurile, ar urma că arta e un produs sufletesc de o natură aşa de simplă încât nu poate fi privită decât dintr'un punct de vedere foarte îngust şi că poezia nu are altă cale de ales, în înalta sa menire, decât sau să se închidă într'un patriotism peste măsură de tendenţios, sau să caute străinătatea şi minunatele sale podoabe. Cu alte cuvinte poezia nu poate fi decât baladă patriotică sau odă de ocazie. Tristă soartă!

E drept că, din fericire, judecata aceasta simplistă nu se găseşte la toţi luptătorii pentru arta naţionalistă sau cosmopolită. Cei mai mulţi susţin, dimpotrivă, că deşi arta trebue să îmbrăţişeze, prin firea sa, tot cuprinsul simţimintelor, pasiunilor şi ideilor omeneşti, totuşi, prin modul cum sunt exprimate aceste simţiminte, pasiuni şi idei şi mai ales prin alegerea lor, arta ia caractere determinate de natura etnică a popoarelor. Fără îndoială acesta e un adevăr netăgăduit şi recunoaşterea sa clară şi hotărîtă ne-ar fi de mare folos dacă nenorocirea n'ar sta tocmai în greutatea acestei recunoaşteri.

In esenţă, toată greutatea stă în nelămurirea noţiunilor, fiindcă de obiceiu se face din naţionalism şi cosmopolitism două entităţi absolute între care există o veşnică antinomie. In realitate însă noţiunile acestea sunt departe de a îmbrăca acest caracter hotărît absolut şi relaţiunile dintre dânsele sunt mult mai complexe decât s'ar părea la întâia vedere.

Când ni se vorbeşte de antinomia de faţă şi de toate antinomiile ideale câte vor mai fi existând, noi nici nu ne dăm socoteală cât de mult datorim scolasticilor în această privinţă şi cum multe din discuţiile care par de o pasionantă importanţă nu sunt decât subtilităţi goale întemeiate pe cuvinte lipsite de înţeles şi de sprijinul realităţii.

Noţiunile reale n'au fost niciodată aşa de simple şi de izolate după cum par a le crede unii critici care scriu despre artă cu aceeaşi pricepere cu care judeca odinioară dobitocul din fabulă cântecul privighetorii. Elementele care compun noţiunile nu sunt proprii numai unei anumite noţiuni, ci intră aproape totdeauna şi în compunerea altora, iar gradul de apropiere între aceste două noţiuni va fi potrivit cu numărul elementelor comune. Numai prin ajutorul acestei comunităţi de trăsături se poate explica generalizarea, şi tăgăduirea sa ar însemna tăgăduirea generalizării şi prin urmare a ideilor generale, ceea ce nu se poate cugeta. Naţionalismul şi cosmopolitismul, care au atâtea elemente comune, fie că acele elemente sunt în totul identice, fie că unele sunt negarea altora, sunt în strânsă apropiere şi antinomia dintr'însele nu e decât o antinomie aparentă; mai curând ele ar trebui considerate ca două momente concordante ale aceluiaşi proces logic. Principiul de unitate logică se realizează aci de o parte sub forma naţionalismului şi de altă parte sub forma cosmopolitismului, deşi în realitate cosmopolitismul este o simplă iluzie intelectuală şi un postulat necesar pentru judecata care urmează după logica transcendentală. Şi aceasta se accentuează cu atât mai mult cu cât trecem din lumea ideilor pure în lumea ideologiilor reale. Aci greşeala

simpliştilor e vădită. Dacă în logica pură o noţiune nu poate fi cugetată decât în legătură cu altă noţiune, în lumea reală o ideologie nu poate exista decât în legătură cu alta şi influenţa sa nu e niciodată simplă şi izolată, ci totdeauna complexă şi unită cu alte influenţe. Simpliştii au făcut păcatul că au luat subtilităţile scolastice, care erau un simplu artificiu de logică, drept existenţe reale. Astăzi însă nu e îngăduit nimănui de a cădea într'o greşeală aşa de grosolană şi aşa de dăunătoare.

Totuşi, simplismul acesta stăpâneşte pe critici în toată activitatea lor şi când e vorba de clasificat scriitorii, atunci se dau la iveală încurcături uimitoare. Eminescu e trecut de unii printre romantici şi ţinând socoteala de un mare număr din poemele sale, această clasificare pare îndreptăţită. Concepţia, tehnica, idealizarea unor anumite tipuri şi o mulţime de alte particularităţi fac din el unul din cei mai însemnaţi romantici dacă nu chiar cel mai de seamă. Dar alături cu aceste consideraţiuni se ivesc altele de un ordin deosebit. Prin simetria facturii, prin unele concepţii antice, prin păstrarea regulilor, Eminescu e un clasic şi, în această privinţă, unele din paginele sale ar putea sta alături cu oricare bucată vestită clasică. Iar pe lângă aceste două părţi caracteristice, care fac foarte anevoioasă clasificarea sa într'o şcoală sau alta, se iveşte a treia care măreşte şi mai mult greutatea. Poezii ca Melancolie, De câte ori iubito, Despărţirea, Când însuşi glasul, Se bate miezul nopţii, şi altele, ar îndreptăţi mai curând trecerea sa printre rândurile simboliştilor. Cum se vede, ar face o mare greşeală criticul care ţinând socoteala numai de anumite producţiuni şi voind să claseze, ori cum, pe Eminescu într'o şcoală, l-ar trece printre clasici, romantici sau simbolişti. Dar să luăm pe alt poet mare al nostru, pe Alexandru Macedonski.

Cătăva vreme, critica română, critica uşoară şi părtinitoare, a trecut pe poet între simbolişti. Fără îndoială că judecat după unele producţiuni ale sale în care cugetarea mo-

dernă pătrundea mai mult, Macedonski e un simbolist; un simbolist lesne de înţeles, e drept, un simbolist cum sunt cam mulţi în Franţa, unde adevăratul simbolism nu se mărgineşte decât la foarte puţini, dar la urma urmelor un simbolist. Judecat însă după numărul cel mare al poemelor sale, al acelor poeme pe care de bună seamă că nu le cetise critica uşoară şi părtinitoare când cugetase să-l califice, Macedonski nu e nimic mai puţin decât simbolist. Noaptea de Mai, Bucolica undă şi alte mărgăritare tot aşa de curate, sunt adevărate bucăţi clasice şi autorul lor e cel mult un clasic decadent. Dar critica română care nu prea ştie multe când e vorba de artă, voise să aibe un simbolist cu orice preţ în ţara românească şi l-a avut, în felul său, se înţelege.

Faptul acesta s'a petrecut şi în Franţa, când o seamă de oameni, judecând pe Zola romancierul, după Zola criticul, au spus că Zola e adevăratul naturalist, singurul în drept şi singurul garantat de guvern. Până la un oarecare punct, afirmaţia aceasta nu era mincinoasă. Zola, după modul cum face observaţiile, după tehnica descrierilor, după concepţia persoanelor, e naturalist, după cum e şi Balzac. Dar cum pentru Balzac toată realitatea nu e decât un mijloc de întrupare în afară a unei mari şi adânci idei metafizice care se manifestă pretutindeni, tot astfel pentru Zola natura nu e decât un simbol servind la realizarea ideilor. De aceea opera sa luată în întregime are o înfăţişare aşa de măreaţă şi de puternică pentrucă afară de cazurile individuale din romane şi îndărătul lor, vedem mişcându-se ideea universală; în umbra celor trecătoare se înalţă cele veşnice şi atunci Zola nu numai că e un simbolist, dar e încă unul din cei mai mari simbolişti din câţi au trăit vreodată, un simbolist sintetic de o putere uriaşă.

Acum credem că se vede cât de greu e de a clasifica pe un scriitor într'o tabără sau într'alta şi ce greşeală simplistă fac criticii cari cred că prin o schimbare de vorbe desleagă o problemă de fapte.

Greşeala aceasta se face atunci când clasifică scriitorii în naţionalişti şi cosmopoliţi. Să luăm iar pe Eminescu şi să vedem întrucât i se poate aplica împărţirea aceasta. Eminescu e înainte de toate român, s'a născut şi a copilărit în ţară, s'a îmbătat de doinele şi de legendele străbune, s'a înflăcărat de un mare şi înalt ideal naţional şi l-a cântat în versuri minunate. Dar alături cu această personalitate a sa, strâns şi intim unită cu dânsa, aşa de strâns şi de intim încât nu poate fi despărţită, e personalitatea lui Eminescu crescut la şcoala filosofiei germane, părtaş sincer şi convins al lui Schopenhauer, adorator al Nirvanei indiene, pesimistul adânc şi declarat pe care l-a cunoscut lumea. Aceste două personalităţi aşa de diferite prin natura şi originea lor, s'au contopit într'una singură şi poezia Eminescului a izvorît din această contopire. De aceea nu se poate spune că poezia sa este curat naţională. Dar nu se poate spune nici că este cosmopolită. Ea este poezia izvorîtă din altoirea cugetării germane pe firea românească şi într'însa se găsesc caracterele etnice ale celor două popoare care i-au dat naştere. In această poezie însă nu se află nicio urmă de cosmopolitism pentru motivul foarte simplu că niciodată cosmopolitismul n'a avut o existenţă în sine ci a fost totdeauna o noţiune lipsită de sprijinul realităţii. Procesul logic care stăpâneşte formarea oricărei noţiuni generale s'a îndeplinit şi la formarea acestei noţiuni, dar a fost numai un proces formal. Plecând dela date reale pe care a căutat să le sintetizeze într'o noţiune generală, el a urmat toate regulile logicei formale şi a ajuns la o entitate lipsită de înțeles care părea că explică multe fără a explica nimic. Ceea ce dovedește că logica transcendentală duce adeseori la lucruri care nu sunt de loc raționale.

De aceea, pe când de o parte se constată realitatea formelor ideologice naţionale, de altă parte nu se pot constata nişte forme ideologice internaţionale care ar urma să fie ca o sinteză superioară a formelor tuturor naţiunilor.

Forme ideologice cosmopolite nu există. Dacă ar exista, ele ar trebui să aibe o expresiune proprie lor, după cunoscuta regulă care stabilește raportul dintre logică și limbă. Acest raport constitue în artă stilul, dar niciodată până acum nu s'a auzit vorbindu-se despre stil internațional. S'a vorbit despre stilul egiptean, stilul doric, stilul ionic, stilul corintic, stilul etrusc, stilul român, stilul bizantin, stilul gotic, stilul renașterii, stilul baroc, stilul rococo, dar niciodată nu s'a vorbit despre stilul cosmopolit. Toate aceste stiluri purtau pecetia artistică a popoarelor din care au fost ieșite, iar această pecetie artistică era dată pe de o parte de relațiile materiale sub stăpânirea cărora se aflau acele popoare, iar pe de altă parte era dată, în deosebi, de formele pe care le îmbrăcase spiritul acelor popoare în desvoltarea sa.

Stilul gotic, de pildă, cu liniile sale curbe, cu bolțile sale ascuțite, cu formele sale uscate, cu tendințele sale verticale, cu vârfurile sale foarte înalte, cu arcadele sale închise, a izvorît pe de o parte din spiritul german întunecat și cu totul protivnic spiritului elenic, iar pe de altă parte din nevoia de a clădi casele numai din lemn. In adevăr, lemnul nu suferea marile linii orizontale ale arhitecturii clasice, după cum le suferea marmora. Când germanii au pătruns cuceritori în lumea romană au făcut în piatră și în marmoră construcțiile lor din lemn și stilul gotic, potrivindu-se de minune cu spiritul religiei creștine, a devenit stilul hotărît pentru clădirile bisericilor și catedralelor. Stilul clasic rămase stilul potrivit pentru temple.

E drept că în urmă s'au făcut schimbări atât în stilul gotic cât și în celelalte stiluri. Forme apropiate au fost aliate și au dat adesea efecte surprinzătoare.

Veneția este un model minunat în această privință. Biserica San Marco este în mare parte bizantină; ornamentele dela ferestre, mozaicurile în locul picturilor, arcurile în locul arhitravelor, liniile curbe dela cupolă și altele sunt bizantine, pe când ferestrele sunt gotice. Palatul dogilor este un ame-

stec de stil gotic şi mauric. Dar această alianţă de forme nu s'a putut face decât între popoare a căror stare de suflet era apropiată.

Dacă s'ar încerca să se apropie mai tare două stiluri mai depărtate s'ar ajunge la o contopire care ar fi cel puţin ridicolă. S'ar cădea în aceeaşi greşeală în care cade logica atunci când voieşte să generalizeze prea mult, căci nicicând o generalizare întinsă peste anumite margine n'a avut sprijinul realităţii. Ea a rămas întotdeauna o noţiune lipsită de înţeles. De aceea, generalizarea prea mare nu poate fi exprimată în artă fiindcă arta este prin esenţa sa strâns legată cu realitatea.

Şi de aceea cosmopolitismul, lipsit de forme ideologice hotărîte, nu poate avea artă. Noţiunea de artă cosmopolită este o entitate scolastică întemeiată pe forme ideologice false.

II

Printr'o operaţie de logică întemeiată pe vechea lege a contrastelor, spiritele simpliste au ridicat totdeauna împotriva artei cosmopolite arta naţionalistă, arta cu tendinţe patriotice. Această artă a cunoscut odinioară o vreme înfloritoare, a dat naştere la mult entusiasm şi a fost un moment hotărîtor în procesul nostru de desvoltare istorică dela începutul veacului al nouăsprezecelea. Cârlova, Mureşeanu, Bolintineanu, Alexandri şi alţii, au avut străluciri de inspiraţie foarte potrivite cu timpul lor şi au ştiut să însufleţească şi pe alţii de dorul idealului lor.

Era o vreme fericită vremea aceea.

Iubirea şi slăvirea neamului, cântatarea marilor lui doruri de libertate şi avântul hotărîtor către luptă, formau trăsătura caracteristică a stării sufleteşti de atunci. In asemenea împrejurări era firesc ca o poezie cu tendinţe patriotice să găsească un adânc şi puternic răsunet. Poporul a

avut totdeauna nevoie de simboluri şi poezia naţionalistă îi dădea cu îmbelşugare aceste simboluri trebuincioase. In deobşte însă aceste simboluri erau de un hieratism prea forţat. Ele se asemănau cu unele icoane bizantine în care, deşi nu se deosebeşte nicio trăsătură curat omenească în figurile lungi şi subţiri împodobite de stofe scumpe, mulţimea îşi punea toată naiva sa adoraţie din pricină că tradiţiile i-au făcut cunoscut simbolul.

Astfel Deşteaptă-te Române de Mureşanu este o lungă şi pompoasă declamaţie în care se glorifică trecutul şi se îndeamnă la luptă prezentul cu vorbe care nu sunt de loc rupte din sufletul românesc. Prozodia, metrica, imaginele şi comparaţiile, sunt străine de etica şi estetica limbii române. Intre cronicarii care într'o frază călită ca de un meşter faur evocau tot sufletul românesc şi între poezia lui Mureşanu, uşoară şi lipsită de sprijinul ideologiilor reale, deosebirea este neţărmurită. Dacă însă poeziile sale au pătruns în mulţime este din pricină că mulţimea înflăcărată de atunci avea nevoie de un simbol, de un semn de adunare, de un strigăt de luptă, chiar dacă acel strigăt n'ar fi însemnat nimic.

Faţă cu Mureşeanu, Bolintineanu era mult mai superior. Acesta era un artist în adevărata putere a cuvântului şi un poet a cărui inspiraţie a avut de multe ori urmări fericite. Dar în baladele sale istorice a căzut în aceeaşi greşală ca şi Mureşanu. Pe o stâncă neagră, într'un vechiu castel este o poezie obşteşte cunoscută. Este un sentiment măreţ în ea, sunt versuri minunate, sunt unele comparaţii nimerite dar tehnica şi stilizarea nu sunt româneşti. Castelul este frumos, fără îndoială şi salutăm cu plăcere în el una din vechile noastre cunoştinţe gotice. Dar munţii moldoveneşti n'au prea cunoscut castele gotice, ei n'a cunoscut decât cetăţi. Ca un glob de aur luna strălucea este, netăgăduit, o comparaţie frumoasă. Globul poate să fie chiar o expresie foarte nimerită din punct de vedere impresionist, dar pentru poporul român de atunci era fără înţeles.

Toată poezia cu tendinţe patriotice a făcut aceleaşi păcate împotriva artei şi a spiritului românesc. Şi a făcut aceste păcate pentru că nu-şi dădea socoteală de însemnătatea artistică a ideilor de sprijin .Tăria unei judecăţi stă în ideile prin ajutorul cărora se dovedeşte adevărul cuprins în tema dată. Puterea unei opere artistice stă în elementele sale tehnice. Dacă aceste elemente nu sunt destul de sugestive şi nu evocă în deajuns stările de suflet aproape inconştiente, opera artistică nu-şi îndeplineşte menirea.

Aceste elemente au fost străine de sufletul românesc în poezia noastră naţională.

Arta clasică cunoştea aşa de bine acest principiu artistic încât în totdeauna elementele sale de sprijin au fost perfect adecvate cu opera şi coloarea locală. Cine cercetează cu băgare de seamă capitelurile eline, elemente hotărîtoare în deosebirea stilurilor, e izbit numaidecât de faptul că ornamentele sunt cu totul locale: acantus, cotoare sucite în formă de volute, viţe de plante agăţătoare, şiraguri de mărgăritare şi crini de apă.

Ornamentele gotice se deosebesc de asemenea prin reprezentarea plantelor locale: stejarul, viţa de vie, teiul, frasinul, trifoiul, edera şi fragile.

Aceste ornamente luate din mediul înconjurător, dădeau artelor caracterul naţional şi acest caracter era aşa de adânc şi aşa de puternic încât înrâurea asupra sufletului oamenilor mai mult decât orice altceva.

Arta naţională română n'a avut însă acest caracter. Şi pricina e uşor de lămurit. Naţionalismul din care au izvorît poeziile lui Mureşanu, Bolintineanu şi alţii era o creaţiune străină, adusă de câteva spirite alese pe pământul binecuvântat al României. Aceste spirite înflăcărate de idealuri mari, luminate de teoriile revoluţionare din apus şi chinuite de dorul de a scoate ţara din situaţia tristă în care se afla, îşi alcătuise programul nu atât după trebuinţele momentului, cât după deducţiunile lor logice. Şi a fost o simplă întâmplare

că unele din aceste deducţiuni logice s'au potrivit cu nevoile momentului.

De altminteri desvoltarea istorică a României din veacul al nouăsprezecelea a fost mereu reflexul inversat al desvoltări istorice a Europei.

Când în apus chestia se punea din punctul de vedere social, în România se punea din punctul de vedere naţional; când în apus chestia se punea din punctul de vedere naţional, în România se punea din punctul de vedere social. Acest mod de interpretare care putea să pară ciudat la prima vedere era foarte îndreptăţit în realitate; el era chiar necesar întrucât condiţiunile reale în care se afla poporul român erau aproape cu totul protivnice condiţiilor reale în care se aflau popoarele apusene.

La 1848 românii robiţi de veacuri, trăind cu fruntea veşnic întoarsă spre pământul negru din care nu scoteau pâinea decât pentru a hrăni pe alţii, obidiţi şi necăjiţi, nu puteau avea un ideal definit. Dar o dorinţă vagă dormea în sufletul lor întunecat. Era dorinţa de o stare mai bună, era năzuinţa către un zâmbet de fericire, era invocarea tristă a unei lumini pe care nici ei singuri nu şi-o puteau închipui cum ar fi. Toată această stare de suflet avea ceva din nelămurirea amurgurilor de primăvară, când ceaţa se estompează cu atâta măiestrie în zare încât nu lasă nici o linie clară.

Burghezia însă ştia ce voieşte. Prin poziţia sa geografică Ţara Românească era un punct însemnat pentru transitele comerciale şi veacul al nouăsprezecelea, care făcuse din comerţ principala ramură a activităţii sociale, făcuse pe o mulţime de negustori străini să se aşeze în ţară. La 1832 se deschise navigaţiunea pe Dunăre şi România fu pusă în legătură directă cu lumea apuseană care începu a se aproviziona din ţară cu cerealele trebuincioase. Astfel comerţul român dobândi o însemnătate vădită. Dar această însemnătate ar fi fost şi mai întinsă dacă puterile protectoare nu ar fi impus

oarecare condiţiuni, care împiedecau avântul liber al comerţului. Astfel Turcia, când încheia vreun tratat comercial, spunea hotărît câ acest tratat va avea tărie pentru tot imperiul turcesc, inclusiv Egiptul, dependinţele Africane, Moldova, Muntenia. Pe de altă parte regimul care domnea în ţară nu cunoştea nicio lege. Unul se credea stăpân peste averea şi vieaţa tuturor, aşa încât avutul negustorilor nu era niciodată sigur. De aceea burghezia dorea o revoluţie socială, care să dărâme formele vechi şi să pună în locul lor altele mai prielnice desvoltării comerţului. Şi numai întrucât revoluţiunea socială cuprindea în sine şi sfărâmarea protectoratelor comerciale străine, burghezimea se înjosea să privească lucrurile şi din punctul de vedere naţional.

Cu totul protivnice erau vederile idealiştilor care aduseră revoluţiunea în România. Aceştia, înrâuriţi de marile curente intelectuale străine, a căror înfăţişare romantică avea darul de a entusiasma foarte lesne, luară ideile străine şi voiră să le aplice în ţară fără nicio ştirbire. Puţin le păsa lor de faptul că poporul român trăia în alte condiţiuni decât popoarele apusene. După logica lor acest popor era o entitate metafizică a cărei existenţă trebuia să se reguleze după doctrinele lor, deoarece realitatea a fost totdeauna modelarea obiectivă a ideii.

Atât era de înrădăcinat acest mod de a vedea încât revoluţionarii idealişti nici nu-şi puteau închipui că realizarea ideilor ar întâmpina greutăţi din pricină că nu ţinuseră socoteală de condiţiunile de existenţă locale. De aceea, în loc de a pregăti un tărâm prielnic pentru desvoltarea ideală a principiilor lor, ei au lăsat cu totul în părăsire partea empirică a problemei şi s'au mărginit numai la consideraţiuni speculative, privind toate lucrurile din punctul de vedere al categoriilor logice doctrinare. Desvoltarea istorică părea că nici nu există.

Totuşi între aceste două curente atât de deosebite s'a putut stabili putinţa unei activităţi anume. Idealiştii simţiră

numaidecât lipsa sprijinului realităţii şi se coborîră după piedestalul lor marmorean în straturile burgheziei şi ale ţărănimii. De altă parte burghezimea simţea şi ea nevoie de a-şi înfăţişa cerinţele sale prozaice sub o strălucire idealistă. Astfel din două concepţiuni aproape protivnice, oamenii revoluţiei izbutiră să înjghebe o sinteză care părea că împacă amândouă taberile. Ce fel de împăcare era aceasta, este altă socoteală. Scrierile luptătorilor dela 1848 pot dovedi oricând că împăcarea era foarte şubred alcătuită şi ameninţa necontenit să se prăbuşească. Insă aparenţele erau salvate şi cu salvarea aparenţelor s'au făcut multe fapte mari în istoria popoarelor.

In astfel de împrejurări poezia naţională a fost simbolul sfânt în care fiecare vedea ceea ce avea plăcerea să vadă. Burghezul vedea putinţa desvoltării libere a comerţului naţional, înlesnirea transacţiunilor cu străinătatea şi sfărâmarea tratatelor comerciale care-l legau de Turcia; ideoiogul vedea putinţa realizării doctrinelor sale stabilite din studiul categoriilor logice, iar ţăranul, când această poezie ajungea câteodată până la dânsul, vedea în ea ceva ce nu-şi putea lămuri, dar care îi părea cu atât mai frumos, cu cât îl înţelegea mai puţin. Dar când ţăranul avea să cânte ceva care îi sta pe suflet, când se simţea sfâşiat de vreo durere, sau înduioşat de vreo bucurie, tot la vechea poezie populară se întorcea.

Din această pricină poezia naţională n'a trecut niciodată dincolo de un cerc foarte restrâns. Inrâurirea ei a fost de natură mai mult politică, fiindcă ea însăşi nu fusese creiată decât în vederea acestei politice. Indată însă ce mişcarea care îi dăduse naştere încetă prin realizarea unora din cerinţele sale, încetă şi poezia tendenţioasă. Ţinta ei fusese atinsă; deci raţiunea ei de a exista pierise. Şi ceea ce e ciudat e că această dispariţie s'a făcut pe nesimţite. In orice caz nimeni nu i-a ţinut cuvântarea de înmormântare la care ar fi avut dreptul. Abia dacă d-l Maiorescu a crezut de cuviinţă să-i

consacre o scurtă notiţă foarte puţin respectuoasă, uitând că despre morţi nu trebue să se vorbească decât cel mult de bine.

Mai pe urmă s'au făcut alte încercări de învierea poeziei patriotice, dar toate încercările au rămas fără urmare. Viorile tăcuseră, serbarea se sfârşise şi în zadar un cântăreţ întârziat se încerca să mai suspine pe strune obosite cuvântul de odinioară. Neizbânda fu desăvârşită.

De altminteri lucrul era de aşteptat. După cum nu există forme ideologice hotărîte pentru arta cosmopolită, tot astfel nu există forme ideologice hotărîte pentru arta naţionalistă, pentru arta cu tendinţe patriotice. Formele ideologice care au fost înfăţişate ca atare erau create de curentele idealiste din categorii logice lipsite de sprijinul realităţii. Deci erau nişte simple ideologii false.

Intre un curent idealist construit numai din elemente ale raţiunii pure sau ale esteticei transcendentale şi marele curent popular întemeiat pe date reale, nu poate exista armonie atât timp cât fiecare din aceste două curente nu vor părăsi esenţa lor absolută.

Este Hegel cel dintâi care a dovedit că evoluţiunea idealului în afară de realitate e o amăgire. Dar principalul nu este de a recunoaşte necesitatea logică a realităţii, ci de a o determina. Ca în orice problemă şi aci greutatea stă în punerea termenilor.

Care sunt deci termenii marei probleme a artei?

Ştiinţa modernă a arătat care sunt factorii care înrâuresc în mod hotărîtor asupra formării unei personalităţi. Aceşti factori sunt moştenirea însuşirilor ancestrale şi complexul circumstanţial extern. Moştenirea modelează structura internă a individului şi dă naştere la aplecări de o anumită natură. Complexul circumstanţial extern cuprinde tot ce mediul social, intelectual, sentimental şi religios poate pune împotriva moştenirii ancestrale. După modul cum se prezintă aceşti doi factori care cearcă să înrâurească individul în

direcţiuni determinate şi deosebite, antinomia lor logică e vădită.

Simpliştii au căutat să rezolve această antinomie negând când unul, când altul din factori. Apărătorii metafizicei au negat înrâurirea complexului circumstanţial extern, susţinând că firea unui individ nu se schimbă niciodată după medii, ci rămâne aşa cum a fost determinată de ereditatea psiho-fiziologică. Părtaşii materialismului economic au tăgăduit însemnătatea moştenirii pe care au primit-o ca pe un ultim lăcaş în care s'a refugiat metafizica. Dar aceste negări reciproce n'au avut altă urmare decât că au pus în deplină lumină raporturile dintre cei doi factori.

Din aceste raporturi se poate vedea că atunci când cei doi factori au elemente comune, individul evoluează într'o direcţie statornică şi desvoltarea sa nu întâmpină piedice dăunătoare; dimpotrivă când elementele celor doi factori sunt cu totul deosebite antinomia logică devine o antinomie reală, seria stărilor de conştiinţă oferă o desagregare continuă şi evoluţiunea individuală nu mai are loc în mod normal. Este dar necesar să se stabilească o armonie între cei doi factori. Insă moștenirea cade în afară de puterile noastre; deci singurul factor pe care-l putem influenţa este complexul circumstanţial.

Din complexul acesta însă, niciun element nu are atâta putere ca arta, fiindcă ea influenţează nu numai ideile şi voinţa, ci mai cu seamă aplecările, sentimentele şi stările de suflet aproape inconştiente, care determină momentele hotărîtoare în vieaţa individuală şi socială. Dar pentru ca arta să-şi îndeplinească menirea sa, fără a lovi în predispoziţiunile intelectuale şi sentimentele moştenite, ea trebue să fie însăşi chintesenţa realizată printr'o sinteză superioară a acestor predispoziţiuni. Ea trebue să cuprindă ceea ce constitue esenţa unei naţiuni.

Insă greutatea stă tocmai în determinarea acestei esenţe.

III

De obiceiu se face totdeauna o greşeală foarte mare când e vorba să se determine principiul intern care stăpâneşte evoluţiunea unui popor. Plecând dela anumite categorii logice şi întrebuinţând vechile noţiuni scolastice se ajunge la nişte încheieri care nu pot mulţumi nici raţiunea nici realitatea. Judecata, nevoită să se slujească de nişte elemente care n'au fiinţă reală, se învârteşte în gol iar rezultatele sale sunt nişte simple propoziţiuni formale de un ridicol desăvârşit. De altminteri faptul nu e de loc surprinzător. Dinpotrivă, ar fi surprinzător dacă ar fi altfel. Ca orice ştiinţă, logica este şi ea supusă unor anumite legi de desvoltare de care trebue să se ţină totdeauna seamă. Cugetarea omenească schimbându-se cu timpul atât cantitativ cât şi calitativ, este firesc ca vechile tipare formale să n'o mai poată încape şi e necesar ca întreaga construcţie ideală care a slujit drept schemă judecăţilor din trecut să fie prefăcută din temelie. In chimie, în fizică şi în celelalte ştiinţe concepţiunile fundamentale au fost cu desăvârşire transformate în ultimul timp. Că acelaşi lucru trebue să se facă şi pentru logică e neîndoios.

In acest chip stabilirea principiului intern de evoluţiune a unei serii de fenomene, n'ar mai fi speculaţiune de pură metafizică, ci o operaţiune care, pe date reale întemeiată, la rezultate reale ar ajunge.

Şi în primul loc ar trebui să se aibă totdeauna în vedere neputinţa de a cunoaşte altceva decât fenomenul. Este Kant care a stabilit aceasta încă de multă vreme şi ca regulă de cercetare nu cred să fi dat alte rezultate mai îmbelşugate decât acesta. Tot ce poate fi supus puterii raţiunii noastre nu este decât veşnica mişcare a lucrurilor care se prefac fără încetare.

De aceea când se pune problema determinării principiului intern a evoluţiunii artei naţionale, trebue să se studieze întâiu

formele pe care le-a îmbrăcat această artă în diferite manifestări ale spiritului românesc în trecerea veacurilor. In literatură va trebui deci să se hotărască etica şi estetica limbii la diferite epoci. Până acum însă nu s'a făcut nici o încercare în această privinţă; abia dacă d-l B. P. Hasdeu a strâns materialul trebuincios pentru recunoaşterea structurii limbei româneşti în veacurile XVI şi XVII. In pictură va trebui să se hotărască evoluţia liniilor, a colorilor şi a compoziţiilor. S. Fl. Marian în Cromatica sa a studiat în mod elementar arta cum foloseşte poporul român colorile, dar o caracterizare generală a picturii noastre lipseşte cu desăvârşire până acum. In sfârşit, în arhitectură combinaţiunea liniilor nu a fost adâncită de nimeni.

Un exemplu luat dintr'o serie de fenomene de natură puţin deosebită de artă va lămuri mai bine problema.

[1]) *De curând au fost publicate scrisorile schimbate odinioară între Turgheniew şi Herzen. Aceste scrisori în care sunt puşi faţă în faţă, cu modul lor de a simţi şi gândi, doi din cei mai mari oameni ai Rusiei din veacul al nouăsprezecelea, sunt de o importanţă capitală pentru a vedea chipul cum se punea problema naţională în imperiul vecin acum patruzeci de ani. Totodată ele pot stabili marginele între care trebue să se învârtească cei doi termeni necesari ai oricărei probleme puse de naţiunile de astăzi.*

In desvoltarea cugetării moderne ca şi în balada lui Bürger, morţii merg iute. Aşa se explică de ce Turgheniew e aproape uitat iar Herzen pare o figură legendară din timpurile străvechi. Şi totuşi aceşti doi oameni au avut asupra Rusiei o înrâurire uriaşe.

Alături cu Dostoiewski şi Tolstoi, Turgheniew formează treimea impunătoare a romancierilor ruşi cărora arta europeană le datoreşte atâta. Dar pe când la Dostoiewski numărul

---

[1]) Intreg acest pasaj tipărit cu litere cursive a apărut mai întâi în « România Jună » din 14 Mai 1900, sub titlul de « Herzen şi Turgheniew ». (N. D.)

tipurilor creeate e foarte restrâns, pe când la Tolstoi acelaşi tip apare în fiecare din romanele sale, la Turgheniew numărul tipurilor creeate e uimitor. Poate Dostoiewski să-l întreacă prin adâncimea psihologică, poate Tolstoi să-l întreacă prin măreţia tragică a moralei sale, dar nimeni nu l'a ajuns în puterea de evocare a tipurilor diverse. Dimitrie Rudin, Nejdanoff, Basaroff, Punin, Baborin, Insarow şi alte atâtea tipuri rămân întotdeauna clare cu caracterele lor distinctive în mintea cetitorilor. Şi aceste tipuri erau adevărate tipuri ruseşti, chiar când civilizaţia apuseană le pusese pe frunte pecetia sa cosmopolită.

Alături de acest mare creator de tipuri din poporul rus, Herzen stă ca un prooroc adânc şi chinuit al poporului. Agitator înflăcărat, cugetător puternic, Herzen luptase câtva timp pentru introducerea civilizaţiei europene în Rusia. Dar după 1860 el pierdu deodată credinţa sa în Europa apuseană şi în civilizaţia acesteia. Toată lumea slavofilă salută pe Herzen cu mare bucurie şi luă parte înverşunată la atacurile sale împotriva « îngrozitorului apus ».

Această schimbare amărî pe Turgheniew şi dădu naştere acelui schimb de scrisori aşa de caracteristice pentru tendinţele acelei vremi. Intâia scrisoare a lui Turgheniew către Herzen e dela 8 Octomvrie 1862. E un răspuns la articolul publicat de Herzen în ziarul său Kolokol. In acest articol întitulat Mortuos plango, Herzen îşi desvoltă teoria sa naţionalistă cu o deosebită vigoare. Europa apuseană e privită ca un trup împietrit care nu va putea merge mai departe din pricina tristelor condiţiuni în care se află. Rusia însă are un mare viitor pentrucă are un alt trecut decât trecutul putred al apusului. In alt articol întitulat Inceputuri şi sfârşituri, Herzen punea tezele pe care le-a apărat mai pe urmă cu atâta tărie în celebra sa scrisoare către Michelet: « Rusia nu va fi niciodată protestantă, Rusia nu va fi niciodată un « Juste milieu », Rusia nu va face niciodată o revoluţiune spre a scăpa de Ţar şi a-l înlocui prin reprezentanţi ai poporului, judecători poliţişti ». Aceste

trei teze devenirǎ Sfânta Treime a naționaliștilor: naționalitate, ortodoxie și autocrație.

Atunci interveni Turgheniew: « Menirea clasei culte din Rusia e de a da poporului civilizația; treaba poporului este să hotărască ce trebue primit și ce nu. Această menire a fost întru câtva îndeplinită de Petru cel Mare și Lomonosow, dar după părerea mea nu s'a sfârșit. Voi însă credeți că scoateți din sufletul poporului acele principii pe care el nu le înțelege și pe care voiți să-i clădiți vieața și nu vedeți că vă mișcați în negură.

Ceea ce e mai însemnat însă e că vă credeți scăpați de evoluție pentrucă poporul pe care-l adorați e conservator par excellence... Semstvul cu care mi-ai umplut urechile la Londra, acest minunat Semstvo, s'a dovedit că în practică nu e de niciun folos căci ori însemnează ceea ce însemnează în Europa, un cuvânt cunoscut și puternic, ori nu are nicio însemnare... Trebue să găsiți o altă treime, căci cu cea pe care ai descoperit-o: « Semstvo, Artel și Obscină » nu merge. Sau trebue să recunoaşteți că acea formă deosebită care dă poporului rus ordinea lucrurilor nu e așa de desvoltată încât s'o putem pune, noi oameni ai cugetării, sub o categorie... In ceea ce privește articolul tău din Kolokol, el e ca toate celelalte înțelept, fin, frumos, dar fără urmare practică. Mi se pare că antiteza atât de des repetată între apusul, frumos pe dinafară și urît pe dinăuntru, și răsăritul urît pe dinafară și frumos pe dinăuntru, este falsă ».

Altă scrisoare urmă la 8 Noemvrie: « Ai stabilit diagnoza umanității moderne cu o finețǎ și o vigoare neobișnuită, dar de ce faci vinovată numai pe Europa apuseană și nu pe toți bipezii? Tu semeni cu medicul care cercetând simptomele unei boli cronice declară că toată nenorocirea vine din pricină că bolnavul e francez. Ești dușman al misticismului și al absolutismului și totuși te închini mistic înaintea blănii rusești în care vezi marea fericire, noutate și originalitate a viitoarelor forme sociale. Absolutul pe care nu-l admiți în filosofie îl găsești în această blană... Istorie, filosofie, statistică, toate acestea nu au

nicio însemnătate pentru voi; nu luaţi în seamă nici chiar faptele aşa că nu voiţi să ţineţi socoteală nici măcar de adevărul că noi ruşii suntem înrudiţi după limbă şi după origină cu familiile europene »...

Problema fusese pusă aşa de clar încât deosebirea de vederi între cei doi antagonişti nu mai putea fi ascunsă. Herzen se afunda din ce în ce mai mult în studiul trecutului poporului rus din care voia să scoată elementele constitutive pentru regenerarea naţională în timp ce Turgheniew se apropia necontenit de civilizaţia apuseană.

Ultimii ani au arătat care din aceşti doi oameni deopotrivă de cinstiţi şi deopotrivă de mari, a fost pe calea cea dreaptă. Mişcarea revoluţionară apuseană pentru a cărei introducere în Rusia Turgheniew făcuse foarte mult, a crescut câtva timp, a dat naştere acelor acte de teroare prea bine cunoscute lumii, a produs câteva caractere de un stoicism admirabil şi de un fanatism fără seamăn, dar sub Alexandru al III-lea a început să scadă în chip foarte simţitor.

Fără îndoială Rusia întinsă şi împărţită între atâtea popoare cum e acum, nupoate merge înainte decât cu condiţia unei reforme generale şi puternice care să organizeze pe bază unitară toată ţara. Altminteri se va vedea deodată despărţită între o mulţime de stătuleţe după cum prevăzuse de mult Voltaire. Această necesitate de natură politică, socială şi morală totdeodată, o simţiseră deopotrivă şi Herzen şi Turgheniew. Herzen însă nu vedea îndreptarea decât în cultivarea elementelor curat ruseşti. Forma politică, relaţiile sociale, ideile morale, toate trebuiau deduse din trecutul poporului şi desvoltarea naţiunii trebuia să se facă sprijinindu-se pe desvoltarea acestor elemente. Altfel Rusia ar fi încetat de a avea caracterul său distinctiv, ar fi încetat de a fi ea. Aceste vederi se urmează acum în imperiul vecin şi, din punctul de vedere al intereselor ruseşti, rezultatul e admirabil.

In România generaţia dela 1848 a făcut într'o măsură cu mult mai mare ceea ce voia să facă Turgheniew în Rusia.

Entusiastă şi primitoare de cultură, acea generaţie ne-a făcut mult bine, dar în acelaşi timp ne-a înzestrat cu o mulţime de instituţiuni care n'aveau nicio legătură cu vechile noastre instituţiuni.

Datoria generaţiei de acum este de a se întoarce la studiul trecutului nostru şi din istoria desvoltării poporului să scoată formele care să reguleze vieaţa naţională.

Naţionaliştii ruşi găsiseră în Semstvo, Artel şi Obscină vechile categorii care trebuiau reluate şi aduse din nou la lumină; oamenii noştri vor trebui să caute în instituţiunile vechi române pe acele curat naţionale şi să le studieze cu de-amănuntul. Din nenorocire până acum afară de d-nii dr. Gh. Popovici, C. Dissescu şi I. Nădejde, în ceea ce priveşte dreptul, nu cunosc pe alţii care să se fi ocupat cu asemenea probleme.

Juriştii se ocupă cu formele de drept din apus, sociologii propun reforme sociale utopice, dar nici unii, nici alţii nu ating problemele cum ar trebui să fie atinse.

IV

Vederile simpliste care au stăpânit societatea românească şi producţiile sale artistice până acum, au încurcat de multe ori priceperea adevărată a fenomenelor.

După 1848, în acea perioadă de renaştere care dăduse atât entusiasm şi atâta încredere, era firesc ca sentimentul naţional să fie în floare, dacă nu ca sentiment conştient şi definit, cel puţin ca necesar şi impus de desvoltarea istorico-socială din apus. Toate ţările rupeau zăgazurile vechi, formele sociale se schimbau, ideologiile simpliste se înlăturau. De bună seamă că România nu era pregătită pentru toate aceste mari prefaceri; tristele şi lungile veacuri de robie în care zăcuseră cele două principate, ignoranţa adâncă şi sdrobitoare în care se afla poporul şi atâtea alte condiţiuni foarte, foarte reale, din nenorocire, şi foarte dureroase în realitatea lor, făceau cu neputinţă orice mişcare revoluţionară de o

însemnătate mai înaltă. Dar vântul care sufla în apus se răspândi pretutindeni; sguduirea se produse, temeliile se sdruncinară şi România, care nu era nici pe alt pământ, nici îngrădită cu zid de fier, fu atinsă. Teoretic oamenii revoluţiei de atunci înţeleseră că din cauza deosebirilor economice şi sociale, revoluţiunea română nu poate păstra caracterul adânc social al revoluţiunilor din Paris şi Berlin. Ceea ce trebuia românilor atunci, era, înainte de toate, libera lor desvoltare şi unitatea naţională. Trebuia, cum a spus mai târziu cel mai mare ideolog al timpurilor acelea, învinsă Plevna externă înainte de a fi învinsă Plevna internă. De aceea revoluţiunea a avut caracterul aşa de frumos idealist, dar şi aşa de simplist cum i se cunoaşte.

Dacă nu a reuşit a fost din pricină că nu se îndeplinise niciuna din pregătirile trebuincioase şi factorul cel mai principal, poporul, era cu totul în necunoştinţă de ce trebuia să facă şi de mijloacele cum trebuia să ceară. Ceea ce se începuse la 1848 nu se putu realiza decât la 1859 în ceea ce priveşte unitatea naţională. Era firesc dar ca în acest timp caracterul producţiunilor artistice române să fie naţional, patriotic. Poezia nu avea altă menire decât de a deştepta poporul adormit la vieaţă nouă, a trezi într'însul vechea conştiinţă străbună şi a uni într'un mănunchi toate acele energii care se risipeau zadarnic în toate părţile. Universalitatea sentimentelor, înălţarea ideilor, nobleţa aspiraţiunilor, trebuiau să decurgă din această catgeorie de poezie. D-l Aron Densusianu o caracterizează astfel: « In această epocă două creaţiuni originale putem să constatăm pe terenul poeziei: balada istorică şi oda naţională, cea dintâi creată de Dim. Bolintineanu, a doua de A. Mureşanu; din nefericire amândouă au apus cu ei. Cu Bolintineanu nimeni n'a cutezat a concura în balada istorică; nimeni în oda naţională n'a atins înălţimea lui Mureşanu... Ei rezumă întreg spiritul, aprofundează şi cristalizează sentimentul şi aspiraţiile întregului popor român, fără deosebire de provincie ».

D-l Densusianu se plânge că oda naţională, balada istorică şi toate poeziile patriotice au apus, dar nu bagă de seamă că acestea cuprindeau în sine sâmburele propriei lor distrugeri. Cuvintele lor pompoase dar reci, frazele sunătoare dar seci, toată acea retorică de tribună populară, se potriveau de minune cu impulsiunea irezistibilă care stăpânea minţile şi inimile în acea vreme de turburată prefacere, dar deveniseră anacronice îndată ce începu altă epocă.

Când idealul dela 1848 se coborî de pe piedestalul său olimpian, când intră în vieaţa de toate zilele răsfăţându-se cu îngâmfare pe străzile Bucureştilor, când mantia albă romană fu schimbată pentru haina neagră burgheză, neapărat că sentimentele şi dorinţele vechi trecură în lumea morţilor întru fericire şi în locul lor se iviră alte dorinţi, alte sentimente pentru care poezia lui Cârlova şi Mureşanu erau neîndestulătoare.

D-l Titu Maiorescu, întors din străinătate cu idei filosofice moderne, crescut în admiraţia marilor genii europene, cunoscând adâncile teorii estetice germane, om de o cultură aleasă şi variată şi de un gust fin şi pătrunzător, fu acela care înrâuri mai cu deosebire asupra poeziei noi. Vechile forme ideale sub care privea naţiunea formele din afară, încetaseră deoarece încetaseră şi pricinile care le dăduseră naştere, categoriile intelectuale de însemnătate socială fuseseră sfărâmate aşa că ţara se afla pentru un moment mulţumită cu condiţiunile de faţă. Un nou ideal nu se formase încă şi nici nu erau semne pipăite că ar fi pe cale de a se forma. De aceea, teoria care întrupa estetica lui Cârlova şi Mureşanu căzu şi în locul său se ridică estetica metafizică absolută după care esenţa artei era de a fi o ficţiune ideală care scoate pe omul impresionabil în afară şi mai presus de interesele lumii zilnice. Frumosul există independent de voinţa noastră în lumea ideală a esenţelor pure, iar artistul în care trăieşte amintirea lumii transcendentale a esenţelor are misiunea de a ne face să completăm acest frumos. In acest caz poezia nu aduce

mulţimii niciun folos astfel de palpabil încât să o atragă la sine numai din motivul unui interes egoist; ea există pentru noi numai întru cât ne poate atrage şi interesa prin plăcerea estetică. Deci poezia este un product de lux al vieţii intelectuale. Din cele spuse urmează că ideea sau obiectul exprimat prin poezie trebue să fie totdeauna un simţământ sau o pasiune în sine, liberă de orice amestec intelectual şi niciodată o cugetare exclusiv intelectuală. « Prin urmare, zice d-l Maiorescu, poezia rătăcită în sfera ştiinţei şi a politicei rămâne întâiu neînţeleasă şi neinteresantă pentru marea majoritate a oamenilor contêmporani şi este al doilea pierdută în generaţiile următoare chiar pentru cercul restrâns de indivizi pentru care a avut un sens şi o atracţiune în ziua naşterii ei ».

Din această definiţie, nevinovată în aparenţă, d-l Maiorescu, cu subtila sa logică, scoate toate încheierile trebuincioase artei pentru artă. Artistul nu are să se intereseze de valoarea morală şi socială a operei sale, pe dânsul nu-l priprivesc durerile şi bucuriile mulţimii, pentrucă e o fiinţă de esenţă divină şi opera sa trebue să fie cu totul impersonală. De aceea patriotismul şi toate tiradele filosofice şi sociale n'au ce căuta în arta pură, care nu trebue să se ocupe decât de frumosul în sine. Şcoala veche a lui Mureşanu suferi prin aceasta aspra şi greaua lovitură a morţii şi direcţia nouă se ivi mândră şi înfloritoare.

Fiindcă marile speranţe idealiste de unitate şi libertate naţională se realizează, fiindcă dorinţele cele mai călduroase deveniseră fapte, fiindcă niciun nor nu părea a ameninţa această pace senină, poezia liberă, ne mai supusă îngustelor categorii dinainte, fu toată un măreţ şi strălucitor cântec de triumf. Alexandri îşi plimba seninătatea sa olimpiană prin miturile antice şi cum poezia, acest product de lux al unor inteligenţe alese, nu cere decât pasiunea în sine, el se sălăşui în mijlocul romanilor aproape de fântâna Blanduziei, ascul-

tând în delicioasa pace a unui amurg clasic cum curgeau picăturile cristaline ale apei pe jghiabul marmorean.

Işi cânta Oraţiu odele, îşi suspina elegant Ovidiu Tristele în note clare şi de o frumoasă melancolie nobilă, iar în depărtare ca adierea uşoară a unui vânt de seară îşi murmură Virgiliu idilele sale veşnice. Ce pace nesfârşită! Alexandri nu se mai putea sătura.

Dar la răsărit se ivea grija şi neliniştea egoismului care a voit prea mult să fie transcendental. Sufletul, ca acel erou de roman mistic, îngrozit de atâta linişte, se întreba dacă nu cumva vreo durere adâncă plânge în întuneric şi-l pândeşte gata să-l doboare mişeleşte, pe ascuns. Şi atunci grija se făcu spaimă, spaima se făcu durere şi durerea se făcu plânset amar şi dureros, iar Eminescu apăru. Note dureroase care plâng noaptea târziu pe câmpia atică, plină de farmecul parfumat al verii peste care-şi revarsă luna bogata sa comoară, visuri grele şi chinuitoare prin povara lor, siguranţa că toată măreţia aceasta frumoasă şi tristă va pieri ca nişte sunete răsleţe de flaut, braţe disperate înălţate spre un cer minunat dar rece, ochi trişti şi mari şi dulci şi visători înălţaţi la steaua singurătăţii, suflet sbuciumat şi mândru, suflet de rege părăsit, aşa trecu Eminescu prin vieaţă şi poezie.

Dar direcţia nouă nu se mărgini numai la aceşti doi oameni, căci dacă vreodată a înflorit în România o pleiadă mai frumoasă, mai luminoasă şi mai numeroasă, a fost de bună seamă aceasta: Cuza, Naum, Şerbănescu, Duiliu Zamfirescu, Olăneascu-Ascanio, Bodnărescu, Volenti, în poezie, Caragiale, Delavrancea, Gane, Slavici, Creangă, în proză. Ei făcură din limba românească o harfă care ştiu să vibreze la cea mai mică atingere.

Insă şcoala aceasta, admirabilă în multe privinţe, începu să se ştirbească pe la 1880.

Indiferentismul social în materie de artă fu învins în apus de arta cu valoare socială şi morală.

[1]) *Poezia s'a văzut cuprinsă deodată de o mulţime de noţiuni ciudate şi desperechiate care n'aveau întru nimic de-a-face cu arta. Oameni cu oarecare cultură pozitivă, dar lipsiţi în totul de cultura literară, au căutat să introducă în artă conceptul de social şi să facă din critica artistică din trecut o critică ştiinţifică.*

Era vremea când totul în lume căuta să îmbrace caracterul ştiinţific.

Critica devenea ştiinţifică, utopiile sociale deveneau ştiinţifice, religia devenea ştiinţifică şi n'au fost în toată istoria desvoltării inteligenţei omeneşti încercări mai ciudate decât acestea.

In loc de a studia opera artistică şi literară ca atare, critica introducea consideraţiuni învecinate cu cele ce trebuiau aduse şi stabilea astfel multe legături necesare care erau foarte drepte, dar care aveau un mare cusur: acela că nu atingeau opera de artă ca operă de artă, ci ca un simplu fenomen psihologic. Astfel critica stabilea legătura între producţia artistică şi artist analizând pe acest din urmă şi înrâurirea pe care a avut-o asupra sa mediul social. In al doilea rând analiza ce anume influenţă avea producţiunea artistică asupra cetitorilor studiind ideile sociale, etice şi filosofice pe care le sugera.

In al treilea rând se studia cât de mare şi cât de vastă e această influenţă artistică şi abia în al patrulea rând se analizau mijloacele de care se servea artistul pentru a produce imaginele, ideile, sentimentele.

Arta era astfel considerată ca un simplu fenomen de natură psihică şi explicată ca atare. Dintr'un anumit punct de vedere acest procedeu era foarte bun, căci gonea în lumea esenţelor pure toate entităţile îndoielnice care tronaseră câtăva vreme cu prea mult exclusivism. Dar ceea ce uita această critică era

---

[1]) Intreg acest pasaj tipărit cu litere cursive a apărut mai întâi sub titlul «Momentul Naţional în Artă» în «România Jună» din 7 Mai 1900. (N. D.)

diferenţa specială, acea diferenţă care făcea dintr'un anumit fenomen psihic un fenomen artistic şi nu altceva. De aci s'a născut acel tendenţionism exagerat care a împărţit pe câtva timp literile române în două tabere: arta pentru artă şi arta cu tendinţe.

Şcoala aceasta, şcoală socială prin esenţa şi firea sa, a numărat în mijlocul său poeţi cu o înfăţişare deosebită, cu un spirit răsvrătit şi duios, cu o factură de vers admirabilă. Fără îndoială e o deosebire şi încă o mare deosebire dela versurile unora la cutare bucată dulce şi stranie a lui Anton Bacalbaşa; dar toată această deosebire nu ascunde suferinţa, nostalgia, revolta şi speranţa care se găsesc de o potrivă şi la unul şi la altul. O. Carp, Traian Demetrescu, Ion Păun şi alţii, se inspirară, care mai mult, care mai puţin, din această artă care fu singura şi adevărata cosmopolită.

Cum însă şcoala aceasta lăsase la o parte influenţa realităţii uitând că sunt simţiminte, credinţe, tradiţiuni şi o mulţime de alte ideologii peste care nu se poate trece, de aceea şcoala estetă se ridică împotriva sa, negând părţile ce trebuiau negate din toate şcolile dinainte şi sintetizând într'o armonie superi oară datele clare ale artei. Şcoala estetă modernistă propagă de o potrivă cultul divin pentru tehnica măiestrită la care s'a ajuns în străinătate şi cultul pentru sufletul românesc desbrăcat de orice valuri înşelătoare puse de cosmopoliţii raţionalişti.

Ceea ce se cere acum în artă e cunoaşterea adâncă şi deplină a poporului, dar cunoaşterea liberă, neîmpiedecată de niciuna din acele forme ale judecăţii sub care se obişnuia odinioară a se privi poporul.

Această cunoştinţă va fi astfel temeiul artei sănătoase şi îndărătul romanelor, poemelor şi dramelor se va simţi puternicul său spirit veşnic dătător de vieaţă, veşnic înnoitor. Aşa a făcut Ibsen, aşa a făcut D'Annunzio, aşa a făcut Walt Whitman, aşa au făcut toţi cei care au rămas, în faţa minţilor uimite ale popoarelor, uriaşi măreţi şi impunători prin geniul lor.

Când se spune că în timpul ultimilor cincizeci de ani în literatura rusă nu s'a făcut nicio schimbare din punctul de vedere curat estetic și că între Turgheniew și Garșin nu există deosebire de stil, precum nu există nici între Nekrasov și Nadson, se recunoaște și se mărturisește prin aceasta marea și adânca legătură ce s'a format din vremuri îndelungate între artiști și popor. Aproape toți scriitorii ruși făcând o mică abatere pentru Tolstoi — sunt stiliști slabi și povestitori greoi, și supraviețuitorul lor, al tuturor, a putut să spună cu drept c u v â n t, din singurătatea sa dela Yasnaia-Poliana, că în tehnica artei Dostoiewschi e mai prejos de orice critică. Pricina stă în veșnica lor preocupare de a studia și de a pătrunde sufletul rusesc și de a-l representa cu cât mai multă credință și putere. De ceea ce însă nu-și dau seama dânșii e că sufletul rusesc cuprindea în sine chipul cum trebuia exprimat, că arta era strâns legată de obiectul ce trebuia reprezentat și deci că stilul lui Gogol și Dostoiewski era singurul stil care se putea adecva cu acea vieață întunecată, tragică și măreață a rătăcitorilor în nopțile stepelor nesfârșite.

E atât de adevărat aceasta încât în umbra versurilor pasionate din cobzarul lui Taras Sevcenco pare că suflă același vânt și se mișcă acelasi spirit care a insuflat în veacurile depărtate măreața epopee înfricoșată care e cântecul lui Ygor.

De aceea arta rusească va avea totdeauna un loc deosebit între celelalte arte pentrucă ea a descoperit o taină și o magie pe care păruse că le descoperise un moment marele Goethe, dar pe care lumea nu a putut să le pătrundă niciodată.

Totuși în literatura din Rusia contemporană se simte o schimbare. Gorski, care deși cu totul necunoscut în Europa apuseană, e slăvit în țara sa cu toată cinstea cuvenită, poartă pecetia unui spirit nou, care n'ar putea fi asemănat decât, întrucâtva, cu al lui Nietszche și mai cu seamă cu al lui Léon Bloy, acel mistic înflăcărat de o elocvență așa de grozavă. Ca și Bloy care cerșind, înjurând, blestemând, își face o onoare din faptul că a fost cerșetor și în deosebi cerșetor ingrat și prooro-

ceşte nenorociri tuturor celor care n'au cerşit, Gorki, el însuşi vagabond, cerşetor, hamal, propagă cu o putere fără seamăn şi cu o elocinţă tot aşa de grozavă, desgustul împotriva avuţiilor şi dragostea pentru vieaţa cerşetorilor, derbedeilor, pungaşilor şi a tuturor lepădăturilor. Dar cu tot modernismul său aşa de accentuat, marele spirit rusesc stăpâneşte opera sa, şi când Saşa cântă, împreună cu ţăranul pe plută, cântecul său făcut din plângerea durerilor omeneşti, din tristeţe disperată, din strigătele amare ale sufletului şi ale trupului rănit, din sărăcie adâncă şi nemiloasă, încât desleagă Toma Gordief funia pentru ca să se înnece în adâncul valurilor şi plută şi cântăreţi şi cântec şi el, dimpreună cu toţi, se simte lămurit că numai o notă dacă ar mai adăuga frumoasa prostituată Saşa, numai o întorsătură mai mult dacă ar da viersurilor şi în locul cântecului ei ar răsuna cu note de nespusă duioşie cântecul sbuciumat şi înăbuşit al Rusalcelor din apă care stau încătuşate la fund, încătuşate cu sufletul, încătuşate cu inima, încătuşate ca vieaţa marelui popor rus.

De aceea e mare Gorki şi de aceea arta sa e artă adevărată şi puternică şi frumoasă; el şi-a înţeles poporul şi a găsit forma nemeritată şi modernă pentru a exprima ce a priceput.

Această cunoaştere a poporului e marea şi greaua condiţiune care se cere tuturor artiştilor mari. Ea e punctul de unde trebue să plece orice artist adevărat, dacă ţinteşte la altceva mai trainic decât succesul de librărie şi de ziare, ieftin câştigat, ieftin pierdut.

Maeterlinck, înainte de a începe să scrie admirabila sa operă tragică care l-a făcut celebru, cunoştea foarte bine sufletul belgian pe care-l studiase în marii pictori din trecut: Jean Van Eyck, Van der Weyden, Memling şi Quentin Metzys, cu sensualismul lor ciudat, cu misterele religioase înduioşetoare, cu fecioarele palide nesubstanţiale şi diafane ca un vis mistic, cu evocările dulci de gingăşie stinsă. Cercetase adânc scrierile marilor mistici: sora Hedewyck, Jean van Ruysbroock,

Gerard Groot şi Henri Mande, şi astfel a ajuns la teama misterioasă din La Princesse Maleine şi Les sept princesses şi la intelectualitatea visătoare şi dureroasă din La mort de Tintagille şi Aglavaine et Sélysette.

Pentru dânsul sufletul unui om se cunoaşte din ideea sa despre Dumneseu.

Fără a da acestei idei care negreşit are o mare însemnătate, deoarece reprezintă realitatea transcendentală a vieţii omeneşti, însemnătatea pe care i-o dă Maeterlinck, artistul are neapărată nevoie de a studia poporul din care face parte, în toate manifestările ideale.

Artistul care va voi ca opera sa să oglindească poporul român, va trebui să studieze arhitectura care e simbolica sa, iconologia care e credinţa sa şi poezia care e vieaţa sa. El va trebui să determine metafizica şi psihologia poporului român şi să cunoască etica şi estetica limbii române.

SULIŢELE IN VÂNT!

O nesfârşită moleşire stăpâneşte sufletul românesc de câtva timp. Sub povara ei de plumb, cântecele sunt tot aşa de triste ca şi crucile mici şi umile care răsar din mijlocul vegetaţiei palide într'un cimitir al săracilor. Par multe, fără a fi alese; par drăgălaşe şi fără a fi frumoase; parcă ar voi să spună ceva şi nu spun nimic, nici măcar tristeţea pe care orice lucru o are în sine atunci când e aproape să piară. Cel mult au în ele ceva din copilăria respingătoare a unui bătrân care, ca să nu i se urască în aşteptarea morţii, îşi petrece vremea cu jucării menite pentru ţâncii care nu ştiu încă să umble. Şi astfel, oameni în toată firea îşi supun mintea la casnă să nu rimeze şi să ritmeze paliditatea rozelor de toamnă, melancolia unui tânăr pesimist care n'a avut bani ca să-şi plătească chefurile, tragedia sufletească a unei domnişoare părăsită de vreun sburdalnic ofiţer, disperarea întunecată a vreunui neîndeplinit care nu şi-a putut da examenele, durerea de a vedea cât de încet trece ziua pentru trândavi, pacea dobitocească a sufletelor în care niciodată nu a vibrat ceva şi... alte frumuseţi lirice de acestea, unele mai minunate decât altele.

In astfel de împrejurări este firesc că nicio idee mare şi luminoasă, nicio observaţie dreaptă şi adâncă să nu însufleţească această lirică searbădă, deopotrivă de respingătoare şi deopotrivă de străină de tot poporul.

Este drept că avem şi o generaţie ciudată în România. Este o generaţie de avocaţi fără cauze, profesori fără ca-

tedre, funcţionari fără slujbe, ziarişti fără redacţii. Aceşti oameni cari formează pleava oraşelor şi fala intelectualilor, trăesc o vieaţă deosebită, fără legături cu poporul şi fără puterea de a se ridica la un ideal mai măreţ decât poporul. Ei sunt triştii nostalgici care s'au oprit la jumătate de cale, au plâns, s'au sbuciumat şi au blestemat, dar au plâns în zadar, s'au sbuciumat fără să cunoască pricina şi au blestemat fără să ştie pe cine. Suferinţa lor a fost suferinţă stearpă.

Din nenorocire, chiar şi vieaţa acestora care era mai apropiată ca oricare alta de vieaţa poeţilor, a rămas străină minţei acestor din urmă. Aceasta este pricina pentru care mai toate încercările literare din timpul din urmă sunt aşa de neînsemnate.

Căci artistul nu poate face niciodată, în opera sa, abstracţie de sufletul poporului său.

Dimpotrivă, datoria sa e de a cunoaşte bine poporul din care face parte şi de a-şi cunoaşte, în acelaşi timp, tot aşa de bine, şi puterile pe care le poate pune el în slujba artei sale.

In modul acesta va îndeplini rolul de înfrăţitor al conştiinţei naţionale, menire sfântă şi măreaţă pe care nimeni n'o poate duce la capăt cu atâta izbândă ca dânsul.

Şi pentrucă mai toţi poeţii din timpul din urmă n'au înţeles această menire sfântă, de aceea ne-a fost dat să asistăm la spectacolul demn de milă al poeziei de acum.

Cuminţenia a ucis avântul, socotelile au ucis pasiunea, recepţiile de gală au ucis întâlnirile furişe, iar buduarul a ucis balconul. Ipocrizia a adus seriozitatea şi seriozitatea a ucis îndrăzneala nebună, iar fără puţină nebunie iubirea nu are niciun farmec. De aceea iubirea din timpul de faţă este atât de tristă. Delicateţa şi drăgălăşenia au înlocuit frumuseţea, slăbiciunea a izgonit puterea, visul searbăd a ucis vieaţa în care clocoteau marile pasiuni ce sgudue cerul şi pământul. O teamă feciorelnică de lume, o sfiiciune bolnavă de vieaţă, o închinare fricoasă înaintea ridicolului, o cumin-

ţenie fără cumpăneală caracterizează pe poeţii oficiali ai vremii.

Şi mintoşii aceştia cari trec drept oameni de seamă în ochii miraţi ai mulţimii, au umplut lumea cu jelania lor sentimentală, cu lacrimile lor îndulcite cu zahăr, cu melancolia lor de fete închise în pensioane.

Cu dânșii, prostia omenească şi-a serbat cea mai strălucită izbândă a sa. Şi această eternă prostie care tot mai trăieşte încă pentru binele unei părţi din omenire, a început să se răsfețe prin saloane, să urce treptele onorurilor academice şi să-şi pună cruci de aur pe piept.

Dar trebue să se pună odată capăt acestei stări dureroase. Şi pentru aceasta trebue să i se arate poporului altceva decât aceea ce i s'a arătat până acum.

Daţi poporului pasiuni mari şi-i veţi da dorinţa de a trăi şi voinţa de a învinge. Numai pasiunile ridică o naţiune, căci numai pasiunile sunt reale şi îndreptate asupra lucrurilor reale. Ele singure pun pe om în războiu cu piedeci adevărate şi-l silesc să le învingă sau să moară.

Ele sunt obârşia oricărei fapte de eroism. Fără pasiuni popoarele ajung în decadenţă. De aceea discuţiunile metafizice şi delicateţele sentimentale nu se ivesc decât după ce s'au veştejit pasiunile; creerul nu făureşte planuri neguroase decât după ce a înmormântat inima. Iarna vine totdeauna după ce au căzut frunzele. Şi iarna speculaţiunilor metafizice trebue să vină neapărat după veştejirea pasiunilor.

Şi fiindcă e vorba de ales între pace şi războiu, între linişte şi sbuciumare, între comedia veselă şi tragedia întunecată, alegem pe Eschyle. Dar dela Eschyle până la Cervantes nu e decât un pas! Ei şi? Intru cât măreţul titan care a furat focul ceresc este, din punct de vedere al turmei muritorilor de rând, mai puţin hulit decât cavalerul tristei figuri? Nevoia de idoli este o nevoie obştească, deoarece izvorăşte din însăşi natura spiritului omenesc. Numai că aceşti

idoli sunt grosolan cioplişi din lemn, la sălbateci, şi de o josnică abstracţie la civilizaţii, rafinaţii şi delicaţii locuitori ai marilor oraşe cu turle aurite.

Dar datoria noastră e de a nu ne închina nici unor idoli.

Şi în lupta hotărîtă pe care o începem, ridicăm cu frenezie suliţele în vânt.

CRITICA ŞI PUBLICUL

Intr'un studiu publicat de curând, Emile Faguet, pătrunzătorul analist francez, vorbind despre critica literară mărturiseşte întemeiat pe propria sa experienţă cum şi pe experienţa altora, că niciodată critica literară nu a avut vreo înrâurire simţitoare nici asupra scriitorilor, nici asupra cetitorilor. Inrâurirea criticei este cel mult piezişă şi generală, fără a i se putea preciza întru câtva marginile acţiunii sale, Criticul nu poate nici măcar să facă să se vândă un exemplar mai mult sau mai puţin dintr'o carte. El nu hotărăşte nici reuşita, nici căderea unei opere; dimpotrivă s'a văzut foarte des zădărnicia unora care voiau să impună vreo operă cu orice preţ şi care au trebuit să se dea răpuşi în chip ruşinos la urmă, cu toate sforţările lor. Pe de altă parte, se află foarte mulţi autori despre a căror existenţă critica nu are nici măcar bănuială şi care totuşi se bucură de foarte mare trecere faţă de public care le desface cărţile într'un timp uimitor de scurt. Singurul lucru pe care-l poate face critica este de a învăţa pe public să cugete asupra cărţilor şi operelor teatrale, de a-l îmboldi să-şi sistematizeze judecăţile în mod logic, de a-l deprinde, cu un cuvânt, să ajungă el însuşi critic. Din acest punct de vedere ea ascute neîncetat simţul estetic al cetitorilor. Criticul care nu face altceva decât să-şi analizeze simţimintele, să le urmărească legăturile şi să le desvălue pricinele, învaţă şi pe public să facă acelaşi lucru; el îl deprinde să-şi dea socoteală în mod limpede de plăcerea sau desgustul insuflate de o operă. Critica face deci din public un judecător luminat al propriilor sale gusturi artistice.

Dând criticei literare numai această menire, Emile Faguet îi restrânge foarte mult sfera sa de acţiune. Reducându-i toată puterea numai la o înrâurire piezişă asupra încetei formări a judecăţilor în public, el o face să se mărginească la o menire platonică ce trebue să rămână întotdeauna în afară de marile lupte ale vieţii literare. Ea ar urma să fie astfel o metafizică a creaţiunii artistice ale cărei legi elementare le-ar lămuri şi comenta pentru întrebuinţarea mulţimii care cere să i se dea pe fiecare zi câte o idee să rumege. Şi după cum logica transcendentală dă canoane veşnice şi universale pentru judecata creaţiunilor ştiinţifice, tot astfel şi critica va trebui să dea canoane, iar veşnice şi universale, pentru judecata creaţiunilor artistice. Aşa dar avem până acum, anumite canoane logice puse în serviciul trândăviei judecăţii ştiinţifice; vom avea de acum încolo şi anumite canoane estetice în serviciul trândăviei judecăţii artistice. Căci doar aceasta este încheierea la care ajunge, poate fără să vrea, eminentul critic francez.

Căci ce însemnează oare a face pe marele public să se obişnuiască a fi judecătorul propriilor sale gusturi? Teoreticeşte, aceasta ar însemna a-i da imboldul să-şi confrunte el singur necontenit părerile sale vechi cu faptele cele noi, să-şi formeze totdeauna alte judecăţi, să analizeze şi să-şi închine viaţa unui chin intelectual fără de sfârşit. In practică însă această dorinţă nu poate fi niciodată îndeplinită.

A, dacă publicul ar fi altul decât acel pe care îl cunoaştem, dacă ar avea timpul şi însuşirile trebuincioase ca să-şi formeze el singur judecăţile, dacă ar avea activitatea sa mintală atât de ascuţită încât să supună cercetării toate noţiunile pe care le primeşte, atunci lucrurile s'ar schimba. Dar publicul este marele şi veşnicul leneş; el se mulţumeşte să-şi ia toate judecăţile făcute de-a gata de alţii şi să le rumege cu anii întregi, punând în această plăcută îndeletnicire o încetineală şi o nepăsare fără seamăn; el nici nu cunoaşte bine valoarea noţiunilor, iar cât despre analiza acestora nu

are nici măcar cea mai mică bănuială. Din această pricină marele public nu va învăţa niciodată să cugete pe propria sa socoteală. Critica literară care va încerca să-l înveţe acest lucru, va face o sforţare zadarnică şi va trebui să se mulţumească la urmă cu alcătuirea unor canoane pentru trândavi. Astfel, tot judecăţile criticilor vor fi cele care se vor răsfrânge în public şi vor provoca curente.

Acest fapt am ţinut să-l stabilim. Şi am ţinut să-l stabilim fiindcă el trebue să fie temelia pe care se clădeşte orice critică. El este realitatea care trebue să slujească drept sprijin determinării menirei criticei. Şi această menire nu poate fi determinată decât cunoscând elementele reale pe care le are critica la îndemână. Insă aceste elemente reale sunt compuse, după părerea lui Emile Faguet, numai din critic şi public. Văzurăm însă cât de mare este antinomia ce există între critic, pe de oparte, care nu are altă meserie decât să analizeze şi să formeze judecăţi noi, şi public, pe de altă parte, care prin însăşi structura sa nu poate nici să analizeze, nici să formeze judecăţi.

Care trebue să fie, în această împrejurare, menirea criticei?

A spune că această menire trebue să se mărginească la deprinderea cu formarea judecăţilor a acelui care potrivit însăşi firii sale nu poate judeca, este a spune un lucru care nu are temelia realităţii şi deci nu poate fi înţeles logiceşte.

Şi apoi aceasta nu poate, aceasta nu trebue să fie menirea criticei.

Altminteri ar urma ca întreaga critică literară să rămână pe totdeauna străină de formarea marilor curente artistice, să nu poată inspira autorilor nicio idee mai înaltă şi să nu fie în stare să popularizeze pe nimeni.

Cu alte cuvinte, critica literară ar urma să nu aibă nicio menire pozitivă.

De fapt însă nu este aşa.

Fără îndoială, e o greşeală să se aştepte dela critica literară prea mult. E o greşeală să se creadă că ea ar putea înălţa sau nimici, după plac, pe oricine. E o greşeală de a i se atribui o atotputernicie dumnezeiască. Dar o astfel de greşeală nu o mai face în timpul de faţă nimeni, afară doar de redactorii unor reviste îmbătrânite cari îşi închipuesc că pot scoate talente chiar din piatră seacă. Dar lumea este cel puţin atât de înţeleaptă încât să nu ia în serios aceste pretenţiuni lipsite de temeiu.

In privinţa aceasta suntem cu desăvârşire de aceeaşi părere cu criticul francez.

Dar critica literară este şi ea una din formele sistematice ale activităţii intelectuale. Ca atare ea nu poate să nu aibe o înrâurire simţitoare în domeniul său. Greutatea este numai de a hotărî chipul cum are loc această înrâurire practică şi ideală. Căci doar se poate constata pe cale empirică şi înrâurirea sa practică şi înrâurirea sa ideală. Aceste două înrâuriri care se desăvârşesc una prin alta, fac toată taina criticei literare.

SOCIOLOGIE

MORFOLOGIA SOCIALĂ

METODA ANCHETELOR ECONOMICE

Spiritul românesc, în materie de sociologie, este stăpânit încă în mare parte de negura ideilor scolastice. Marile probleme sociale sunt studiate mai mult din punctul de vedere general teoretic decât din cel special practic. De aceea rezultatele lăudabile de până acum nu au decât cel mult un interes istoric şi bibliografic care nu poate pasiona decât pe filosoful iubitor de fantastice alcătuiri metafizice.

Este drept că un număr restrâns de economişti practici — Marţianu, Ion Ghica, P. S. Aurelian — au căutat să se coboare din regiunile neguroase ale generalităţilor abstracte în domeniul faptelor pozitive. Dar vrednicele lor stăruinţe au rămas aproape izolate într'un timp când spiritul obştesc era câştigat pentru discuţiunile curat doctrinare. De aceea metoda întrebuinţată în economia politică română purta până în timpul din urmă un caracter hotărîtor idealist. Plecând dela noţiunea pură, studiul se pierdea în definiţiuni, distincţiuni şi abstracţiuni, până ce se depărta cu desăvârşire de lumea faptelor reale. In astfel de împrejurări nu e de loc de mirare dacă fenomenele cele mai elementare şi mai frecvente în vieaţa socială erau lăsate deoparte sau negate pentru a nu se da dreptul de cetăţenie în ştiinţă decât acelor fenomene care puteau sluji de exemple doveditoare regulilor deduse din abstracţiune.

Această obştească îndeletnicire metafizică se datora mai cu seamă lipsei spiritului de analiză. Aşa de pildă, luându-se

ca o axiomă existenţa legilor naturale care stăpânesc relaţiunile dintre oameni şi ca date pozitive formele economice care se desvoltaseră în ţările apusene în decursul veacurilor trecute, s'a căutat a se hotărî întru cât formele noastre economice erau asemănătoare cu cele din ţările străine pentru a putea fi însumate, ca nişte cazuri obişnuite, la marile legi naturale care făceau bucuria şi triumful bunei şcoli a economiei clasice. Operaţiunea era cel puţin uşoară şi simplă. Caracterele asemănătoare se puteau distinge lesne, mai ales că asupra lor stăruiseră în deosebi economiştii clasici când îşi formulaseră eternele lor legi.

Mai greu era de determinat caracterul specific românesc al acestor fenomene şi tocmai de aceea aproape nimeni nu s'a ocupat de dânsul. Şi apoi determinarea acestui caracter specific cere osteneli mari, mijloace îndestulătoare, anchete riguroase, experienţe îndelungate şi toate acestea nu se puteau face în vremea de aprindere romantică în care a început mişcarea noastră culturală. Nici timpul, nici puterile noastre nu ni le îngăduiau. Ceea ce se putea face atunci era cel mult o încercare trecătoare de determinare a condiţiilor de desvoltare a românismului. Marţianu a făcut această încercare.

A făcut-o în pripă, s'a lipsit de multe elemente trebuincioase, n'a dus analiza până la capăt, dar nu i se poate tăgădui meritul de a fi deschis un drum nou pentru ştiinţa românească.

Şi mai întâi de toate, el a fost foarte puţin robul cuvintelor Pe când mulţi din tovarăşii săi se lăsau a fi covârşiţi nu numai de noţiunile abstracte ci chiar şi de vraja cuvintelor care spuneau mai puţin decât o noţiune, el a ştiut să se dezlege de această robie şi să ajungă la o adevărată pătrundere a lucrurilor. El a aruncat la o parte înrâuririle dăunătoare ale cuvintelor asupra cugetării şi s'a avântat cu îndrăsneală în studiul limpede al faptelor. Opera sa va rămâne pentru totdeauna ca o piatră fundamentală a edificiului economiei politice româneşti.

Din nenorocire orice fir de continuitate lipseşte între opera sa şi aceea a urmaşilor săi. Calea anchetelor a fost părăsită şi construcţiunile metafizice, deduse din abstracţiune, îi luară locul. Nu uităm, negreşit, anchetele orânduite de C. A. Rosetti. Dar câmpul lor era aşa de restrâns şi metoda lor aşa de puţin sigură, încât rezultatele trebuesc privite cu multă neîncredere. Se vedea că era mai mult o operă politică decât o operă curat ştiinţifică. Intenţia fusese bună, fără îndoială, dar tocmai faptul că era o intenţie la mijloc a zădărnicit totul şi a făcut să nu izbutească încercarea.

Şi cu toate acestea, cu cât înaintam în dezvoltarea noastră socială şi culturală, cu atât se impunea mai mult să ne cunoaştem în chip hotărîtor. Studierea formelor noastre economice şi determinarea conştiinţei naţionale erau doi termeni ai problemei existenţei României ca stat în măsură de a evolua conform cerinţelor sale fireşti. Şi dacă pentru spiritele utopice aceste două lucruri păreau a fi două probleme cu totul deosebite, strânsa lor legătură era însă vădită pentru istorici.

De aceea tocmai istoricii au fost acei care au căutat a recurge la o metodă mai rodnică decât cele din trecut pentru studierea conştiinţei naţionale. Această metodă era aceea a anchetei psichologice.

Ideea nu ar fi fost rea dacă nu ar fi fost înfăţişată sub o formă prea exclusivistă. (Câteva pasagii care urmează se găsesc aproape aidona şi în articolul «Spiritul analitic în sociologie», apărut în «România Jună» din 9 şi 10 Iulie, 1900 N. D.).

In 1900 Noua Revistă Română publică, sub semnătura d-lor G. Coşbuc, Ang. Demetriescu, O. Densuşianu şi C. Rădulescu-Motru, un chestionar care trebuia să servească la caracterizarea sufletului românesc.

Intrebările puse erau următoarele:

Care operă literară exprimă mai bine firea şi aspiraţiunile neamului românesc?

Care e trăsătura dominantă în firea românului?

Care sunt calităţile şi defectele ce deosebesc naţionalitatea română de celelalte naţionalităţi?

Care fapt istoric a scos până acum mai bine la iveală calităţile neamului românesc?

Chestionarul acesta se adresa tuturor acelora care cunoşteau sau se interesau de psihologia poporului românesc, fără deosebire de clasă şi de naţionalitate. Se primea cu recunoştinţă opiniunea fiecăruia.

Singura condiţie ce se punea era ca opiniunea să fie sinceră.

Incercarea era, fără îndoială, interesantă şi originală. Aceasta cu atât mai mult cu cât până atunci nimeni nu încercase să determine spiritul român şi să-l studieze în toate manifestările sale.

Incercarea era în acelaş timp şi de mare folos. Toate categoriile noastre sociale, economice şi juridice, sunt împrumutate dela străini şi dacă în timpul din urmă s'a văzut o atât de mare desbinare între practică şi teorie, între litera scrisă şi legea aplicată, pricina a fost că nici legea, nici intenţiile cu care fusese făcută legea nu se potriveau cu spiritul românesc. Reformatorii de odinioară, utopişti în toate actele lor, nu ţinuseră de loc socoteală de faptul că între factorii sociali, unul din cel mai însemnat este tradiţiunea şi tot complexul de fenomene care compun vieaţa sufletească a unui popor. Acum, când începem a privi vieaţa naţională sub lumina sa reală, o reformă în sensul continuităţii vechiului spirit se impune şi o cercetare amănunţită a acestui spirit este necesară.

Deci încercarea făcută de Noua Revistă Română era lăudabilă din toate punctele de vedere. Avea însă un păcat şi încă un păcat foarte mare. Forma sub care se prezinta nu era aptă a da un răspuns mulţumitor problemei puse.

E adevărat că folosul chestionarelor — acest vot universal aplicat la problemele intelectuale — este de netăgăduit

pentru limpezirea multor probleme sociale. Prin aceste chestionare se provoacă răspunsuri care, dacă nu dau însăşi soluţiunea definitivă a problemei, constituesc totuşi documente importante de informaţiune pentru cel ce caută o asemenea soluţiune. Ele nu au însă interes decât pentru marea mulţime a acelor care vor mai mult să petreacă pe socoteala problemelor puse, decât să se pasioneze cu tot dinadinsul de dânsele. De aceea, cei cari răspund de obiceiu la astfel de chestionare sunt întotdeauna ori persoane iubitoare de reclamă, ori deslegători de şarade de prin ziarele populare. Se înţelege că nu cu astfel de oameni se poate discuta serios lucruri de o aşa însemnătate.

Şi dovada că aşa este ne-au dat-o chiar răspunsurile primite de Noua Revistă Română. Din toate scrisorile publicate numai câteva reprezentau părerile unor persoane de care să se poată ţine seama. Celelalte erau lipsite de orice însemnătate, mărginindu-se la observaţiuni fără nimic tipic.

In asemenea împrejurări se înţelege lesne că chestionarul era ameninţat să rămână multă vreme în starea sa dela început. Şi aşa a şi rămas.

Tot s'a găsit însă cineva care să răspundă serios şi metodic. Aceasta a fost d-l I. Teodorescu, distinsul publicist. Dar răspunsul său nu era de natură a mulţimi pe autorii întrebărilor din chestionar.

După d-l Teodorescu, problema nu era greşită prin modul cum a fost pusă, ci prin însăşi natura sa. Concluziile la care ajungea el erau cel puţin triste:

« Nu e posibil să se răspundă în mod satisfăcător la o asemenea întrebare, adică nu e posibil să se degajeze firea românului în mod tranşant de a celorlalte popoare, pe câtă vreme chestiunea se pune pentru poporul întreg, luat în toată masa lui. Unul va zice că Românul e indolent, altul că e harnic şi deştept, altul că e milostiv, altul că e nedrept şi aşa mai departe; cu toţii vor avea dreptate căci sunt români în fel şi chip. Nimeni nu va fi degajat însă firea Românului

căci calităţile sau defectele, ori un amestec de amândouă, ce i s'ar aplica, se găsesc la toate popoarele din lume. Românul, ca oricare alt neam, fiind în natură şi nu în afară de ea, e supus tuturor bunurilor şi relelor pe care natura le imprimă caracterului omenesc pe toată faţa globului. Veţi găsi Români care să se asemene cu Francezii sau Englezii, alţii cu Ruşii şi Grecii, ba chiar cu Chinezii şi Negrii. Veţi găsi în 1900 Români care să reprezinte tipuri, mentalităţi şi apucături din toate veacurile trecute. Ce se poate conchide de aci în favoarea firii dominante a Românilor? Nimic, sau orice, după chef ».

După cum se vede, astfel redusă problema pusă de Noua Revistă română nu mai avea niciun rost. Dar d-l I. Teodorescu nu se mulţumea numai cu atât; el urma:

« Prima dificultate e originea foarte diversă a acestei populaţiuni. Sunt pături întregi care au primit numai limba ţării dar obiceiurile de loc, ba chiar tind să ni le impună ele pe ale lor. Cum să distingi ce e Român curat din noianul de Greci, Bulgari, Sârbi, Albanezi şi alţii, naturalizaţi printre noi?

A doua dificultate e deosebirea enormă de cultură şi de educaţie, care merge crescând dinspre periferii spre centru, din jos în sus, ceea ce face că altfel simte, aspiră, un mahalagiu, un meseriaş, un mic funcţionar, un bogătaş burghez, chiar un liberal, un conservator, un socialist. Avem oameni fără nicio cultură, alţii cu cursul primar, alţii bacalaureaţi şi licenţiaţi. Unii sunt inteligenţi, activi, generoşi din fire, alţii proşti, leneşi, mici la suflet, Intocmai de altminteri ca în toate oraşele din lume. Natural că în ale noastre va abunda mai mult cutare varietate şi alta va fi mai rară. Dar de aci şi până la a degaja caracteristica unui popor e foarte departe ».

Acestea sunt în trăsături generale obiecţiunile făcute de d-l I. Teodorescu. Ele sunt instructive din multe puncte de vedere. Intâiu de toate însă ele destăinuesc o stare de suflet care e comună tuturor acelor, ce de teama sintezei pripite, s'au îndreptat către analiza migăloasă ca spre sin-

gura metodă cu adevărat ştiinţifică. De aceea, greşeala acestor obiecţiuni, în mare parte drepte, stă mai ales într'un empirism dus prea departe. Pentru aceste spirite eminamente analitice nu există în lume decât fapte particulare, personale. Mărginite la experienţă şi la analiză, ele pot să ne prezinte faptele într'o succesiune foarte regulată dar fără nicio legătură. Nu-şi dau silinţa să degajeze principiile generale şi cu metoda întrebuinţată le este chiar cu neputinţă să facă aceasta pentrucă principiile generale sunt contradictorii condiţiunilor şi limitaţiilor faptelor particulare şi empirice. Prin experienţa condusă numai de analiză nu se poate înţelege ceea ce prin firea sa scapă analizei reci şi limitate. De aceea, în loc de un fapt tipic şi general, spiritele analitice nu vor găsi decât fapte contradictorii.

In privinţa aceasta ar fi interesant de făcut o apropiere cu rezultatele care s'ar obţine după un studiu al proverbelor. Nu este proverb care să nu fie contrazis de altul, deşi se zice că proverbele sunt înţelepciunea naţiunilor.

De ce această contrazicere?

Pentrucă proverbele, deşi generalizări, nu sunt decât simple generalizări empirice. Şi e firesc să nu intre într'o formă generală ceea ce prin însăşi natura cum a fost înjghebat, a rămas afară de această formă. Dar de aci nu se poate deduce imposibilitatea reducerii faptelor parţiale la un tip general ci numai că metoda întrebuinţată, pentru a face această reducere, a fost greşită.

Şi aci se vede că una din cele mai mari greşeli făcute de sociologi a fost simplificarea inconştientă a fenomenelor studiate. Pornind dela anumite noţiuni alcătuite mai dinainte şi cercând să se adapteze numaidecât acestor noţiuni multiplele fapte sociale, ei au fost nevoiţi să înlăture din observaţie tot ce le contrazicea vederile. Astfel se stabiliră câteva categorii, aproape absolute, în materie de sociologie şi toţi cercetătorii erau ţinuţi să micşoreze şi să simplifice seriile de fenomene după tiparul acestor categorii.

Simplismul acesta a început a fi înlăturat acum. Din nenorocire, cum se întâmplă întotdeauna în astfel de împrejurări, s'a trecut prea repede dela un extrem la altul.

Inainte se păcătuia prin prea mare simplicitate, acum se păcătueşte prin prea multă complexitate; înainte se făcea o sinteză prea pripită, acum se face o analiză prea migăloasă. Cercetătorii, de teamă de a nu cădea în greşeala înaintaşilor lor, se coboară până la cele mai mici fapte, se opresc la cele mai neînsemnate amănunte, stăruesc asupra lor cu o încăpăţânare uimitoare până ce ajung dela o vreme că adânciţi în studiul infiniţilor mici, uită cu totul de existenţa infiniţilor mari. Spiritul devine incapabil de a se mai ridica la logica adevărată a lucrurilor, principiile generale îi scapă şi în locul lor nu-i rămân decât fapte mici şi variate, fără legătură între ele şi fără a putea fi reduse la un tip. Nu există decât fapte particulare, caractere nedefinite, suflete individuale din studiul cărora nu se poate scoate nimic general. Aceste individualităţi deosebite sunt ireductibile. Trăsăturile lor caracteristice sunt aşa de distincte încât punctele comune lipsesc cu desăvârşire.

Şi astfel triumfă analiza şi logica formală.

In adevăr, nu există tipuri generale la care cele particulare să se poată subsuma pe deplin. Tipurile generale cu realitatea lor hotărîtă sunt o creaţiune simplistă a sintezei pripite de odinioară. Ceea ce există în natură sunt numai indivizi. « In realitate natura nu a format nici clase, nici ordine, nici familii, nici genuri, nici specii constante, ci numai indivizi » zice Lamarck.

Dar această supremă şi ireductibilă distincţiune între faptul tipic şi faptul specific, între general şi particular, între specie şi individ, nu este altceva decât vechea distincţiune dintre idee şi lucru care a stârnit odinioară epica ceartă scolastică a realiştilor nominaliştilor de fericită memorie, în filosofie.

Faimoasa problemă doctrinară care a stăpânit tot evul mediu era: Ce există în realitate? Idee sau lucru, faptul general sau faptul individual?

Această problemă a fost prefăcută după Linné în alta după chipul şi asemănarea sa: Ce există în realitate? Sămânţa sau fructul, specia sau planta individuală?

Şi trebue să mărturisim că se mai găsesc şi astăzi învăţaţi care îşi fac o onorabilă îndeletnicire din desbaterea acestei probleme teoretice.

Cu toate acestea, în mod practic, problema a fost de mult rezolvată. Şi ea a fost rezolvată tocmai de oamenii cei mai puţin speculativi, de politiciani.

In adevăr, toate măsurile de ordin social, toate legile, nu se creiază decât în vederea creării unui tip general dedus printr'un procedeu de abstracţiune elementară. Şi popoarele trăiesc şi se desvoltă sub aceste legi fără a părea prea mult stânjenite în inclinaţiunile lor fireşti, ceea ce dovedeşte că procedeul practic al oamenilor politici nu e tocmai atât de rău pe cât ar voi să ne facă să credem profesorii de filosofie.

De aci urmează că diversitatea tipurilor individuale nu exclude posibilitatea tipului general. Mai de grabă se poate admite că poate exista o legătură substanţială între diversele tipuri şi această legătură este singura determinantă.

Puterea prin care se găseşte această legătură substanţială, este abstracţia, operaţie absolut necesară minţii. Dar această abstracţie trebue întemeiată pe natura lucrurilor; ea trebue să reproducă în spirit însăşi ordinea în care se găsesc caracterele la diferite fiinţe reale şi rezultatul său nu trebue să fie numai o proporţie logică, ci o adevărată lege a naturii care rezumă şi explică în acelaşi timp o experienţă trecută.

In acest caz aflarea trăsăturilor determinante ale unui popor nu mai e o problemă nereală ci o problemă care, pornind dela date bine stabilite, poate avea o deplină deslegare.

Stabilind astfel termenii problemei, vom căuta acum să facem critica datelor pe care trebue să ne întemeiem.

II

Adevărata greutate a studiului fenomenelor sociale începe abia dela critica datelor. Şi această critică este cu atât mai trebuincioasă cu cât chiar modul cum se înfăţişează obiectul sociologiei se deosebeşte fundamental de modul de a fi al obiectelor ştiinţelor matematice, fizice, chimice, deşi chiar în aceste ramuri ale cunoştinţelor omeneşti critica datelor elementare a fost făcută necesară în urma analizelor întreprinse de specialişti.

Este drept că dacă sociologia s'ar mărgini la o simplă descriere a faptelor, fără nicio sistematizare, ar avea o mare înlesnire: aceea că s'ar putea apropia foarte mult de obiectivitate, ceea ce este o condiţie de căpetenie pentru oricare ştiinţă. Insă vom vedea îndată că această înlesnire nu există decât în aparenţă, căci în realitate tocmai marea complexitate şi întindere a câmpului de cercetare cere neapărat o ţărmurire riguroasă. Faptele sociale sunt atât de numeroase şi de variate şi manifestările lor atât de schimbăcioase, încât niciodată nu vor putea fi cuprinse toate, cu nesfârşitele lor transformări, într'o descripţiune obiectivă. Această metodă ar fi condamnată chiar dela început de însăşi propria sa natură care nu i-ar îngădui să se ridice deasupra faptelor mici şi variate şi a individualităţilor ireductibile. De aceea va fi silită să se învârtească totdeauna într'un cerc vicios din care nu va putea ieşi decât atacând principiul său fundamental. Astfel, Letourneau, în Sociologia sa, cu toată făgăduiala făcută de a se mărgini la descrierea pură a faptelor, a fost nevoit la urmă, pentru a scăpa de povara individualităţilor ireductibile, să recurgă la categorii ideologice sub care a însemnat manifestările diverselor serii de fenomene în decursul veacurilor. Dar a stabili ca punct de plecare obiectivitatea pură şi a recurge apoi la ajutorul categoriilor ideologice, e cea mai mare inconsecvenţă ştiinţifică ce se poate închipui.

De altminteri acest viciu înnăscut al metodei descriptive, s'a dat de mult pe faţă în biologie unde numărul tuturor soiurilor de animale şi plante ar fi mers la nesfârşit, fără niciun folos practic pentru spiritul omenesc, dacă nu s'ar fi căutat să se stabilească o legătură logică între diversitatea fenomenelor.

Sociologia va trebui să facă acelaşi lucru dacă voieşte să scape de cercul vicios în care se învârteşte.

Dar dacă pretinde la alt rang decât acel pe care i-l dă metoda descriptivă, atunci trebue să-şi circumscrie sfera activităţii sale şi să părăsească multe din iluziunile dela început. Chipul în care se va face acest lucru este problema sa de căpetenie pentru momentul de faţă. Şi numai rezolvirea acestei probleme ar face din ea o adevărată ştiinţă.

Aci stă toată greutatea.

Dacă sociologia va putea să îndure acest botez de foc, va dovedi că e vrednică să trăiască şi să aibă un nume în rândul celorlalte ştiinţe. Iar dela Kant încoace noţiunea de ştiinţă a primit o adevărată schimbare. Raţionalist consecvent, marele filosof german a tras toate consecinţele fireşti care se puteau trage din principiul fundamental pus înainte de Leibnitz şi Wolff. Nicio ramură a cunoştinţelor omeneşti nu poate avea dreptul la numele de ştiinţă cât timp se mărgineşte la simpla descriere a faptelor fără nicio înlănţuire cauzală. Dar această înlănţuire cauzală trebue să se întemeieze pe natura reală a lucrurilor pe care nu le putem cunoaşte decât în manifestările lor faţă de reacţiune. Spiritul omenesc trebue să renunţe aşa dar de a pătrunde vreodată lucrurile în sine şi să se mulţumească numai cu stabilirea de legi privitoare la apariţiunea fenomenelor. Cum însă aceste legi nu pot izvorî decât din elementele care compun raţiunea a cărei sistematizare sunt o determinare a acestor elemente, era întâia datorie pe care a trebuit s'o îndeplinească filosofia kantiană. De aceea raţionalismul modern şi-a început opera printr'o critică amănunţită a raţiunii pure şi prin limitarea

condiţiunilor în care s'ar putea desvolta pe viitor orice ştiinţă. Insă tocmai această limitare, tăgăduind dreptul la existenţă a o mulţime de nobile dar neguroase îndeletniciri intelectuale, revoluţionă noţiunea de ştiinţă.

Nu pretindem că sistemul kantian a fost bun; chiar şi metoda sa păcătuia printr'o mare greşeală, dar îndreptată, ea a fost de o rodnicie fără seamăn şi a făcut pentru evoluţiunea cugetării omeneşti mai mult decât oricare alta. Toate ştiinţele s'au slujit de ea pentru a-şi limita sfera acţiunii lor, supunând criticei obiectul cercetărilor pe care le aveau în vedere. Numai matematicele au rămas orgolioase în starea lor dela început, deoarece întregul lor edificiu era clădit pe alte baze decât acelea ale ştiinţelor celelalte.

Astfel stând lucrurile e firesc ca şi sociologia să înterprindă acelaşi lucru. Dela început însă ea trebue să îndrepte greşelile afirmaţiunilor acelor care pretindeau că legile sociale sunt anevoie de descoperit numai din pricina variabilităţii fenomenelor.

Este drept că această variabilitate pare mai pronunţată în fenomenele sociale decât aiurea. Dar o metodă sigură ar fi învins greutatea, reducând totul la tipuri generale. Această metodă a lipsit. Şi orice analiză ştiinţifică are nevoie de metodă.

Vedem aşa dar că dacă temerea de Dumnezeu este începutul înţelepciunii populare, critica, adică lipsa de orice teamă faţă de obiectul care trebue studiat, este începutul înţelepciunii ştiinţifice. Dar această critică presupune ea însăşi o metodă şi deci o clasificare a fenomenelor. Neapărat că această clasificare nu poate fi decât provizorie şi va trebui să fie verificată de rezultatele definitive. Menirea sa e de a sluji de schelă construcţiunii celei mari.

Datoria sa e de a pune în lumină faptul primordial împrejurul căruia trebue să se grupeze toate celelalte date necesare rezolvirii problemei.

Noua Revistă Română luase ca fapt primordial psihologia individuală cu ajutorul căruia voia să caracterizeze sufletul român. Niciodată însă suma unor stări sufleteşti individuale şi particulare nu va da o psihologie colectivă. De altminteri, chiar când lucrul ar fi cu putinţă, rezultatele dobândite ar avea totdeauna nevoie să fie lămurite prin ajutorul altor constatări, orice stare psihologică având ca bază un substrat material. Faptul acesta este atât de adevărat încât ar putea fi formulat într'o lege după care fiecărui tip social psihic i-ar corespunde un tip general industrial.

Nu este aci locul să dovedim această lege; ea este însă confirmată la fiecare pas de etică, estetică şi legislaţiune. Atât e deajuns pentru a vedea că faptul primordial nu trebue căutat în psihologie. De altminteri, atât şcoala socialistă cât şi şcoala istorică au recunoscut de mult acest lucru, deşi obiecţiunile lor nu ating chiar psihologia însăşi, ci mai de grabă categoriile ideologice care slujesc ca să exprime relaţiile din lumea materială.

Dar dacă lumea materială este aceea care, în ultima cercetare, se găseşte că slujeşte de substrat real fenomenelor sociale, atunci numai ea trebue să fie faptul primordial dela care trebue să plece analiza metodică şi împrejurul ei trebue să se grupeze toate celelalte date. Când Noua Revistă Română punea aşa dar problema determinării conştiinţei naţionale pe care o credea strâns legată cu existenţa noastră ca stat în măsură de a evolua conform cerinţelor fireşti, ea ar fi trebuit să împingă ancheta sa până la studierea formelor economice. Numai în acest chip problema ar fi fost înfăţişată în toată plinătatea.

Dar a lua lumea materială ca fapt primordial nu e îndestulător pentru a pune temeliile unei ştiinţe noi, după cum nu e deajuns a pune o sabie strălucitoare în mâna unui sălbatic spre a face din el un iscusit războinic. E nevoie de ceva mai mult. E nevoie de hotărîrea chipului cel mai nimerit în care ne-am putea folosi de obiectul pe care am pus stă-

pânire. E nevoie de un meşteşug deosebit pentru a afla taina prin ajutorul căreia am putea pătrunde în miezul lucrurilor. Altfel lumea materială ne-ar rămâne pe veşnicie închisă ca o carte cu şapte peceţi. Ar putea fi lucruri foarte frumoase în acea carte dar cât timp nu ne vom pricepe a deslega peceţile, toate sforţările noastre pentru a-i tălmăci înţelepciunea de aur vor fi zadarnice.

De aceea încercările făcute într'o vreme în România în această direcţiune au rămas sterpe.

La 1900 Ministerul Domeniilor condus de d-l N. Filipescu, dorind să aibă o cunoştinţă exactă de starea adevărată a manifestărilor economice ale vieţii noastre sociale, numi o comisiune de specialişti cu însărcinarea de a face analiza formelor actuale ale producerii şi desfacerii în agricultură. Astfel, comisiunea trebuia să studieze varietatea, cantitatea şi modul producţiunii, precum şi al desfacerii. Odată cu aceasta, studiul trebuia să pătrundă în însuşi mecanismul lăuntric al producţiunii, arătând cine sunt producătorii, care sunt relaţiile între dânşii şi întrucât înrâuresc relaţiunile dintre producătorii mari şi mici asupra producţiunii în deobşte. Pentru aceasta se cerea să se determine raportul dintre capital şi producţiune, neajunsurile pe care le îndură acesta din urmă din lipsa de capital îndestulător, formele împrumuturilor şi taxa procentelor.

Impinsă atât de departe analiza teoretică avea o valoare socială de o netăgăduită însemnătate. Ea ar fi definit una din cele mai mari serii de fenomene proprii avuţiei naţionale, i-ar fi aflat pricinele, i-ar fi determinat evoluţiunea şi ar fi fost în stare să ia măsuri practice pentru îndreptare. Dar din tot programul acesta aşa de bogat şi de întins, nu s'a ales aproape nimic. Comisiunea care făgăduise atât de multe, găsi de cuviinţă să treacă îndeplinirea făgăduelii în lumea idealurilor transcendentale.

In loc să renunţe la studiul cărţilor şi al documentelor care nu-i puteau da decât desluşiri neînsemnate şi să se în-

drepte către natura plină de vieață, ea s'a mărginit la adunarea câtorva note de bibliotecă.

E drept că din aceste note a ieşit frumoasa carte pe care a publicat-o d-l Dim. Neniţescu. Dar această carte nu e decât o monografie izolată cu care nu se poate întreprinde alcătuirea marelui edificiu sociologic a cărui armonie arhitectonică ne-o trâmbiţase comisiunea de specialişti.

După cum se vede, metoda întrebuinţată cu acest prilej presupunea manifestările economice despărţite în categorii distincte care trebuiau considerate şi studiate ca elemente constitutive ale vieţii sociale. Dar dacă această metodă poate da rezultate mulţumitoare în alte împrejurări, ea este cu totul neîndestulătoare la începutul științei. Şi mai cu seamă ea nu poate fi rodnică nici din punctul de vedere practic, nici din punctul de vedere teoretic. Nu e rodnică din punctul de vedere practic pentrucă fenomenele economice fiind strâns legate între ele nu se vor putea niciodată lua măsuri numai pentru anumite ramuri de activitate. Altminteri, aceste măsuri care ar căuta să vină în ajutorul unor meserii, ar putea foarte bine să jicnească interesele tuturor celorlalte îndeletniciri, de care nu s'a ţinut seamă. Aşa stau lucrurile de pildă, cu agricultura şi industria. Dacă s'ar studia de o parte nevoile uneia din aceste ramuri de producţiune, s'ar putea ajunge la nişte încheieri foarte logice la a căror transformare în legi protectoare nu s'ar găsi nimic spre împotrivire. O lege de încurajare naţională şi un tarif vamal ocrotitor s'ar putea stabili cu cea mai mare uşurinţă. Dar tocmai măsurile care s'ar lua în folosul industriei ar putea să fie în dauna agriculturii şi atunci orice proiect de lege ar fi zadarnic.

Lipsurile practice ale acestei metode sunt deci învederate.

Nici din punctul de vedere teoretic metoda studiilor parţiale nu dă rezultate mai mulţumitoare. Dacă monografiile sunt bune ca analize amănunţite după ce ne-am făcut mai dinainte o idee generală şi sigură despre obiectul de

studiat, au însă păcatul că întrebuinţate chiar dela început ele sunt supuse exagerărilor. Considerând categoriile economice ca elemente izolate, ele fac din acestea nişte lucruri în sinea cărora nu le lipseşte nimic ca să fie nişte depline entităţi metafizice.

Nu credem ca metoda lucrurilor în sine să fie bună, mai cu seamă când e aplicată în acest chip, adică atunci când are în vedere fapte primordiale care servesc ca substrat faptelor derivate. Căci dacă această metodă poate fi până la oarecare măsură îndreptăţită în studiul fenomenelor secundare, ca organizarea băncilor, creditele, sistemele monetare şi altele, e că prin însăşi natura lor aceste fenomone dependente pun o limită exagerărilor metodei, restrângând-o la anumite condiţiuni. Nu tot aşa stau lucrurile când e în joc chiar problema esenţei lucrurilor care nu mai au nici un substrat ce ar putea să le lămurească partea lor fenomenală. In acest caz metoda se arată neputincioasă după cum ne dovedesc încercările materialiste de a defini esenţa materiei. Se ştie că aceste încercări nu au putut ajunge decât la nişte contraziceri fundamentale care au făcut necesară apariţia teoriei energetice.

Atare metodă a fost întrebuinţată multă vreme în ştiinţele naturale dar a fost părăsită de îndată ce s'a văzut că studiul elementelor de sine stătătoare nu poate duce la rezultate definitive decât atunci când se ţine socoteală şi de partea lor funcţională. Insă partea lor funcţională nu este decât expresiunea activităţii acestor elemente luate ca părţi integrante din organism. Metoda lucrurilor în sine nu ne dă aşa dar mijloacele cu ajutorul cărora s'ar putea constitui ştiinţa.

E nevoie de o metodă sintetică. E nevoie de o metodă care să îmbrăţişeze deodată toate elementele pentru a le putea înfăţişa sub toate chipurile.

D-l C. I. Băicoianu, secretarul general al Ministerului Domeniilor a recunoscut cel dintâi acest lucru prin referatul

său din 11 Iunie 1901. Dela început chiar el a constatat lipsa de metodă în încercările lăudabile dar utopice ale înaintașilor săi.

« Legislația noastră economică nu este expresia nevoilor care decurg din o cercetare serioasă și profundă a situațiunii noastre reale, cum, spre pildă, e cazul în Germania, Anglia, Franța, Austro-Ungaria, ci ea este bazată aproape în întregime pe considerațiuni teoretice aprioriste, pe apreciațiuni personale care nu au corespuns realității lucrurilor.

Pe viitor acest mod de a face politică economică trebue să înceteze.

Orientarea noastră în această direcțiune trebue să fie bazată de aci înainte pe studiul concret al condițiilor de viează în care se găsește organismul nostru economic ».

Plecând dela punctul de vedere cu deosebire pozitiv al politicei economice, d-l C. I. Băicoianu a prins deodată atât partea practică cât și partea teoretică a problemei. Critica sa îndreptată împotriva încercărilor din trecut e hotărîtoare; planul său pentru organizarea anchetelor pe viitor e o construcție logică de o minunată armonie.

El începe cu determinarea obiectului anchetei.

« Ancheta va avea de obiect de a face cunoscut:

Numărul și felul așezămintelor industriale mari, mijlocii și mici de toate categoriile existente în țară.

Situațiunea economică și socială a meseriașilor stăpâni și a lucrătorilor întrebuințați în industrie.

Condițiile de producțiune a tuturor categoriilor de industrie sub raportul capitalului, materiilor prime și al muncii, ce intră în fabricațiune.

Cauzele care concură la nașterea, desvoltarea, progresul sau regresul acestor industrii.

Ca urmare a acestor cercetări vom da de nevoile desvoltării noastre industriale și vom căuta apoi să găsim, pentru fiecare industrie în parte, mijloacele atât pentru

îndreptarea relelor de care suferă azi, cât şi pentru a asigura în viitor o desvoltare priincioasă ».

Obiectul era limpede stabilit. Datele care trebuiau să slujească la rezolvirea teoretică şi practică a marei probleme, erau pentru întâia oară puse în adevărata lor lumină.

Mai rămânea să se determine metoda anchetei.

D-l C. I. Băicoianu urma în referatul său:

« Pentru punerea la cale a acestei cercetări, se va efectua un inventar al tuturor aşezămintelor industriale, de industrie mare, cuprinzând fabricile, uzinele, puţurile de păcură, minele, carierele, morile, ferestraele. In inventar al aşezămintelor industriale mijlocii şi mici, care cuprind pe meseriaşii, meşteşugarii, a căror profesie principală este meseria ce o exercită şi un inventar al industriilor casnice care formează ocupaţiunea accesorie a locuitorilor.

Odată inventarul alcătuit, se vor clasa pe grupe diferitele aşezăminte industriale şi se va proceda în urmă la anchetarea minuţioasă a condiţiilor de vieaţă, caracteristice fiecăreia. Aceasta, pentru industria mare.

Intrucât priveşte industria mijlocie şi mică, caracterele desvoltării economice a fiecărei grupe, vor trebui să iasă chiar din inventarierea lor, chestiunile acestea intrând în planul inventarului statistic.

Pentru grupele de industrie mică care, fie din cauza numărului considerabil, fie din cauza caracterului lor special, prezintă importanţă deosebită pentru ţara noastră, se va produce acolo unde direcţiunea va crede de cuviinţă, la anchetarea de fapt a condiţiunilor în care se desvoltă ».

Metoda practică a anchetei este aşa dar stabilită de d-l C. I. Băicoianu cu toată claritatea ce i se cuvine. Ea este izvorîtă din însăşi natura datelor al căror studiu se urmăreşte.

Elementele problemei şi metoda sa practică fiind determinate, ne mai rămâne acum să facem analiza metodei teoretice.

III

Analiza metodei teoretice întâmpină greutăţi foarte numeroase şi foarte variate. Şi aceste greutăţi sunt cu atât mai serioase cu cât determinarea unei bune metode teoretice este piatra unghiulară a oricărei încercări de sociologie întemeiată pe statistică. Aci se vede că nu este deajuns numai a culege date şi a înşira cifre unele după altele. Se cere ceva mai mult pentru a face din aceste cifre o reprezentare sistematică şi limpede a realităţii; se cere să li se dea o anumită elocinţă. Şi această elocinţă nu li se poate da decât printr'o strictă interpretare ştiinţifică a cărei menire e de a pune în relief şi trăsăturile comune ale fenomenelor şi caracterele lor specifice. Dar a face această operaţiune, însemnează a defini fiecare fenomen şi deci a-l şi clasifica, deoarece toate definiţiunile sunt clasificaţiuni şi în starea în care se află în timpul de fată teoria cunoştinţei, nu putem cunoaşte un lucru în alt chip decât prin clasificare.

Aşa dar, în cazul de faţă, partea teoretică a problemei constă în împărţirea îndeletnicirilor industriale potrivit unui plan riguros sistematic care să îngădue introducerea metodei curat ştiinţifice în această ramură a cunoştinţelor. Această clasificare naturală a fost piedeca cea mai mare pe care au întâmpinat-o statisticienii când a fost vorba să adopte anumite norme de conducere pentru studierea marilor serii de cifre date de statisticile industriale. Şi nenumăratele variaţiuni făcute pe această temă sunt o dovadă mai mult de greutatea unei clasificări naturale care să reproducă cu exactitate modul de desvoltare al caracterelor reale ale fenomenelor.

Dar este uşor de dovedit că o mare parte din greutate era pricinuită de faptul că, pentru stabilirea acestei clasificări, statisticienii plecau dela noţiuni preconcepute de scop şi de mijloc. Astfel, în diferite congrese internaţionale de statistică se luase într'o vreme hotărîrea de a se alcătui o

nomenclatură sistematică a meseriilor, nu pentru a înlesni o pătrundere mai adâncă în natura fenomenelor, ci pentru a da un material bogat și bine ordonat prelucrării unei statistici internaționale a industriilor. O astfel de sistematizare era cu neputință de dus la bun capăt și din punctul de vedere practic și din punctul de vedere teoretic.

Din punctul de vedere practic, ea avea neajunsul că o statistică internațională a meseriilor nici nu poate fi încercată măcar în starea în care se găsesc diferitele administrațiuni ale statelor europene în momentul de față. Culegerea datelor statistice întâmpină multe piedeci chiar și atunci când nu se face după un plan dinainte stabilit și când deci funcționarii sunt sloboziți să umple formularele fără multă bătaie de cap. In cazul când li s'ar cere însă să chibzuiască singuri asupra grupărilor și a altor amănunte, este aproape în afară de orice îndoială că datele ar rămâne multă vreme neculese. In astfel de împrejurări birourile statistice nu pot lucra decât conduse de un oportunism foarte înțelept și foarte necesar. Fiecare birou lucrează cum poate și după norma pe care o crede mai potrivită cu împrejurările cărora are a le face față. Orice preocupare de subordonare față de un plan universalmente aplicabil ar părea cel puțin utopică.

Din punctul de vedere teoretic, o astfel de sistematizare ar avea neajunsul că ar fi făcută în vederea unui scop care trece peste limitele între care trebue să se învârtească cercetările. Ea ar avea astfel un caracter de transcendentalism care nu s'ar împăca de loc cu noțiunea de știință care nu admite astfel de lucruri. Scopurile hotărîte dinainte nu au ce căuta într'o cercetare serioasă, cât timp ele sunt de altă natură decât obiectul acestor cercetări. In această privință istoria tuturor științelor este o dovadă puternică și netăgăduită de greșelile în care s'a căzut odinioară din pricină că nu s'a ținut seamă de acest principiu.

Altfel stau lucrurile când scopul izvorăște în mod firesc din însăși natura faptelor cercetate. El este atunci nu numai

o urmare logică a propozițiunilor înaintaşe, ci şi o reproducere exactă a realității. Prin urmare, caracterul său transcendental se pierde cu desăvârşire şi aparițiunea sa este tot atât de necesară ca şi desvoltarea unui organism din formele embrionare care l-au determinat.

S'ar părea că această deosebire dintre scopul transcendental şi scopul firesc este o simplă chestiune doctrinară. Felul cum se înfățişează ar părea că îndreptăţeşte, la întâia vedere, această bănuială. Totuşi, nu este aşa. Deşi problema nu este lipsită de oarecare formă metafizică, ea se reazimă însă pe un puternic substrat real din lumea faptelor, Astfel, înlăturându-se ideea de sistematizare în vederea unui scop idealiceşte alcătuit, fiecare fenomen va trebui să fie studiat în toate amănunţimile sale pentru a i se cunoaşte părţile caracteristice şi a-l putea astfel clasifica potrivit firei sale iar nu unui scop care i-ar putea fi cu desăvârşire străin. Studiul amănunţit al notelor caracteristice, diferenţiind fenomenul de toate celelalte fenomene asemănătoare, îi înlesneşte cunoştinţa din punctul de vedere logic şi îi dă relief caracterului naţional din punct de vedere istoric. Şi tocmai determinarea acestui caracter naţional trebue să fie urmărită cu multă băgare de seamă de sociologie. Astfel, când se studiază embriologia socială, căutându-se originalele fenomenelor primitive, aflarea caracterului naţional poate să fie de o aplicare practică şi teoretică foarte întinsă.

De altminteri, am arătat dela început că ceea ce ne-a lipsit nouă în materie de sociologie a fost tocmai determinarea caracterului specific românesc al fenomenelor sociale. Şi pentru a ajunge la această determinare, este nevoie de o analiză sistematică în care clasificarea, cu tot caracterul său abstract înăscut, să se apropie cât mai mult de realitate.

In această privinţă, s'a încercat odinioară să se întrebuinţeze la clasificare metoda categoriilor. Meseriile care păreau a avea oarecare înrudiri între dânsele erau trecute în aceleaşi categorii, care erau studiate în urmă izolate. Astfel o catego-

rie cuprindea alimentaţiunea şi în ea intrau: morăritul, brutăriile, facerea pastelor alimentare, fabricaţiunea şi rafineria zahărului, cofetăriile, bragageriile, plăcintăriile, conservele de carne, legume şi fructe, fabricaţiunea berii, a alcoolului a licheururilor, a apelor gazoase, a brânzeturilor şi altele. Intreaga categorie era prin urmare alcătuită după scopul la care serveau diferitele grupe şi nu după natura lor. Altă categorie însă cuprindea lemnăria şi în ea intrau: fierestraele, dogăriile, fabricarea parchetelor, tâmplăria, dulgheria, scărăriile, atelierele de mobile, strungăria, sculptura, împletiturile de răchită şi altele. Această categorie era alcătuită, aşa dar, după natura obiectelor şi nu după scopul la care aveau să servească.

Clasificarea nu se făcea deci după un principiu unic, căci unul era principiul care determina alcătuirea unei categorii şi altul cel care determina alcătuirea altei categorii. Din punctul de vedere ştiinţific o astfel de metodă e cu desăvârşire greşită. Ştiinţa nu admite decât un singur principiu de clasificare.

Aşa dar în mod logic se putea vedea imposibilitatea stabilirii apriorice a unor categorii de meserii în jurul cărora să se grupeze în chip firesc toate celelalte. Pe de altă parte, o astfel de grupare abstractă pe categorii nu ar fi putut servi pe deplin interpretărilor ştiinţifice şi practice de care ar fi fost nevoe în urmă. Şi apoi, trebuia să se ţie seamă de faptul că în gradul de desvoltare în care se găsesc în momentul de faţă industriile noastre mijlocii şi mici, multe din ele poartă un caracter specific cu totul românesc şi nu puteau intra în nicio categorie stabilită dinainte. Insă având în vedere că această clasificare trebue să corespundă în totul realităţii lucrurilor, adică să cuprindă toate manifestaţiunile vieţii noastre sociale, nu rămânea decât ca această operaţiune să se facă în mod morfologic, studiindu-se cu amănunţime caracterele şi desvoltarea fiecărei forme sociale, oricât de neînsemnată ar părea. Se creea aşa dar pentru fiecare

meserie cât de mică o grupare deosebită pentru a se putea vedea dintr'odată modul de dezvoltare al industriilor mijlocii şi mici.

Metoda morfologică, astfel înţeleasă, are marele merit că regulează noţiunile după realitate şi nu realitatea după noţiuni. Creând pentru fiecare unitate o clasă, ea pune dintr'odată în lumină meseriile caracteristice care se întâlnesc pe alocuri. Dulgheria unită cu tinichigeria, croitoria unită cu dogăria, rogojinăria unită cu sticlăria şi alte împerecheri ciudate de acestea îşi găsesc formula potrivită lor. In metoda categoriilor, aceste meserii caracteristice ar fi trebuit lăsate afară, deoarece nu ar fi avut unde fi clasate.

Dar pe lângă că metoda morfologică ţine seamă de toate fenomenele, ea mai are şi folosul că înlesneşte cunoştinţa lor.

Analiza morfologică a unei meserii ne va lămuri îndată acest lucru.

Noţiunea de fierărie este de obiceiu, pe cât de întinsă, pe atât de nelămurită. In realitate însă, în această meserie intră fierarii ordinari lăcătuşii, reparatorii de căruţe şi potcovarii, caretaşii, şi făurarii cu care meseria începe să devină o artă. Deosebirea între aceste trepte felurite ale aceleiaşi meserii stă în raportul în care se află meşteşugarul faţă de materia primă. Cunoştinţa esenţială a meseriei stă în lipirea fierului. Insă această lipire se face sau prin suprapunerea celor două capete ale bucăţilor, sau prin îmbucarea unuia din capete între cele două capete ale bucăţilor, sau prin îmbucarea unuia din capete între cele două ramuri ale celuilalt, sau, în sfârşit, prin lipirea cap la cap. Cele două feluri dela început sunt elementare; ele formează baza lucrărilor de fierărie ordinară. Al treilea fel de lipire cere şi mai multă pricepere şi mai multe mijloace tehnice. Prin urmare fierarii ordinari formează întâia treaptă a meserii fierăriei. Cunoaşterea focului şi a lipirii elementare a ferului sunt singurele date de care au nevoe, iar munca tehnică nu cere decât un singur om. Ei nu fac altceva decât să

lipească şi să înnădească. Produsele lor sunt cârligele, vătraiele şi, în deobşte, toate obiectele mici care nu sunt complicate. Ferarii lăcătuşi nu au mijloace tehnice mai desvoltate dar ştiu să se folosească mai bine de cunoştinţele simple pe care le-au căpătat. Ei repară mărunţişuri în care intră mai cu seamă lucrurile de lăcătuşerie ordinară. Fierarii reparatori de căruţe au la îndemână cunoştinţe ceva mai desvoltate şi repară obiecte mai complicate. In munca tehnică au nevoe de un ajutor care dă cu ciocanul. Fierarii potcovari trebue să cunoască facerea potcoavelor şi potcovirea. Uneltele lor sunt mai complicate decât ale celor de până acum. Ferarii reparatori de căruţe şi potcovarii reprezintă o treaptă superioară a celor din urmă două grupe. Fierarii caretaşi lucrează toate bucăţile de fier dela trăsuri. Ei trebue să-şi dea seama în mod instinctiv de rezistenţa materialelor. Fierarii caretaşi şi potcovari au nevoie de o practică mai întinsă şi de o instalaţie mai mare decât a celorlalţi. Dincolo de grupa lor începe făurăria.

Din această analiză morfologică a meseriei s'au putut vedea, pe scurt, foloasele metodei. Ea clasifică fenomenele urmărind desvoltarea lor treptată şi însumează prin urmare însăşi desvoltarea produselor, întru cât formele acestora se complică, din punct de vedere al muncii tehnice, de jos în sus. Ea corespunde totdeodată şi desvoltării formelor relaţiunilor economice şi tocmai de aceea rezumă cât mai multă experienţă cu putinţă, apropiindu-se simţitor de realitate.

Din punct de vedere logic metoda are marea înlesnire că poate fi universalmente aplicată cu deopotrivă izbândă.

Astfel, în ştiinţele naturale, ea şi-a dobândit de câtva timp o însemnătate de căpetenie.

Cu privire la teoria descendenţei a cărei însemnătate ştiinţifică este covârşitoare faţă de toate celelalte probleme asemănătoare, s'a dovedit cât de necesară este metoda morfologică pentru lămurirea principalelor fenomene pe care se sprijină această teorie. In adevăr, oricât de uniţi ar fi natu-

raliştii asupra rezltuatelor vădite ale descendenţei, totuşi sunt fapte care primesc explicaţiuni foarte felurite după punctul de vedere dela care se pleacă în studierea lor. Printre aceste fapte cel mai însemnat este, fără îndoială, chipul cum se ivesc noile forme ale animalelor şi plantelor. Aceasta este chiar problema de căpetenie a teoriei descendenţei. Insă tocmai asupra acestei probleme părerile sunt aşa de împărţite încât amintesc vechile certuri scolastice. Lamarkiştii se încearcă să arate că orice organism vieţuitor are în el însuşirea de a se preface potrivit cu mediul înconjurător; Darwiniştii nu vor să primească altă explicaţiune decât aceea dată de variaţiunile întâmplătoare şi de selecţiunea naturală sau artificială. E drept că aceste două concepţiuni fundamental potrivnice au primit oarecare modificări în timpul din urmă, dar tot aşa de drept este că aceste modificări nu le-au atins întru nimic liniile lor principale. In orice caz însă s'a dovedit că nu e cu putinţă a explica toate fenomenele care determină formarea speciilor numai cu ajutorul elementelor darwiniste. Fără îndoială nimeni nu se încearcă să tăgăduiască însemnătatea teoriei selecţiunii, dar iarăşi, cată să recunoaştem că această teorie singură nu ajunge să dea raţiunea pentru care, cu toate numeroasele variaţiuni care se produc necontenit, organismele urmează neîncetat o evoluţiune progresivă. Toată slăbiciunea darwiniştilor stă în neputinţa de a da o lămurire îndestulătoare acestui fenomen de a cărui existenţă nimănui nu-i mai este îngăduit a se îndoi. Şi Eduard von Hartmann, subtilul filosof german, a dovedit încă de mult, cu foarte multă dreptate, că această slăbiciune e de natură a pricinui prăbuşirea întregii teorii darwiniste care de altminteri este minunat alcătuită în toate celelalte privinţe.

Lamarkismul dă o explicaţie îndestulătoare acestei probleme de căpetenie a teoriei descendenţei, luând adaptarea directă ca principiu directiv al noilor formări de organe, adică al diferenţierilor organelor existente. După acest prin-

cipiu, organele care încetează de a mai sluji unor funcţiuni folositoare trebue să piară, pe câtă vreme celelalte se desvoltă în chip necesar potrivit funcţiunilor pe care trebue să le îndeplinească.

Concepţiunea lamarckistă se întemeiază atât pe însuşirea indivizilor de a se acomoda cu împrejurările din afară cât şi pe moştenirea proprietăţilor câştigate. Dar pe când întâia însuşire e de mult recunoscută, cea de a doua este încă aspru combătută de către darwiniştii extremi, deşi are de partea sa un material uriaş de fapte şi de cercetări. E lesne de înţeles însă că aci nu poate fi vorba de moştenirea proprietăţilor câştigate din întâmplare ci de acele care sunt o urmare firească a adaptării directe.

Formarea speciilor prin mijlocul adaptării directe ne desvălueşte câteva fapte care ne ajută să pătrundem în mecanismul lăuntric al fenomenului. Astfel experienţa a arătat că niciodată nu se creiază ceva cu desăvârşire nou ci numai modificări esenţiale în structura primitivă. Moştenirea acestor modificări determină formarea noilor specii. Dar aceste modificări nu sunt decât o urmare a funcţiunii organelor. Aşa dar creşterea sau schimbarea funcţiunii determină modificarea organelor respective; scăderea funcţiunii pricinueşte reducerea organului. Insă această modificare a organelor nu poate fi determinată decât când se cunosc în amănunţime formele acestora şi modul lor de derivare.

Cunoştinţa acestora explică tot mecanismul desvoltării care se face potrivit principiului transformării unor forme într'altele. Astfel, fiecare formă, la un anumit moment, reprezintă transformarea necesară la care trebuiau să ajungă formele anterioare şi cuprinde în sâmbure formele viitoare.

Din acest punct de vedere studiul morfologic al fenomenelor se apropie de exactitatea demonstraţiunilor geometrice.

Şi întru cât priveşte fenomenele sociale, orice altă metodă ar fi neîndestulătoare, deoarece ele nu pot fi prinse decât în formele în care se manifestă. Cu cât aceste forme sunt

mai precise, cu atât fenomenele pot fi prinse mai bine. Deci metoda morfologică este singura care poate da rezultate sigure în sociologie unde se poate aplica cu aceeaşi izbândă ca şi în biologie.

Aiurea va fi locul să arătăm că tot această metodă este singură în stare să explice evoluţiunea din artă şi filosofie.

SOCIOLOGIA VECHE ŞI SOCIOLOGIA NOUĂ

I

In istoria ştiinţelor sociale tendinţa către o metodă limpede şi sigură este poate explicaţiunea de căpetenie a uşurinţei cu care s'au făurit într'un timp atât de scurt sisteme atât de numeroase. Este drept că această tendinţă nu apare în chip vădit decât la sistemele alcătuite în vremea din urmă. Dar aceasta se datoreşte faptului că problemele metodologice fiind mai grele şi mai subtile decât toate celelalte, ele nu pot fi desbătute cu toate elementele cerute decât în urma tuturora deşi adevărata ştiinţă nu începe decât după ce a fost determinată metoda. De aceea încercările de sociologie dela începutul veacului al nouăsprezecelea nu pot avea pentru vremea noastră decât o valoare istorică şi nicidecum ştiinţifică. Ele ţineau prea mult să constitue un sistem şi ţineau prea puţin să aibe o metodă.

Auguste Comte, punând sociologia în rândul ştiinţelor, făcu din ea coroana filosofiei pozitiviste. Plecând dela ştiinţele inorganice cum sunt matematicele, astronomia, fizica şi chimia, el avea nevoie, pentru a îmbrăţişa tot cuprinsul cunoştinţelor omeneşti şi a alcătui astfel o concepţie unitară despre lume, să constituiască ştiinţa socială. Este însă datoria noastră să spunem că toată opera sa, în această privinţă, se mărgineşte, din punct de vedere curat ştiinţific, numai la hotărîrea locului pe care trebue să-l ocupe sociologia în scara cunoştiinţelor pozitive.

Ca să lămurim cugetarea noastră vom aduce un exemplu dintr'o ştiinţă cu totul depărtată de sociologie. Voim să vorbim de astronomie. Se ştie că legea lui Bode, măsurând depărtările succesive ale planetelor de soare şi luând ca unitate distanţa dela pământ la soare, ajunge să dea numerilor care reprezintă aceste depărtări o desvoltare serială asemănătoare cu o progresiune geometrică. Fiecare cifră din serie corespunde locului pe care-l ocupă în spaţiu o planetă, afară de cifra 2,8 căreia nu-i corespundea până la o vreme decât o lacună între Marte şi Jupiter.

Descoperirea lui Uranus de către W. Herschel în 1871 adăuga un nou termen acestei serii, astfel că se crezu, cu drept cuvânt, că şi la distanţa 2,8 trebue să se găsească o planetă care să umple lacuna arătată de acest număr. Şi în adevăr astronomul Piazzi descoperi la 1 Ianuarie 1801 mica planetă Ceres tocmai la distanţa 2,8 după cum prevăzuse Bode.

Clasificând ştiinţele în seria cunoscută, Comte făcuse o operă căreia nu-i lipsea oarecare înrudire intelectuală cu legea lui Bode.

Nu doar că Auguste Comte ar fi voit să arate numai locul unde se afla îngropată comoara nestimată lăsând, altora grija de a face studiile necesare şi de a adânci lucrurile. Dimpotrivă, el a căutat să definească în chip riguros obiectul nouii sale ştiinţe, reducând studiul societăţii pe de o parte la raporturi de stare, de structură şi de coexistenţă, iar pe de altă parte la raporturi de schimbare şi de succesiune. In acest chip Sociologia statică şi Sociologia dinamică se aflau pe cale de a prinde fiinţă dacă n'ar fi întâmpinat o mică piedecă. In adevăr, studiul static şi dinamic al fenomenelor sociale nu era la Auguste Comte încoronarea metodei inductive pe care a urmat-o sistematic în toată opera sa. Acest studiu nu era, în cazul de faţă, decât rezultatul unei deducţiuni logice. Filosoful ajunsese pe cale inductivă să stabilească neîndoios că pentru studiul fenomenelor orga-

nice e nevoie de cunoaşterea raporturilor de statică şi dinamică şi printr'o simplă deducţiune a introdus acest lucru şi în sociologie.

De aceea definiţia şi caracteristica metodei nu ţine decât un capitol din Cours de philosophie positive şi încă şi acolo fenomenele sociale sunt înfăţişate, tot ca şi fenomenele organice, numai sub raporturile lor statice şi dinamice.

E adevărat că fenomenele organice nu se studiază decât în acest chip; este adevărat că modul de apariţiune al fenomenelor sociale nu diferă în linii generale de modul de apariţiune al fenomenelor organice; ar urma deci ca întrebuinţarea unei aceleiaşi metode de studiu pentru amândouă seriile de fenomene să fie pe deplin îndreptăţită. Şi de fapt aşa şi este. Dar ştiinţa voieşte să aibe încredinţarea că această metodă a izvorît în mod firesc din natura lucrurilor şi n'a fost dedusă din nişte simple propoziţiuni logice. Păcătuind împotriva acestei cerinţe elementare, Comte a făcut din Sociologia sa o carte abstractă care se mulţumeşte să expună obiectul, metodele, împărţirile fundamentale şi legile aplicabile la toate societăţile cu putinţă, fără a ne pune în măsură de a cunoaşte o societate reală, cu factorii săi activi, cu agenţii săi modificatori, cu mediul, clima, rasa, şi condiţiunile politice şi economice care îi constituesc esenţa. Ca dovadă despre acest lucru n'avem decât să cităm faimoasa lege a celor trei stări şi chipul cum a fost aplicată la societate. După această lege omenirea a trebuit să treacă prin starea religioasă şi starea metafizică pentru a ajunge la starea pozitivistă. Este drept că această lege a putut să slujească deocamdată a lămuri întru câtva evoluţiunea filosofică a omenirii, însă ea nu era decât o clasificaţiune artificială şi neîndestulătoare în sociologie. Cu ajutorul ei nu s'ar fi putut aplica niciodată evoluţiunea economică a societăţii deşi tocmai această evoluţiune este temelia tuturor celorlalte fenomene sociale care nu sunt decât derivatele sale.

Dar în timp ce sociologia comtistă se întorcea astfel fără voie la abstracţiunile metafizice de care voise să scape, în Anglia se iveau elementele unei noui construcţiuni teoretice. In 1850, H. Spencer îşi desvoltă ideile sale sociologice în chip cât se poate de sistematic în Social Statistics. In anul următor, îşi publică un alt studiu în care aplică doctrina evoluţiunii la un fenomen sociologic special, la modă. In 1852 apăru în sfârşit, în luna Aprilie, «A Theory of Population deduced from the General Law of Animal Fertility». Am dat anume aceste date fiindcă trebue stabilit un lucru şi anume că la 1852 teoria sociologică a lui Spencer era stabilită în liniamentele sale generale. Acest lucru trebuia cu atât mai curând stabilit cu cât Spencer fiind evoluţionist şi făcând parte din aceeaşi şcoală cu Darwin, s'ar fi putut atribui naturalistului ceea ce se cuvine filosofului. Se ştie însă că «The origin of Species» a lui Darwin nu apăru decât în 1859, epocă la care Spencer isprăvise de conturat întregul său sistem şi ajunsese la o concepţiune unitară despre lume.

In ce consta această concepţiune cu privire la sociologie?

Ea avea ca punct de plecare şi ca bază determinarea originei şi a evoluţiunii societăţii. Aşa dar pentru filosoful englez societatea nu putea fi studiată decât în desvoltarea sa progresivă. Acesta e un punct capital de care trebue să ţinem socoteală pentru că pe de o parte el dovedeşte o oare care înrâurire cu dialectica hegeliană iar pe de altă parte defineşte foarte limpede deosebirea între concepţiunea spenceriană şi concepţiunea şcoalei organice germane.

Dar lucrul de căpetenie nu era dobândirea unei concepţiuni sistematice despre societate, ci determinarea metodei care urma să fie întrebuinţată în sociologie.

In lucrarea sa « The Study of Sociology » la capitolul despre disciplină, singurul capitol în care se ocupă, deşi foarte pe scurt, de metodă, el spune că pentru studiul ştiinţei sociale o cultură ştiinţifică generală este trebuincioasă şi recomandă în deosebi pregătirea prin Biologie şi Psihologie. Prin aceasta

se arată tot odată şi metoda sa care e cu totul neîndestulătoare şi concepţiunea sa despre societate pe care vrea s'o explice numai prin ajutorul datelor biologice şi psihologice.

In adevăr, în celebrele sale Principles of Sociology, Spencer începe cu stabilirea unei legături între evoluţiunea socială inorganică şi organică. De evoluţiunea inorganică se ocupă Astrogenia şi Geogenia; de evoluţiunea organică se ocupă ştiinţele fizice, Biologia şi Psihologia. De evoluţiunea superorganică se ocupă, între altele, sociologia.

Dar ce este un fenomen superorganic?

Orice fenomen în care există cooperaţiune şi deci diviziune a muncii. Astfel este acţiunea insectelor care trăiesc în societăţi, a păsărilor care constituesc colonii, a mamiferelor care trăiesc în turme. Din aceste fenomene superorganice, cele care se petrec în sânul societăţii omeneşti constituesc domeniul sociologiei. Ele sunt supuse evoluţiunii ca şi celelalte. Factorii care înrâuresc asupra acestor evoluţiuni sunt sau intrinseci ca pământul, clima, fauna şi flora sau extrinseci cum e omul cu caracterele sale fizice şi psihice. Dar pe lângă aceşti factori originali mai sunt şi alţii derivaţi cum sunt modificările progresive ale mediului, creşterea volumului agregatului social, influenţa societăţii asupra părţilor sale şi părţilor asupra societăţii, acţiunea şi reacţiunea care se operează între o societate şi societăţile vecine, acumulaţiunea produselor artificiale. Cu vremea însă înrâurirea factorilor extrinseci scade, iar înrâurirea omului, cu pornirile şi ideile sale, creşte, devenind aproape singura determinantă în societate.

Dar ce este societatea?

Societatea este o entitate, pentrucă deşi e formată din unităţi deosebite, ea are o orânduială care-şi păstrează fizionomia în cursul veacurilor, ceea ce dovedeşte că introlocarea acestor unităţi este concretă. O societate este aşa dar un lucru, un organism. Relaţiunile permanente care există între părţile unei societăţi sunt asemănătoare cu

relaţiunile permanente care există şi între părţile unui organism. Astfel societatea creşte, îşi măreşte volumul pe măsură ce-şi complică structura, îşi diferenţiază progresiv funcţiile, îşi uneşte părţile prin raporturi de dependenţă întocmai ca şi un corp vieţuitor. Astfel stând lucrurile « evoluţiunea socială este o parte din evoluţiunea generală. Ca şi agregatele care evoluează în general, societăţile ne înfăţişează o integraţiune, atât prin simpla creştere a masei cât şi prin fuziunea şi refuziunea masei. Se văd în ea nenumărate exemple a schimbării care pleacă dela omogenitate ca să ajungă la heterogenitate; care merge dela tribul simplu ce-şi are toate părţile la fel, până la naţiunea civilizată unde deosebirile structurale şi funcţionale sunt aşa de mari că întrec orice încercare de enumerare. Mână în mână cu integraţiunea merge creşterea coherenţei ».

Şi aci Spencer arată cum dela tribul nomad lipsit de coherenţă şi care se poate împrăştia dintr'o nimica toată, societatea a ajuns la naţiunea civilizată, destul de consolidată ca să răzbească unită de-a-lungul veacurilor. Odată cu această creştere a coherenţei, formele sociale capătă nişte contururi bine definite. « Organizaţiunea hoardei primitive e nelămurită; progresul dă naştere la orândueli sociale fixe care se limpezesc din ce în ce mai mult; obiceiurile se prefac în legi care, câştigând în fixitate, devin mai specifice în aplicaţiunile lor la diverse ordine de acţiuni; în sfârşit toate instituţiunile care la început erau introlocate se deosebesc încetul cu încetul dobândind fiecare o structură distinctă. Astfel se adevereşte pretutindeni formula evoluţiunii deoarece se îndeplineşte aci un progres către un volum, o coherenţă, o multiformitate şi o preciziune mai mare ».

Intemeiat pe legea evoluţiunii generale şi călăuzit de inducţiunile pe care le arătarăm, Spencer întreprinde studiul diverselor fenomene sociale, cercetându-le geneza şi stabilindu-le desvoltarea. Astfel, vorbind de relaţiunile domestice determinate de păstrarea şi perpetuarea speciei, el

stabileşte raporturile primitive între sexe, pomeneşte de exogamie şi endogamie, promiscuitate, polyandrie, polygamie şi monogamie ca să ajungă la familia modernă. Tot în acelaşi mod studiază instituţiunile ceremoniale, institunile politice şi instituţiunile eclesiastice, urmărind pretutindeni principiul de integraţiune şi diferenţiare. Numai fenomenele economice sunt lăsate la o parte, poate tocmai din pricină că metoda spenceriană nu li s'ar fi putut aplica fără ştirbire.

Ne oprim aci deoarece intenţia noastră nu este de a arăta sistemul, ci de a defini metoda lui Spencer. După cum se vede metoda întrebuinţată de dânsul în studiul ştiinţelor sociale nu se deosebeşte de loc de metoda întrebuinţată în studiul ştiinţelor inorganice şi organice. El a realizat aşa dar o concepţiune unitară despre metodă. Dar tocmai fiindcă a voit cu orice chip să ajungă la această concepţie unitară, de aceea metoda sa este prea generală. Şi apoi integraţiunea şi diferenţierea sunt două concepte logice care pot avea o mare valoare subiectivă deoarece sintetizează pentru mintea noastră o întreagă serie de fenomene, dar nu explică însăşi evoluţiunea. Astfel necesitatea transformării unor forme sociale în altele rămâne totdeauna străină metodei spenceriene. Şi tocmai necesitatea acestei transformări ar trebui s'o explice o sociologie ştiinţifică. Dar cu simple concepte logice, luate dintr'un domeniu şi trecute în altul, nu se poate alcătui ştiinţa.

Tot în această categorie ar trebui să fie trecut şi Thomas Henry Huxley care, afară de Darwin, este poate cel mai însemnat naturalist englez din veacul al nouăsprezecelea. Teoria evoluţiunii organice, aplicată de el în mod aşa de strălucit în ştiinţele naturale, o introduce şi în ştiinţele sociale. Zelul cu care apără teoria darwinistă a selecţiunii naturale şi aplicarea sa la problemele sociale de pe vremuri, au stârnit un interes pătimaş în Anglia. Dar tocmai aplicarea acestei teorii l'a făcut să nu prindă niciodată miezul ches-

tiunilor economice care agitau societatea britanică pe timpul său, şi să rămână totdeauna departe de mişcările populare de care îl înstrăinau concepţiile sale autoritare. In această privinţă e de mirare că tocmai el care ştia să prevadă cu o mare claritate desvoltarea viitoare a fenomenelor prezente, nu a putut ajunge la o concepţie socială mai înaltă decât aceea de care a dat dovadă. Dar teoria evoluţiunii organice, cu toate lacunele pe care le lăsase Darwin, îl stăpânea prea mult pentru a privi tot aşa de limpede înnăuntrul fenomenelor sociale după cum privea înăuntrul fenomenelor fizice. Altminteri a fost un mare cercetător şi un însemnat popularizator.

Am saluta şi am trece înainte dacă Huxley n'ar fi unul din reprezentanţii cei mai tipici ai darwinismului social.

Dar despre aceasta vom vorbi în numărul viitor.

II.

Am atins în numărul trecut chestiunea aplicării teoriilor darwiniste la problemele sociale.

Se cuvine dar să definim darwinismul social şi metoda sa.

In evoluţiunea ştiinţelor naturale, teoria darwinistă a făcut o epocă strălucită. Este drept că încă de multă vreme transformismul fusese pus în lumină de către Goethe şi Lamarck iar în timpul din urmă de către Alfred-Russell Wallace, dar el nu fusese lămurit pe deplin în principiul său intern. Darwin punând la temelia alcătuirii sale ştiinţifice lupta pentru existenţă şi selecţiunea naturală, voia să dea prin aceasta cheia transformărilor formale animale. Teoria sa avu un răsunet uriaş nu numai în biologie dar şi în celelalte ştiinţe; mai ales sociologia şi linguistica scoaseră din ea încheieri care dacă nu fură totdeauna drepte, nu e mai puţin adevărat că puneau uneori în discuţiune probleme care nici nu se bănuiseră până atunci.

Ernest Haeckel, în deosebi, ştiu să introducă darwinismul în explicarea fenomenelor sociale cu o putere de argumentare cum rar se vede. Susţinând că evoluţiunea organică se aplică tot aşa de bine formelor sociale ca şi formelor animale, el se apropia de concepţiunea sociologică a lui Spencer; se deosebea însă de aceasta prin faptul că el nu explica evoluţiunea printr'un proces de diferenţiere şi integraţiune ci prin lupta pentru existenţă şi selecţiunea naturală. Astfel înfăţişată sociologia darwinistă strângea realitatea mai de aproape decât sociologia spenceriană, care se pierdea prea mult în vederi generale. Fără îndoială că legea lui Spencer asupra diferenţierii era bun punct câştigat; se cerea însă să se arate cum lucrează această lege în sprijinul evoluţiunii progresive.

Haeckel spune într'un răspuns al său către Virchow:

«Marea lege a diferenţierii ne arată că atât în teoria generală a evoluţiunii cât şi în partea sa biologică, sau teoria descendenţei, varietatea fenomenelor isvorăşte dintr'o unitate originară, diferenţa funcţiunilor dintr'o identitate primitivă, complexitatea organismului dintr'o simplicitate primordială. Chiar dela începutul vieţii, condiţiunile de existenţă nu sunt egale pentru toţi inşii. Toţi au însuşiri moştenite, aplecări înnăscute, mai mult sau mai puţin deosebite. Cum s'ar putea aşa dar ca menirea noastră în vieaţă şi urmările sale să fie egale?

Cu cât vieaţa socială e mai desvoltată, cu atât principiul diviziunii muncii câştigă mai multă însemnătate şi cu atât existenţa durabilă a Statului cere ca membrii săi să-şi împărţească datoriile atât de felurite ale vieţii; şi dacă nu e egală munca ce trebue îndeplinită de indivizi, adică puterea, dibăcia — mijloacele se deosebesc dela unul la altul în cel mai înalt grad — e firesc ca şi răsplata acestei munci să nu fie egală. Aceste fapte sunt aşa de simple şi de vădite că orice om politic, inteligent şi cult, ar trebui, mi se pare, să ia teoria descendenţei şi doctrina generală a evoluţiunii ca cea mai

bună doctorie împotriva absurdelor utopii egalitare ale socialiştilor ».

Şi mai departe Haeckel arată cum tendinţa politică şi deci socială a darwinismului e curat aristocratică.

« Teoria selecţiunii ne arată că în vieaţa omenirii ca şi în cea a plantelor şi a animalelor, pretutindeni şi totdeauna, numai o mică minoritate privilegiată izbuteşte să trăiască şi să se desvolte; marea majoritate, dimpotrivă, sufere şi piere mai curând sau mai târziu. Speciile vegetale şi animale dau naştere la nenumăraţi inşi dar numărul celor care au norocul să se desvolte până la desăvârşita lor maturitate şi să-şi ajungă scopul traiului, e neînsemnat.

Cruda şi nemiloasa luptă pentru existenţă, care stăpâneşte pretutindeni firea vieţuitoare, această veşnică şi aspră concurenţă a tot ce trăieşte, e un fapt care nu se poate tăgădui. Numai micul număr ales al celor mai tari şi mai bine înzestraţi e în stare de a duce cu izbândă această concurenţă; marea majoritate a concurenţilor slabi trebue numai decât să piară. Putem deplânge cât vom voi această fatalitate tragică, dar nu o putem nega, nici schimba. Toţi sunt chemaţi dar puţini sunt aleşi.

Selecţiunea, alegerea acestor aleşi, este necesarmente legată cu pierzania unui mare număr de fiinţe. De aceea, un alt învăţat englez a numit principiul fundamental al Darwinismului « supravieţuirea celor mai adaptaţi, izbânda celor mai buni. ».

« In orice caz deci principiul selecţiunii nu e democratic; el este cu totul şi cu totul aristocratic ».

Haeckel are dreptate punând darwinismul social ca o doctrină cu desăvârşire aristocratică. Atât numai că acest aristocratism poate duce de o potrivă şi la conservatorismul lui O. Herwig care găseşte că Statul e cea mai superioară formă de organism şi la individualismul lui Nitzsche care nu recunoaşte nicio formă de organism superioară individului. Deci, în aplicaţiunile sale practice, darwinismul social se

poate împăca şi cu conservatorismul şi cu individualismul şi chiar şi cu socialismul. Este, după cum se vede, o înfrăţire obştească a doctrinelor celor mai contrazicătoare. Şi nici nu se putea altfel. Conservatorismul, individualismul şi socialismul sunt doctrine sociale; darwinismul e o doctrină biologică. Cele dintâi au un caracter special, cea din urmă are un caracter general. Cu oare care bunăvoinţă era uşor aşa dar a face să intre nişte fenomene speciale între regula generală. Tot ce li se putea întâmpla era micul neajuns de a pierde caracterul lor specific, ceea ce s'a şi întâmplat fenomenelor sociale privite din punct de vedere darwinist. De aceea, lupta pentru traiu, selecţiunea naturală şi izbânda celor mai buni nu pot fi primite ca adevăruri absolute în materie socială, după cum de altminteri n'au putut fi primite în totul nici chiar în biologie. Totuşi, biologia fiind o ştiinţă mai simplă decât sociologia, chiar când s'ar găsi noţiuni organice îndestulătoare spre a explica toate fenomenele vieţii, ele tot nu vor putea fi aplicate la studiul fenomenelor sociale din pricina marei complexităţi a acestora.

Aşa dar toată şcoala organică evoluţionistă, fie ea spenceriană sau darwinistă, face o fundamentală greşeală de metodă în materie socială.

Cu multă băgare de seamă lucrează şcoala organică descriptivă. Această şcoală are ca reprezentant de căpetenie pe Albert Schäffle care în opera sa Bau und Leben des socialen Körpers cearcă să arate structura sistematică a principalelor instituţii sociale.

Despre aceasta vom vorbi însă în numărul viitor.

III.

Este locul să vorbim aci de opera lui Schäffle.

Spre deosebire de şcoala engleză care urmăreşte societatea în evoluţiunea sa, Schäffle o studiază mai mult din punct de vedere descriptiv. Această deosebire o stabileşte

el însuşi în una din prefaţele operei sale în care învinueşte pe Comte şi Spencer că au studiat mai ales manifestările evolutive ale societăţii în loc de a face analiza elementară a acesteia. Ceea ce face el este aşa dar investigaţiunea structurii variabile şi necesare a societăţii şi a instituţiunilor sociale, analizând organele şi funcţiunile economice, ştiinţifice, morale, juridice şi politice.

Aceeaşi metodă o întrebuinţează şi René Worms în Organisme et Société, unde reia pe socoteala sa comparaţiunea generală dintre organism şi societate şi înlătură argumentele care s'au adus împotriva acestei concepţiuni. De aceea în studiul său el face anatomia amănunţită a societăţii, arată forma şi elementele corpului social şi se coboară până la celulă. Şi numai după ce a făcut analiza elementelor, trece la filosofia socială studiind funcţiunile de nutriţiune, de reproducţiune şi de relaţiune şi sfârşeşte cu embriologia, patologia, terapeutica şi higiena societăţii.

E de ajuns atâta ca să se vadă cu ce noţiuni neîndestulătoare lucrează şcoala organică şi cum, adunând la un loc elementele eterogene, ajunge la nişte încheieri surprinzătoare pentru sociologie şi la nişte definiţiuni cu totul contrazicătoare. Din asemănarea întâmplătoare a muncii sociale cu fenomenele vitale ale unui organism, s'a creiat astfel o şcoală sociologică cu tendinţe hotărît biologice, cu vederi restrânse, dar cu pretenţiuni foarte mari. Cea mai mare din aceste pretenţiuni este aceea de a fi întemeiat cu adevărat o sociologie ştiinţifică.

Pretenţiunilor acestora trebue să li se pună capăt. Şcoala organică nu a făcut operă ştiinţifică; ea a făcut operă descriptivă. Iar dela descripţiune până la ştiinţă e o mare depărtare. E aceeaşi depărtare care desparte istoria naturală de odinioară de biologia de acum.

Dovedirea caracterului curat descriptiv al şcolii organice se poate face foarte lesne. Singurele noţiuni generale cu menire explicativă de care s'a servit această şcoală au

fost procesul de integraţiune şi diferenţiere, lupta pentru existenţă şi selecţiunea naturală. Intru cât priveşte pe aceste două din urmă în deosebi, ştiinţa s'a văzut silită să le tăgăduiască puterea absolută pe care le-au atribuit-o darwiniştii. In orice caz alături de lupta pentru existenţă se poate pune tot atât de bine ajutorul reciproc pentru traiu, iar alături de selecţiunea celor mai buni se înalţă covârşitoare izbânda celor mai răi. Astfel, cele două noţiuni introduse de darwinişti în sociologie rămân să formeze numai expresiunea unor fenomene parţiale. Şi cu astfel de fenomene nu se poate explica evoluţiunea societăţii.

Tot aşa stă lucrul şi cu procesul de integraţiune şi diferenţiare.

Dar odată ce toate acestea nu sunt decât fenomene parţiale, ele încetează de a mai cuprinde însăşi raţiunea celorlalte fenomene sociale şi studiul lor ia un simplu caracter descriptiv, foarte larg pentrucă însumează o mulţime de manifestaţiuni deosebite, dar şi foarte subiectiv pentrucă are o mulţime de elemente ideologice.

Şcoala organică nu poate deci prinde principiul intern al fenomenelor. Acest principiu care trebue să explice necesitatea pentru care fenomenele sociale se prezintă cu caracterele lor specifice şi evoluează dela simplu la compus, este străin concepţiunii sociologice spenceriene şi darwiniste. De altminteri el a fost străin chiar concepţiunii ştiinţifice a şcolii darwiniste şi de aceea Eduard von Hartmann a arătat că această slăbiciune e de natură a pricinui prăbuşirea întregii teorii.

Principiul intern al evoluţiunii se manifestă în formele sub care se prezintă fenomenele sociale. In adevăr, fiecare din aceste fenomene are pentru anumită vreme şi anumit popor o formă proprie. Şi numai forma dă unui fenomen caracterul specific ce-l deosebeşte de toate celelalte fenomene de acelaşi gen. Insă aceste forme evoluează necontenit urmând în liniamente generale o anumită normă.

Deci, determinarea exactă a fenomenelor şi a evoluţiunii lor, este condiţiunea de căpetenie a cunoaşterii fenomenelor sociale. Această determinare n'o poate face decât morfologia socială.

Dar morfologia socială nu are nevoie de noţiunea de organism de care s'a slujit vechea şcoală organică. Ea nu are nevoie să construească ştiinţa socială cu noţiuni străine de societate. Destul a fost sociologia construită ştiinţificeşte fie cu noţiuni juridice, fie cu noţiuni psihologice, fie cu noţiuni biologice. Este timpul să se construiască sociologia cu noţiuni sociale, căci o ştiinţă nu poate fi privită ca atare decât atunci când e construită cu noţiunile sale proprii. Noţiunile fundamentale ni le dau în această privinţă meseriile, industriile care constitue fenomene primordiale din societate. Studiul formelor sub care se prezintă industriile, atât din punct de vedere tehnic cât şi economic, constitue morfologia socială.

Astfel înţeleasă morfologia socială devine singura metodă în stare de a face din încercările descriptive de până acum o adevărată ştiinţă.

A D E N D A

Am indicat, în Adendă, numele şi anul publicaţiei în care au apărut articolele menţionate, apoi: 1. titlul fiecărui articol; 2. pseudonimul cu care a fost semnat; 3. ziua, în cifre arabe; şi 4. luna, în cifre latine.

« LUMEA NOUĂ » *Anul II, 1896;* Cum se face averea, Erics, 24 I; Pieirea satelor răzeşe, Erics, 22 II; Din portul Brăila, Erics, 2 VI; Barbariile din portul Brăila, Erics, 5 VI; Barbariile din portul Brăila, Erics, 7 VI; Socialismul la sate, Erics, 20 VIII; Ţăranii şi mişcarea politică, Erics, 7 IX; Românii din Ardeal, Erics, 20 IX;

« LUMEA NOUĂ » *Anul III, 1897;* Intâi Mai la Iveşti, Petică, 25 IV; Pericolul Siberian, Şt. P.-Senez, 29 VII; Panem et circenses, Senez, 13 VIII; Ion Botezătorul, Senez, 17 VIII; Agricultură conservatoare, Senez, 21 VIII; Conservatorii şi ţăranii, Senez, 26 VIII; Mort fără să ştie, Erics, 27 VIII; România Barbară, Senez, 29 VIII; Pui de gogomani, Erics, 12 IX; Alt scandal în strada Doamnei, Erics, 13 IX; Halul drepturilor, Erics, 14 IX; Moderaţie liberală, 16 IX; Trădarea Românismului, Erics, 17 IX; Geniul României, Erics, 18 IX; Nenorocosul D. Sturza, Erics, 19 IX; Opinia la Botoşani, Erics, 20 IX; Vitejia unui Arap, Erics, 21 IX; Politica la Tulcea, Erics, 23 IX; Popularitatea lui Hassan, Erics, 24 IX; Desordinea progresului, Erics, 25 IX; Potemkinul Universului, Erics, 26 IX; Din hazul străinilor, Erics, 27 IX; Enervarea « Epocei », Erics, 28 IX; Muncitorii neamţului, Erics, 30 IX; Arestarea de peste munţi, Senez, 2 X; Ambiţu lu Domnu Sturza, Erics, 2 X; Sturza Papistaşul, Erics, 3 X; Arta medicală naţională, Ştefan, 9 X; Ţăranii şi proprietarii, Ştefan, 11 X; Conservatorii noştri, Erics, 14 X; Poliţia din Brăila, Erics, 16 X; Omagiul d-lui Zaharia, Erics, 17 X; Paraziţii gloriei altora, Senez, 21 X; Liberalii şi străinii, Ştefan, 23 X; După « Epoca » « Ţara », Ştep., 24 X; Junimiştii şi Regele, Ştefan, 29 X; Incep lupta, Ştefan, 29 X; Boalele în ţară, Ştefan, 30 X; Mărturia « Liberalului », Erics, 31 X; Pâinea şi preţul grâului, Ştefan, 2 XI;

«LUMEA NOUĂ» *Anul IV, 1897;* Alarma justificată, Ştefan, 8 XI; Versuri de St. O. Iosif, Senez, 13 XI; Un băiat cu viitor, Erics, 16 XI; Lăsata secului şi guvernul, Erics, 18 XI; Solidaritatea universală, Şt. Petică, student în matematici *(Jos Vandalii* număr unic), 28 XI; Demisia generalului Berindei, Ştefan, 28 XI; Duelul Filipescu-Lahovari, Ştefan, 2 XII; Jefuire oficială, Ştefan, 3 XII; Intrunirea majorităţilor, Ştefan, 9 XII; Zacusca lui Fonton, Ştefan, 10 XII; Revocarea lui Fonton, Ştefan, 11 XII;?, Ştefan, 12 XII; Discursul lui V. G. Morţun, Ştefan, 13 XII; Salvatorul Guvernului, Ştefan 16 XII; Duelul Pherekyde-Fleva, Ştefan, 19 XII; Atitudinea conservatorilor, Ştefan, 24 XII;

«LUMEA NOUĂ», *Anul IV, 1898;* Imprumutul de două sute douăzeci de milioane, Ştefan, 4 I; Babuşkyn iredentist, Erics, 6 I; Noua formaţie liberală, Ştefan, 11 I; Şcoalele de adulţi la sate, Ştefan, 6 II; Miniştri şi avocaţi, Ştefan, 11 II; Scandalul dela Cameră, Ştefan, 13 II; O catastrofă îngrozitoare, Ştefan 14 II; Hrana soldaţilor, Ştefan, 15 II; Amnestierea dezertorilor, Ştefan, 18 II; Atacurile guvernului, Ştefan, 19 II; Cum am ajuns socialist, Step, 20 II; Statistica României, Ştefan, 21 II; Guvernul şi Macedonia, Ştefan, 22 II; Consternarea băncii ministeriale, Erics, 28 II; D. Orbescu şi Senatul, Erics, 29 II; Discurs nu glumă, Erics, 1 III; In ajunul Waterloo-ului, Erics, 4 III; Nelegiuirile la sate, Şetfan, 6 III; Pulsul guvernului, Erics, 7 III; Duelul şi Guvernul, Ştefan, 8 III; Teama de judecată, Ştefan, 2 IV; D. Berindei în pericol, Ştefan, 12 IV; Americanii şi Spaniolii, Sapho, 23 IV; Un învins, Sapho, 25 IV; Ţărănimea literară, Sapho, 26 IV; Flămânzi şi goi, Ştefan Petică, 26 IV; Vasile Leonescu, Sapho, 28 IX; Spre larg, Şt. P., 29 IV; D. G. Panu, Şt. P., 30 IV; O judecată, Sapho, 1 V; Un triumfător, Sapho, 2 V; Când viorile au tăcut, St. P., 3 V; Sindicatele agricole şi ţăranii, St. P., 5 V; Războiu în negligé, Sapho, 5 V; Sulimanul, Sapho, 6 V; Voe dela Comănduire, St. P., 7 V; Cărturăresele, Sapho, 8 V; In zorii zilei, St. P., 9 V; Pentru Românii din România, Senez, 10 V; Popor artistic, St. P., 10 V; La parodie, Sapho, 11 V; Defilarea, Sapho, 11 V; O propunere ciudată, p. conf. Sapho, 12 V; Cu prilejul lui 10 Mai, St. P., 13 V; Alegerile din urmă, Petică, 15 V; Spionii sufletelor, St. P., 15 V; Credinţa care mută munţii, St. P., 17 V; Scene de noapte, St. P., 19 V; Turburări la sate, St. Petică, 20 V; Fum şi praf, St. P., 20 V; La colţul străzii, St. P., 21 V; Magistratură şi favoruri, Ştefan, 23 V; La spital, St. P., 23 V; Iad şi Rai, St. P., 24 V; Serbarea revoluţiunei, St. Petică, 27 V; In străinătate, St. P., 28 V; Natura, St. P., 29 V; Concentrarea liberalilor, St. Petică, 30 V; Pibegii, St. P., 30 V; In întuneric, St. P., 31 V; Timpul cireşelor, St. P., 3 VI; Socialiştii şi aniversarea lui 11 Iunie

1898, St. Petică, 5 VI; Cruzime, St. P., 5 VI; Pentru altă viaţă, St. P., 6 VI; Abuzurile cu pâinea, Ştefan, 7 VI; Moartea, St. P., 7 VI; 9 Iunie, St. P., 9 VI; Ţara Portocalilor, St. P., 11 VI; Teoria revoluţiei, St. Petică, 13 VI; Mizeria parăzilor, St. P., 16 VI; Teatrul la ţară, St. P., 17 VI; Supraproducţia intelectualilor, Ştefan, 20 VI; Deacdenţa Patriotismului, St. Petică, 21 VI; Doina, St. P. 23 VI; Exploatarea telegrafiştilor, Ştefan, 24 VI; Duşmanii societăţii, St. Petică, 25 VI; Banchete şi mizerie, St. P., 25 VI; Antisociabilii, St. P., 26 VI; Mândrie de hidalgo, St. P., 27 VI; Bunătate St. P., 28 VI; Demonul, St. P., 1 VII; Pe ocean, St. P., 2 VII; Fără tinereţe, St. P., 3 VII; Sfârşitul burgheziei, St. Petică, 4 VII; Un tablou, St. P., 4 VII; Răscoalele ţărăneşti, St. P., 5 VII; Viitoarele alegeri, St. Petică, 8 VII; Ziariştii, St. P., 8 VII; Un erou, St. Petică, 11 VII; Despre Eleaonor Marx, St. P., 11 VII; Departe de ai lor, St. P., 12 VII; Blânde obiceiuri, St. P., 13 VII; Solidaritate, St. Petică, 15 VII; Serbări împărăteşti, St. P., 16 VII; Activitatea Edililor, St. Petică, 17 VII; Amiazi, St. P., 17 VII; Un revoluţionar, St. P., 19 VII; La băi, St. P., 24 VII; Marea creşte, St. P., 26 VII; Altă grevă, Ştefan, 2 VIII; Exploatarea capitalistă, Ştefan, 6 VIII; Arme de luptă, St. Petică, 9 VIII; Nevoia de a urî, St. P., 11 VIII; Conferinţa de Sâmbătă, St. P., 18 VIII; Jidan, St. P., 15 VIII; Felicien Rops, Ştefan, 28 VIII; Puterea Nouă, St. Petică, 1 IX; Anarhismul în scenă, St. Petică, 2 IX; Urmările asasinării Impărătesei Austriei, Step, 4 IX; Leon Tolstoi, Ştefan, 6 XI; Liberalii la comună, St. Petică, 8 IX; Străinii în şcolile romane, St. Petică, 13 IX; Răscoala unor deţinuţi, Ştefan, 27 IX; Greşelile judiciare, St. Petică, 29 IX; Pentru ministrul domeniilor, Ştefan, 30 IX; Ultimul răsunet, Ştefan, 1 X; Ţara tortu-
domeniilor, Ştefan, 30 IX; Ultimul răsunet, Ştefan, 1 X; Ţara tortu-
rilor, St. Petică, 2 X; Victimele muncii, Ştefan, 3 X; Pentru d. ministru de justiţie, Ştefan, 4 X; Cârpeală ministerială, Step, 4 X; Glasul sclavilor, St. Petică, 6 X; Studenţii şcolilor normale, Step, 6 X; Gospodărie comunală, Ştefan, 6 X; Pe drumuri, Ştefan, 7 X; Focare de boli, Ştefan, 8 X; Politica d-lui Grigorescu, Ştefan, 9 X; Funcţionarii telegrafo-poştali, Ştefan, 10 X; Obiceiuri electorale, St. Petică, 13 X; D. Sturza la Iaşi, Ştefan, 14 X; Legea judeţeană, Ştefan, 15 X; Spovedania d-lui Sturza, St. Petică, 17 X; Bursele normaliştilor, Ştefan, 20 X; Incurajarea industriei naţionale, Ştefan, 21 X; Intrunirile conservatoare, Ştefan, 21 X; De frica armatei, Ştefan, 24 X; Consiliul Sanitar şi febra tifoidă, Ştefan, 28 X; Bandele de teroare, Ştefan, 29 X;

« LUMEA NOUĂ LITERARĂ ŞI ŞTIINŢIFICĂ » *Anul II, 1896;* Synergia socială, Senez, 13 X; Blândul Isus?, Senez, 26 X;

« LUMEA NOUĂ LITERARĂ ŞI ŞTIINŢIFICĂ » *Anul III*, *1896 ;* Rada, Petică, 17 XI; Boalele metalelor, Senez, 15 XII; Răpusul, St. Petică, 29 XII;

« LITERATORUL » *Anul XX*, *1899 ;* Noul curent literar, Ştefan Petică, 20 II;

« ROMÂNIA JUNĂ » *Anul I*, *1899 ;* Rubla călătoreşte, Sergiu, 25 XII; Educaţia Juraţilor, Sergiu, 29 XII; Unitatea Juridică în Germania, Sergiu, 30 XII;

« ROMÂNIA JUNĂ » *Anul II*, *1900 ;* Comerţul nostru de petrol, Sergiu, 1, I; Monopolul Alcoolului în Rusia, Sergiu, 4, I; Tirade ungureşti, Sergiu, 4, I; Discursul contelui Bülow, Sergiu, 5, I; Rescriptul Ţarului, Sergiu, 9,I; Agitaţii maghiare, Sergiu, I,I; Cechii şi Germanii, Sergiu, 11, I; Situaţia în Rusia, Sergiu, 11, I; In Austria, Sergiu, 14, I; Bulgaria Regat, Sergiu, 15, I; Proectul flotei Germane, Sergiu, 17, I; Un popor model, Sergiu, 18, I; Infrângerile Angliei, Sergiu, 19, I; Turcia modernă, Sergiu, 20, I; Colonizările ungureşti, Sergiu, 20, I; Rusia contra triplei alianţe, Sergiu, 22, I; Sărmana Polonie, Sergiu, 23, I; Discursul tronului anglez, 24, I; Ruşii în Persia, Sergiu, 26, I; Englezii şi pacea, Sergiu, 28, I; Inţelegere germano-cechă?, Sergiu, 28, I; O chestiune importantă, Sergiu, 28, I; Reacţiune în China, Sergiu, 28 I; Parlamentarismul în Franţa, Sergiu, 29, I; Englezii în Egipt, Sergiu, 29, I; Statul şi Biserica, Sergiu, 31, I; Parlamentarism fără opoziţie, Sergiu, 31, I; Turcii contra Engliterei, Sergiu, 1, II; Schimbare de front, Sergiu, 2, II; Intărirea Triplei, Sergiu, 3, II; Doliul Engliterei, Sergiu, 5, II; Ultimul Reichsrat?, Sergiu, 5, II; Mafia înaintea justiţiei, Sergiu, 6, II; Statul şi nevoile ţăranilor, Sergiu, 7, II; Crima s'a consumat, Sergiu, 8, II; In chestiunea Macedoneană, I, Sergiu, 9, II; Palavre ungureşti, Sergiu, 12, II; In chestiunea Macedoneană, II, Sergiu, 12, II; Incercări zadarnice, Sergiu, 13, II; Reforma învăţământului, Caton, 14, II; Evreii şi Biserica, Muşat, 15, II; Mizerie şi criminalitate, Sergiu, 15, II; Politica Rusească în Orient, Sergiu, 17, II; Forţa primează, Muşat, 17, II; Principiul taxelor şcolare, Ştefan, 19, II; Politica Rusească în România, I, Sergiu, 19, II; Politica Rusească în România, II, Sergiu, 20, II; Biserica şi străinii, Muşat, 20, II; Meseriaşii Români, Ştefan, 20, II; Românii şi Căile Ferate, Ştefan, 21, II; Mizerie şi criminalitate, Sergiu, 22, II; Lumină trebue, Muşat, 22, II; Educaţie constituţională, Sergiu, 24, II; Epitaful dela Ateneu, Muşat, 24, II; Pregătiri electorale, Sergiu, 24, II; Sindicatul ziariştilor, Muşat, 26, II; Civilizarea presei, Sergiu, 27, II; Independenţa Bulgariei, Sergiu, 27, II; Urmările războiului, Sergiu, 28, II; Lipsa de caractere, Ştefan, 29, II; Armonie Austro-ungară, Sergiu, 29, II; Moralitate ungurească, Sergiu,

1, III; Banffy vixit, Sergiu, 2, III; Străinii la C.F.R., Ştefan, 3, III; Naţionalizarea Moldovei, Sergiu, 3, III; O măsură bună, Ştefan, 4, III; Năvală la buget, Ştefan, 5, III; O serbare şi o operă, Şt. Petică, 5, III; Planuri ruseşti de cucerire, Sergiu, 6, III; Civilizaţia engleză, Ştefan, 7, III; Germania în Orient, Sergiu, 7 III; Presa terorizată, Ştefan, 8, III; In urma scandalurilor, Muşat, 8, III; Răspunsul Tribunalului, Ştefan, 9, III; Studenţii să fie demni, Sergiu, 9, III; Invazia străinilor, Muşat, 11, III; Rotunjirea României, Sergiu, 11, III; Lupta economică a Rusiei contra Germaniei, Sergiu, 12, III; Poliţia Rusească, Sergiu, 13, III; Extensiunea operei naţionale, Muşat, 14, III; Era de persecuţii, Sergiu, 14, III; Mizeria în Basarabia, Sergiu, 15, III; O lecţie de istorie, Ştefan, 16, III; Intrunirile paşnice, Muşat, 16, III; Separatismul Românilor, Sergiu, 16, III; Iezuitism ministerial, Ştefan, 17, III; Bulgarii se astâmpără?, Sergiu, 17, III; Naufragiul guvernului omogen, Muşat, 18, III; Lupta franco-rusă în Orient, Sergiu, 18, III; Moştenirea conservatorilor, Ştefan, 19, III; Manevrele ruseşti, Sergiu, 19, III; Soarta Burilor, Sergiu, 19, III; Şi nedreaptă şi nedemnă, Muşat, 19, III; Ingeniozitate problematică, Muşat, 20, III; In robie financiară, Ştefan, 20, III; Vina afacerii Hallier, Muşat, 21, III; Pericolul dela răsărit, Ştefan, 22, III; Urmaşii conservatorilor, Muşat, 22, III; Istoria unei legende, Sentino, 22, III; Deficitul bugetar, Ştefan, 22, III; In arenă, Sentino, 23, III; Proastele lucrări ungureşti, Sergiu, 23, III; Balcanul se întunecă, Sergiu, 23, III; Edilitate, Sentino, 24, III; Interwiew cu un fost diplomat bulgar, Sergiu, 24, III; O sinucidere, Sentino, 25, III; Decadenţa Bulgariei, Sergiu, 25, III; Desfacere totală, Muşat, 25, III; Bătaia, Sergiu, 25, III; Remaniere ministerială, Muşat, 26, III; Victoria Rusească, Sergiu, 26, III; Gaziul, Sentino, 26, III; Diplomaţia d-lui Cantacuzino, Muşat, 27, III; Două naţiuni, Caton, 27, III; Scamatorie politică, Sergiu, 27, III; Plantaţiuni, Sentino, 27, III; Agitaţiile ruseşti, Muşat, 28, III; Preocupări morale, Caton, 28, III; Noi procedee de presă, Sergiu, 28, III; Democraţia bulgară, Sergiu, 28, III; Logica lui Spanachetti, Muşat, 29, III; Săracii, Sentino, 29, III; Călătorie semnificativă, Sergiu, 29, III; Soarta lucrătorilor în saline, Sergiu, 29, III; Sfârşitul intrigei, Ştefan, 30, III; Artă şi democraţie, Trubadur, 30, III; Tragi-comedia politică, Caton, 30, III; Agent muscălesc în Balcani, Sergiu, 30, III; Impăcarea cecho-germană, Sergiu, 31, III; In faţa străinului, Caton, 31, III; Desinteresare, Caton, 1, IV; Tripla contra Rusiei, Sergiu, 1, IV; Oameni distinşi, Trubadur, 2, IV; Greşelile adversarului, Caton, 2, IV; Serbarea Păcii, Ştefan, 3, IV; Răsturnarea lui Ion Brătianu, Caton, 3, IV; Efectele întăririi triplei, Sergiu, 3, IV; Englezii şi tripla, Sergiu, 3, IV; Reforme ungureşti, Sergiu, 4, IV; Răsturnarea lui Ion Bră-

tianu, Caton, 4, IV; Săracii, Sentino, 4, IV; Un pocinog, Caton, 5, IV; Spaima ungurilor, Sergiu, 5, IV; Individualitățile, Ștefan, 6, IV; Din civilizația demi-monde, Caton, 6, IV; Pace în Balcani, Sergiu, 6, IV; Criticul Pralea, Caton, 7, IV; Pascalia, Sergiu, 9, IV; Asigurări rusești, Sergiu, 13, IV; Profesorul automat, Caton, 13, IV; Arhitec tură caracteristică, Caton ,14, IV; Intrigile lui Banffy, Sergiu, 14, IV; O apariție, Sentino, 14, IV; Conflictul Turco-American, Sergiu, 14, IV; Cuvintele Țarului, Sergiu, 15, IV; Dispreț pentru dialecte, Caton, 15, IV; Polemicele în presa de partid, Sergiu, 16, IV; Unitatea limbei, Caton, 16, IV; In cimitirul săracilor, Sentino, 16, IV; Uniformele militare, Caton, 17, IV; Lipsa de contitnuitate, Ștefan, 18, IV; La Balcani, Sergiu, 18 ,IV; O noțiune ridicolă, Caton, 19, IV; Ce fac Românii, Sergiu, 19 IV; Școala politicei eftine, Ștefan, 20, IV; Rusia și Anglia, Sergiu, 20, IV; O viziune, Sentino, 20, IV; Onoarea e salvată, Mușat 21, IV; Inspecții școlare, Caton, 21, IV; Curajul mulțimei, Sentino, 21, IV; Congres macedonean, Sergiu, 21, IV; Cultura soldatului rus, Sergiu, 22, IV; Bravo popor!, Caton, 24, IV; Mâna Rusiei, Sergiu, 24, IV; Cadavrul ambulant, Ștefan, 25, IV; Avocatul cu viitor, Caton, 25, IV; Ungurii și tripla, Sergiu, 25, IV; Portul clerului, Caton, 26, IV; Agitație searbădă, Ștefan, 27, IV; Victoria guvernului unguresc, Sergiu, 27, IV; Partea luminoasă, Caton, 28, IV; Din Bulgaria, Sergiu, 28, IV; Rusia contra Triplei, Sergiu, 20, IV; Indignarea colegului Crampton, Șt. Petică, 30, IV; «Voiajuri» în străinătate, Caton, 30, IV; Evenimentele din Austria, Sergiu, 30, IV; Avântul, Sentino, 30, IV; Glasul Fariseilor, Ștefan, 2, V; Cum clădim, Caton, 2, V; Alegătorul român, Caton, 3, V; Rusificarea Bulgariei, Sergiu, 3, V; Puterea sentimentelor, Ștefan, 4, V; Portul național, Sergiu, 4, V; Artiștii și politica, Sentino, 4, V; Parada de 10 Mai, Caton, 5, V; Ungurii și presa noastră, Sergiu, 5, V; Preocupările noastre, Caton, 6, V; Purtarea Franței în Orient, Sergiu, 6, V; Rusia și criza bulgară, Sergiu, 7, V; Podoabele și parăzile, Trubadur, 7, V; Momentul Național în artă,. St. Petică, 7, V; Risipă și superficialitate, Caton, 8, V; Frații învrăjbiți, Ștefan, 9, V; Eugen Stătescu, Caton, 9, V; O procesiune înălțătoare, Caton, 10, V; Falimentul necomercianților, Sergiu, 10, V; 10 Mai, Ștefan, 11, V; Ce fac studenții, Sergiu, 11, V; Drapelul oastei, Caton, 11, V; După 10 Mai, Caton, 13, V; Social sau național?, Caton, 14, V; Herzen și Turgheniew, Șt. Petică, 14, V; Punctualitate, Caton, 15, V; Obiceiuri electorale, Caton, 16, V; Educația soldatului, Sergiu, 16, V; Hrana țăranilor, Mușat, 17, V; Criza bulgară, Sergiu, 17,V; Flămânzii și îndurerații, Ștefan, 18, V; Anuarul statistic al Capitalei, Sergiu, 18, V; Educație sau răsfățare Caton, 18, V; Românii și Ungurii, Sergiu, 18, V; Risipă

nebunească, Caton, 19, V; Rusia șchiopătează, Sergiu, 19, V; Marele Galeotto, Caton, 20, V; Ministerul Carp-Sturza, Mușat, 21, V; Biroul de servitori, Caton, 21, V; Alegerea delegaților Ligei, Ștefan, 22, V; In Calea Victoriei, Caton, 22, V; Contra Românilor, Sergiu, 22, V; Abonatul fără voie, Caton, 23, V; Decorații, Caton, 24, V; Agitații nepermise, Sergiu, 25, V; Trena, Caton, 25, V; Cum se combate în presă, Caton, 26, V; Alexandru Herzen și critica noastră, St. P., 27, V; Slavismul, Sergiu, 27, V; Reclama, Caton, 27, V; Oameni independenți, Caton, 29, V; Popularitatea Regelui, Sergiu, 29, V; Statul și Banca, Ștefan, 30, V; Afacerile sunt afaceri, Caton, 30, V; Parveniții, Caton, 31, V; Ajutorul Germaniei, Sergiu, 2, VI; Polemică în presă, Caton, 3, VI; Neamul sau afacerile?, Ștefan, 6, VI; Cultura noastră, Caton, 7, VI; Chestia macedoneană, Sergiu 9, VI; Lumea în care se petrece, Caton, 10 ,VI; Protecționismul, Caton, 12, VI; Ziariștii moderni, Caton, 14, VI; Inceput de dramă, Ștefan, 15, VI; Infamii unguresti, Sergiu, 15, VI; Naționalizarea creditului, Sergiu, 16, VI; Târziu, Narcis, 19, VI; Situație limpede, Ștefan, 20, VI; Prietenie, Caton, 20, VI; Pozitiviștii, Caton, 21, VI; Incurcături bulgărești, Sergiu, 21, VI; O împăcare neașteptată, Ștefan, 22, VI; Libertatea Albaniei, Sergiu, 22, VI; Câștigul fără muncă, Caton, 22, VI; Criza bulgară, Sergiu, 23, VI; Agitație grecească în Macedonia, Sergiu, 24, VI; Intervenții la examene, Caton, 24, VI; Parigorii de om bolnav, Ștefan, 25, VI; Pericolul chinez, Sergiu, 25, VI; Capitaluri străine, Caton, 25, VI; Jocuri periculoase, Ștefan, 27, VI; Germania contra Chinei, Sergiu, 27, VI; Aventurierele, Caton, 28, VI; Deportația în Siberia, Sergiu, 28, VI; Inșelătorii, Narcis, 28, VI; Momentul energiei, Ștefan, 29, VI; Englezii în China, Sergiu, 29, VI; Frica de intervenție, Caton, 29, VI; Speranțele ungurilor, Sergiu, 1, VII; Nu ne merităm soarta?, Caton, 1, VII; Japonia salvatoare, Sergiu, 2, VII; Certificatele elevilor, Caton, 2, VII; Nechibzuință ungurească, Sergiu, 3, VII; « Universalul », Caton, 3, VII; Mergem la Dacia, Mușat, 4, VII; Rusia și Finlanda, Sergiu, 4, VII; Simpaticul, Caton, 5, VII; George Vernescu, Caton, 6, VII; Criză lungă, Mușat, 8, VII; Polaie de gândaci, Caton, 8, VII; Majorarea taxelor vamale, Step. 9, VII; Parveniții, Caton, 10 VII; O să vină altul, Mușat, 11, VII; Străinătatea și chestia evreiască, Mușat, 12, VII; Visătorul, Caton, 13, VII; Guvernul și chestia evreiască, Mușat, 13, VII; Calomniatorii presei, Caton, 14, VII; Guvernul și împrumutul, Mușat, 15, VII; Artă și polițism, Caton, 16, VII; Gazetari de provincie, Caton, 19, VII; Crima unui nebun, Mușat, 20, VII; Inapoiații, Caton, 20 VII; Evreii și străinii, Mușat, 21, VII; Nervozitate, Caton, 22, VII; Sportsmanul, Caton, 23, VII; Delicatul, Caton, 24, VII; Primejdia evreilor la sate, Mușat, 25, VII;

Mândria profesională, Caton, 26, VII; Pe onoare, Caton, 27, VII; Momentul acţiunii, Muşat, 29, VII; Un partizan al bulgarilor, Caton, 30, VII; Melancolie, Sentino, 30, VII; Mizeria din Moldova, Muşat, 31, VII; Sfătuitorii gratuiţi, Caton, 1, VIII; «Parizianul român», Caton, 2, VIII; Ruşine de neam, Caton, 3, VIII; Străinii şi Bulgarii, Muşat, 4, VIII; Nemulţumirea ruşilor, Sergiu, 4 VIII; Rubla călătoreşte, Muşat, 5, VIII; Sugrumarea Finlandei, Sergiu, 5, VIII; Papagalii noştri, Caton, 5, VIII; Obrasnicii, Caton, 6, VIII; Persecuţia Polonezilor, Sergiu, 6, VIII; Cearta bulgarilor, Sergiu, 8, VIII; Voinţa unui popor, Muşat, 9, VIII; Gazetar de ocazie, Caton, 9, VIII; Mizeria în Basarabia, Sergiu, 9, VIII; O voce din altă lume, Caton, 11, VIII; Pace sau războiu, Muşat, 12, VIII; Două brute, Caton, 13, VIII; Scrupul colectivist, Caton, 15, VIII; Să fim gata, Muşat, 17, VIII; Patriotism de gomos, Caton, 17, VIII; Un prefect îndatoritor, 18, VIII; Mamă de poet, Caton, 20, VIII; Un viteaz, Caton, 22, VIII; Un ideal şi o misiune, Muşat, 23, VIII; Gazetar cu bucata, Caton, 23, VIII; Sfârşit ridicol, Muşat, 24, VIII; Galantom, Caton, 24, VIII; Un interwiew disperat, Caton, 25, VIII; Paza graniţelor, Muşat, 26, VIII; Boierii cu tabet, Caton, 26, VIII; Jucătorii de cărţi, Caton, 27, VIII; Tineri entusiaşti, Caton, 28, VIII; Despărţire, Şt. Petică, 28, VIII; Criminali şi nebuni, Muşat, 29, VIII; «Ştrengarii», Caton, 29, VIII; Paraziţii, Caton, 30, VIII; Un rol de... forţă..., Caton, 31, VIII; Inţepaţii, Caton, 1, IX; Falimentul politicei ruseşti, Sergiu, 2, IX; Dragoste cu sila, Caton, 2, IX; Prea serios, Caton, 3, IX; Maimuţăriile dela ţară, Caton, 4, IX; Politica la sate, Caton, 5, IX; Părinţii cu pretenţii, Caton, 7, IX; Visătorul de ultimă modă, Caton, 9, IX; Şcoala de minciuni, Caton, 10, IX; Ai carte, ai parte, Caton, 11, IX; Presa de scandal, Caton, 12, IX; Raniţa şi ghiozdanul, Caton, 14, IX; D. Fanfaron, Caton, 15, IX; Luxul şi corupţia, Caton, 16, IX; Succes de gazetar, Caton, 17, IX; Adevărat prieten, Caton, 18, IX; Haimanalele nopţii, Caton, 20, IX; Elevii în grădinile publice, Caton, 21, IX; Cum ne pierdem firea, Caton, 23, IX; Dela sclav, la sclav, Caton, 24, IX; Preocupări meschine, Caton, 25, IX; Spoiala de cultură, Caton, 26;, IX Şişul unui doctor, Caton, 27, IX; Deprinderi teatrale, Caton, 28, IX; Tintoreanu, Trubadur, 29, IX; Lăudăroşii, Caton, 29, IX. Ce-i şi cu invidioşii, Caton, 30, IX; Respectarea autorităţii, Caton, 3, X; Interese armonice, Muşat, 5, X; Apucături orientale, Caton, 5, X; Imberbii, Caton, 6, X; Mici politeţe, Caton, 8, X;

«ROMÂNIA ILUSTRATĂ» *Anul I, 1901;* Bucureştiu artistic, St. Petică, 15, II; Alexandru Lahovary, P. Ştefan, III; Fragment dintr'o tragedie în 5 acte: «Cântecul Singurătăţii», St. Petică, X şi XI;

«ROMÂNIA ILUSTRATĂ» *Anul II, 1902*, Metoda în istoria filosofiei;

«DEPEŞA *Anul I, 1901;* Inainte de reprezentaţie, Trubadur, 10, I; Zăpadă şi noroiu, Trubadur, 11, I; Vânzătorii de ziare, Trubadur, 12, I; Ultima scriere a lui Tolstoi, St. P., 12, I; Prietenul meu Fluieră Vânt, Trubadur, 17, I; Suliotti, Trubadur, 18, I; Balurile mascate, Trubadur, 23, I; Iubita studentului, Trubadur, 24, I; In plină criză, Trubadur, 30, I; Bucureştiul care se duce, Trubadur, 31, I; Cum petrecem, Trubadur, 2, II; Ultimele focuri, Trubadur, 10, II; Telefonul salvator, Trubadur, 12, II; Magdalenele tragice, Trubadur, 15, II; Ion Neniţescu, Trubadur, 26, II; Plăcerea de a ucide, Trubadur, 1, III;

«APĂRAREA NAŢIONALĂ» *Anul III, 1902;* Financiarii străini şi ridicarea creditului nostru, Sergiu, 21, II; Linişte în Balcani, Sergiu, 22, II; Ţăranul piere, Sergiu, 23, II; Drepturile Dobrogenilor, Sergiu, 24, II; Avântul economic la ţară, Sergiu, 26, II; Salvarea stării economice la ţară, Sergiu, 27, II; Puterea asigurată, Sergiu, 28, II; Cum stăm cu emigrările, Sergiu, 1, III; O indiscreţiune a d-lui Iorga, Caton, 1, III; Cererile comercianţilor de băuturi spirtoase, Sergiu, 5, III; Decăderea Ungariei, Sergiu, 6, III; Agitaţii ungureşti contra Românilor, Sergiu, 7, III; Sfârşitul alianţei franco-ruse, Sergiu, 8, III; Pregătiri pentru alegerile comunale, Sergiu, 10, III; Revoluţia în Rusia, Sergiu, 12, III; Turburările din Macedonia, Sergiu, 14, III; Emigrările o înscenare, Sergiu, 15, III; Pacea Anglo-Bură, Sergiu, 16, III; Falimentul Rusiei autocrate, Sergiu, 20, III; Incetarea emigrărilor, Sergiu, 22, III; Activarea încasărilor fiscului, Sergiu, 23, III; Ce e cu consolidarea împrumutului, Sergiu, 24, III; Revoluţia Albaniei, Sergiu, 27, III; Nedemna exploatare cu emigrările, Sergiu, 28, III; Scăpăm de criză!, Sergiu, 29, III; Mişcarea economică în ţară, Sergiu, 7, IV; Datoria ovreilor patrioţi faţă de intrigile Camorei, Sergiu, 9, IV; Intrigile moscovite în Balcani, Sergiu, 10, IV; Ajunul Sfintelor sărbători, Sergiu, 14, IV;

«DOROBANŢUL» *Anul I, 1902;* Duşmăniile liberale, St. Petică, 27, II; Sfârşitul carierei d-lui Sturza, St. Petică, 28, II; Versuri noi, St. Petică, 2, III;

«DOROBANŢUL» *Anul II, 1903;* Tineri şi bătrâni, P. Ştefan, 19, I; Antisemitismul şi banii evreilor I) Fără ură nici părtinire, P. Ştefan, 21, I; Antisemitismul şi banii evreilor II) Când devine poliţia filosemită, P. Ştefan, 22, I; Antisemitismul şi banii evreilor III) Aurul care nu miroase, P. Ştefan, 23, I; Antisemitismul şi banii evreilor IV) Cuvântul din urmă, P. Ştefan, 24, I; Stingeţi luminile!, P. Ştefan, 26, I; Chestia evreiască în parlament, P. Ştefan, 28, I;

« ECONOMIA NAŢIONALĂ » *Anul XXVII, 1903;* Critici şi recenzii semnate St. P., asupra: Dr. L. Metzler: Rumänien seine Handelspolitik und sein Handel; C. T. Teodorescu: Convenţiuni comerciale sau tarif autonom; George Popovici: Moşiile donative moldovene; D. N. Comşa: Politica agrară şi politica vamală; G. D. Creangă; Die Finanzpolitik Rumäniens in Ihrer neuesten Gestaltung; Dr. V. Babeş: Über Pellagra in Rumänien; L. Colescu: Population de la Roumanie.

Protecţionismul englez, St. Petică, IX şi XI.

P. S. Nicăieri nu am urmărit şi identificarea articolelor fără nicio semnătură, care vor fi fiind, de sigur, foarte numeroase.

CUPRINSUL CĂRȚII

Se indică în dreptul titlului fiecărei bucăți numele sau pseudonimul cu care a fost semnată, publicația în care a apărut, anul, ziua apariției în cifre arabe și luna în cifre latine.

Pag.

PREFAȚĂ, de *N. Davidescu* 5
Note asupra ediției de față de N. D. 25

POEZII

Argument, de Ștefan Petică 29
Fecioara în alb 33
Când viorile tăcură 51
Moartea visurilor 68
Cântecul toamnei 74
Serenade demonice 86
Cântece de seară 91

POEZII (VARIA) 96
Cântec, Erics, « Lumea Nouă » Literară și Științifică 1896, 29, IX 96
Semi Orient, Erics, « Lumea Nouă » Literară și Științifică 1896, 6, X 96
Exotic, Erics, « Lumea Nouă » Literară și Științifică 1896, 13, X 97
Cântec, Erics, « Lumea Nouă » Literară și Științifică 1896, 26, X 97
Cântec de toamnă, Erics, « Lumea Nouă » Literară și Științifică 1896, 17, XI. 98
Poveste veche, St. P. « Lumea Nouă » (ziar) 1898, 9, VIII . . . 98
Necunoscuta, Ștefan Petică, « Literatorul » 1899, 10, V 99
Sonet, Ștefan Petică, « Literatorul » 1899, 10, VI 101
Visători, Narcis, « România Jună », 1900, 24, VII 101
In Negură, Sentino « România Jună » 1900, 24, VII 102
La o floare, Narcis « România Jună », 1900, 7, VIII 102

Pag.

Romanţă după Hugo Salus, Muşat, «România Jună» 1900, 21, VIII 103
Despărţire, Ştefan Petică, «Freamătul» 1912, I—III citată de d-nii I. Dongorozi şi P. Şeicaru 103
După Walt Whitmann, «Ateneul Cultural» Bacău, Nr. 3. . . . 104

TEATRU 105
Solii Păcii (tragedie în 5 acte, Ştefan Petică «Literatură şi Artă Română» 25, IX, 1900—25, V, 1901, ... 107
Prietenii Poporului (comedie în 3 acte), Ywann, «România Ilustrată» 1900, 1901, 10, XII, 10, I, 15, II 207

POEME IN PROZĂ 241
Tecuciul Depărtat, Ştefan Petică, «Antisemitul», 1899, 11 şi 12, XI 243
Două vieţi, Trubadur, «România Jună» 1900, 28, III 252
Noapte primăvăratică, Trubadur, «România Jună» 1900, 31, III 254
Cântec vechiu, Trubadur, România Jună» 1900, 1, IV 256
Poveşti de Aprilie, Trubadur, «România Jună» 1900, 3, IV . . 257
La Poalele Crângului, Fanta-Cella, «România Jună» 1900, 5, IV 258
Seară de Mai, Sentino, «România Jună», 1900, 22, IV . . . 260
Liliacul, Trubadur, «România Jună», 1900, 24, IV 261
Gavota depărtată, Trubadur, «România Jună», 1900, 6, V . . 263
Florile care se duc, Trubadur, «România Jună», 1900, 18, V . 265
Nopţi de Mai, Trubadur, «România Jună», 1900, 20, V . . . 267
Cântec uitat, Trubadur, «România Jună», 1900, 3, VI . . . 268
Fecioara Necunoscută, Trubadur, «România Jună», 1900, 5, VI 270
Nopţile de legende, Trubadur, «România Jună», 1900, 8, VI 272
Cântă, Narcis, «România Jună», 1900, 20, VI 273
Bătrânul care cântă, Sentino, «România Jună, 1900, 1, VII . 274
Noaptea ochilor, Narcis, «România Jună», 1900, 2, VII . . . 276
Figură suavă, Sentino, «România Jună», 1900, 7, VII . . . 277
Amiaza de vară, Trubadur, «România Jună», 1900, 9, VII . . 279
Pe aripa zefirului, Sentino, «România Jună», 1900, 12, VII . 280
Vis pierdut, Narcis, «România Jună», 1900, 13, VII 282
Pe apă, Narcis, «România Jună», 1900, 14, VII 283
Ea doarme, Narcis, «România Jună», 1900, 22, VII 284
Cei doi solitari, Sentino, «România Jună», 1900, 4, VIII . . 286
Simţiri stinse, Narcis, «România Jună», 1900, 14, VIII . . . 287
Singur, Narcis, «România Jună», 1900, 7, X 289

Pag.

SCHIŢE, EVOCĂRI ŞI NUVELE 291
Un isteric, Sapho, « România Literară şi Ştiinţifică », 1895, 1, V 293
O seară la Macedonski, Ştefan Petică, « Capitala, 1898, 4, XII 296
O scrisoare, Trubadur, « România Jună », 1900, 6, IV . . . 299
Pasiunea, Trubadur, « România Jună », 1900, 8, IV 301
Sub cerul liber, Sentino, « România Jună », 1900, 5, IV . . . 302
In cimitirul săracilor, Sentino, « România Jună », 1900, 16, IV 304
Visul meu, Sentino, « România Jună », 1900, 18, IV 306
Decadenţa spaniolă, Trubadur, « România Jună », 1900, 19, IV . 307
O viziune, Sentino, « România Jună », 1900, 20, IV 309
In rătăcire, Trubadur, « România Jună », 1900, 23, IV . . . 311
Idilele din mansarde, Trubadur, « România Jună », 1900, 26, IV 113
Fatalitatea, Trubadur, « România Jună », 1900, 28, IV . . . 315
Ca foile, Trubadur, « România Jună », 1900, 29, IV 317
Actori şi ziarişti, Trubadur, « România Jună », 1900, 2, V . . 319
De unde se vede cum realul este câteodată mai frumos decât idealul, Trubadur, « România Jună », 1900, 12, V 321
Istrionul, Trubadur, « România Jună », 1900, 14, V 323
Fragile, Trubadur, « România Jună », 1900, 24, V 325
Revedere, Trubadur, «România Jună », 1900, 28, V 327
Făgăduelile eterne, Trubadur, « România Jună », 1900, 10 VI . 329
Glasul luncilor, Trubadur, « România Jună », 1900, 25, VI . . 330
Stilul în artă, Trubadur, « România Jună », 1900, 26, VI . . 331
Zidurile afumate, Sentino, « România Jună », 1900, 5, VII . . 334
Cele care trec, Trubadur, « Depeşa », 1901, 16, I 336
Literatură şi scandal, St. Petică, « Dorobanţul », 1902, 19, II . 337
Intâia cunoştinţă, S. Muşat, « Dorobanţul », 1902, 9, V . . . 339
Magia Primăverii, St. Petică, « România Ilustrată » 342

CRITICĂ 349
Estetismul lui Ruskin, St. Petică, « Noua Revistă Română », 1900, 1, II 351
Critica noastră literară, St. Petică, « România Jună », 1900, 10, II 360
Poezia Nouă, St. Petică, « România Jună », 1900, 13 şi 16, II . 367
Stravropoleos, St. Petică, « România Jună », 1900, 2, IV . . . 376
Decadenţa sculpturii, St. Petică, România Jună », 1900, 16, IV 382
Teatrul Naţional, St. Petică, « România Jună », 1900, 23, IV . 387
Transformarea Liricei, St. Petică, « România Jună », 1900, 25, VI 393

Pag.

Artele în România, St. Petică, « România Ilustrată », 1901, 15, II 390
Critica Artistică, St. Petică, « România Ilustrată », 1901, IV . 404
Arta Națională, St. Petică, « România Ilustrată », 1901, III, IV, VI, VII, IX 408
Sulițele în vânt!, Ștefan Petică, « Pagini alese », 1903, 26, I . . 437
Critica și publicul, Ștefan Petică, « Pagini alese », 1903, 16, II . 441

SOCIOLOGIE 445
Morfologia socială, St. Petică, « Economia Națională », 1902, VIII, IX, X 447
Sociologia Veche și sociologia nouă, St. Petică, « Economia Națională », 1903, V, VI, VII 474

ADENDA 459

TABLA ILUSTRAŢIILOR

	Pag.
Ştefan Petică	4—5
Vedere asupra casei din Buceşti unde s'a născut şi a murit Ştefan Petică	14—15
Cartea de Student la Litere şi Filosofie a poetului Ştefan Petică	14—15
Crucea comemorativă de pe mormântul lui Ştefan Petică din Buceşti	14—15
Fotografie după un manuscris al poetului (V.)	76—77
Fotografie după un manuscris al poetului (VI.)	76—77
Din cariera de ziarist a lui Ştefan Petică (ziarul La Roumanie)	300—301
Din cariera de ziarist a lui Ştefan Petică (ziarul « Capitala »)	300—301
Casa familiei Petică din Buceşti, în care s'a născut Ştefan Petică	300—301
Vedere din Bucureşti trimisă de poet tatălui său	300—301
O scrisoare a lui Ştefan Petică adresată părintelui său la Buceşti	318—319
O scrisoare a lui Ştefan Petică adresată părintelui său la Buceşti	318—319

MONITORUL OFICIAL ŞI
IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAŢIONALĂ
BUCUREŞTI, 1938

LEI 160

C. 50.488